VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
VILNIUS ACADEMY OF ARTS

RENATA OBCARSKĖ

Meno projektas

ĮKALINTAS VYRIŠKUMAS

Art Project

IMPRISONED MASCULINITY

Meno doktorantūra, Meno sritis, dailės kryptis W100 (P01)
Art Doctorate, Fine Arts W100 (P01)

Vilnius, 2018

Meno projektas rengtas Vilniaus dailės akademijoje 2011–2018 metais.

KŪRYBINĖS DALIES VADOVAS:
Prof. Konstantinas Bogdanas
Vilniaus dailės akademija, dailė P01
TIRIAMOSIOS DALIES VADOVĖ:
Doc. dr. Nida Vasiliauskaitė
Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01H

Meno projektas ginamas Vilniaus dailės akademijoje Meno doktorantūros dailės krypties gynimo taryboje:
PIRMININKAS:
Doc. dr. Žygimantas Augustinas
Vilniaus dailės akademija, dailė P01
NARIAI:
Kristina Inčiūraitė
Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, vizualieji menai P01
Anders Kreuger
Antverpeno šiuolaikinio meno muziejaus vyriausiasis kuratorius
Prof. dr. Artūras Tereškinas
Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, 05S
dr. Rūta Vaičiūnienė
Lietuvos teisės institutas, socialiniai mokslai, sociologija, 05S

Meno projektas ginamas viešame Meno doktorantūros dailės krypties gynimo tarybos posėdyje 2018 m. lapkričio 23 d., 14 val., VDA parodų erdvėje „Titanikas“, I a. (Maironio g. 3, 01124, Vilnius).
Meno projektas ir jo santrauka išsiųsti 2018 m. spalio 22 d.
Su meno projektu galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo ir Vilniaus dailės akademijos bibliotekose.

© Renata Obcarskė 2018
ISBN 978-609-447-290-9

The Art Project was carried out at Vilnius Academy of Arts during the period of 2011–2018.

ART PROJECT SUPERVISION:
Prof. Konstantinas Bogdanas
Vilnius Academy of Arts, Fine Arts, P01
THESIS SUPERVISION:
Assoc. prof. dr. Nida Vasiliauskaitė
Vilnius Gediminas technical university, Humanities, Philosoph, 01H

The Art Project will be defended before the Academic Board of Fine Arts at Vilnius Academy of Arts composed of the following members:
CHAIRPERSON:
Assoc. prof. dr. Žygimantas Augustinas
Vilnius Academy of Arts, Fine Arts, P01
MEMBERS:
Kristina Inčiūraitė
The Lithuanian Interdisciplinary Artists' Association, Visual Arts, P01
Anders Kreuger
Senior Curator, M HKA, Museum of Contemporary Art, Antwerp
Prof. dr. Artūras Tereškinas
Vytautas Magnum University, Social Sciences, Sociology, 05S
dr. Rūta Vaičiūnienė
The Law Institute of Lithuania, Social Sciences, Sociology, 05S

The public defence of the Art Project will be held on November 23 at exposition hall of Vilnius Academy of Arts "Titanikas", 1st floor (Maironio str. 3, 01124, Vilnius).
The art project and summary have been sent out on the 22 of October 2018.
The Art Project is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania and the Library of Vilnius Academy of Arts.

© Renata Obcarskė 2018
ISBN 978-609-447-290-9

Padėka

Norėčiau padėkoti visiems, prisidėjusiems prie meno projekto „Įkalintas vyriškumas“ rengimo. Ypač darbo vadovams: prof. Konstantinui Bogdanui ir doc. dr. Nidai Vasiliauskaitei už vaisingas argumentuotas diskusijas, pastabas ir kantrybę rengiant meno projektą. Ypač dėkoju šauniam Kauno tardymo izoliatoriaus kolektyvui: meno programų iniciatorei bibliotekininkei Gabijai Trutnevytei ir Socialinės reabilitacijos skyriaus specialistei Vilijai Šimkuvienei už svetingą operatyvų priėmimą ir pokalbius lankantis įkalinimo įstaigoje. Esu dėkinga Kalėjimų departamentui prie LR Teisingumo ministerijos, Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo bei Vilniaus 2-ųjų pataisos namų vadovybei ir darbuotojams už sklandų bendradarbiavimą, informacijos suteikimą.

Ačiū visiems informantams, savanoriškai dalyvavusiems pokalbiuose ir drąsiai išsakiusiems savo nuomonę. Man tai buvo labai svarbu.

Dėkoju ir savo operatoriams, nepabūgusiems kartu lankytis įkalinimo įstaigose, ypač kolegai Lukui Motiejūnui už savanorišką darbą ir puikų humoro jausmą.

Taip pat dėkoju kolegoms, šeimai, vyrui Dainiui, draugams už palaikymą, recenzentui sociologui Artūrui Tereškinui už įkvepiančius darbus ir taiklias pastabas.

Skiriu

visiems tolerantiškiems žmonėms

Turinys

Įvadas ... **11**
I. Ten, kur neskraido angelai ... **23**
1. *Bachūrų* garbės kodeksas ... **24**
2. Kūno projektas ... **33**
3. Vyriškas brandumo atestatas ... **37**
3. Įkalinto seksualumo ypatumai ... **42**
4. Santykiai su moterimis ... **46**
5. *Pagyrūnai* ... **53**
II. Alternatyvus vyriškumas ir meninė kūryba už grotų ... **65**
1. Meninė raiška įkalinimo įstaigose ... **66**
2. Kauno tapytojai ... **75**
3. Vilniaus mezgėjai ... **86**
4. Menas, emigravęs į nelaisvę ... **93**
Epilogas ... **95**
Išvados ... **99**
Meno projekto kūrybiniai darbai ... **105**
Priedai ir artefaktai ... **152**
Kalėjimo žargono žodynėlis ... **155**
Literatūros sąrašas ... **212**
Iliustracijų sąrašas ... **214**
Internetiniai šaltiniai, nuorodos ... **216**
Autorės publikacijų ir pranešimų meno projekto tema sąrašas ... **218**
Apie autorę ... **219**
SUMMARY ... **221**
Theoretical Research ... **222**
Artistic research ... **237**

Liūdesys

Liūdžiu ir nieko padaryti negaliu.
Svajoju, bet tavęs neberandu.
Vis laukiu laukiu – nėr šalia,
Kad tik žinotum kaip myliu Tave.

Kas dieną vis gilesnis ilgesys.
Kas, mano meile, kas tave man sugrąžins?
Kas man Tave, kas man Tave atstos,
Sunkią akimirką gyvenime paguos?

Kur dingo laimė praėjusių dienų,
O juk norėjom būti tik kartu.
Kiek pažadų, kiek pažadų neištesėjom,
Nors vienas kitą visada mylėjom.

Kasnakt, kasnakt matau Tave sapne.
Galbūt ir Tu, ir Tu regi mane.
Prabusti noro nėra – ten mes laimingi
Ir tęsiasi akimirkos žavingos.

Kada gi vėl sutiksiu aš Tave?
Kamuoja liūdesys ir ilgesys mane
Šaukiu į tuštumą – myliu myliu!
Nes noriu būti visada kartu.

Kas dieną vis gilesnis ilgesys
Kas, mano Meile, kas tave man sugrąžins?
Kas man Tave, kas man Tave atstos,
Sunkią akimirką gyvenime paguos?[1]

[1] Nuteistojo deklamuojamas eilėraštis, Evaldo Janso filmas „Laisvė kurti“ [56:06].

Įvadas

Šis meno projektas – tai eksperimentinė meno doktorantūros studija, nagrinėjanti vyrų kalinių subkultūros reprezentacijos formas ir įvaizdžius bei meninės veiklos įtaką vyriškumo supratimui ir raiškai.

Tyrimas remiasi empirine medžiaga: tekste naudojami autentiški nuteistųjų pasakojimai iš Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigų; mano pačios refleksijos ir interpretacijos, paremtos stebėjimu, dalyvavimu, bendravimu su nuteistaisiais; teorine baze: sociologijos, vyriškumo ir lyčių studijomis. Darbe derinamas akademinis ir eseistinis stilius.

Tiriamojo darbo **problema** formuojama klausimais: kokios vyriškumo formos dominuoja kalinių subkultūroje? Kokią įtaką meninė veikla daro įkalintam vyriškumui ir kalinių subkultūrai? Kokius pokyčius nuteistųjų gyvenime būtų galima įžvelgti atsiradus meninei saviraiškai?

Raktažodžiai: vyriškumas, lytis, menas, hegemonija, kūryba, seksualumas, kūnas, izoliacija, tapatybė, performansas, vaidmuo.

Per vizitus 2013 ir 2017 m. atlikti 26 nestruktūruoti interviu su nuteistaisiais ir 3 interviu su įkalinimo įstaigų darbuotojais (2013 m. – 9 interviu, o 2017 m. – 17 interviu su nuteistaisiais). Informantų amžius svyruoja nuo 21 iki 60 metų. Dauguma interviu užfiksuoti vaizdinėmis ir garsinėmis priemonėmis. Dalis apklaustųjų nesutiko viešinti tikrosios savo tapatybės, tad siekiant bendrumo visi interviu anonimiški, o informantų vardai išgalvoti. Šiame darbe sąmoningai atsisakoma susipažinti su nuteistųjų kriminaline biografija, kad būtų išvengta klaidingos išankstinės nuomonės, moralizavimo bei tiesioginės kaltės analizės ir jos sąsajų su vyriška reprezentacija. Visi susitikimai ir pokalbiai su nuteistaisiais buvo savanoriški, pasirašius konfidencialumo sutartį. Remiantis surinkta medžiaga 2017 m. publikuotas mano straipsnis „Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų“ kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“ (Nr. 37).

Pirminė meninio tyrimo idėja – išnagrinėti nuteistųjų vyrų ir kalinčių moterų romantinius tarpusavio santykius, mezgamas pažintis ir santuokas, sudarytas jau esant įkalinimo įstaigose. Deja, dėl nesklandaus bendravimo ir bendrų interesų nedarnos nepavyko susitarti su Panevėžio moterų pataisos namų vadovybe ir teko iš dalies atsisakyti pasirinktos temos.

Pirmosios darbo dalies „Ten, kur neskraido angelai“ ašis – hegemoninio vyriškumo analizė ir interpretacija. Remiantis sociologų R. Connell, J. W. Messerschmidto, E. Goffmano, A. Tereškino, filosofo M. Foucault, lyčių studijų teoretikės J. Butler ir kitų teorine baze bei surinkta autentiška medžiaga bendraujant su nuteistaisiais aprašoma sportiško sveiko kūno kulto, seksualumo svarba vyrų gyvenime, vyriškumo formavimas už grotų, aprašoma hierarchinė kalėjimo kastų sistema, santykiai su moterimis. Į tyrimą įtraukta amerikiečių rašytojos Sheilos Isenberg knyga „Moterys, mylinčios žudikus“ (orig. „Women Who Love Men Who Kill“) ir LNK televizijos laida „Kalinių žmonos“. Darbo dalies pabaigoje pateikiamas ir analizuojamas pokalbio turinys iš vaizdinio darbo „Pagyrūnai“, kuris dokumentuotas 2013 m. Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose. Vaizdo įrašas užfiksuoja dviejų *bachūrų* recidyvistų „performansą“, vyrišką konkurenciją dėl eterio, kriminalinio gyvenimo patirtis laisvėje. Pokalbis atspindi kalėjimo vyriškumo sampratą, vyriškos garbės ypatumus, santykius su priešinga lytimi, suvokiamas moterų ir vyrų pareigas ir t. t. Mano asmens vaidmuo veikia kaip provokatorius, kuris kartais švelniai flirtuoja, komentuoja, neslepia susižavėjimo, o kartais kritikuoja, ginčijasi, priverčia pašnekovus varžytis ir konkuruoti tarpusavyje, pozuoti prieš kamerą. Tad tampa visiškai nebesvarbu, ar šių nuteistųjų pasakojimai buvo tikri, ar išgalvoti, sufantazuoti, svarbus pats vyrų pasirodymas.

Antrojoje darbo dalyje „Alternatyvus vyriškumas ir meninė kūryba už grotų“ aptariamos *įkalinto* vyriškumo formos ir jų raiška veikiant meninei kūrybai. Iš pradžių pateikiama bendra informacija apie nuteistųjų kūrybą, meno programas, situaciją Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose. Į tiriamojo darbo analizę įtrauktas Evaldo Janso filmas „Laisvė kurti“, kuriame persipina kuriančių įkalintų vyrų istorijos ir skaudžios patirtys, kvestionuojama kūrybos laisvės samprata. Kituose antrosios darbo dalies skyriuose aprašoma dokumentinė medžiaga iš pasirinktų Lietuvos įkalinimo įstaigų. Šiose dalyse pateikiami interviu su Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigų nuteistaisiais,

užsiimančiais menine veikla, kūryba, aktyviai dalyvaujančiais kultūriniuose projektuose, ir interviu su Socialinės reabilitacijos skyriaus darbuotojais ir meno būrelių iniciatoriais.

Kas nutinka, kai autoritetingi kaliniai imasi meninės veiklos? Kaip keičiasi vyriška laikysena veikiant kūrybai, koks meno poveikis konstruojant vyriškumą? Ar egzistuoja kūrybos laisvė už grotų?

Visame meno projekte sąvoka „įkalintas vyriškumas“ nėra tik terminas, apibūdinantis nuteistųjų vyrų situaciją ir atskirtį nuo visuomenės įkalinimo įstaigose. *Įkalintas* šiuo atveju suprantamas ir kaip prisirišęs prie statiškų lyties normų, įkalintas tradicinės vyriškumo sampratos ir reprezentacijos rėmuose.

Meno projekto tiriamojoje dalyje atsiranda kalėjimo žargonas. Norint suprasti jo vartoseną rekomenduojama peržiūrėti trumpą mano kurtą vaizdinį darbą „Žodynėlis“, kuris funkcionuoja kaip įrankis, iššifruojantis žargoninę kalinių kalbą. Žargonas – neatsiejama kalėjimo ir kriminalinės subkultūros dalis. Meno projekto tiriamojoje dalyje, siekiant gilesnės interpretacijos, autentikos, analizės ir akivaizdesnės marginalios kalinių subkultūros atmosferos, tekste vartojamas kalėjimo žargonas ir necenzūruoti nuteistųjų pokalbiai. Visi vartojami žargoniniai žodžiai taip pat struktūruotai pateikiami priede su išsamiu paaiškinimu ir pavyzdžiais (pagal Roberto Kudirkos „Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas“ ir apklaustų nuteistųjų pasakojimus). Visame tekste žargoniniai žodžiai išskiriami pasviruoju šriftu ar išnašomis. Be abejo, tekstą galima skaityti ir suprasti be žargono žodyno, remiantis bendru kultūriniu kontekstu.

Šis darbas taip pat papildytas asmeniniais dienoraščio tipo tekstais, iš diktofono transkribuotais monologais ir pastabomis, kilusiomis iškart po apsilankymų įkalinimo įstaigose.

Visoje meno projekto tiriamojoje dalyje didelis dėmesys skiriamas sociologo Ervingo Goffmano socialinės psichologijos studijai apie savęs vaidinimą. Šia teorija remiuosi analizuodama vyriškumo reprezentacijos formas ir praktikas. Be to, šiame darbe kaip probleminį atspirties tašką pasirenku hegemoninio normatyvaus vyriškumo modelį, remdamasi sociologų Raewyn Connell ir James'o W. Messerschmidto vyriškumo studijomis.

Meninio tyrimo **pagrindas** – meno kaip tyrimo proceso idėja. Teorinės žinios ir autentiški nuteistųjų pasakojimai tekste pasitelkti kaip nuorodos kuriant meninę

praktiką. Visa teorinė filosofija perkeliama ir atskleidžiama meninės raiškos formomis. Tokią praktiką galima pavadinti teorinių tekstų analizės ir interpretacijos bei vizualaus meno projekto darbų sinteze, nulemta įvietintos kalinių subkultūros ypatumų.

Šiame tiriamajame darbe pateikta vizualinė raiška – fotografijos – funkcionuoja kaip socialiniai ir meniniai argumentai bei autoetnografiniai elementai. Fotografijos yra pirminė vaizdiniu paremto tyrimo priemonė, jos perduoda socialines reikšmes kartu būdamos meniškai paveikios. Nuotraukos veikia kaip socialinės analizės formos, „įkalčiai“, dokumentuojantys kalėjimo subkultūros ypatumus ir vyriškumo praktikas. Šis meninis tyrimas – tai asmeninis žvilgsnis į socialinį nuteistųjų pasaulį, vyriškumo ir meno sankirtas, remiantis ir savo kultūrine patirtimi.

Tikslinė šio meno projekto **tyrimo grupė** – Lietuvos kalinių vyrų subkultūra heteronormatyvumo kontekste ir su šia subkultūra susiję analitiniai tekstai bei meno kūriniai. Ši subkultūra, egzistuojanti visuomenės paribyje, veikia kaip savarankiškas referentas. Kalinių subkultūrai būdingi panašūs įpročiai, elgesio modeliai, hierarchijos sistema, pasaulėžiūra. Tiesioginė atskirtis, marginalizavimas, negatyvi visuomenės nuomonė skatina individualios vyriškosios tapatybės kaitą ar net jos netektį.

Tyrimo metodai: stebėjimas, dalyvavimas, interviu, filmuota dokumentika, duomenų interpretacija ir analizė, įvairių artefaktų rinkimas, sisteminimas, interpretavimas.

Tikslai

Pagrindiniai meno projekto tikslai:

- Vaizdžiai pristatyti jau egzistuojančią kalinių subkultūrą ir jos ypatumus.
- Sukurti meno kūrinius, atspindinčius kalinių subkultūros vyriškumo reprezentacijos formas, jų kaitą heteronormatyvumo kontekste.
- Sukurti bendrą parodomąją meno darbų instaliaciją ir dokumentaciją, neatsiejamą nuo meno projekto tiriamosios dalies.

Tiriamosios meno projekto dalies tikslai:

- Apibrėžti tradicinio vyriškumo modelį ir pagrindinius jo elementus remiantis maskulinizmo ir lyčių studijomis.
- Analizuoti vyriškumo reprezentacijos formas Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose.
- Ištirti meninės veiklos poveikį kalinių vyriškumui.

Tiriamosios meno projekto dalies uždaviniai:

- Išnagrinėti hegemoninį vyriškumo modelį atitinkančio kūno ir seksualumo svarbą vyrų kalėjimo subkultūroje, vyriškumo ir nusikalstamumo ryšį.
- Ištirti kalinių subkultūros ir kalėjimo sistemos ypatumus.
- Analizuoti surinktą medžiagą, pokalbius su nuteistaisiais, lankantis Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose.
- Vaizdinėmis ir garsinėmis priemonėmis dokumentuoti nuteistųjų meninę kūrybinę veiklą, kūrybos procesą Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ir Kauno tardymo izoliatoriuje ir analizuoti meninės veiklos rezultatus remiantis nuteistųjų pokalbiais.
- Išanalizuoti straipsnius, artefaktus, užrašus ir pan., susijusius su kalinių subkultūra ir kalbintais nuteistaisiais.

Meno projekto „Įkalintas vyriškumas“ kūrybinę dalį sudaro keletas filmuotos dokumentikos darbų; piešinių ciklas, interpretuojantis kanonizuotas vyriškumo formas ir įvaizdžius populiarioje kultūroje; įvairių surinktų, dovanotų artefaktų rinkinys; perpieštos populiarios kalinių tatuiruotės; didesnio mastelio pliušiniai objektai; atvirukų ciklas „Linkėjimai“; kalinių muzikos rinkinys; kalėjimo žargono žodynas vaizdiniu formatu; pokalbiai su nuteistuoju iš pažinčių puslapio; siuvinėti kalinių eilėraščiai; numegztas vaikiškas sportinis kostiumas ir t. t.

Visa meno projekto kūrybinė dalis iš atskirų segmentų formuoja vientisą instaliatyvų kūrinį-pasakojimą, glaudžiai susijusį su tiriamąja dalimi.

Lankydamasi Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose nesiekiu reabilituoti ar kitaip paveikti nuteistųjų. Mano tikslas – užfiksuoti kalinčių asmenų vyriškosios tapatybės

reprezentacijos formas, jų kaitą veikiant tiesioginei izoliacijai ir kūrybinei veiklai. Pasirinkta aiški menininko-stebėtojo pozicija.

Tyrimui atlikti įkalinimo įstaigos pasirinktos neatsitiktinai:

- pagal miestą, atsižvelgiant į mano pačios gyvenamąją vietą;
- pagal įkalinimo įstaigos norą bendradarbiauti su meno pasaulio atstovais;
- pagal meno būrelių specifiką.

Atsižvelgiant į minėtus kriterijus buvo bendradarbiaujama su Vilniaus 2-aisiais pataisos namais 2013 m., Kauno tardymo izoliatoriumi 2017 m. ir Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriumi-kalėjimu 2017 m. Šių įstaigų vadovybė sudarė nevienodas sąlygas apklausti ir dokumentuoti nuteistuosius, jų gyvenamąsias erdves, bendras patalpas, kūrybinės veiklos būrelius, bendrauti su Socialinės reabilitacijos skyriaus darbuotojais, todėl visa surinkta medžiaga nėra tolygi. Tiesa, ne visada būdavo užtikrintas bendravimo su nuteistaisiais privatumas atsižvelgiant į įkalinimo įstaigos saugumo nuostatus. Dėl griežtos kiekvieno vizito trukmės, nuteistųjų uždarumo ir nepasitikėjimo manimi, nenoro bendrauti ir duoti interviu tyrimo rezultatai ne tokie išsamūs, kokių norėtųsi. Vis dėlto šio meninio tyrimo siekis ir nebuvo surinkti kuo daugiau kiekybinės medžiagos ar atlikti kuo daugiau interviu.

Kalėjimo sąlygos ir vadovybė stipriai apriboja vizitų sklandumą. Operatyvių darbuotojų dėka 2017 m. Kauno tardymo izoliatoriuje pavyko surinkti daugiausia medžiagos, reikalingos antrosios darbo dalies analizei. Džiugu, kad pagrindinę informantų grupę sudarė skirtingų kastų nuteistieji. Visus informantus vienijo dalyvavimas meninėse veiklose. Nepaisant hierarchinio statuso ir nerašytų kalėjimo subkultūros taisyklių, visi tiek Vilniaus, tiek Kauno nuteistieji noriai dalyvavo mūsų susitikimuose, tačiau ne visi sutiko viešinti savo tapatybės. Tyrimo sklandumui įtakos turėjo ir mano pačios biologinė lytis ir reprezentacija. Pastebėta, kad nuteistieji vyrai mieliau renkasi bendrauti ir atsiverti su moterimis nei vyrais. Nenuostabu: bet koks atsivėrimas, išsipasakojimas ar emocijų reiškimas vis dar laikomas moteriška savybe ir verčia abejoti nuteistojo vyriškumu.

Pirminiai nuteistųjų atrankos kriterijai buvo santuoka, sudaryta įkalinimo įstaigoje 2013 m. Vėliau, po studijų pertraukos, 2017 m. atranka atlikta pagal meninės veiklos pobūdį, t. y. pokalbio kviečiami nuteistieji, užsiimantys menine kūrybine veikla

įkalinimo įstaigoje. Sunkiausias uždavinys – įtikinti, prisijaukinti pašnekovą. Visus pokalbius su nuteistaisiais prižiūrėjo specialus paskirtas pareigūnas, išskyrus pirmuosius vizitus Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose 2013 m. Prižiūrėtojas funkcionavo tarsi cenzūra, neleidžianti pašnekovui visiškai atsipalaiduoti.

Siekdama kuo objektyvesnio žvilgsnio sąmoningai siekiau ignoruoti kriminalinę pašnekovų praeitį. Bendraudama su nuteistaisiais nuomonę formavausi ne iš jų kriminalinės biografijos faktų, bet iš įspūdžio, kurį kiekvienas subjektas sukeldavo mums susitikus. Sąmoningai atsisakiusi susipažinti su nuteistųjų bylomis atmečiau bet kokią galimybę susidaryti išankstinį vertinimą, kuris, savaime suprantama, paveiktų mūsų bendravimą (bent jau pasąmoningai). Šio fakto informantai nežinojo. Dauguma jų stengėsi nuo pat pradžių save dekriminalizuoti, ir ne be reikalo. Daugelis apklaustųjų – recidyvistai, t. y. ne pirmą kartą atsidūrę įkalinimo įstaigose, vadinasi, jau pabuvę *laisvėje* ir iš naujo prasikaltę.

Situacija

Lietuvoje vyriškumo tematika labiau paplitusi sociologų tyrimuose nei menininkų kūryboje. Šiuos faktus iš dalies lėmė ir mūsų šalies politinė situacija, visuomenės savimonė ir brandumas, nors Vakarų šalyse vyriškumas tyrinėjamas nuo XX a. 8 deš. Lietuvoje žinomos tokių mokslininkų sociologų kaip Artūras Tereškinas, Rūta Vaičiūnienė ir Jurga Bučaitė-Vilkė vyriškumo studijos. Tik nuo 2003 m. VU lyčių studijų centre atsirado „Įvadas į maskulinizmo studijas“. Tarp Lietuvos menininkų vienas ryškiausių vyriškumo temą nagrinėjančių mano kartos menininkų – tapytojas Adomas Danusevičius, taip pat režisierius Romas Zabarauskas, meno kritikas fotografas Remigijus Venckus, vyriškumo užuominos atviros ir Virgilijaus Šontos fotografijose. Vyriškumo sampratą Lietuvos kalinių bendruomenėje yra tyrę jau minėti sociologai, kriminalinę subkultūrą savo disertacijoje išsamiai aprašė dabartinis Mykolo Romerio universiteto docentas Artūras Petkus. Populiariojoje kultūroje gausu rašytojo Dailiaus Dargio knygų apie Lietuvos kriminalinį pasaulį ir jo veikėjus, bulvarinėje spaudoje publikuojamas žurnalisto Dainiaus Sinkevičiaus straipsnių ciklas apie nusikalstamas grupuotes Pravieniškių pataisos namuose. Menininkas Evaldas Jansas sukūrė filmą „Laisvė kurti“ apie nuteistųjų kūrybą Lietuvos įkalinimo įstaigose 2011 m., kalinių kūno tatuiruotės ir aplinka įamžintos fotografo Artūro Valiaugos fotografijų cikle „Zonos Jėzus, Marija ir

Mama“ 1999 m. Fotografas Algimantas Aleksandravičius kūrė nusikalstamo pasaulio autoritetu laikomo Henriko Daktaro ir jo bendrų portretus. 2011 m. pasirodė režisierės Jurgos Naraškevičiūtės dokumentinis filmas „Nebalta drobė“ apie kalinių meninę saviraišką už grotų, 2018 m. režisieriaus Audriaus Mickevičiaus filmas „Pavyzdingas elgesys“ apie Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime kalinčiųjų iki gyvos galvos asmenų pastangas integruotis į visuomenę.

Pasinerti į kriminalinio pasaulio užkulisius, tirti kalinių vyriškumo raišką ir įvaizdžius buvo be galo drąsus žingsnis man pačiai. Ne tik kaip menininkei, bet ir kaip moteriai. Ypač žinant visuotinį neigiamą mūsų visuomenės požiūrį į nuteistuosius. Tad bet koks kriminalinio pasaulio atstovų viešinimas, tyrinėjimas, galima sakyti, iškart pasmerktas ir netoleruojamas, neretai sulaukia priešiškos aplinkinių reakcijos. Vis dėlto noras domėtis ir tirti marginalias subkultūras dar paauglystėje buvo gerokai stipresnis nei aplinkinių nuomonė.

Visa mano vaikystė prabėgo tuo metu nusikalstama reputacija išgarsėjusiame Panevėžyje. Augau apsupta kriminalinio pasaulio grupuočių (*tulpinių*, *šmikinių*), chuliganiškos laikysenos klasės draugų. Teko keisti ne vieną mokyklą. Net ir šiandien dalis tuometinių bendraklasių atlieka bausmę įkalinimo įstaigose ar yra ieškomi teisėsaugos institucijų.

Visa ši *įkalinto* vyriškumo studija analizuojama pagal hegemoninio vyriškumo sampratą. Pasak vyriškumo tyrėjo J. W. Messerschmidto, „hegemoninis vyriškumas yra konceptualus įrankis, kurį pasitelkus galima analizuoti vyriškumą bei nusikalstamą elgesį.“[2] Vyriškumas konstruojamas pagal tam tikras socialines situacijas, aplinkybes ir pozicijas socialinėse struktūrose. Vyrai taiko tam tikrus vyriškumo scenarijus, kurie pateikiami kaip aiškios vyriškumo nuorodos. Tad, galima sakyti, nusikalstamumas tampa vienu iš būdų atitikti lyties keliamus reikalavimus, kai kitos priemonės neveiksmingos. Vis dėlto tik nedaugelis vyrų savo vyriškumą bando įtvirtinti nusikalstamu elgesiu.

Pasak jauno švedų kriminologijos tyrinėtojo Christofferio Carlssono, nusikalstama veikla funkcionuoja tarsi vyriškumo įprasminimo priemonė, kuri pasireiškia dar ankstyvame amžiuje, kai autonomijos, kontrolės ir ekonominės

[2] Messerchmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualisation of Theory*, Lanham, MD: Rowan and Littlefield, 1993, p. 85.

nepriklausomybės klausimai aktualūs ir probleminiai.[3] Anot jo, „kriminaliniu elgesiu tokie klausimai tarsi išsprendžiami, atliekamas nepriklausomo, nepasiduodančio kontrolei, ekonomiškai stabilaus vyro vaidmuo.“[4] Jis pripažino ir tai, kad su amžiumi ir lytimi siejami lūkesčiai paveikia ir vyriškumą, skatina norą keistis, o su amžiumi atsiranda ir savikontrolė bei stabilumas.[5] Tad vyrų branda priverčia permąstyti vyriškumo praktikas. Didelę įtaką daro šeimos planavimas, ilgalaikiai partnerystės santykiai, jų darna, atsiradęs pastovumo pojūtis.

Įkalinimo įstaigos sudaro palankias sąlygas skleistis hegemoniniam vyriškumui, paremtam galios ir dominavimo santykiais. Šioje terpėje vyksta nuolatinė kova ir derybos, siekiant įtvirtinti skirtingos formos vyriškumą. Tad, pasak Rūtos Vaičiūnienės (Petkevičiūtės), „vyriškumas gali būti suvaidinamas ir panaudojamas kaip strateginis ar manipuliacinis kasdienio nuteistųjų gyvenimo fragmentas.“[6] Pagal nerašytas kalinių taisykles, kurias patvirtino nuteistieji pokalbių dalyviai, *tikro vyro* įvaizdį atspindi drąsa, stiprybė, fizinė jėga, dominavimas, emocinis šaltakraujiškumas, finansinė nepriklausomybė, seksualinis aktyvumas, pajėgumas prireikus apsiginti, savikontrolė.

Vyriškumas įkalinimo įstaigose gali būti suvaidintas, performuotas, pagražintas, repetuojamas, tobulinamas ar vis kitaip išgyvenamas veikiant skirtingoms aplinkybėms. Uždara, izoliacinė vieta, disciplina, paremta griežtomis taisyklėmis ir represijomis, verčia taikstytis ir maskuoti *kitokį* vyriškumą. Tokį vyriškumą galima įvardyti terminu *kamufliažinis* vyriškumas. Tai nėra hegemoninis vyriškumo modelis. Tai pritampanti vyriškumo pozicija, kuri užtikrina prisitaikymą prie kalėjimo aplinkos, įsiliejimą į nuteistųjų socialinį gyvenimą. *Kamufliažas* pasireiškia kaip šarvai, maskuojantys emocijas, nepritampančias savybes ir t. t. Ši strategija vyrus apsaugo nuo pažeidžiamumo ir silpnumo. Tad pats vyriškumas tampa performatyvus ir manipuliatyvus. *Kamufliažo* terminą savo meno disertacijoje tyrinėjo ir menininkas Adomas Danusevičius, nagrinėdamas subordinuoto vyriškumo formas.

[3] Carlsson, C. *Masculinities, Persistence and Desistance,* Criminology 51(3), 2013, p. 661–693.
[4] *Ibid*, p. 674.
[5] *Ibid.*
[6] Tereškinas, A., Petkevičiūtė, R., Bučaitė-Vilkė, J., Indriliūnaitė, R. *Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties*, Versus Aureus, 2016, p. 159.

Vyriškasis fasadas kuriamas iš matomo ir norimo būti matomu vyru perspektyvos. Tai savotiškas „Moteriškojo maskarado“ analogas.[7] Tinkama savęs reprezentacija – vienas svarbiausių nuteistųjų vyrų uždavinių, kai kasdien tenka grumtis ir įrodinėti savo vyriškumą, kad pritaptum ir išliktum kalinių subkultūroje.

Ervingo Goffmano teorija

Įvairūs spektakliai tęsėsi visada. Tarkim, vos tik pasirodžius socialinės paramos darbuotojams šeima imdavo vaidinti neturto spektaklį ar daugybę metų neperdažydavo medinio namo fasado, taip inscenizuodami skurdą. Goffmanas įtaigiai aprašo sendaikčių pardavėjų atvejį, kai pardavėjas stengiasi kurti iliuziją ir nuslėpti nuo visuomenės tikrąją finansinę „šlamšto“ vertę. Pasak Goffmano, „tokie įspūdžiai turi idealizuotą aspektą, nes norėdamas pasirodyti sėkmingai, atlikėjas privalo sukurti sceną, įkūnijančią ribinį stereotipizuotą stebėtojo supratimą apie tai, kaip atrodo begalinis skurdas.“[8] Žavingi gatvės elgetų spektakliai; neįgalios močiutės ir jų ratuoti verslininkai anūkai; akli ir alkani vaikai, kurių tėvai iki pat vėlaus vakaro tūno stikliniuose biuruose; purvini ir dvokiantys alkoholikai, visokie *džiumbrai*[9]. Įtaigos galia, o gal menas? Goffmanas tik nusišypsotų ir pridurtų: „mes linkę nuo savo auditorijos slėpti bet kokius „purvino darbo“ įrodymus, nesvarbu, ar padarome jį pasislėpę, ar priskiriame jį tarnui, beasmenei rinkai, teisėtam, o gal ir neteisėtam specialistui.“[10] Kaip toliau teigia garsus sociologas, „individas siekia atlikti tokį vaidmenį, kokio reikalauja situacijos, kurioje jis yra, apibrėžimas ir joje dalyvaujanti auditorija.“[11] Scena, užkulisiai, dekoracijos, vaidinimas. Pasak rašytojo Roberto Bly, „žmonės yra linkę rodyti savo fasadinę pusę.“[12] Anot Goffmano, „fasadas – tai standartinė ekspresinė ekipuotė, kuria individas sąmoningai ar net nesąmoningai naudojasi vaidindamas.“[13] Fasadas veikia kaip savarankiškai egzistuojanti kolektyvinė reprezentacija. Individai linkę maskuoti dalykus, kurie gali neatitikti socialinių normų, nuslėpti praeities įvykius ir t. t. Tokiu atveju kartais vaidmuo tampa neatskiriama savasties dalimi. Užkulisiai susiję su vidiniu pasauliu, vidiniu „aš“ ir individualumu, o

[7] Magistrantūros studijose analizuotas moteriškumas, aprašytas mano magistro darbe „Moteriškas maskaradas“, 2011 m.
[8] Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 54.
[9] Nesiprausęs, apsileidęs žemiausios kastos nuteistasis.
[10] Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 57.
[11] *Ibid*, p. 33.
[12] Bly, R. *Geležinis Džonas. Knyga apie vyrus,* Mijalba, garsinė knyga, 2014, 19 skr. [06:35].
[13] Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 33.

„scena“ formuojama sąveikaujant su kitais nariais ir yra stipriai veikiama aplinkos kultūros. Taigi taikydami fasado valdymo strategijas kaliniai įtvirtina savo vyrišką tapatybę, taip užmaskuodami silpnybes, baimes, pažeidžiamumą. Apribota erdvė skatina personažą susitapatinti su atlikėju, kai nelieka jokios privačios erdvės pabūti vienam.

Deja, manieji *herojai*[14] neturi kur trauktis. Jų užkulisiai – ta pati scena, tik su pirmos eilės žiūrovais. Jų gyvenamieji kambariai pilni akių ir ausų, ir plonų sienų. Kai kur ir durys papuoštos stebėjimo langeliais. Triviečiai, keturviečiai, *n*-viečiai kambariai nuolat pilni ar pildomi naujais *herojais.* Kvadratūra panaši, baldai panašūs, drabužiai panašūs, interjeras panašus, net *herojų* veidai tampa panašūs. Panašumų panašumai. Viskas susivelia į didžiulį simuliakriškų vaizdų gaublį, kurį pasukus į skirtingas pasaulio šalis vaizdas išlieka tas pats.

Neretai nuodėmingos *herojų* išpažintys virsta ilgu monologu su dūsavimais, pafantazavimais ir tylos pauzėmis. Fantazijos, prisiminimai užglaisto rūgščią dabarties egzistenciją, sušildo veidą šypsena. Fantazijos persipina su svajonėmis, pažadais sau ir artimiesiems, gerais darbais ir viltimi. Viltimi išlikti žmogumi. Viltimi pasikeisti. Viltimi grįžti į laisvę. Po trumpos, o kartais ilgos išpažinties iki sakralinio katarsio pašnekovams telikdavo sukalbėti 10 *sveikų marijų*.

***

„Ar čia visad šviečia saulė?“ – klausė režisierius Vitalijus Manskis, filmuodamas cenzūruotas surepetuotas scenas Šiaurės Korėjoje.

[14] Asmuo, išgarsėjęs nusikalstama veikla.

I. Ten, kur neskraido angelai

1. Kadras iš vaizdinio darbo „Ten, kur neskraido angelai“, 2017 m.

1. *Bachūrų* garbės kodeksas

(2013 m. gegužė, mano pačios monologas)

Taip taip, ir aš ten buvau, alų midų gėriau, per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau... Pataisos namuose praleidau visas 4 dienas, 11 valandų ir 27 minutes iki tol, kol automatinės koduotos durys pypsėdamos atsivėrė ir atgavau savo ID bei kitus daiktus, ir LAISVĘ. Tik ar pasitaisiau? Buvau ten kaip koks kašalotas didžiai praverta burna, žvilgsniu rydamas visą aplinką, ar koks mažas vaikas pirmąkart atsidūręs zoologijos sode. Taip, tikra egzotika. Už storų sienų ir automatizuotų vartų manęs laukė atskiras verdantis miestelis, pilnas blogų vyrukų. Ištisas vyrų pasaulis: nuo ligotų šlubčiojančių invalidų iki raumeningų minotaurų. Mane lydėjo asmeninis sargas, kuris trumpai it gidas greitakalbe bėrė bendrą šio miestelio planą. Visa teritorija buvo padalinta stora mūro siena, skiriančia atskiras gyvenamąsias, reabilitacines, paslaugų patalpas. Kvepėjo vyriškumu.

Visa ta vyrų mišrainė su savais juokeliais, banaliom nešvankybėm ir cukruotais pasisveikinimais skatina užversti akis į dangų, tačiau tas vidinis kipšas, kutenantis padus, išpeša plačią šypseną ir nudažo raudoniu skruostus. Jaučiu, kaip šimtų šimtai žvilgsnių skenuoja mano moteriškąją lytį, kol mano kūnas pradingsta pastato šešėlyje. Slėpynės tęsiasi.

Zona[15] – tai tikras uždaras miestelis su sava koplytėle, konditerijos gaminių kepykla, medžio apdirbimo ir gamybos centru, metalo dirbtuvėmis, sporto sale, dailės amatų skyriumi, muzikos įrašų studija, stomatologijos klinika, veikia ir batsiuvio paslaugos, kirpykla, skalbykla, didžiulė moderni valgykla, maisto prekių parduotuvė, mokykla, biblioteka, medicininės pagalbos skyrius, muziejus, socialinės reabilitacijos skyrius, priklausomybės ligų centras, užsienio kalbų kursai ir t. t. Ši tiršta mašinerija funkcionuoja itin punktualiai ir ritmingai. Visa dienotvarkė sustyguota iki paskutinės minutės. Nuo *padjomo*[16] iki *atbojaus*[17]. Ir taip kasdien. Tačiau disciplina labai modernizuota ir nepritaikyta visiems. Pritaikyta paprastai tiems, kurie skaičiuoja

[15] Pataisos namai.
[16] Rytinis signalas keltis.
[17] Vakarinis signalas miegoti.

sroką [18] ir patys suinteresuoti užsiimti vienokia ar kitokia veikla, siekdami administracijos paskatinimų, lygtinio paleidimo už pavyzdingą elgesį.

Tiek *zonoje*, tiek *krytoje*[19] vis dar išlieka kastų[20] sistema. Nors, kaip teigia patys nuteistieji, kastos šiandien praranda savo griežtą pavidalą, bet jos vis dar egzistuoja priklausomai nuo įkalinimo įstaigos. Paprastai visą zoną neoficialiai valdo *vierchatūra*[21], kuriai patikimas *abščiakas*[22], surenkamas iš nuteistųjų. *Vierchai* – aukščiausios kastos nuteistieji. *Vierchas* – tai autoritetingas kriminalinio pasaulio atstovas, turintis stiprią paramą, palaikymą iš laisvės ir artimųjų, aukštą finansinį statusą, ryšius, fiziškai tvirtą kūną, pasižymintis ištverme, *vyriška* laikysena ir heteroseksualumu. Jiems priklauso visa neoficiali *zonos* valdžia, o jų sprendimai dažniausiai būna lemiami. Retais atvejais keletas *šūstriakų* gali užginčyti ir paveikti *viercho* nuosprendį. *Šūstriakai* yra *vierchų* tiesioginiai parankiniai, priklausantys *bachūrų* kastai. Tai aukšto statuso nuteistieji, besilaikantys *zonos paniatkių*[23], *švarios*[24] kriminalinės reputacijos heteroseksualai. *Torpedomis* vadinami vykdantieji *zakonus*[25] *vierchų* chuliganai. *Torpedos* dažniausiai menko intelekto, bet tvirto ištreniruoto kūno ir fiziškai stiprūs. Tai smogikai, aklai vykdantys įsakymus, išmušinėjantys skolas ir t. t. Jie išrenkami pagal jėgos meistriškumą ir jos demonstravimą sprendžiant konfliktus. *Torpedos* naudojamos ir kaip priemonė įbauginti. *Blatniakai* organizuoja visokias stambaus masto *varkes*[26], prižiūri ir palaiko tvarką tarp kalinių, pagal *paniatkes* sprendžia konfliktus, renka pinigus į bendrą fondą, tačiau fizinės jėgos be reikalo nenaudoja – nėra smogikai. Tai įtakingi profesionalūs autoritetingi *bachūrai*, patyrę nusikaltėliai, nesiekiantys lyderiauti, bet turintys svarų žodį kriminaliniame pasaulyje, dalyvaujantys *schadniakuose*[27]. Būtent iš *blatnųjų bachūrų* renkami vyresnieji, kurie atsakingi *zonoje* už klanus ir *mastiūchas*[28], palaikydami jų tvarką. Žemesnio hierarchinio statuso *bachūrai* vadinami *mužikais*. Jie nėra tikrieji *bachūrai* ir *schodkėse*[29] nedalyvauja. *Mužikai* arba *rabočkiniai* sudaro

[18] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[19] Kalėjimas.
[20] Nuteistojo statusas pagal neformalią hierarchiją.
[21] Neoficialiai vadovaujantys lyderiai, autoritetai įkalinimo įstaigose.
[22] Neformalių lyderių, vadeivų valdomas nelegalus piniginis fondas, surenkamas iš nuteistųjų įkalinimo įstaigose.
[23] Neoficialios, nerašytos nuteistųjų taisyklės, normos, tradicijos įkalinimo įstaigose.
[24] *Švari* reputacija – pagal neoficialias nerašytas kalėjimo taisykles, tai autoritetinga kriminalinė biografija.
[25] Įsakymus.
[26] Afera, nedora gudrybė.
[27] Planuotas nuteistųjų, jų lyderių susirinkimas.
[28] Neformali nuteistųjų grupė pagal gyventąjį rajoną.
[29] Planuotas nuteistųjų, jų lyderių susirinkimas.

vidurinę ir didžiausią dalį nuteistųjų *zonoje*. Tai *neblatnieji bachūrai*, dirbantys laisvės atėmimo vietoje ir garbingai besilaikantys *paniatkių* siekdami lygtinio paleidimo ar paskatinimų, tačiau neturintys žodžio susirinkimuose. *Rabočkinius* oficialiai skirsto ir prižiūri vyresnieji *buhorai*[30]. Būna skirtingos mužikų grupės, priklausomai nuo darbo pobūdžio: *laškamoikės*[31]*, muchamorai*[32]*, balandiorai*[33] ir pan*.* Dažniausiai *mužikai* nesipriešina administracijos reikalavimams, laisvėje nėra gyvenę aktyvaus kriminalinio gyvenimo.

Dūchais ar *šestiorkėmis, švabromis, šnyriais* įkalinimo įstaigose vadinami tie nuteistieji, kurie vardan „stogo“ ar „šildymo“ tarnauja *vierchams*, *blatniesiems*. Jie tvarko kamerą, plauna indus, kloja lovas, skalbia, gamina maistą, valo išvietes ir dirba visus kitus vyriškumą kalėjime žeminančius buities darbus. Jie už padarytus darbus atlyginami cigaretėmis, maistu. Tokia tarnystė tampa išeities tašku norint nepakliūti į nuskriaustųjų kastą. Dažniausiai tai tokie nuteistieji, kurie negyveno ir neturi ryšių su kriminaliniu pasauliu, yra menko finansinio statuso ir be artimųjų palaikymo, tačiau nepriklauso nuskriaustųjų kastai.

Skundikai, išdavikai, bendradarbiaujantys su teisėsauga, vadinami *ožiais.* Tai žemos kastos nuteistieji, dažniausiai *dirbantys ant mentų*[34] slaptais informatoriais*.* Gavę iš *operų*[35] pasiūlymą panaikinti dalį kaltės ir sutrumpinti *sroką*[36] kartais ir *normalūs bachūrai prisikaziolina*[37]*.* Tačiau kalėjimas yra uždara erdvė, kur greitai visi skundikai demaskuojami. Pagauto *ožio* laukia žiaurus likimas – dažniausiai *užfaršmačinimas*[38] ir *išlominimas*[39] į *gaidyną*[40].

Atsiranda vis daugiau nuteistųjų, atsiribojančių nuo kalėjimo *paniatkių.* Jie vadinami *drambliais.* Tai bachūrai, atsisakę neformalių nuteistųjų įstatymų, normų.

Nuskriaustųjų kastai priklauso *gaidžiai*. Tai žemiausios kastos nuteistieji, neturintys jokių teisių, nepageidaujami. *Gaidžiai* paprastai skirstomi į *putiovus* ir

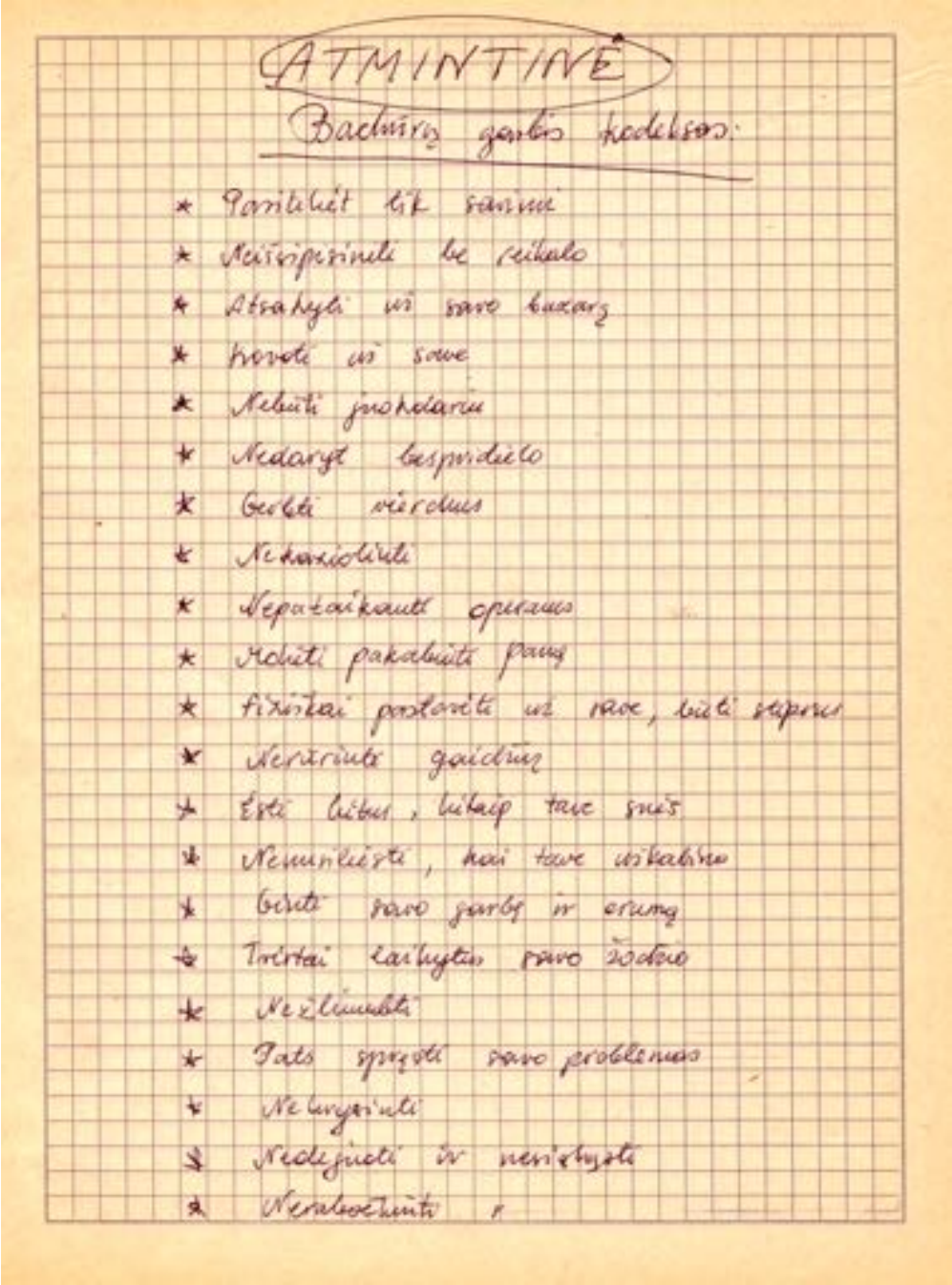
[30] Dirbančių nuteistųjų brigados vyresnysis prižiūrėtojas.
[31] Nuteistieji, dirbantys valgykloje, indų plovykloje.
[32] Nuteistieji, dirbantys ūkio darbus.
[33] Maisto davinių dalintojas, išnešiotojas.
[34] Bendradarbiauti su policija, teisėsauga, teikti jiems informaciją, būti informatoriumi.
[35] Vidaus tyrimų tarnybos darbuotojas, operatyvinis darbuotojas.
[36] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[37] Išduoti slaptą informaciją, pažeisti neoficialias, nerašytas kalėjimo subkultūros taisykles.
[38] Pažeminimas apipilant šlapimu, išmatomis, išprievartavimas, priverstiniai homoseksualūs santykiai už šiurkščius neoficialių taisyklių pažeidimus.
[39] Iškeldinimas.
[40] Žemiausios kastos nuteistųjų lokalinis sektorius.

neputiovus. Visi tie, kurie vienaip ar kitaip prisidirbo, nesilaikė *paniatkių, krysino*[41], *bespridielino*[42] ir pan., atsiduria *gaidyne*, bet nėra turėję homoseksualių santykių, yra *putiovi* arba *normalūs gaidžiai*. Bet koks sąlytis ir kontaktas su *gaidžiu* ar jam priklausančiais daiktais draudžiamas. Nesilaikant gresia *gaidiška* suteptis ir likimas. Užterštieji ir suteptieji *gaidžiai* įprastai bendrauja tarpusavyje, niekada nesėdi prie bendro stalo su *bachūrais zonoje.* Kartais jiems išskiriami ir paženklinami atskiri indai, kad nekiltų nė menkiausio pavojaus *susitepti normaliems. Gaidžių* kastai taip pat automatiškai priskiriami nuteistieji, kalintys už nepilnamečių vaikų prievartavimą, tvirkinimą, vaikų pornografiją, tėvažudystę, motinos seksualinį tvirkinimą ar nužudymą.

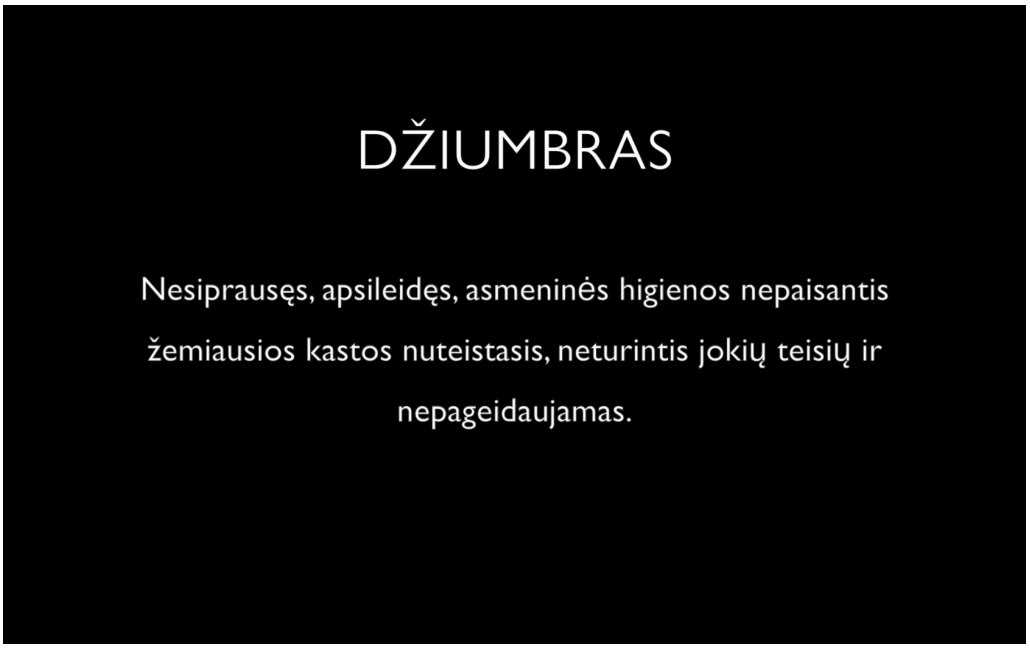
Neputiovi gaidžiai tai tokie nuteistieji, kurie buvo *pagaidinti, užfaršmačinti* dėl grubaus *paniatkių* pažeidimo. Kartais jiems išskiriamas atskiras terminas – *faršmakas*. Tai toks nuteistasis, kuris per prievartą lytiškai santykiavo su kitais kaliniais, buvo apipiltas šlapimu ar išmatomis ar kitaip paženklintas vyrišku lytiniu organu. Pati žemiausia *gaidžių* kastos kategorija – *šliapos.* Dažnai *šliapos* teikia seksualines paslaugas, kurių metu būna pasyviais išnaudojamais partneriais mainais už cigarečių pakelį ir pan. Verta paminėti, kad heteroseksualių *bachūrų* dalyvavimas lytiniuose aktuose su kitais kaliniais nepaverčia jų homoseksualais, nes jie užima išnaudotojo *aktyvo* poziciją, o pats homoseksualumas įkalinimo įstaigose suprantamas kaip statusas, o ne lytinė orientacija.

Dar zonoje sutinkami *džiumbrai, velniai* ar *čiortai.* Jie taip pat priklauso *nuskriaustiesiems*[43], nes dažniausiai tai yra visiškai asocialūs, morališkai žlugę, apsileidę ir nesilaikantys jokių higienos reikalavimų asmenys, kurių visi vengia iš tolo. Jie renka nuorūkas ir visokias kitokias atliekas nuo žemės. Dažniausiai tokie nuteistieji apgyvendinami atskiroje *lokalkėje*[44] siekiant išvengti konfliktų su kitais kaliniais.

[41] Vogimas iš nuteistųjų.
[42] Neoficialių, nerašytų nuteistųjų taisyklių, normų pažeidimas įkalinimo įstaigose.
[43] Žemos kastos nuteistieji.
[44] Lokalinis sektorius.

2. *Bachūrų* atmintinė.

3. Kadras iš vaizdinio darbo „Žodynėlis“, 2014 m.

Zonoje ir *krytoje* ypač svarbu išmanyti *paniatijas* ir jų laikytis. Už *bespridielą*[45] *užfaršmačina*, nuleidžia, *pagaidina* ir *išlomina* į *gaidyną*. Labai greitai *išlomina*[46] už *krysinimą* ar *ožinimą*. Pažemintiems šlapimu, išmatomis ar išprievartautiems nuteistiesiems kelio atgal iš nuskriaustųjų kastos nėra. Pavyzdžiui, *zelionkėms*[47] *bachūrai* tyčia surengia provokacines situacijas ar vyriškumo egzaminą siekiant išsiaiškinti *zelionkės* socialinį, kriminalinio pasaulio statusą, finansinę padėtį. Jei visiškai neišmanai *zonos* ar *krytos paniatijų*, gali tekti greitai atsidurti *gaidyne*, iš kurio sugrįžti yra tikro *bachūro* garbės reikalas[48]. Jei *bachūras* kažkokiu būdu atsiduria *gaidyne*, iš jo ištrūkti yra tik du būdai: arba kokį *gaidį padėti*[49] ir gauti papildomo *sroko griežtam*[50], arba pasidaryti *mastyrkę*[51] ir keliauti į *balnyčkę*[52]. Tačiau svarbu „nesusitepti“ – *gaidžių* mušti rankomis negalima, nes bet koks tiesioginis kontaktas su *gaidžiu* tave patį *pagaidina*.

[45] Neoficialių normų, tradicijų pažeidimas.
[46] Priverstinis išvarymas iš kameros sudarant žeminančias nepakenčiamas sąlygas.
[47] Naujokai, kurie pirmą kartą atsidūrė įkalinimo įstaigose.
[48] Kartais naujokams tenka išbandymai, kuriuos jie pagal nerašytas kalėjimo taisykles turi išspręsti. Vienas jų – apgyvendinimas su nuskriaustųjų kastos nuteistaisiais. Tad norint išsaugoti ir apginti garbę ir statusą reikia atitinkamai reaguoti ir elgtis.
[49] Sunkiai sužaloti, primušti.
[50] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas griežto režimo sektoriuje.
[51] Tyčinis kūno susižalojimas, ligos simuliavimas.
[52] Įkalinimo įstaigų ligoninė.

Kita svarbi taisyklė – kiekvienas *bachūras* atsako už savo *bazarą*[53]. Tad *bazaro filtravimas*[54] labai reikšmingas, jo tenka laikytis visiems nuteistiesiems. Ypač ką nors „pasiųsdamas“ ar apšmeižtdamas gali greitai *prisibazarinti.* Jei davei žodį, turi jo laikytis, kitaip niekas tavęs negerbs. Be aiškios priežasties negali nieko apskųsti, primušti ar apšmeižti. Tokie šiurkštūs kalėjimo įstatymų, *paniatkių* pažeidimai vadinami *bespridielu.* Pačios svarbiausios *paniatkės* būtų tokios: *nekrysinti*[55] iš nuteistųjų, *nekaziolinti*[56], nepalaikyti ryšių su administracija, vengti kontakto su *nuskriaustaisiais*, be reikalo nesimušti, išskyrus tuos atvejus, kai reikia ginti savo garbę, *filtruoti bazarą* bei laikytis tam tikrų normų ir nerašytų *viršaus*[57] taisyklių priklausomai nuo įkalinimo įstaigos. Pasak nuteistųjų, *zonoje* turi mokėti kovoti ir pulti, kai reikia, nesileisti stumdomas ar puolamas, gerbti save ir atsakyti už savo veiksmus, nepasitikėti kitais, būti fiziškai ir emociškai ištreniruotas, turėti tvirtą nuomonę ir jos laikytis.

Vis dėlto pinigai yra kaldinta laisvė[58] – taip kadaise rašė Fiodoras Dostojevskis. Ir nemelavo. Finansinis kapitalas įkalinimo įstaigose yra pats veiksmingiausias vaistas nuo įvairiausių problemų, tiesiog panacėja. Pati kalėjimo subkultūra, kastų sistema, *paniatkės* yra koreguojamos valiuta. Turintys aukštą finansinį kapitalą nuteistieji, net ir šiurkščiai pažeisdami nerašytas kalėjimo subkultūros taisykles, išvengia atitinkamų bausmių ir pažeminimų:

Buvo tokių atvejų, kai už babkes nepakliuvo į gaidyną, nors visi žinojo, kokį bespridielą buvo padaręs. Visko būna, bet už babkes išbrenda sausas iš balos. <...> Yra buvę, kad susimoka, ir vėl pas bachūrus grįžta. Tai kaip čia suprast? [59]

Iš panašių nuteistųjų patvirtinimų paaiškėja, kad finansinis kapitalas yra galinga priemonė, kuri leidžia nepaisyti įsišaknijusios kalėjimo tvarkos, o ją pažeidus – išpirkti savo reputaciją dosnia pinigine išraiška. Vieną tokį atvejį iliustravo ir žurnalistas Dainius Sinkevičius, aprašęs Pravieniškių pataisos namų kovą dėl *kamoros* [60] valdžios, subkultūros *paniatkes* ir jų nepaisymą[61], kai po kruvinų išpuolių pataisos namuose

[53] Kalbėjimas.
[54] Galvoti, ką sakai, nesišvaistyti vulgariais, nekorektiškais apibūdinimais ir pan.
[55] Nevogti.
[56] Neskųsti.
[57] Neoficialiai vadovaujantys lyderiai, autoritetai.
[58] Dostojevskis, F. *Užrašai iš mirusiųjų namų*, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 26.
[59] Iš pokalbio su nuteistuoju Giedriumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[60] Nusikalstamas susivienijimas.
[61] Internetinis straipsnis: https://www.delfi.lt/multimedija/mafija/pravieniskiu-mafija-kruvina-kauno-bachuru-egzekucija-ir-gaidziu-paslaptys.d?id=78658005 [žiūrėta 2018 07 29].

nukentėję asmenys grįžo į tą patį lokalinį sektorių, o agresoriai buvo perkelti kitur. Pagal nerašytas subkultūros taisykles nutinka priešingai – siekdama apsaugoti nuo tolimesnio susidorojimo nukentėjusius asmenis administracija perkelia į kitą lokalinį sektorių ar įkalinimo įstaigą. Neoficialiomis žiniomis, už šį pažeidimą buvo atsiskaityta pinigine išmoka.

4. Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Ironiška, bet *zonoje* vienatvę galima pelnyti nebent blogu elgesiu. Nori vienatvės – prasiženk, ir būsi ištremtas į tamsią ir drėgną vienutę. Vienatvė, šiuo atveju, laikoma bausme. „Nori į vienutę, ką?“ – skamba kaip grasinimas ar blogo elgesio prevencija. Individo poreikis likti vienam su savimi yra toks natūralus ir būtinas kaip ir laisvė. Bausmę atliekant *zonoje* net pagadinti orą privačiai nepavyksta, tačiau kalint *krytoje* vienatvė neišvengiama, kartais net pražūtinga. O štai mums, kitos scenos ir kito vaidinimo aktoriams, gyvenantiems kitapus automatinių vartų dideliame komunikacijų šurmulyne, vienatvė, ypač tyla ir ramybė, tampa kone siekiamybe ir tikrų tikriausia prabanga.

(2013 m. gegužė, mano pačios monologas)

Nebuvau aš toji viršininkė žandarė, kuri griežtai nustato žaidimo taisykles. Anaiptol, stengiausi išnaudoti situacijos galimybes, bendravimo ribas, pajusti pašnekovo charakterio ypatumus. Taip taip, teko ir tempti atsakymus, improvizuoti, kartu su pašnekovais surūkyti krūvą cigarečių. Tad ir pats interviu trukdavo skirtingai: nuo keliolikos minučių iki pusantros valandos. Vos pajutusi pauzes ir pašnekovo dūsavimus, pasiūlydavau cigarečių. Kaip taisyklė – padėdavo.

Dūmais virto 43 vnt. cigarečių.

2. Kūno projektas

Raumeningas kūnas laikomas galios ir malonumo simboliu.[62]

Šiandien atlikta daugybė sociologinių studijų apie fizinį kūną, publikuota daugybė mokslinių straipsnių, analizių apie socialines kūno reikšmes, kūno kalbą ir t. t. Pasirodo, kūnas – nevienalytis socialinis darinys, ribojamas lytiškumo, arba vieta, kuri įkūnija individą supančią socialinę aplinką, gyvenimo būdą, socialines praktikas. Kūnas yra metraštis, kuriame atsispindi asmeninės patirtys ir istorijos. Pasak J. Butler, kūnas prilygsta paviršiui, kintančiai ribai, kurios pralaidumas politiškai reguliuojamas.[63] Taigi kūnas nėra individo kontroliuojamas atskiras asmeninis tekstas, tai politiškai ir socialiai veikiamas kintantis mechanizmas. Pagal kūno refleksijas galima spręsti apie asmens išgyventas patirtis, socialinį kontekstą, gyvenamąją aplinką. Pats kūnas tampa reprezentacijos simboliu, asmens vizitine kortele, kuri nurodo individo fizinius gebėjimus, pajėgumą ar finansinę būklę.

Vyriškumas tiesiogiai siejamas su kūno kultu. Kūno puoselėjimas, treniravimas – tarsi vienas būdų išreikšti savo seksualinę energiją. Kuo labiau išpuoselėtas vyro kūnas, tuo didesnis jo fizinės galios rodiklis. Terminas „raumeningas vyriškumas“ – tai viena iš vyriškumo praktikų, nurodančių ne tik fizinę vyro jėgą, bet ir seksualumą. Raumenys yra tarsi šarvas, apsauga nuo kitų vyrų atliekant kasdienius vyriškumo performansus ir seksualumo požymis. Neretai ši raumenų uždanga slepia silpną, jautrų asmenį, bet kartu pabrėžia fizinį ir seksualinį pajėgumą. Raumenys – tai visiška analogija moteriškam maskaradui. Fasadas, kaukė, uždanga – viskas, kas kuria fiktyvią normatyvinio vyriškumo iliuziją. Taigi intensyviai sportuojantys vyrai iš dalies nėra tikri savo vyriškumu ir didindami raumenis bando tai kompensuoti. Kūno rengybos treniruotės padeda įgyvendinti kūno projektus, atitikti medijų veikiamo hipervyriškumo idealus, kurie pasižymi galia, autoritetu ir dominavimu. Atletiško kūno disciplina, pasak A. Tereškino, suteikia vyrams galimybę kompensuoti asmeninį nerimą, kūnas tampa vieta išsklaidyti asmenines nerimastis ir skausmus.[64] Disciplinuotas kūnas simbolizuoja valios jėgą,

[62] Dutton, K. R. *The Perfectible Body: The Western Ideal of Physical Development*, London: Cassell, 1995, p. 16.
[63] Butler, J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge, 1999, p. 139.
[64] Tereškinas, A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje,* Vilnius: Baltos Lankos, 2011, p. 120.

gebėjimą tvarkyti ir formuoti savo gyvenimą.[65] Labiausiai išpuoselėtus kūnus vyrai stengiasi akivaizdžiai pabrėžti dėvėdami mažai pridengiančią atvirą aprangą. Tokiu būdu jie paverčia save stebinčio ir kontroliuojančio žvilgsnio objektais. Atsiduodami *kitų* žvilgsniui, tiek vyrai, tiek moterys dalyvauja savęs pačių sudaiktinimo procese.

(2013 m. gegužė, mano pačios monologas)

Tądien atėjau viena. Kaip įprasta, prisistačiau laiku, gal net kiek minučių ankstėliau. Nors punktualumas ne mano arkliukas, bet šiuo atveju teko pasistengti. Visos tos valstybinės įstaigos su savo etiketu verčia nemaloniai kūprintis ir pasistiebti. Tebūnie, aš šiandien viena ir pasiruošusi. Tik kam?

Lydintysis prisistato laiku. Įprastai paaiškina pataisos namų tvarką, susitikimo planą ir skirtą tikslų laiką. Tyliai it šuo bindzinu iš paskos.

Šiandien pasipuošiau. Pasipuošiau kaip toji moteris iš žurnalų viršelių vyrams. Mano maskaradas prasideda. Ilgai repetavau tai, kas nesu, bet noriu būti. Tik šiandien.

Pasirodo, raudona spalva vilioja ne tik bulius. Ir matadorais būna ne tik vyrai (!).

Bulių buvo daug. Jie jauni, stiprūs, pasiruošę pulti, atkaklūs... tikri gyvuliai.
Manoji raudona suknelė plazdėjo it vėliava, it masalas tarp pilkų niūrų pataisos namų sienų. Buliai šūkavo pro langus, švilpė, staugė, sekė iš paskos, lydėjo žvilgsniais ir komentarais.

O aš taip ir likau paslaptim.

[65] Tereškinas, A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje,* Vilnius: Baltos Lankos, 2011, p. 128.

Apsilankymas Vilniaus 2-ųjų pataisos namų sporto salėje, kad ir keletą minučių, išties neprailgo. Vyrai įvairiausiais fiziniais pratimais ne tik stengėsi atkreipti dėmesį, pakliūti į moteriško žvilgsnio lauką, bet dar daugiau – tapti projekto dalimi. Vyriškas prakaitas, persmelktas gumos smarvės, populiariųjų radijo stočių TOP hitai – štai kokia pirminė pojūčių pagava vos įžengus į nuteistųjų sporto erdvę. Atrodytų, įprastas sporto klubas ir tiek. Tačiau esminį skirtumą lemia perdėtas sportuojančių asmenų moters dėmesio troškimas, sportinis intensyvumas ir tarpusavio sportinio azarto įtampų sankaupa. Kūno rengybos treniruočių laikas ribotas, tad kiekvienas vyras stengėsi būti pastebėtas. Vyriška konkurencija projektuojant kūną ir raumenų demonstravimo spektaklis liko verbaliai įvertinti. Apdovanoti komplimentais vyrai atsipalaidavo ir noriai tatuiruotus kūnus rodė priešais objektyvą. Gavę teigiamą įvertinimą iš moters nuteistieji įteisino savo vyriškumo performansą.

5. Sporto salė, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Tatuiruotas kūnas nuteistųjų bendruomenėje funkcionuoja kaip kriminalinės praeities metraštis. Ypač svarbi tatuiruočių reikšmė senųjų *zekų*[66] recidyvistų, bausmę atlikusių Rusijos kalėjimuose, subkultūroje. Kartais į mažą paveikslėlį sutelpa visos

[66] Kalinių.

paniatkės[67]*.* Svarbesnė pavaizduoto piešinio simbolika, jo vieta, o ne meistro profesionalumas. Kaip teigia Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose kalbinti asmenys, tatuiruotes atlikdavo *zonos* sąlygomis:

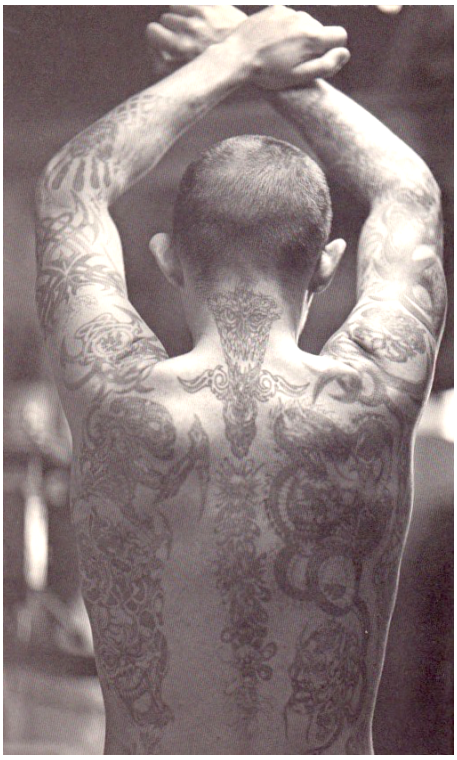
Nu, ką ten, jokių įrankių nebūdavo, tai susigalvodavom patys.[68]

Tatuiruotės turėjo specifinius kodus, kuriuos suprasdavo tik įkalinimo įstaigose buvę asmenys. Kūno piešiniai žymėdavo nuteistojo statusą, kriminalinę praeitį, santykį su teisėsauga, ištikimybę, priesaiką, priklausymą gaujoms ir t. t. Permanentinis įrašas tapdavo skiriamuoju tapatybės ženklu, vizitine kortele, o kartais sutepties stigma, bausme. Nuteistųjų tatuiruotus kūnus Lietuvoje dokumentavo fotografas Artūras Valiauga nuotraukų cikle „Zonos Jėzus, Marija ir Mama“ 1996 m., tatuiruoti kalinių kūnai vizualiai papuošė sociologo Artūro Tereškino knygą „Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje“ 2011 m.

Tad kūnas, kad ir koks jis būtų – tatuiruotas, sužalotas, traumuotas, raumeningas, atletiškas, išlieka svarbia pirmine *valiuta* įkalinimo įstaigose. Nuo fizinio kūno jėgos, tvirtumo iš dalies priklauso nuteistojo statusas hierarchinėje kastų sistemoje.

6. A. Valiauga, 1999 m.

7. Knygos iliustracija, aut. R. Levulis, 2011 m.

[67] Neoficialios, nerašytos nuteistųjų taisyklės, normos, tradicijos įkalinimo įstaigose.
[68] Iš pokalbio su nuteistaisiais, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

3. Vyriškas brandumo atestatas

Vyrų kalėjimo bendruomenė ir jos vidaus struktūra iš dalies primena mitologizuotus pasakojimus, kuriuose „vyrai atskiriami nuo namų ir moterų, patenkantys tarp kitų vyrų.“[69] Vyrų brolijos metaforą galima pritaikyti ir Vilniaus 2-iesiems pataisos namams. Tai savotiška vyriškumo mokykla, kurios siekis – „patvirtinti savo vyriškumą, priklausantį nuo kitų vyrų.“[70] Vyriškumo šaknys slypi senovės mituose, kuriuose moterys ir šeima būdavo kaip atskira erdvė. Viename iš mitologinių pasakojimų moters, peržengusius vyrišką erdvę, laukdavo seksualinis išniekinimas:

This house is only for men.
Women may not see anything in here.
If a woman comes in, then all the men take
her into the woods and she is raped.
It has always been that way.[71]

Pačios įkalinimo įstaigos savaime yra akivaizdus marginalizuoto vyriškumo atvejis. Kaip ir kitose, taip ir šioje uždaroje bendrijoje vyksta atskiras vyriškumo išbandymas-egzaminas, kitaip tariant, marginalizuotų asmenų struktūravimas pasitelkiant jau minėtas hegemoninio vyriškumo schemas. Tai „nauja“ priešiška sistema, kurioje iš naujo turi įrodinėti savo vyriškumą atlikdamas kasdienes praktikas, piramidės principu paremta išlikimo sistema. Jei ir buvai *tikras vyras* laisvėje, tai nereiškia, kad toks liksi ir šioje *zonoje*. Nemažai vyrų palūžta engiami fiziškai ir ekonomiškai stipresnių, praranda autoritetą, įgyja nevisavertiškumo kompleksų ir stipriai išgyvena vyriškumo krizę. Kaip teigia informantas Alvydas, svarbu jausti artimųjų palaikymą:

Na, jei aplanko kas, tai kažkaip ir diena prašviesėja. Yra tokių vyrų, kur nieko neturi. Nei žmonos, nei vaikų, nieko <...> sunku jiems.[72]

[69] Brod, H., Kaufman, M. *Theorising Masculinities*, *Weekend Warriors: The New Men's Movement*, M. S. Kimmel, Sage Publications, 1994, p. 275.
[70] *Ibid*, p. 277.
[71] Gregor, T. *No Girls allowed,* Science (82), December, 1982, p. 27.
[72] Iš pokalbio su nuteistuoju Alvydu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Alvydo atvejis patvirtina, kad gyvenimas nelaisvėje atskleidžia esmines vyriškumo šiuolaikinėje epochoje problemas. Vyrai, praradę išorinius socialinius ryšius ir kontaktus su artimaisiais, neretai patys vengia bendrauti ir dukart save izoliuoja. Tačiau kad ir kokie svarbūs būtų santykiai su išoriniu pasauliu, vis dėlto finansinis statusas, kaip jau minėta, užima svarbią nuteistųjų vertinimo skalės poziciją:

Dabar kas, dabar čia zonoj babkės valdo. Turi šaibų, turėsi draugų. Nesvarbu ten, kad kokį bespridielą padarei, duodi babkių ir gerai.[73]

Vyro tapatybė gali tapti traumos, kentėjimo, nevilties, gėdos vieta. Vyrų trauminės patirtys atsiskleidžia ne tik per jų pačių asmeninius pasakojimus, bet ir jų meninę raišką, laiškus ir net patį kūną. Pasak lyčių studijų tyrinėtojos Eve Kosofsky Sedgwick, trauminės nepripažinimo ir pažeminimo patirtys tampa tapatybės formavimo priemonėmis. Tapatybė konstruojama ties pažeminimu, nepripažinimu ir atmetimu.[74] Siekdami atsikratyti seksualinės traumos, individai rekonstruoja savo tapatybes, paversdami jas pagiežos, apmaudo ir pykčio vieta. Kaip kompensacija pasitelkiamas kerštas, neapykanta, smurtas, kitų žeminimas, patyčios. Kitų menkinimas padaro subjektus stipresnius, suteikia daugiau pasitikėjimo savimi. Agresyvus vyriškumas išnaudojamas kaip pats svarbiausias kultūrinis resursas, nors matyti, kad jis užterštas bejėgiškumo ir nesaugumo jausmais.[75] Tad nenuostabu, kad žemesnės socialinės padėties ir išsilavinimo nuteistieji, turintys ribotą galios prieigą, linkę žeminti kitus asmenis, tyčiotis ir fiziškai skriausti.

Vyriškumas vis dar dažnai lyginamas su galia smurtauti. Įvairaus amžiaus vyrai vienaip ar kitaip išmoksta, kad smurtas yra visuomeniškai patvirtinta išraiškos forma. Vyrų socializacija yra smurto teisėtumo socializacija, o smurtas yra neatsiejama kiekvienos visuomenės dalis. Vis dar manoma, kad vyriškas smurtas yra vienas sėkmingo vyriškumo įrodymo būdų. Juk dar visai neseniai muštis rekomenduota berniukams, kuriems pagal tuometę teoriją reikėjo išreikšti savo lyties tapatybę. Bijota, kad nesmurtaujantys berniukai neužaugs tikrais vyrais, nes smurtas yra vyriškumo įrodymas – esi *tikras* vyras, jei nebijai smurtauti.[76] Smurtas taip pat gali būti privati, asmeninė ir intymi kalba – kaip ir vieša kalba tarp visuomenių ir socialinių grupių.

[73] Iš pokalbio su nuteistuoju Alvydu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[74] Perfrazuota. Sedgwick, K. E. *Queer Performativity: Henry James's The Art of the Novel*, GLQ 1 (1), 1993.
[75] Tereškinas, A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje*, Vilnius: Baltos Lankos, 2011, p. 31.
[76] Kimmel, M. S. *The Gendered Society (third edition),* New York: Oxford University Press, 2008, p. 327.

8. Recidyvistas, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Neretai smurtas funkcionuoja ir kaip savigyna. Tačiau toks gynybinis smurtas nėra laikomas tyčiniu fizinės jėgos naudojimu ir nėra smerkiamas visuomenės. Tose visuomenėse, kuriuose vyriškasis dirbtinis drąsos demonstravimas – fizinės stiprybės laikysena, baimės slopinimas ir neigimas – buvo vyriškumą apibrėžiantis bruožas, smurtas, tikėtina, būdavo stipriai išplitęs. Dalis mokslininkų teigia, kad kai kurie androgenai, vyriški hormonai, ypač testosteronas, yra vyrų agresijos variklis.[77] Testosteronas tiesiogiai susijęs su agresyviu vyrų elgesiu. Padidėjęs testosterono lygis

[77] Kimmel, M. S. *The Gendered Society (third edition),* New York: Oxford University Press, 2008, p. 315.

kraujyje dažnai lemia agresijos prieš kitus, dažniausiai fiziškai silpnesnius asmenis, proveržius.

Smurtas kalėjimo įstaigose rodo vyrišką pajėgumą ir aukštą reputaciją. Toks vyriškumas pasižymi agresija, nusikalstamumu ir destrukcija. Žemas ekonominis ir socialinis statusas lemia agresyvų elgesį, kuriuo stengiamasi tai kompensuoti. Būna taip, kad ant *ižogos*[78] sėdi. Pasirodo, kalėjimai ne tik sulaiko nusikalstamumą, bet ir moko kalinius nusikalsti ir tarpusavyje smurtauti.

Tokios emocijos kaip baimė, kaltės jausmas, švelnumas, jautrumas, liūdesys, sielvartas ir pan. vis dar traktuojamos kaip silpnumo ženklai ir suvokiami kaip vyriškumo trūkumas. Bet koks silpnumo ženklas suprantamas kaip moteriškas, vadinasi, nevisavertis, *nevyriškas*. Prilyginimas moteriai vyrui reiškia pažeminimą, panieką. Toks požiūris vyrauja ir Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose. Informantas Marius akivaizdžiai tai pasako, feminizuodamas „silpnus“ vyrus:

Ką ten tokie vyrai... Bobos jie! Skundžiasi ir dejuoja. Tai jiems tas, tai anas.[79]

Akivaizdu, kad vyras turi būti fiziškai stiprus, slėpti emocijas, visada priimti iššūkius, nebijoti sunkaus fizinio darbo, taip išreikšdamas kasdienes vyriškumo praktikas.

9. Kadras iš vaizdinio darbo „Garbės reikalas“, 2018 m.

[78] Neturėti ką valgyti, badauti.
[79] Iš pokalbio su nuteistuoju Mariumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Kaip rašo sociologas Goffmanas, „informacija apie individą padeda sukonkretinti situaciją, leidžia kitiems iš anksto numatyti, ko individas iš jų tikisi, o sykiu ir ko jie gali iš jo tikėtis.“[80] Paklausti, ko tikisi iš mūsų pokalbio, dauguma nuteistųjų prisipažino, kad tiesiog norėjo pabendrauti su jauna mergina:

Ai, nu, sakė, kad atėjo jauna panelė, pakalbėt nori. Nu tai ir aš užsinorėjau. <...> *Žinai, būna, čia visokių ateina. Nu bet ką ten su senėmis, atsiprašant* [juokiasi].[81]

Kalbinti vyrai patvirtina aukščiau iškeltą prielaidą, kad viena iš priežasčių dalyvauti interviu bus mano pačios biologinė lytis bei amžius (per pirmuosius vizitus į pataisos namus man tebuvo 26 m.). Tokia nuomonė verčia spėlioti, kad moteriška lytis ir jaunystė išpildo informantų lūkesčius ir yra pagrindinė bendravimo priežastis. Jei nuteistuosius kalbintų jaunas vyras, vargu, ar kas noriai ir atvirai bendrautų, atsiskleistų.

***

Kaip išmatuoti protą? – klausia septynmetis berniukas.

Kumščiais.

[80] Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 11.
[81] Iš pokalbio su nuteistuoju Robertu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

3. Įkalinto seksualumo ypatumai

Būti vyru reiškia nebūti kaip moteris.[82]

Vyriškumas neatsiejamas nuo kūno ir seksualumo. Visi šie elementai itin svarbūs lyčių konstravimo procese. Socialiai konstruojami kūnai neretai paremti savistaba ir savęs tobulinimu. Kūno korekcija, jo tobulinimo schemos, sporto treniruotės, chirurginės operacijos, propaguojamas jaunystės kultas – viskas (re)konstruojama medijų sistemos ir nuolat keičiasi. Tad pats vyriškumas tampa fluidiškų santykių ir praktikų rinkiniu.[83] Nesėkmingi vyriškumo scenarijai nustumiami į paribį, marginalizuojami, nepriklauso norminiam vyriškumo diskursui.

Seksualumas, pasak prancūzų filosofo M. Foucault, yra reali istorijos formacija, pagimdžiusi sekso sąvoką. Kaip spekuliatyvus elementas jis būtinas šiai sąvokai funkcionuoti.[84] Seksualumas suvokiamas kaip esminis faktorius, nurodantis individo vietą kultūroje ir yra neatsiejama tarpasmeninių santykių dalis. Seksualumui suteikiamos reikšmės tik per tam tikras kultūrines formas. Tai ne vien kūnas, bet ir vaizdiniai, fantazijos. Seksualumu mes įprasminame kasdienes lytiškumo praktikas, atskleisdami lyties performatyvumą, kuris patiria nuolatinę kaitą. Seksualumas, kaip ir lytis, yra socialinis konstruktas.

Remiantis M. Foucault, seksualumas sietinas su kontrole ir disciplina, t. y. moraline represija.[85] Patys individai linkę save ir kitus kontroliuoti už tai, ką patys pavertė moraline norma (monogaminiai santykiai ir t. t.). Tokiu būdu seksualumas tampa moraliniu savęs įkalinimu.

Gyvenimas įkalinimo įstaigoje traumuoja. Traumuoja ne tik pačią asmenybę, bet ir kūną, seksualumą, jaunystę. Skaudi realybė priverčia riboti seksualinį gyvenimą, o kartais visiškai jo atsisakyti arba įveiksminti jį kitokiomis formomis. Izoliacija įkalina seksualumą ir jį rekonstruoja. Seksualumas neretai tampa perdirbtas, atskirtas nuo

[82] Brod, H., Kaufman, M. *Theorising Masculinities*, *Masculinity as Homophobia*, M. S. Kimmel, Sage Publications, 1994, p. 126.
[83] Connell, R. *Masculinities*, Berkeley: University of California Press, 2005, p. 67–76.
[84] Foucault, M. *The History of Sexuality*, Harmondsworth: Penguin, 1990, p. 157.
[85] Perfrazuota. Foucault, M. *Seksualumo istorija*, Vilnius: Vaga, 1999.

fizinio kūno. Dažniausiai seksualinių santykių trūkumą užpildo lakios vaizduotės fantazijos, seksualumo simuliakrai, svajonės, sapnai, vaizdinės priemonės. Tačiau ne visi izoliuoti asmenys išgyvena seksualumo krizes ir patys save seksualiai marginalizuoja. Kita dalis, priešingai, neslepia savo seksualumo ir gana perdėtai jį demonstruoja. Tai vyrai, nesigėdijantys savo ištreniruoto kūno, pasižyminčio seksualumo pertekliumi ir energija. Tačiau kam šis kūnas adresuojamas? Kalinių auditorijai?

Pasak A. Tereškino, Lietuvoje egzistuoja labai siaurai apibrėžiamo seksualumo samprata. Paprastai seksualumas biologizuojamas ir apie jį kalbama su moraliniu pasišlykštėjimu.[86] Visuomenėje išlikusios seksualinės hierarchijos, seksualumas siejamas su asmeniniais vedybiniais, monogaminiais, heteroseksualiais lytiniais santykiais, kurių pagrindinė funkcija išlieka reprodukcinė vertė, o ne malonumas. Homoseksualios, poligaminės, atsitiktinės seksualinės praktikos smerkiamos, nors vis labiau plinta ir yra viešai aptarinėjamos vietinių *bulvarų*. Seksualinių skandalų užkulisiai tampa Lietuvos žiniasklaidos sensacija ir užima pirmuosius žurnalų puslapius, tačiau *kitokios* nenorminio seksualumo formos paprastai nekeliamos į viešumą ir lieka nematomos. Pasak M. Foucault, šiuolaikinėms visuomenėms būdinga ne tai, kad jos pasmerkė seksą tūnoti šešėlyje, o tai, kad pačios pasmerkė save nuolatos apie jį kalbėti, versdamos jį vertinti kaip paslaptį.[87]

Pataisos namuose kalinių seksualinės iškrovos objektais tampa *gaidžiai. Gaidys*, kaip jau minėta, yra pačios žemiausios kalėjimo kastos atstovas, tinkantis tik seksualinei vergystei (*šliapos*). Tiesa, *gaidžiu* arba tampama, arba jau esama atėjus iš laisvės[88]*.* Įprastai kalinys įgyja tokį statusą visam *srokui*[89], tačiau, kaip atskleidė kalbinti informantai, būna išimčių[90]. *Gaidžiu* tampama už vidinių kalėjimo taisyklių pažeidimus, o kartais, kaip rašoma autoritetingo kalinio Henriko Daktaro knygoje „Išlikti žmogumi“, tai savotiškas naujokų krikštas, *dedovščinos* principas. *Gaidžių* kasta stipriai stigmatizuojama ne tik izoliuotose kalėjimo bendruomenėse, bet jos atgarsių gausu ir šiuolaikinėje visuomenėje. *Gaidžiais* mūsų kultūroje vadinami homoseksualūs vyrai.

[86] Tereškinas, A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje*, Vilnius: Baltos Lankos, 2011, p. 161.
[87] Foucault, M. *Seksualumo istorija*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 31.
[88] Priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio.
[89] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[90] Iš pokalbių su nuteistaisiais, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Be abejo, šis subordinuotas vyriškumas – absoliuti opozicija tradiciniam hegemoniniam vyriškumui. Hegemoninis vyriškumas – dominuojantis vyriškumo tipas, kurį „įkūnija populiarūs herojai, fantazijos figūros ir sektini vyriškumo pavyzdžiai.“[91] Hegemoninį vyriškumą paprastai apibūdina heteroseksualumas, fizinė jėga, ištvermė, emocinis šaltumas, ekonominė nepriklausomybė ir seksualinis pajėgumas. Lietuvoje hegemoninis vyriškumas traktuojamas kaip hierarchiškai diferencijuota dominuojanti vyriškumo forma, kuri konstruoja galią, padedančią valdyti kitus vyrus ir moteris. Ši vyriškumo forma kuriama gretinant ją su kitomis vyriškumo formomis, moteriškumu, vadovaujantis binarine lyčių priešprieša.

Heteroseksualiems vyrams intymiuose santykiuose ypač svarbu patirti seksualinį malonumą ir patenkinti moterį. Tokia nuomonė dominuoja ir visoje populiariojoje Lietuvos kultūroje. Hegemoninis vyriškumas seksualumą grindžia tais pačiais kriterijais. Tik visiškas partnerės seksualinių svajonių išpildymas galutinai patvirtina seksualinį heteroseksualaus vyriškumo performansą.

10. Atvirukas iš ciklo „Linkėjimai“, 2017 m.

[91] Donaldson, M. *What is Hegemonic Masculinity?* Theory & Society, 1993, 22 (5), p. 643–657.

Vyrų seksualinė tapatybė neatsiejama nuo lytinio pajėgumo. Sportiškas, tvirtas kūnas asocijuojasi su seksualine ištverme, seksualumu. Pasinaudojant „Vyrų krizių ir informacijos centro“ inicijuoto sociologinio tyrimo apklausos „Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje“ duomenimis,[92] pagrindiniai Lietuvos vyriško seksualumo bruožai yra bet kada patenkinti moterį seksualiai ir visada išlikti seksualiai pasiruošusiam, aktyviam. Pagal šios apklausos duomenis, vyriško kūno projektavimas ir išvaizda yra visiškai neaktualūs konstruojant seksualinę tapatybę, didžiausias dėmesys – seksualiniam pajėgumui.

Kita vertus, bendraujant su jaunesnio amžiaus informantais (iki 30 m.) Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose paaiškėjo, kad dalis vyrų vertina intymumą, keletas jų skiria didelį dėmesį romantikai ir netapatina lytinio akto vien su seksualiniu pasitenkinimu:

Tai greitai neįdomu. Kaip kokiam filme <...> norisi daugiau to malonumo ir kad moteriai patiktų.[93]

Nors mūsų kultūra persisotinusi seksualinių juokelių, sekso skandalų, seksistinių antraščių, vienadienių romanų ir pornografinių vaizdinių, vis dėlto daugumai nuteistųjų seksas ir seksualinės patirtys išlieka labai asmeninė erdvė, apie kurią retai atviraujama ir nuoširdžiai kalbama.

[92] *Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje*, Vyrų vertybių ir elgsenos modelių tyrimas, Vilnius: SIC Rinkos tyrimai, 2002.
[93] Iš pokalbio su nuteistuoju, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

4. Santykiai su moterimis

Izoliuotoje nuteistųjų bendruomenėje meilė ir heteroseksualūs romantiniai santykiai – jautri tema, kuria vengiama atvirauti. Ypač tiems vyrams, kurių šeima išsižadėjo, o draugės ar žmonos paliko vos jiems atsidūrus už grotų. Statistiškai daugiau nei 30 procentų[94] Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose kalinčių vyrų yra susituokę. Dauguma santuokų sudaryta atliekant bausmę įkalinimo įstaigoje, tarp jų – santuokos su nuteistosiomis moterimis. Vedybų sudarymo priežastys labai panašios: nepakeliama vienatvė, spontaniška platoniška meilė, intymių santykių, romantinių pasimatymų poreikis. Pasirodo, egzistuoja tam tikras tipas moterų, kurios žavisi „blogais berniukais“ ir kriminalinė vyrų biografija jų visiškai nebaugina. Amerikiečių rašytoja, žurnalistė Sheila Isenberg knygoje „Moterys, mylinčios žudikus“ (orig. „Women who love men who kill“) nagrinėja ir aprašo daugybę atvejų, kai įvairaus socialinio sluoksnio moterys susieja savo gyvenimus su nuteistaisiais iki gyvos galvos. Aptariamos ir kalėjimo pareigūnų, socialinių darbuotojų, psichologų, psichiatrų išvados ir nuomonės šia tema. Vienareikšmiško atsakymo nėra. Paaiškėja, kad daugumos moterų stipraus susižavėjimo nuteistaisiais priežastys slypi dar vaikystėje, augant griežtos autoritarinės tėvo valdžios šeimoje. Spėliojama, kad toks šeimos modelis gali paveikti suaugusių dukrų pasirinkimus. Tokios moterys gyvena iliuzijų pasaulyje, savo meilę projektuodamos susikurtam vyro vaizdiniui, kuris neretai neatitinka tikrovės. Knygoje aprašomas ne vienas atvejis, kai sėkmingai ištekėjusi vidutinio amžiaus moteris palieka šeimą dėl miglotos ateities su nuteistuoju iki gyvos galvos. Santuoka su nuteistuoju yra būdas išlaikyti ne tokius artimus seksualinius santykius, apribotus teisės įstatymais. Tokios moterys tapatina save su pasyviais objektais, pavaldžiais vyro kontrolei. S. Isenberg nuomone, kuo didesnis kalinio autoritetas kriminaliniame pasaulyje, tuo moterys jaučiasi svarbesnės.[95] Lietuvoje išsamios analizės apie nuteistųjų santuokas nėra, tačiau 2017 m. vyko komercinės televizijos kanalo LNK projektas „Kalinių žmonos“, kurios vedėja Donata Gutauskienė-Laisva yra kalinio žmona. Kalbintos šios laidos herojės moterys neslepia savo tapatybės, noriai viešai kalba apie santuokas su nuteistaisiais. Viena laidos herojė Rasa, vos nesusituokusi su nuteistuoju, pripažįsta net trejus metus naiviai tikėjusi išrinktojo

[94] Pagal 2013 m. pateiktą informaciją.
[95] Perfrazuota. Isenberg, Sh. *Women who love men who kill*, New York: Simon & Schuster, 1991.

pažadais ir meile.[96] Moteris vieną dieną sulaukė skambučio, nuo kurio ir prasidėjo trejus metus trukusi draugystė ir sužadėtuvės. Pirmiausia Rasą sužavėjo malonus vyriškio bendravimas, mandagumas, kultūringumas. Supratusi, kad jos santuoka tebuvo pretekstas, moteris pasijuto apgauta ir įskaudinta. Jos teigimu, nuteistiesiems reikia ne meilės, o intymių santykių, pinigų ir galimybės anksčiau išeiti į laisvę.[97]

Aš supratau, kad kaip moteris aš jam nesu įdomi, jisai manęs negerbia ir tiesiog jam reikalingi tik pinigai, nauda.[98]

Tačiau netikėtai laidos pabaigoje paskelbiama, kad Rasa vėl atnaujino santykius su nuteistuoju ir laukia jo sugrįžtant į laisvę.

Apie kalinių santykius su moterimis nevengia kalbėtis Vilniaus 2-ųjų pataisos namų recidyvistas Ignas:

Daugumai moterų <...> patinka blogi berniukai: ar su praeitim kriminaline, ar kokia iš kalėjimo. <...> daugiausia, ypatingai kas ne pirmą kartą sėdi, saldžialiežuviai yra. O moterys taigi myli ausimis <...> [jie] *mėgsta pasigirti. Va tie telefoniniai sukčiai išvis labai gerai perpranta visą emocinę būklę tavo, ko tau reikia, ką nori, kad girdėtų, tai viską ir sako, ką nori, kad girdėtų, ir jinai iš karto prisiriša ir viską daro, jau net pinigus perveda ir panašiai. <...> čia moterų nepakeisi, jos tokios yra sutvertos. <...> ne visos, bet dauguma. Didžioji dauguma. <...> visos tokios, kurios jau nusvilusios gyvenime, tenai santuoka nevykusi ir panašiai, o iš kalėjimo paskambina ten toks, kuris puikiai užjaučia ar supranta, tai čia iš laisvės toks nepasakytų. O čia sėdi ir visas smulkmenas suveda ir supranta moteris, jai duoda, ko jai reikia, ir viskas tvarkoj. Yra buvę: susipažino su dukra kokia, o paskui susituokė su motina jos ir panašiai. Visokių nesąmonių yra buvę. Atvažiuoja į pasimatymą dukra, o paskui ten dukros telefoną pakėlė motina vieną kartą ir pradėjo megzti pažintis su motina. Jis ištekėjo: su dukra išsiskyrė, o su motina apsivedė*.[99]

Informantas išskiria menką tokių moterų savivertę ir naivumą, neslėpdamas jų psichologinių problemų. Kaip teigia kitas pašnekovas, pagrindinė vedybų priežastis įkalinimo įstaigose paremta abipusiais mainais:

[96] Iš laidos „Kalinių žmonos“ [žiūrėta 2018 01 12].
[97] *Ibid.*
[98] *Ibid*.
[99] Iš pokalbio su nuteistuoju Ignu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Vyrams atitenka nemokamos seksualinės paslaugos, o moterys už tai apdovanojamos finansiniu saugumu.[100]

Be abejo, moterims suteikti socialinį materialinį garantą ir pasigirti finansine nepriklausomybe gali tik nedaugelis vyrų. O kas nutinka su kitais?

Pasak Mariaus, yra vyrų, kurie vis dar tiki iliuzine meile ir užmezga pažintis su moterimis dažniausiai klausydamiesi specialių radijo pažinčių laidų.[101] Kaip pasakoja pašnekovas, ne visi vyrai naujai draugei iškart prisipažįsta atliekantys bausmę įkalinimo įstaigoje, taip bijodami akivaizdžios moters atmetimo reakcijos:

<...> kurgi ten sakysi, da[r] *išgąsdinsi. Žinai, gi tos moterys tokios jautrios.*[102]

Apskritai į klausimus apie vyriškumą ir moteriškumą visi informantai reaguodavo itin jautriai, tarsi tai nekvestionuojamas dalykas. Pasak Algio:

Vyrai yra vyrai, moterys yra moterys... O ten kiti visokie žydri pyderai nenormalūs <...> kokie čia dar vyrai.[103]

Moteris apklaustieji apibūdina kaip pasyvias, ištikimas, žinoma, patrauklias silpnosios lyties atstoves:

<...> mano moteris visada susitvarkius, pasiruošus. Moterys turi prisižiūrėti, pasidažyti – juk jos moterys. Joms patinka visokie lia-lia, supranti...[104]

O ką moteris turi daryti? – klausiu.

Kaip tai ką daryt? Nu, dirbti: namus tvarkyt, valgyt gamint, dar skalbt. Nu, namie dirbti.[105]

O jeigu viešoje erdvėje, įmonėje ar dar kur?

Na tai gali, aišku, kad gali. Tik kad ir namuose spėtų suktis. Nepatinka, kai namai sujaukti, o moteris kažkur laksto ten.[106]

Toks informanto Mariaus požiūris rodo palaikomą patriarchalinės šeimos modelį, asmeninių moters teisių suvaržymą, apribojimą. Moteris suvokiama kaip priklausoma nuo vyro, visada pasiruošusi jam paklusti, patenkinti jo norus, rūpintis buitimi namuose.

[100] Perfrazuota. Iš pokalbio su nuteistuoju Mariumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[101] *Ibid.*
[102] *Ibid.*
[103] Iš pokalbio su nuteistuoju Algiu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[104] Iš pokalbio su nuteistuoju Mariumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[105] *Ibid.*
[106] *Ibid.*

Paradoksalu, bet keli informantai tradicinį vyriškumą siejo su prabėgusia jaunyste, tarsi norėdami pateisinti dabartinę reprezentaciją:

Kai buvau jaunas, gražus, tai panų neatsigindavau. O dabar... O ką dabar? Sėdau, ir viskas. Gi į grožio konkursus nebeprivaikščiosi [juokiasi].[107]

Refleksija į praeitį pabrėžia jaunystės kulto svarbą. Dauguma vyrų jaučia jaunystės nostalgiją, siedami ją su moterimis ir seksualumu.

Senas jau aš. Dabar tik prie staklių tetinkamas. Taip ir srokas[108] *greičiau prabėga <...>* [109]

Tokios frazės ne tik atskleidžia savęs nuvertinimą, nepasitikėjimą savimi, asmenybės trapumą, bet ir parodo vyriškumo krizės problemas.

Pokalbis su Jevgenijumi[110]

Negąsdina tavęs kalinio etiketė?

Ne <...> Galima su tokia etikete gyventi. <...> pats turi panaikint ją. Paprasčiausiai kiek aš buvau išėjęs, dirbau ten biški. Iš pradžių kalba, o paskui pamato, kad normalus žmogus, ir dingsta ten viskas. Gal ten kažkas ir pašneka.

Ar egzistuoja meilės laiškų rašymo kultūra? Kaip užsimezga pažintys?

Dabar telefonai. Taip tai yra gal dar likę koks vienas kitas, kas ten laiškus rašo.

O kaip? Ar numeris surenkamas bet koks, ar yra kokia informacija?

[Per] *„Baltiją“. Žiūri televiziją, A2 klauso. Kad ir neturi telefono, tai jau toks instinktas. Kalėjime sėdi, tai neturi telefono, bet kai išgirsti moteriškę – skambini ir rašai paskutiniu numeriu.*

Kaip manai, ar moterims patinka „blogi berniukai“?

Taip, yra yra. Dabar vat vienas pažįstamas neseniai dvi dienas pabendravo ir jau sprendžia, kaip tuoktis. Dar gal jie ten neapsisprendė, bet jau tokios mintys.

Ar būna, kad moterys susituokia net nemačiusios vyrų?

[107] Iš pokalbio su nuteistuoju Alvydu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[108] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[109] Iš pokalbio su nuteistuoju Sigitu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[110] Iš pokalbio su nuteistuoju Jevgenijumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Gražių žodžių moteriai <...> daug nereikia. Nu, visokie pažadai beverčiai. Aš taip susipažinęs nesu, bet aš manau tik taip, nes normali moteris, jinai nepažįsta žmogaus.

Kas ta *normali* moteris?

Vis tiek jos [moterys] *turi lengvabūdiškumo <...> nes už nepažįstamo žmogaus tekėt, tai, manau, normali moteris nerizikuotų taip.*

Kaip susipažinai su dabartine žmona?

Draugystė iš pradžių buvo. Tokia normali draugystė. Gavau slapta jos numerį. Iš pradžių taip bendravom, ji savo numerio nedavė. Jinai buvo ženota. Ir paskui susiskambinom ir pradėjom bendrauti. Mes iškart ėjom gyvent kartu iš ligoninės. Tas vyras pas ją buvo seniai. Seniai jie buvo jau svetimi, bet tik kad gyveno ji su juo <...> Nuo jos visa giminė nusisuko. Vaikai dabar bendrauja, bet iš pradžių jai davė rinktis: arba aš, arba visi artimieji. Bjauriai, bet taip jau buvo: arba arba, bet ji vis tiek pasirinko mane [šypsosi]. *<...> Tokios vietos užgrūdina. Daugiau tos gauni tokios stiprybės <...> čia jau koks tampi... nu, bukas, iš tikrųjų, ir užgrūdintas dėl to, kad nieko negali pakeisti. <...> Bukas, nu, skausmui. Ir tikrai, būna tokių nelaimių. Jauti* [skausmą], *bet moki jį ir užslėpti, nes čia matys skaudamą vietą, tai ir lips ant jos. Reikia nerodyti tų skaudamų vietų. Reikia taip išmokti, kad skaudėtų, bet nerodyt... Nu čia tokia yra sistema, matys, kad ten vat, daleiskim, va taip va... Ten tokie man nepatinka, daleiskim, apie žmoną. Aš skambinu – jinai nekelia ragelio, būna darbe ar ką. Ir būtinai kažkas pasinaudos – tai jau su kitu! Taip erzinti, bet, iš tikrųjų, žinot, viduj tai vis tiek* [skauda]. *Vis tiek žibalo į tą ugnį pila... Vakar vat skambinau ir nekėlė. Žinau, kad ji vakar dirbo iki šešių, tai aš skambinau kokią pusę septynių – ir nekelia. <...> Aš ten vakar skambinau, žinau, kad jie barasi, kabinėjasi ten prie jos, būna ten nesąmonių <...> Aš noriu įrodyti tai, kad, nu, jie galvoja, visi ten galvoja iš jos pusės, kad viskas taip, kaip žmonės kalba: aš ja naudojuosi, aš ją apgausiu. <...> mano ten reputacija buvus nekokia, tai, nu, aš, iš tikrųjų, ir suprantu juos. Keturi vaikai nenori, kad mama ten kažkas naudotųsi. Taip yra. Tai aš manau įrodyti, na, normaliai gyventi su ja išėjus, kad matytų vaikai, kad iš tikrųjų taip nėra. Kalba, kad aš paliksiu ją, kai išeisiu, kad tik dabar naudojuosi.*

Pokalbis su informantu Jevgenijumi atskleidžia jo paslėptą vyrišką trapumą, kurį bet kokiu atveju jis stengiasi užmaskuoti nuo kitų. Pašnekovui svarbi aplinkinių nuomonė ir artimųjų palaikymas, o kai jo nėra, tenka pažadais iš naujo kurti skaidrią savo tapatybę be stigmatizuojančios kalinio etiketės. Trumpas ir atviras pokalbis apnuogina nuteistojo psichologinį pažeidžiamumą, norą bei pastangas keistis ir pradėti gyvenimą iš naujo, kuriant šviesią ateitį anapus grotų. Pagrindinė priežastis pasikeisti – laisvėje laukianti žmona.

Be abejo, bet kokie santykiai su priešinga lytimi ar moterų dėmesys suteikia pranašumą prieš kitus *zonoje* kalinčius vyrus. Pasak informanto Andriaus, draugauti su mergina – ne tik patirti malonius jausmus, bet įrodyti ir savo vyriškumą:

Vyras, kuris apskritai nekalba apie panas, kelia grėsmę savo vyriškumui... Tai jis gal koks gaidys, ar ką <...> Mes tai vis pajuokaujam ir pasvajojam.[111]

Apibendrinant nuteistųjų santykius su moterimis, santuoka išlieka esmine kalinių (ypač nuteistų iki gyvos galvos) siekiamybe ieškant ne tik meilės, paguodos, bet ir seksualinių santykių išpildymo, kartais finansinės paramos, globos ar precedento paleisti lygtinai. Pašnekovai pripažino, kad moterų palaikymas suteikia stiprybės, pasitikėjimo ir vilties ištverti bausmę. Bet kokia nesėkmė santykiuose pašiepiama viešai. Deja, moterys vis dar vertinamos pagal savo išorinę reprezentaciją, o ne pagal protą ar statusą visuomenėje, moteriškumas stipriai natūralizuojamas ir įtvirtinamas kaip binarinė vyriškumo opozicija. Nors moterys informantų apibūdinamos kaip nevisavertės, patiklios ir naivios, turinčios psichologinių problemų, vis dėlto daugumai vyrų jos tėra fantazijų ir vaizduotės fetišizuoti objektai, o aktyvūs heteroseksualūs santykiai – vyriškumo patvirtinimas.

O štai kalinio etiketės metaforą reikėtų interpretuoti dvejopai. Viena vertus, tai lyg stigma, kuri nuteistąjį lydi iki gyvenimo pabaigos. Kriminalinė biografija velkasi it šešėlis iš paskos esant laisvėje. Laikas, praleistas už grotų, palieka skaudžius ir nemalonius prisiminimus, ir nesvarbu, ar *srokas*[112] trumpas, ar ilgas. Net ir išėjęs į laisvę buvęs kalinys nesijaučia laisvas:

Sėdėdamas namie, išvis niekur neidamas, niekada nesi garantuotas, kad rytoj neatsidursi Lukiškėse. Nes taip, kaip ant tavęs jau būna prikabinta teistumų, tu esi potencialus tipo nusikaltėlis. Ir nereikia jau daryt nusikaltimų.[113]

Kita vertus, tokia žymė – alegorinis vyriškos ištvermės, drąsos, emocinio stabilumo, jėgos simbolis. Ilgi nelaisvės metai byloja apie tvirtą, nepalaužiamą asmenybę. Ypač kriminalinė biografija svarbi pirmą kartą atvykus į įkalinimo įstaigą. Pagal ją sprendžiamas naujoko statusas ir padėtis tarp kitų nuteistųjų. Teistumų skaičius ir nusikaltimų pobūdis taip pat prisideda prie tinkamos kalinio reputacijos ir jo etiketės.

Čia už praeitį viskas susideda <...> kadangi tu jau autoritetingas, jau tenai visa kita, praeityje už tai teistas.[114]

---

[111] Iš pokalbio su nuteistuoju Andriumi, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
[112] Laisvės atėmimo, bausmės atlikimo paskirtas laikas.
[113] Iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“ [16:49–17:09].
[114] Iš pokalbio su nuteistuoju Ignu, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

11. Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

P. S. *Bachūras* iš zonos

2017 m. šaltą vasario mėnesio vakarą pagaliau (!) sulaukiau laiško. Nuo bachūro iš zonos. Jau kuris laikas mano fiktyvi anketa pažinčių puslapyje masino smalsių vyrų žvilgsnius, o norimo rezultato nebuvo. Į virtualią pažinčių begalybę žvelgė patraukli jauna šviesiaplaukė mergina, slapyvardžiu Minni, ieškanti tikro vyro, iš ten, kur neskraido angelai. Plaukė įvairūs laiškai su pasiūlymais, siūlymais, kvietimais, atviromis išpažintimis, kol vieną dieną Minni sulaukė laiško nuo Tomo.

Tomas buvo tikras drąsuolis. Atvirai, po poros laiškų, prisipažino sėdėjęs. Ir ne kartą. Sakė, apsikumščiavo, bet ne jį, o kitą išvežė su greitąja. Dabar suprantu tą moterų jaudulį, kuomet nepažįstamasis rašo ilgus meilės kupinus laiškus, siunčia virtualius oro bučinius, kviečia į pasimatymus. Tirpsta galūnės. Tiesa, Tomo anketa neturėjo nė vienos nuotraukos, tad šviesiaplaukė tikėjo vaizdžiu Tomo pasakojimu apie aukštą sportišką vyrą su drakono tatuiruote. O aš stropiai atlikdavau namų darbus ir siųsdavau motyvuojančias bendrauti Minnės nuotraukas. Tomas dovanojo virtualias brangias dovanas, maitino pažadais ir komplimentais. Tačiau aš taip ir likau toji šviesiaplaukė jo fantazija.

Mūsų bendravimas truko mėnesį.

5. *Pagyrūnai*

Kas jie?

Kaubojai, ereliai, atskalūnai, rembo, žąsinai, kovotojai, kariai, patriotai, iškamšos, zekai, priedurniai, sergėtojai, gelbėtojai, didvyriai, asilai, patinai, skundikai, mužikai, palaidūnai, tinginiai, žagintojai, plepiai, smurtautojai, moksliukai, rimtuoliai, verslininkai, šūstriakai, savadautojai, narkomanai, angelai sargai, riteriai, karaliai, tarnai, myžniai, kunigaikščiai, juokdariai, mazgotės, meistrai, darbininkai, liokajai, pasiuntiniai, vierchai, klounai, laškamoikės, muchamorai, sužadėtiniai, mylimieji, išdavikai, kvaišos, bailiai, gaidžiai, sportininkai, lakūnai, zirzalai, storuliai, drimbos, cinikai, drambliai, ožiai, drąsuoliai, chuliganai, narsuoliai, kunigai, šventieji, herojai, mąstytojai, poetai, minotaurai, gražuoliai, vienuoliai, berniukai, atsiskyrėliai, sekliai, gėjai, žvalgai, jūrininkai, svajotojai, romantikai, akrobatai, agentai, gimnastai, tapytojai, kačiokai, ksenofobai, indėnai, pabaisos, bastūnai, kardinolai, bugorai, veltėdžiai, kaliniai, žudikai, tarnautojai, siaubūnai, besmegeniai, jautruoliai, liurbiai, pesimistai, kritikai, optimistai, homofobai, apsišaukėliai, varguoliai, artistai, skaistuoliai, banditai, mezgėjai, blatniakai, kišarai, mafukai, džiumbrai, boksininkai, menininkai, nuskriaustieji, žydruoliai, stipenos, hipsteriai, kišenvagiai, lūzeriai, stūkačiai...

Jie *pagyrūnai*.

12. *Pagyrūnai*, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Garnių šokius, pasipūtusių povų eiseną,
elnių procesiją galima laikyti vaidyba
ir besaike savidemonstracija.[115]

Pokalbiui su *pagyrūnais* reikia atskiros potemės. Būtent šie du Vilniaus 2-ųjų pataisos namų *herojai* recidyvistai ir tampa esminiu pirmosios darbo dalies centru, meninio tyrimo objektu, o visas pokalbio turinys virsta vizualine išraiška – vaizdiniu darbu „Pagyrūnai“. Tai pusvalandžio trukmės nestruktūruotas pokalbis apie nuteistųjų kasdienybę, kalinio etiketės reikšmę, santykius su moterimis ir pan. Dokumentuotas interviu kvestionuoja pačią vyriškumo sampratą, jos ypatumus, vyriškos garbės ir nusikalstamumo ryšį. Pokalbyje, kaip ir visame darbe, atsisakau bet kokios kritikos, moralizavimo, siekdama kuo objektyviau perteikti situaciją, leisti nuteistiesiems atsiskleisti.

[115] Bly, R. *Geležinis Džonas. Knyga apie vyrus,* Mijalba, garsinė knyga, 2014.

13. Kadras iš vaizdinio darbo „Pagyrūnai“, 2017 m.

Susitikimas su *pagyrūnais* įvyko neplanuotai. Po vizito *zonos* sporto salėje kitą dieną įprastai su operatoriumi laukėme pašnekovų sportininkų, bet netikėtai atsirado du jauni savanoriai. Teko keisti planus. Pasirodo, mano pačios tiesioginis dalyvavimas ir bendravimas su nuteistaisiais tapo paskata kitiems ateiti ir nebijoti kalbėtis. Goffmanas šį mano pasirodymą apibūdintų sėkmingai atliktu vaidmeniu. Kitaip tariant, jei vienas iš interakcijos dalyvių išpildo savo numatytus lūkesčius įvykus susidūrimui ar po jo, tokį atlikimą laikome sėkmingu.[116] Taip mažame kambarėlyje su grotomis atsidūriau aš, operatorius Andrius ir *pagyrūnai* Kasparas ir Roslanas. Visas mūsų pokalbis buvo improvizuotas, be pašalinių žmonių priežiūros, be suvaržymų ir cenzūros. Vyrai, neslėpdami tapatybės, nesulaukę operatoriaus signalo pradėti, užėmė tiesioginį *eterį*.

[116] Perfrazuota. Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000.

Pokalbis su *pagyrūnais*

(Kasparas – K., Roslanas – R.)

Tai ką šiaip veikiat? Kaip „stumiat“ laiką?

K. *Dabar vat stumiam laiką, einam, sportuojam, vat vasara, sportuojam, miegam, ilsimės, valgom.*

Ir fotkinatės.

K. *<...> Aš vapšė laisvėj išėjęs galiu net nedirbt, aš labai esu iš geros šeimos ir pas mane visi pasiturintys.*

Čia jūs visi iš geros šeimos.

K. *Aš nemeluoju. Jeigu jūs netikit, jūs galėsit pas mane ateit, aš jums nuotraukas savo galėsiu pateikti ir matysit, kaip aš gyvenu.*

R. *<...> Karočia, jūs draugą turit, taip?*

Aš draugą?

R. *Taip.*

Ne, aš tai neturiu draugo.

R. *Aš taip ir galvojau, nes kaip gali mergą paleist į tokį lagerį. Trys šimtai žmonių alkanų sėdi.*

Tai papasakok, kaip tu panas gaudai, šaudaisi?

K. *Normaliai. Va taip va paskambinu, sako: kodėl tu man nesakai „myliu bučiuoju“? Sakau: myliu bučiuoju, atvažiuoju, suspardau ir išvažiuoju.*

R. *Ne, aš šitaip juokauju, aš taip nedarau.*

O tai ką tu joms pasakoji? Kad esi labai šaunus vaikinas?

K. *Jam nereikia nieko pasakoti, jis parodo, va, pleibojaus ženklą. <...> Aš išeisiu vat, pavyzdžiui, nu, namo išeisiu vat, ar ne, kovą išeinu vat, <...> tai vasara ateina, nuvažiuoju į Smiltynę ar kur nors, nusimaunu maikę ir parodau presą – ir mergos va taip.*

O kaip manai, tau, pavyzdžiui, kad čia esi, prideda kažkokio pliuso? <...> Yra toks stereotipas, kad panoms patinka blogi berniukai.

K. *Tai aišku.*

R. *Kaip neprideda, aišku, kad prideda. Aš pirmą kartą, kai sėdėjau, buvau labai kūdas <...> biški gal stambesnis už jumis. Aš svėriau 69 kilogramus vienu metu. Sėdau, 90 beveik sverdamas išėjau į laisvę. Kai eini per pliažą, mergaitės sako: o, raumenukai įdegę, nakolkės matosi. Nu ir viskas, nuo tų mergų reikia atsimušti, nuo tiek, kiek jų yra.*

Kaip atsirenki panas?

R. *Su dviem trim bendrauju. Taigi aš nesu ten kažkoks ten mačo etalonas. <...> Aplamai tai būtų kažkaip sunku žmogaus nemačius bendrauti. Aš negalėčiau taip, pavyzdžiui. <...> Aš čia va, sakykim, naujų pažinčių ir nelabai ieškau, man jų nereikia. Tų mergaičių aš ir taip turiu, tų draugių labai daug. Aš va su keliom, kuriom dabar bendrauju, ir viskas, nu. Su kuriom rimčiau, su kai kuriom ten taip...*

K. *Pavyzdžiui, dabar vat jūs duotumėte numeriuką ir su jumis bendrautų.*

Kaip manai, jei jos visos sužinotų, kad vat vienu metu su tavim?

R. *Tai jos žinojo! Žmona beveik buvo, kur vaiką turiu, sėdėjo vienam kambary. Atsivežiau kitą draugę, sakau, su tavim ženijuos, o su tavim nueisiu į zaiką. Ir viskas.*

Ką, ir normaliai?

R. *Tai aišku. Motina tokia pakraupus vaikšto po namus. Ir viskas.*

K. *<...> Jeigu jūs jį vat, pavyzdžiui, jį būtumėt, pavyzdžiui, įsimylėjus, kai ten, pavyzdžiui, kita būtų įsimylėjusi, ir kai jis va taip va šnekėtų, jums būtų skaudu, kai jis taip šneka.*

Jis bent tiesiai šviesiai sako.

K. *Tiesiai šviesiai, bet jeigu myli žmogų, myli žmogų ir jis taip kalba, skaudu yra. Pas mane žmona, kai pradėjo vaikščioti į pasimatymus, kai aš apsiženijau, jinai kiekvieną kartą verkdavo. Kiekvieną kartą. Nes man tokios kaip jinai – aš už ją pusę metų vyresnis esu <...> ir jinai tiesiog pati irgi tokia labai mažutė, ūgio tokio vat kaip jūs. <...> irgi kūdutė visa. Ir jinai va taip va visur laksto, duodasi. Kur valgysim? Lovoj valgysiu. Gerai, valgyk lovoj. Tvarkoj, tau nieks nieko nesako. Paima, išpila, paima, tą ir tą padaro. Nu tai kaip čia dabar? Ir aš ant jos rėkiu. Pastoviai sakau: tu va esi* [tranko kumščiu stalą], *ir rodau tai, o jinai verkia. Kaip tu, sako, taip galėjai. Aš tavo žmona esu, o tu man rodai va... Ji ima parfumeriją. Parfumeriją numeta ant žemės. Sakau, tai palauk, sakau, tai jeigu užkišta yra, nusiėmei, pastatai, paėmei, vėl kitą sudedi, viskas. Kur tu skubi, kur tu ką darai!*

Kas tave nervina? Kad ji skuba? O tu koks, lėtas esi?

K. *Tai koks aš lėtas! <...> Jeigu kambary, namuose pas mane viskas, turi kiekvienas daiktas turėt vietą. Ir pas mane turi būt visada tvarkingai, o ne ten numestas tenai tas. Važiuoja į pasimatymą – to, to ir to užsiprašau. Jinai atvažiuoja į pasimatymą – jėzus, užmiršau, neberadau namuose, jėzus! Tai jeigu tu žinai, kad važiuoji pas vyrą į pasimatymą ir vyras prašo, tai paimk, susidėk viską iš anksto, nes čia neleidžia taip, kada nori atvažiuot į pasimatymą.*

R. *Man tai kaip tik labiau patinka spontaniškai. <...> Atvažiuoja pas mane į trumpalaikius pasimatymus beveik 300 kilometrų va, kad ateitų, dvi valandas galėtų mergaitė pabūt.*

Iš Klaipėdos irgi?

R. *Ne, iš Šiaulių.*

Už ką čia sėdi?

R. *Už organizuotas automobilių vagystes ir už sunkų kūno sužalojimą.*

Tai priplojai kažką?

R. *Nu pasakė vienas negražiai ant mergaitės – nuvažiavau su vamzdiniu raktu ir pridaužiau.*

Tai savo mergaitę gynei?

R. *Nu, aš mėgstu, aš turiu... Karočia, nes mano mergaitė yra, pirmoj vietoj stovi ir ypač dar, karočia, jos vaiko motina. Nu kaip tu gali jos negint? Nu ir viskas, pasakė, nuvažiavom ir pridaužėm. Nu va 2 metai. <...> Tai aš pats vat, sėsdamas pats su drauge išsiskyriau.*

O dėl ko išsiskyrei? Kad tipo pana kažkur nenueitų į kairę dešinę?

R. *Man tiek net nėra laiko galvot ir nervų daug kainuoja galvot, nueis nenueis čia...*

Kaip manai, vyras turi išlaikyti moterį ar ne?

R. *Turi. Mano draugė, pavyzdžiui, būsima ar jau buvus, gyvenime nedirbo ir nedirbs.*

K. *Nu kaip čia pasakius. <...> Tai aišku, turi išlaikyt, bet gali būti toks susitarimas, kaip vat, pavyzdžiui, eina, kartu dirba. <...> Jai trūksta ar ką, jinai nori to, teisingai, tad duodi iš savęs, negaili. Bet ji irgi kartu stengiasi vat, pavyzdžiui, kaip aš va dabar išeisiu, ne? Pas mane yra žmona tokių pat metų. Tai aš nu turiu kur gyvent, turiu, bet aš noriu gerai gyvent. Tai pas mane irgi, aš gerai gyvenu: trijų aukštų namai, visi nuosavuose namuose gyvena, butai išnuomoti, motina čia į anglus išvažiavusi, miškai – viskas yra. Ar ten kiti sklypai, galima pardavinėti viską. Močiutės net su mašinom laksto. <...> Pavyzdžiui, žmonai yra irgi taip: gerai, aš stengiuosi tą daryt, o tu stenkis tenai, pavyzdžiui, valgyt padaryt ten kažką. Nu einam kartu, va, pavyzdžiui, reikia pinigų – einam, kartu dirbam, ir panašiai <...> O paprasčiausiai vogti, vogti aš, pavyzdžiui, nebenoriu.*

Tai ką moteris turi daryt?

K. *Ką jinai? Ten, pavyzdžiui, valgyt padaryt, rūbus ten išplaut, teisingai...*

Taip tradiciškai?

K. *Jo.*

Jeigu tau pasakytų: „Klausyk, davai rytoj varom, vat noriu Turkijoj praleist savaitę“.

R. *Spakainiai, jeigu pinigų ličnų yra.*

K. *Jeigu yra pinigų, be abejo, važiuojam.*

Arba „davai man čia S klasės kokią nors nupirk mašiną“.

R. *Pinigų yra – imk.*

K. *Ne ne, aš tai sakyčiau: palauk, sakyčiau, <...> ką tu čia mane kaip žąsiną pagavai už kojų? Nori, davai, duok pusę pinigų, pusę aš damesiu. <...> Man tokių barakudų nereikia. Aš tas barakudas paimu vienadieniai, va paimu, važiuoju, ten pavaišinu biški ten kokiu... opa opa opa ir vsio.*

R. *Jūs neįsivaizduojat. Va, kai aš nuvažiuodavau į klubą, ir su draugais su X5 važinėjau laisvėj, tai nuvažiuoju – viskas, tų mergų negali išmušti iš mašinos.*

K. *Pas mane buvo <...> tokia Anė, rusė. <...> Aš su ja atėjau, pakalbėjau ir vsio. Jau galiu pasakyt – nuo Saškos aš ją nukabinau. O jinai tokia graži buvo, kad aš net pliaže vat eidavau maudytis, aš ją užsimesdavau, man visi va taip žiūrėdavo į mane. Atvažiuodavau, jinai pamatė pinigų, užsimanė į liežuvį auskarą. <...> Nuvažiavom, nedirba niekur. Sakau, davai vėliau. <...> ji tokia vat, nu, fyfa, galim pasakyt, fyfa: „aš noriu to, aš noriu ano“. Ir neįvėriau auskaro, nuvažiavau. Ji dirbo barmene ten, <...> prie Smiltynės. Nu ir vsio, ką, aš ją vežiodavau pastoviai ir vat ta makrucha, su tuo bachūru net pašnekėjau, kad ji net bijodavo. Jinai buvo išprievartauta. Aš nežinau, kada čia. Nu čia jau kai su manim, kada buvo susipažinus, ir jau buvo išprievartauta. Jinai labai bijodavo. <...> aš jai neįvėriau auskaro į liežuvį, tai ryte atsikeliu, pažiūriu į telefoną: „tu man toks, tu man anoks“ ir panašiai. Vieną žinutę parašiau: „Girdi, valkata, dusk nachui iš čia“. Ir viskas.*

R. *Ne, su tom jaunom tai neapsimoka prasidėti. Tipo geriau jaunos, bet man vyresnės prie širdies. <...> Aplamai ten tą malalietką pasigauni... Aplamai man malalietkos nulis yra emocijų, nes ką tu ten...*

K. *<...> Geriau aš būčiau be žmonos atsėdėjęs. Jeigu būtų dabar vat pasirinkimas ženytis, tai nesiženyčiau. <...> Jinai tą puikiai žino, kad aš už ją gražesnę galiu susirast, bet nu labai aš esu prie jos prisirišęs.*

Tai čia nevyriška labai [provokuoju]. Nepatinka, kai moteris vadovauja?

K. *Aišku, nepatinka, čia alfonsams tik patinka. Ar žinot, kas alfonsai? <...> Ir jiems patinka. Jie gali palei bobų dūdeles skraidyt, aš tikrai neskraidysiu palei bobos dūdelę. <...> Pas mane draugai mano, kur aš su draugais bendravau. Jie man, pamatytų, sakytų: ei, bratke, sakytų, tu vapšė, sakytų. Kas čia per valkata? Spirk ją lauk. <...> Kai važinėjau su mašinom, aš buvau tokią Eriką įsimylėjęs. Irgi jinai malalietka buvo. Labai graži. Aš ją, tik iš malalietkų išėjau, pagavau ją. Man iškart jinai į akį įkrito. Blondinė tokia, mažutė irgi*

buvo, blondinė. Vsio, su ta blondine pradėjau ir ją įsimylėjau <...> [Kai] *išsiskyriau su savo Erika ir norėjau užsimušt. Tai gerai, kad draugai buvo šalia. Jie atėmė raktus, akumuliatorių ištraukė iš mašinos, kad be raktų neišvažiuočiau. Dvi savaites ne aš buvau, ne aš... Aš oi ko nedariau, vien prie telefono žinutes... Pamečiau galvą, pamečiau. Pirma meilė buvo.*

R. *Kai man buvo 18-lika, aš buvau susiradęs tokią Liną, baleto šokėją, žinai. Jai buvo 25 metai. Beveik 6 metais buvo už mane vyresnė. Karočia, aš net mečiau rūkyt, primesk. <...> Karočia, buvo jos 2008-ais gimtadienis. Grynai per Naujus metus gimtadienis. Karočia, ir tada mašinas vogėm pilnu tempu, buvo tų pinigų belenkiek. Aš jai grandinėlę auksinę ant rankos dovanoju, karočia, ji man sako: man nedovanok, sako tos bižuterijos, sako, man nereik, sako, tu geriau galėtum mest rūkyt, sako, nes man peleninę reik bučiuot, žinai. Sakau, kas man reiškia mest dėl tavęs. Nu prisitriochinau, reikėjo mest. Dabar 5 metai suvirš, kai nerūkau.*

O tai kaip manai, ar panai reikia dovanot dovanas?

R. *Reikia. Lepint reikia. <...> Po vakarėlių grįžti – boba susiraukus namuose sėdi. Aš žiedą ištraukiu iš kišenės ir viskas atleista. Net nebesigilina, kas buvo, kur dingęs buvai. <...> Tik paprašė, kad tas daugiau nepasikartotų. <...> Karočia, ten tokia draugė buvo jau su pilvuku, žinai, nėščia. Pyzda, aš ją lepinau visada.*

Jūs ten apie kūnus sakėt. Tad koks turi būti kūnas?

K. *Įdegęs, va toks.*

Netrukus, provokacijai pavykus, Kasparo marškinėliai krenta žemyn ir pasirodo tobulas kūnas. Prasideda *pagyrūnų* fotosesija.

14. *Pagyrūnai,* Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.

Deja, iš pateikto pokalbio gauname tik informaciją, o tikrasis įspūdis apie šių nuteistųjų kuriamus charakterius atsiskleidžia vaizdo įraše. Nuteistojo Kasparo kuriamas personažas (ar tik jo charakteris) yra dinamiškas, lengvabūdiškas, pasakojimas nenuoseklus, reprezentuojamas atlikėjas neurotiškas, norintis dominuoti, šaltakraujis. Kasparas ne tik prisiima paskirtą vaidmenį (kalinio), bet jį pabrėžtinai vaidina (drąsiai pasakoja apie smurtinę savo praeitį). Tokiu būdu kuriamas disponavimo galia įvaizdis. Nors nuo pat pradžių šio nuteistojo personažas pasižymi patriarchaline vyriška laikysena, pokalbiui pakrypus apie vyrų ir moterų vaidmenis atsiranda egalitarinių lyčių santykių užuominų (jo nuomone, tiek moteris, tiek vyras turi dirbti). Darbo pobūdis vis dėlto stereotipizuotas: „moteris valgyt gamina, skalbia ir t. t.“, „vyras sienas dažo“. Nors nuteistojo personažas ir pasižymi tradicinio norminio vyriškumo savybėmis (dominavimas, galia, fizinė jėga, heteroseksualumas ir t. t.), tačiau jautriai kalba apie praeities santykius su moterimis, prisipažįsta įsimylėjęs.

Kasparui taip pat svarbi jo išvaizda: įdegęs sportiškas kūnas, kurį išdidžiai demonstruoja prieš kamerą, išsirengia fotosesijai. Kaip minėta anksčiau, kūno svarba įkalinimo įstaigose ypač didelė. Išpuoselėtas kūnas byloja apie tvirtą valią, jėgą, tai svarbus vyriškumo įvertinimo kriterijus, kurį legitimuoja šimtai vyrų žvilgsnių pataisos namuose. Atletiškas įdegęs kūnas, anot pašnekovo, suvokiamas kaip seksualumo, patrauklumo išraiška:

Vasara ateina, nuvažiuoju į Smiltynę ar kur nors, nusimaunu maikę ir parodau presą – ir mergos va taip.[117]

Nors informantas gana jautriai reagavo į pastabas, kritiką ir provokaciją, stengdamasis nuolat save pateisinti, tačiau jo vyriška laikysena atvirai siejosi su patriarchalinės sistemos vertybėmis – nepalūžti, tvirtai laikytis ir ginti savo nuomonę.

Nuteistasis Roslanas taip pat akcentavo sportiško, įdegusio kūno svarbą:

Beveik 90 sverdamas išėjau į laisvę. Kai eini per pliažą, mergaitės sako: o, raumenukai įdegę, nakolkės matosi. Nu ir viskas, nuo tų mergų reikia atsimušti, nuo tiek, kiek jų yra.[118]

Jam, kaip ir Kasparui, reikšminga moters išorinė reprezentacija, fiziniai duomenys:

Aplamai tai būtų kažkaip sunku žmogaus nemačius bendrauti. Aš negalėčiau taip, pavyzdžiui.[119]

[117] Iš pokalbio su nuteistuoju Kasparu.
[118] Iš pokalbio su nuteistuoju Roslanu.

Nors ir išsiskiria pašnekovų nuomonės dėl moters pareigų, finansinio išlaikymo poroje, tačiau abu drąsiai vienbalsiai pripažįsta, kad moterims ypač svarbus ekonominis vyro kapitalas:

Jūs neįsivaizduojat. Va, kai aš nuvažiuodavau į klubą, ir su draugais su X5 važinėjau laisvėj, tai nuvažiuoju – viskas, tų mergų negali išmušti iš mašinos.[120]

Roslanas prasitaria, kad viskuo aprūpintų savo merginą, jai nereikėtų dirbti, nieko netrūktų. Tad nenuostabu, kodėl daugybė moterų siekia užmegzti santykius su juo. Roslanas yra tipiškas pozityvaus tradicinio vyriškumo pavyzdys – fiziškai stiprus, drąsus, sportiškas, dėmesingas ir lepinantis, ginantis bei saugantis savo moteris.

Atsižvelgiant į informantų per interviu išsakytą nusikalstamos veiklos pobūdį ir situaciją, galima daryti prielaidą, jog reprezentuojamas vyriškumo tipas galėjo paveikti ar tapti nusikalstamos veiklos priežastimi. Pasak J. W. Messerschmidto, nusikaltimas yra išteklius, pasirenkamas tada, kai trūksta kitų lyties realizavimo išteklių.[121] Taigi kai lyties identifikacija tampa miglota ir vyriškumui kyla grėsmė, nusikalstama veikla tampa svarbiu instrumentu vyriškai garbei atkurti. Roslano demonstruojamas akivaizdus vyrų garbės kodekso palaikymas, kai įžeidžiamas artimas asmuo („pasakė vienas negražiai ant mergaitės – nuvažiavau su vamzdiniu raktu ir pridaužiau“). Vyriška tapatybė konstruojama per nusikalstamą veiklą atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes ir pozicijas socialinėje struktūroje.

Apibendrinant interviu su *pagyrūnais* galima teigti, kad abiem informantams labai svarbūs pastovūs artimi santykiai su moterimis. Jų gali būti ne viena („su viena ženyjuos, su kita na lieva einu“). Tai vyriškumo patvirtinimas, kad esi patrauklios išvaizdos, drąsus, fiziškai stiprus, pajėgus ginti ir apsiginti, psichologiškai tvirtas, be finansinių problemų heteroseksualas („moterims gi tokie patinka“), o kūnas funkcionuoja kaip įrankis, padedantis atskleisti ir sustiprinti vyriškumą bei kontroliuoti kitus kūnus. Verta dar kartą paminėti, kad tokia vyriškumo forma tampa viena priimtiniausių ir dominuojančių vyriškumo konstravimo būdų įkalinimo įstaigose.

Tokių jaunų vyrų kaip šie *pagyrūnai* labai daug, tik dauguma jų nepozuoja priešais kalėjimo grotas, o gyvena laisvėje. Šis tradicinio vyriškumo modelis egzistuoja

[119] Iš pokalbio su nuteistuoju Roslanu.
[120] *Ibid.*
[121] Messerschmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory,* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1993, p. 85.

nepriklausomai nuo išsilavinimo, socialinio ir finansinio statuso, padėties visuomenėje, teistumo ir t. t. Ir tampa visiškai nesvarbu, ar tai Smiltynėje, ar už grotų.

***

Mirties bausmes iki šiol (2018 m.) taiko net 31 Jungtinės Amerikos Valstijų valstija. Tai daugiau nei pusė visų Jungtinės Amerikos Valstijų.

II. Alternatyvus vyriškumas ir meninė kūryba už grotų

15. Virtualus grafitis.

1. Meninė raiška įkalinimo įstaigose

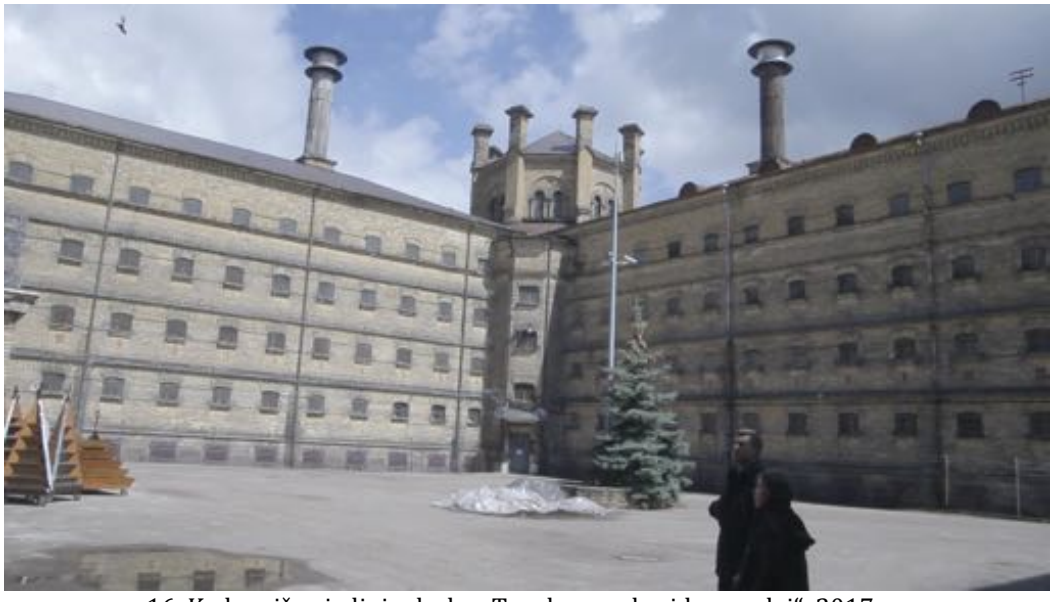
(2017 m., mano pačios monologas)

Šešėlių grimasos ir mirties dvelksmas dirgina orą. Nenoriu įkvėpti. Nekvėpuoju. Viduje dėkoju plaukimo pamokoms, ištreniravusioms oro sulaikymą krūtinėje. Nefaina. Plaučiai sprogsta, iškvėpiu.

Žali augalėliai kalėjimo teritorijoje, ir tie įkalinti. Žaliasis darželis, dekoruotas bekvapėmis tulpėmis, palaiminga vilties imitacija. Skamba varpai.

Atsiduriame izoliuotoje aikštėje, kurios centre tarsi įkalta stovi eglė. Matyt, irgi prasikaltus. Absoliutus sinoptikonas su galybe langų ir dar daugiau akių. Kiekvienas mūsų judesys stebimas ir komentuojamas nematomų veidų. Aidi švilpimai. Bandau atsekti garso šaltinio vietą, bet kur tau. Garsas šokinėja nuo vieno langelio prie kito. Niekaip nepagaunu. Nesulaukę atsakymo balsai ima keiksnotis. Atrodytų, prasivėrė necenzūruota Pandoros skrynia.

Gyvas nuodėmių muziejus.

16. Kadras iš vaizdinio darbo „Ten, kur neskraido angelai“, 2017 m.

Every time that I pick
the brush up and start painting,
I'm not here anymore, I'm not in the jail.
I'm actually in there, down the river and
fishing and hunting and doing all
those good things. It was
an escape.[122]

Meninė kūryba, įvairios meno terapijos programos, profesinio kūrybiškumo skatinimo būreliai, meninė saviraiška, paskaitos, projektai ir t. t. jau daugelį metų sėkmingai taikomi įkalinimo įstaigose visame pasaulyje. Pastebėta, kad meninė veikla veikia kaip reabilitacija, negatyvių emocijų katalizatorius. Per meninę kūrybą nuteistieji atskleidžia savo kultūrinį identitetą, praeitį, ateities lūkesčius, kriminalinį statusą, norus ir pan. Tai saugi vieta išreikšti vidines emocijas, netgi gydyti psichologines traumas.

Pasak „The Torch"[123] programos lektorės dr. Vicky Ware, dalyvaudami meninėse veiklose nuteistieji stiprina pasitikėjimą savimi, savigarbą, ugdo bendradarbiavimą ir gerina socialinius santykius[124], o tai ir yra pradinis žingsnis siekiant sėkmingai grįžti į visuomenę. Kurdami jie gali permąstyti ir apibrėžti savo praeities gyvenseną, kurti geresnę ateities viziją ir komunikuoti su išoriniu pasauliu, perduoti žinią, išreikšti savo vyriškumą, seksualinę tapatybę. Tad kūryba tampa ne tik laisvalaikio praleidimo priemone ar *sroko*[125] užmušimu, bet ir tam tikru lyties perkūrimo būdu. Tokiu atveju reiktų prisiminti garsiąją J. Butler ir jos lyties performatyvumo teoriją – lytis yra ne galutinė, o kintanti nuolatiniame derybų ir transformavimo procese. Lyties performatyvumas apibūdinamas kaip priverstinis išankstinių subjektyvintų normų citavimas, o pats subjektas kuriamas pasikartojančių normų. Skirtumas tarp realybės ir performanso neegzistuoja, nes performansas apibrėžia realybę.[126] Lytis tampa nuolatiniu citavimu to, kas gali būti laikoma realiu.[127] Taip kinta ir pati vyriškumo samprata, keldama grėsmę tradiciniam normos citavimui ir binarinių lyčių santykiams.

---

[122] Angus Abdullah, „The Torch" programos dalyvis (vert. „Kaskart, kai paimu teptuką ir pradedu tapyti, aš daugiau nesu čia, aš nesu kalėjime. Iš tikrųjų esu ten, žemai prie upės, žvejoju, medžioju ir darau visus gerus dalykus. Tai buvo pabėgimas").
[123] Ilgametė meno programa Australijoje, skirta nuteistiesiems.
[124] Internetinis šaltinis: https://www.sbs.com.au/topics/life/culture/article/2016/10/19/art-lights-new-path-indigenous-prisoners [žiūrėta 2017 11 23].
[125] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[126] Perfrazuota. Butler, J. *Excitable Speech: A Politics of Performative*. New York: Routledge, 1997.
[127] *Ibid.*

Kūrybinė nuteistųjų saviraiška ir meno būreliai nesvetimi ir Lietuvos įkalinimo įstaigose. Šioje tiriamojo darbo dalyje detaliai nagrinėjami Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigų dailės būreliai, individuali nuteistųjų saviraiška bei analizuojamas Evaldo Janso filmas „Laisvė kurti“. Filmo autorius pateikia dokumentinę filmuotą medžiagą iš įvairių Lietuvos įkalinimo vietų, kurioje atsiskleidžia skaudžios kalinių patirtys, stiprus kūrybinės laisvės siekis:

Režisierius įsiklauso į kalinių istorijas, kuriose susipina gyvenimo klaidų, bausmės ir kūrybos kaip savotiškos laisvės formos leitmotyvai. Pasaulį rodydamas kalinių, arba socialinio dugno akimis, Jansas perkelia žiūrovą į tokį kontekstą, apie kurį paprastai nieko nenorime žinoti – pavaišina pilno metro formatu tirštos specifinės, kontroversiškos tikrovės doze, nesupakuota į blizgančius ideologinius popierėlius, neperšančia vienos tiesos ir iš anksto paruoštų atsakymų.[128]

Prabėgus keletui metų po filmo premjeros ir lankantis įkalinimo įstaigose sutinku jau matytus filmo herojus – entuziastingai kuriančius nuteistuosius.

Meninė veikla Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose:

- Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo mezgėjų būrelis, individuali kūrybinė veikla kamerose, lipdiniai iš tualetinio popieriaus ir muilo, medžio drožiniai, pynimas iš vytelių ar popieriaus, lankstymas iš popieriaus, autobiografinių knygų, albumų, poezijos kūrimas, pasivaikščiojimo kiemelių sienų dekoras, piešimas.
- Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose populiarūs tapybos, piešimo, medžio drožinėjimo būreliai, rašomos knygos ir eilėraščiai, veikia muzikos įrašų studija.
- Kauno tardymo izoliatoriuje aktyviai veikia dailės studija, tapoma aliejiniais dažais, dekoruojamos kalėjimo patalpos ir pasivaikščiojimų kiemeliai.

Visos šios įstaigos nevengia dalyvauti meno parodose, konkursuose, viešai pristatydamos nuteistųjų vyrų kūrybą. Kai kuriems talentingiems kaliniams pavyksta pelnyti ir apdovanojimų. Taip nutiko ir Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime kalinčiam A. D. Jo virtuoziškai iš muilo ir tualetinio popieriaus nulipdyta prakartėlė pelnė

[128] Internetinis šaltinis: http://kinopavasaris.lt/lt/filmai/1935-laisve-kurti [žiūrėta 2017 11 23].

daugiausia žiūrovų simpatijų.[129] Nuteistojo kūryba buvo įvertinta visuomenės, autorius apdovanotas diplomu. Toks kūrybos procesas reikalauja nemažai kantrybės ir preciziškumo – paruošti ūkiško muilo ir tualetinio popieriaus masę atima daug laiko. Muilas tarkuojamas, maišomas su popieriumi ir mirkomas karštame vandenyje iki vientisos lipnios masės. Vėliau masė minkoma rankomis ir formuojamas norimas objektas, kuris po kurio laiko kruopščiai gludinamas ir detalizuojamas. Kaip teigia pats nuteistasis, šia technika susidomėjo ir išbandė tik būdamas kalėjime.[130] Žvelgiant metaforiškai, kūriniai iš muilo byloja apie švarą, nesuteptį, o tai kalėjimo erdvėje yra visiškas paradoksas. Priešingai nei muilas, tualetinis popierius tiesiogiai asocijuojasi su išange ir išviete, išreikšdamas taršos ir sutepties simbolį. Nepaisant to, ši technika puikiai tinka įvairiems lipdiniams kurti. Net ir šventiesiems.

17. Nuteistojo A. D. „Prakartėlė“, 2017 m.

Vyras iki šiol aktyviai puoselėja ir tobulina šią lipdymo techniką bei kuria įvairius darbus, puošdamas įkalinimo įstaigos interjerą.

[129] Internetinis šaltinis: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-08-paskelbti-pranciskonisko-prakarteliu-konkurso-nugaletojai/153742 [žiūrėta 2017 11 23].
[130] Iš pokalbio su nuteistuoju A. D., Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

Jau minėtame Evaldo Janso filme „Laisvė kurti“ nuteistieji iš skirtingų Lietuvos įkalinimo vietų atvirai pasakoja apie meninę veiklą, kūrybą už grotų. Visi filmo herojai patvirtina, kad meninės veiklos ėmėsi dėl užimtumo, kasdienės rutinos įvairovės.

Einam dėl to, kad užmušt laiką tą vadinamą, kad greičiau eitų srokas.[131]

Tu čia ateini laiko užmušinėti praktiškai, su nauda sau, pagrindas ir viskas.[132]

18. Nuteistojo dovana, 2013 m.

Be abejo, filme rodomos skirtingos įkalinimo vietos suteikia nevienodas sąlygas ir galimybes išbandyti įvairias meno rūšis. Populiariausios jų – tapyba ir medžio drožyba. Nuteistųjų meno kūrinių tematika taip pat mažai skiriasi viena nuo kitos, dominuoja dekoratyvūs ornamentai, peizažai, gėlių motyvai, portretai, natiurmortai, populiarios medinės papuošalų dėžutės, rėmeliai ir pan. Kaip teigia filmo herojus, pataisos namuose kalintis nuteistasis, tokių „saldžių darbų“ pageidauja įkalinimo įstaigų administracija, nors pačiam kūrėjui tai gali būti nepriimtina:

Aš tokius mėgstu, žinai, ne tai, kad būtų toksai saldus tik tai vat, čia va prikabinta tokių: miškelis, medelis. Tokių aš nemėgstu, man atitinkama prasmė turi būt paveiksle apie ką pagalvot, apie ką susimąstyt. Aš visų pirma žiūriu į atlikimo kokybę, po to tarkim į

[131] Iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“ [45:29–45:39].
[132] *Ibid* [41:53–42:11].

mintį. Aš nesakau, tarkim išmok piešt, va, o tada jau klejok, kur nori, jau gali sau leist tarkim. Bet daugelis dalykų būna: pirma pradeda klejot, o po to susipranta, kad jis nemoka, nu čia jau būna paradoksas. <...> Man jau čia virsta darbu, vienas ateina, tarkim, griovių kasti, o aš einu čia [į meno būrelį] *kaip į darbą. Taip kad čia retai kada daraisi tai, ką tu sumastęs <...> Apskritai, mano stilius gali būt nepriimtinas tarkim, arba nesupras čia, užtat stabdai, darai tą, kad kitam. Jeigu tai studijoj tarkim darai, kad suprastų ir valdžia, nes yra gi visokių tų žmonių. Ir darai visokius tokius: jūras, miškus ir taip toliau.*[133]

19. Kadras iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“, 2011 m.

Atviras nuteistojo pasakojimas verčia abejoti, ar išties toji kūrybinė laisvė įkalinimo įstaigose egzistuoja. Ar nuteistųjų menas tėra užimtumą užpildanti veikla, prie kurios reikia taikytis, o ne laisvai reikšti savo kūrybą ir idėjas?

Savaime suprantama, įkalinimo įstaigose egzistuoja ir kiek kitokia nuteistųjų meninė saviraiška. Tai *vulgarusis* menas, apie kurį nenoriai pasakoja kalėjimo darbuotojai. Tokius kūrinius stengiamasi sunaikinti, perdaryti ir viešai neeksponuoti. Įkalinti vyrai kaip brėstantys paaugliai primityviai išreiškia savo seksualinę energiją, orientaciją, kurdami B kategorijos vizualųjį meną. Šie kūriniai – ne tik svaiginančių fantazijų padariniai, bet ir akivaizdi tiesmuka vyriško seksualinio identiteto (įprastai heteroseksualaus) išraiška. Nuo paprasčiausių pusnuogių merginų sieninių plakatų iki

[133] Iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“ [39:26–40:49].

lytinių organų skulptūrėlių, tatuiruočių. Tokie darbai pasižymi formos primityvumu, yra aiškiai perskaitomi: didžiakrūtės merginos iš vyrų žurnalų, išdidinti *bybiai*, sekso scenos, šventųjų pornografija ir pan. Tačiau kad ir kokia primityvi bei vulgari nuteistųjų kūryba būtų, vis dėlto nereikėtų jos ignoruoti, priešingai – atkreipti dėmesį į tokių darbų autorius, jų psichinę būseną. Dažnai perdėtas seksualinio tapatumo demonstravimas atskleidžia rimtas nuteistųjų socialines, psichologines problemas, nevisavertiškumo kompleksą, savigarbos stoką, panieką ir t. t., o jų darbai – netiesioginis pagalbos šauksmas. Tad nenuostabu, kaip teigia Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininkas, kad daugumai menus praktikuojančių nuteistųjų reikia atspirties taško – konkrečios temos, aiškiai artikuliuotos idėjos. Pasak jo, svarbu nuteistuosius nukreipti tinkama linkme, kitaip atsiras daug vulgaraus meno darbų:

Reikia juos užvesti ant kelio. Jeigu duotume laisvę daryti – tai nuogos moterys ar dar kažkas.[134]

Pasak pašnekovo, kuriantiems nuteistiesiems dažnai atnešama įvairių šiuolaikinio, klasikinio meno pavyzdžių: nuotraukų iš interneto, meno albumų, autorinių meno knygų, kuriomis jie galėtų remtis įgyvendindami meno užduotis.

Kai nieko nesugalvoji, tai praverčia <...> grynai nukopijuoti tai neįdomu, bet pavyzdys nepamaišo.[135]

Tokia vizuali pagalba įkalintiems kūrėjams kartais išties reikalinga, nes dauguma jų neturi nė menkiausio meninio išsilavinimo, žinių ir įgūdžių. Kita vertus, kartojant garsius meno kūrinius naikinamas kūrėjo išskirtinumas, meno darbas paverčiamas įprasta kopija.

Kas liečia vat medžio drožimą, tai daugiau mažiau vienas kitam pataria, kaip kas, kad, ta prasme, būtų ta vizualinė vertė to kūrinio, ne taip, kad, žinot, kaip štampas.[136]

[134] Iš pokalbio su Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininku, Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
[135] Iš pokalbio su nuteistuoju, Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
[136] Iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“ [43:35–43:48].

20. Kadras iš Evaldo Janso filmo „Laisvė kurti“, 2011 m.

Vis dėlto vieni nuteistųjų meno kūriniai sėkmingai keliauja po pasaulį, kiti neįvertinti ir nepripažinti pasilieka tūnoti tamsoje už grotų. Kartais pripažinimas ir įvertinimas atsiranda iš karto, kartais tam prireikia ne vienų praktikos metų, o dar kitais atvejais jo apskritai nebūna. Vieną dieną esi žurnalo viršelio žvaigždė, kitą – pamirštas kūrėjas. Ir visiškai nesvarbu, ar tu kalinys, ar profesionalus menininkas. Akivaizdu, kad bet kokia meninė veikla, jos įvairovė labai reikalinga ir būtina įkalinimo įstaigose. Kaip teigia Clive'as Parkinsonas, dalyvaujant erdvės kūrimo procese kyla asmens savivertė.[137] Įkalinimo įstaigose, kuriose tiesiogiai suvaržyta asmens laisvė ir nepriklausomybė, toks įsitraukimas į bendrą kūrybinę veiklą labai svarbus ir būtinas.

Vis dėlto apmaudu, kad ne visos kūrybinės laisvės ir meno išraiškos formos įkalinimo įstaigose pageidaujamos. Deja, bet nuteistųjų kūrybai taikomi tam tikri administracijos reikalavimai ir meninių idėjų ribos.

[137] Iš interviu su Clive'u Parkinsonu: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-10-10-clive-as-parkinsonas-menas-daro-poveiki-musu-sveikatai-ir-savijautai/108504 [žiūrėta 2017 11 23].

21. Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

***

Kartais susimąstau, jei tektų kažko laukti iš ten, kur automatinės durys, storos sienos ir spygliuota viela. Iš ten, kur nėra laisvės.

Ar laukčiau?

2. Kauno tapytojai

Jie yra vyrai.
Jie apie tokius dalykus nekalba.
Čia ne nupušę mūsų menininkai, kurie prisigėrę gali svaigti
apie debesis. Čia neprakalbinsi ta tema. Neprakalbinsi nei šūstrų,
nei nešūstrų. Čia ne pas kiekvieną išklausi, ar tu
kada atkreipei dėmesį į dangų. Ko man ten žiūrėt?
Aš niekada laisvėje nesu
krūmo pauostęs.[138]

Atrodytų, menas ir nusikalstamas kriminalinis pasaulis nieko bendra neturi, tačiau vos pravėrus Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigų duris pasitinka meninės kūrybos gausa: dekoruotos įstaigų sienos ir pasimatymų kambariai, pasivaikščiojimų kiemeliai, kitos patalpos. Šių dekoracijų autoriai – nuteistieji vyrai. Tad koks tas kalinių menas? Kaip vyriškumas susijęs su menine kūryba? Kaip pačią vyriškumo sampratą (pa)veikia meninė kūryba už grotų?

Koncentruotoje ir izoliuotoje kalinių subkultūroje tradicinį statiškai atliekamą vaidmenį pamažu keičia vyriškumo formų suvokimas. Vyriškumas suvokiamas kaip tam tikrų praktikų konfigūracija, pasireiškianti vykstant socialinėms sąveikoms ir kartu besikeičianti priklausomai nuo lyčių santykių, būdingų tam tikrai socialinei aplinkai.[139] Vyriškumas suprantamas kaip biologinės ir socialinės lyties konstravimas individui kultūriškai priimtinu būdu. Įkalinimo įstaigos – palanki terpė reikštis ir dominuoti hegemoniniam hipervyriškumui ir jo neatitinkančioms subordinuoto vyriškumo formoms. Pasak sociologės R. Connell, analizuojant hegemoninio vyriškumo sampratą, pati norminė arba hegemoninė vyriškumo projekcija yra gana lanksti ir nevienoda, priklausanti nuo tam tikrų socialinės kaitos santykių.[140] Normatyvinis arba hegemoninis vyriškumas patvirtinamas per išorinių ir vidinių ypatybių bei standartizuotas elgesio išraiškas, masinės populiariosios kultūros įvaizdžius. Tad hegemoninį vyriškumą, kuris kontroliuoja hierarchinę vyriškumo sistemą, veikia besikeičiantys socialiniai santykiai

[138] Iš pokalbio su bibliotekos darbuotoja Gabija Trutnevyte, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
[139] Connell, R., Messerschmidt, J. W. *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept,* Gender & Society, 2005, 19 (6), p. 829–859.
[140] Connell, R. *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press, 2005, p. 79.

tarp nuteistųjų. Tačiau tik maža dalis vyrų, anot sociologės, iš esmės atitinka hegemoninio vyriškumo kriterijus. Pasikeitus aplinkybėms, pasak R. Connell, hegemoninis vyriškumas gali prarasti dominuojančio statusą ir užleisti vietą kitam vyriškumo modeliui.[141] Kalinių subkultūroje, apimančioje kastų sistemą, *paniatijas*[142] ir pan., hegemoninis vyriškumas ar jo vaidmens imitacija – svarbi pirminė *valiuta*. Finansinė nepriklausomybė, heteroseksualumas, socialinis statusas, artimųjų iš laisvės parama, dominavimas, fizinė jėga ir *paniatijų* laikymasis garantuoja sėkmingą vyriškumo performansą, kuris tampa pavyzdžiu kitiems kaliniams. Tačiau ar meninė veikla tokiai vyriškumo sampratai nepriešterauja?

Norint dalyvauti grupinėse meno programose tenka atsisakyti subkultūros ir nuteistųjų skirstymo pagal kastas. Jose visi dalyviai turi tapti vienodai lygūs. Tik retais išimties atvejais vykdoma atskira veikla pagal nuteistųjų subkultūrinį statusą (*Lukiškių* pavyzdys). Tad hegemoninio vyriškumo, kaip permanentinio statiško vyriškumo modelio, samprata išsikreipia, tampa sunkiai apibrėžiama, jos ribos persipina su kitomis vyriškumo formomis. Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose kuriantys įvairių kalėjimo kastų nuteistieji neatitinka statiško vyriškumo modelio ir griauna tradicinio vyriškumo normas. Koncentruotoje vyriškoje erdvėje tarpstantis įkalintas vyriškumas virsta gyvu, nuolat kintančiu performansu.

Kalinių meninė veikla, kūryba nėra pakankamai tyrinėta Lietuvoje nei menotyrininkų, nei sociologų. Tiesa, galima ir vėl prisiminti jau nagrinėtą menininko Evaldo Janso filmą „Laisvė kurti“ (2011 m.), režisierės Jurgos Naraškevičiūtės dokumentinę kino juostą „Nebalta drobė“ (2011 m.), pilietiškumą skatinančios asociacijos „Novi Homines“ organizuotą nuteistųjų meno darbų parodą „Menas daro mane nauju žmogumi“ (2014 m.), retkarčiais spaudoje pasirodančius įkalinimo įstaigų renginių atgarsius. Vienas jų – dar 2016 m. Kauno tardymo izoliatoriuje prasidėjęs jungtinis meno projektas, kuriame dalyvauti buvo pakviestos ir tuometinės Vilniaus dailės akademijos Kauno fakulteto 3 kurso Tapybos katedros studentės. Dažų maišymas, potėpiai, kompozicija ir kiti technologiniai tapybos bei piešimo dalykai dar visai neseniai buvo tabu izoliatoriuje įkalintiems vyrams. Dėka Socialinės reabilitacijos skyriaus ir bibliotekos darbuotojų bei jaunų studenčių vyrai išdrįso išbandyti tai, ko, kaip teigia patys, anksčiau niekada neteko daryti. O gal statusas neleido?

---

[141] Connell, R. *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press, 2005, p. 77–80.
[142] Neoficialios, nerašytos nuteistųjų taisyklės įkalinimo vietose.

Kaip prisipažįsta daugelis kalbintų nuteistųjų vyrų, pradinis stimulas dalyvauti projekte buvo noras pabendrauti su merginomis „iš laisvės“:

Norėjosi pažiūrėt kaip kas bus, gi jaunos merginos ateina apie dailę papasakoti. Taip ir užkabino.[143]

Vien tas faktas, kad iš laisvės ateis aštuonios jaunos merginos. Kaip čia nedalyvausi. <...> Norėjosi pabendraut, pasižiūrėt, kas ten per...[144]

Tačiau ar liktų noras dalyvauti meno programoje, kurios mokytojai būtų vyriškos lyties?

Kaip jau minėta, nuteistieji vyrai labiau linkę bendradarbiauti su moterimis. Tad svarbu ir tai, kad meno programų organizatorės ir mokytojos būtų moterys. Pastebėta, kad nuteistieji vyrai lengviau atsipalaiduoja ir atsiskleidžia darbuotojoms moterims nei vyrams, kad nekiltų grėsmės ir konkurencijos jų vyriškumui. Įkalinti vyrai jaučia didesnį nepasitikėjimą, diskomfortą, priešiškumą darbuotojams vyrams, todėl retai kada savanoriškai įsitraukia į kokią vyrų organizuojamą veiklą, jei ši kelia abejonių iš subkultūrinės perspektyvos, bijodami atsiverti ar pasirodyti nepakankamai *vyriški:*

Su moterimis dirbti lengviau. Nu, jos paguos, jei ten neišeina, mažiau tos įtampos, gali atsipalaiduoti labiau. Jei būtų vyrai, nežinau, ar eičiau <...> gėda būtų.[145]

Kita vertus, nuteistųjų subkultūroje mokytojo ir mokinio santykis vis dar suprantamas iš galios perspektyvos, grįstas paklusnumu, nuolankumu. O šios savybės pagal subkultūros taisykles prilyginamos moteriškumui, subordinuotam vyriškumui. Nenuostabu, kad dauguma nuteistųjų, besirūpinančių savo, kaip kalinio, reputacija, savanoriškai vengia dalyvauti tokiose programose.

Vis dėlto, nepaisant visų šių įsitikinimų, jungtinis meno projektas Kauno tardymo izoliatoriuje pavyko sklandžiai. Tai iš dalies nulėmė dalyvauti pakviestos Tapybos katedros studentės. Jaunos merginos, kaip nešališki asmenys, be išankstinės nuomonės greitai pelnė vyrų pasitikėjimą. Dalyviai pasiskirstė į grupes ir nekantriai laukdavo dailės užsiėmimų. Kiekviena studentė turėjo skirtingą kūrybos stilių. Darbas vyko operatyviai: vyrai uoliai klausydavo studenčių, noriai dirbdavo ir reaguodavo į pastabas. Rezultatai pranoko visus lūkesčius:

Labai puikūs mokiniai. Buvo įdomi patirtis <...> iš pradžių buvo kiek nedrąsu, paskui apsipratome. Na, ta kalėjimo atmosfera, žinot.[146]

[143] Nuteistųjų atsiliepimai, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
[144] *Ibid.*
[145] Iš pokalbio su nuteistuoju Jonu, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.

22. Kauno tardymo izoliatorius, aut. D. Mikonytė, 2017 m.

Dažnai save regime ne taip, kaip norime regėti. Kartais pagražindami, kartais sumenkindami. Pasak Goffmano, susitapatinti su savo kuriamu personažu yra tik laiko klausimas, nes pats atlikėjas, priimdamas tam tikrą vaidmenį ir norėdamas pateisinti tai, ko iš jo tikimasi, galiausiai pats virsta savęs vaidinimu.[147] Šiuo atveju, jei iš nuteistųjų ir buvo tikimasi savanoriško bendradarbiavimo, tai jie puikiai atliko šį vaidmenį tapdami paklusniais mokiniais.

Nuteistųjų įspūdžiai:

Mes pradžiai tik tai darėm, sudėliodavo ten tuos vazonus, gėles. <...> Pradžiai buvo pilka juoda su pieštuku, paskui pamatėm, kad galim kažką daugiau, tai taip ir darėm. <...> aš kaip atėjau, aš jau pabaigęs mokyklą esu dailės čia Kaune, tai aš biški tokios praktikos turėjau. Kiti niekados nebuvo piešę. Kitiems tai buvo: niekados aš to nedariau gyvenime, ir viskas. <...> Čia toks kaip užsimiršimas. Kažką darai, paišai, dirbi, kažką lipdai, bendrauji, ateina iš laisvės. <...> Norisi naujovių, save išbandai. Žinokit, niekada anksčiau nepiešiau ant sienų. Čia buvo ir juoko, ir visko... [juokiasi].

Gyvenime niekas iš mūsų teptuko net nelaikę, nes, sakau, aš neatskirdavau, man galėdavo parodyt, kur geriausio tapytojo ar kažkokio kito paveikslą, ir man jie abudu

[146] Iš pokalbio su projekto dalyvėmis, 3 k. Tapybos katedros studentėmis, 2017 m.
[147] Perfrazuota. Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 31.

vienodai gražūs arba vienodai negražūs. <...> Dabar jau kažkiek matau, kaip gali, kaip spalvos sumaišytos, kaip taip galėjo žmogus sumaišyt, šešėlius tokius padaryt. Anksčiau nesuprasdavau tokių dalykų...

Šiems pašnekovams kūrybos pradžia, kaip pripažįsta, buvo sunkiausia. Suklysti ir apsijuokti prieš kitus vyrus izoliuotoje erdvėje ypač vengiama, o suklydus neretai laukia patyčios ar pažeminimas. Anot Goffmano, kai pradedame vaidinimą, mes linkę jį baigti, esame jautrūs šaižiems tonams, jei jų pasigirsta per pasirodymą. Jei mus pagauna konstruojant melagingas reprezentacijas, jaučiamės smarkiai pažeminti.[148] Tad nenuostabu, kad imtis nežinomos veiklos reiškia didelę riziką *susimauti*. „Neišėjo", – taip atvirauja meno programos nuteistieji, pirmąkart paėmę pieštuką ir popieriaus lapą į rankas.

Vis dėlto per kelis mėnesius dailės pradžiamokslio abėcėlė buvo įveikta. Pirmiausia nuteistieji išbandė savo jėgas nespalvoto pieštuko technika, išmoko štrichuoti, modeliuoti objektų šešėlius, suprasti formas. Palaipsniui darbai tapo spalvoti ir pakvipo aliejiniais dažais. Iš viso organizuotame meno projekte dalyvavo 23 asmenys, kai kurie jų jau išėję į laisvę ar perkelti į kitas įkalinimo įstaigas. Paroda buvo eksponuojama Kauno Vytauto Didžiojo universiteto stiklinėje salėje, paveikslus buvo galima matyti ir iš lauko žingsniuojant gatve. Šis projektas ir finalinė įkalintų vyrų paroda sulaukė be galo daug atsiliepimų ir pozityvios visuomenės reakcijos:

Visiems buvo labai įdomu ir nuostabu, kad <...> čia ir yra tas siekimas, kad vat socialiai atskirtų asmenų, reiškias, tas toks meninis pastūmėjimas į meną ir, kad visuomenė pripažintų, kad jie taip pat turi poreikius, kad taip pat jie kūrybingi. Galima, galų gale, juose pasėti tą kūrybingumo sėklą. Nėra visiškai žlugę žmonės ir yra galimybė juos ir pakeist.[149]

Verta tik dar kartą pripažinti, kad tokios meno programos labai reikalingos įkalinimo įstaigose. Šiuo atveju nauda akivaizdi ne tik nuteistiesiems, bet ir pedagoginės praktikos žinių įgijusioms dailės akademijos studentėms. Kartu tai svarbi žinia visuomenei – kaliniai irgi gali kurti.

[148] Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 271.
[149] Iš pokalbio su Socialinės reabilitacijos skyriaus vyresniąja specialiste Vilija Šimkuviene, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.

Pasklidęs meno užkratas kaip koks virusas ir toliau plėtėsi Kauno tardymo izoliatoriuje nuo mažų darbelių drobėje iki sienų tapybos. Kilo idėja atnaujinti pasimatymų kambarį ir pasivaikščiojimų kiemelius. Tai netrukus ir buvo įgyvendinta. Kaip teigia Kauno tardymo izoliatoriaus Socialinės reabilitacijos skyriaus vyresnioji specialistė Vilija Šimkuvienė, sunki užduotis yra surinkti skirtingus vyrus komandiniam darbui:

Laisvėj surinkti grupelę penkių vyrų, visiškai skirtingų, kad jie šitaip vieningai dirbtų, nu, neįmanoma būtų misija. Jie net nesisveikina, būna, o čia dar dirbti kartu reikia.[150]

Vadinasi, stiprus noras keisti, pagražinti ir atnaujinti bendrąsias įkalinimo įstaigos patalpas nuasmenina ir užkrečia komandine energija, kur kiekvienas tampa svarbiu, rezultato siekiančiu kūrėju. Ir nesvarbu, nei iš kokios tu kastos, nei koks tavo teistumas, *srokas*[151] ir t. t. Kūryba išlaisvina visus. Prieš ją nublanksta visi kriminalai, etiketės, ištirpsta storos kalėjimo sienos. Nejaugi meno poveikis toks stiprus?

Vienareikšmiškai taip. Tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių įkalinimo įstaigose vykdomos įvairios meno programos stebina dalyvių gausa, meno pasiekimais ir nuteistųjų asmenybės pokyčiais. Daugelį metų taikyta meno praktika veikia kaip veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė. Be abejo, teigiamas poveikis pasireiškia tik tada, kai programa vadovaujasi lygiateisiais bendradarbiavimo, savanoriškos veiklos principais, o ne hierarchiniu paklusnumu ir vadovavimu.[152] Pastebėta, kad meno programas ir būrelius išbando daugiausia jaunesnio amžiaus nuteistieji, kurie nėra daug laiko praleidę už grotų. Jiems lengviau nei seniesiems *zekams* individualiai formuoti savo kalinio statusą nepaisant subkultūros normų.

[150] Iš pokalbio su Socialinės reabilitacijos skyriaus vyresniąja specialiste Vilija Šimkuviene, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
[151] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.
[152] Nikartas, S. *Pagrindiniai bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai,* Teisės problemos, 2010, Nr. 1 (67), p. 97.

23. Nuteistųjų tapyba, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.

Kuriantys nelaisvės menininkai, kaip gofmaniškieji personažai, nesusitapatina su savo vaidmens herojumi, o jį nešiojasi kartu kaip atskirą kaukę vaidinimui stiprinti. Ne vienas informantas, lankantis meno programas, išskyrė tarsi du pasaulius, kuriuose gyvena:

Žinot, ateinu čia [į būrelį] *kaip į kitą pasaulį. Kai reikia grįžti į gyvenamąsias patalpas, vėl viskas kitaip.*[153]

Čia tu gali būti savimi, žinai, kad nepasijuoks ar dar kažką.[154]

[153] Iš pokalbio su nuteistaisiais, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
[154] *Ibid.*

Pokalbis su meno būrelio iniciatore bibliotekininke Gabija Trutnevyte (toliau – G. T.) ir meno projekto dalyviais

Per vizitus Kauno tardymo izoliatoriuje 2017 m. buvo apklausta 12 nuteistųjų vyrų, dalyvaujančių dailės būrelyje, dvi meno būrelių iniciatorės darbuotojos, kalbintos VDA Kauno fakulteto Tapybos katedros 3 kurso studentės. Informantų kalba netaisyta, tapatybės nuasmenintos atskiriant skaičiais. Pagal surinktą medžiagą parengtas straipsnis „Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų“[155].

Menas ir kriminalinis pasaulis. Kaip tai įmanoma suderinti?

G. T. *Dvejų metų reikėjo, kad tie žmonės iš viso į žodį „menas“ reaguotų čionai, kalėjime dirbant. Ar nupieštų atvirutę, ar kažkokį darbą padarytų, nes menas tai yra <...> kas yra menas? <...> gaidys. Aš būsiu durnius, kad aš piešiu. Aš piešiu? Kas aš tau, bliamba, nesveikas? Va tokiais žodžiais du metus už kiekvieną dalyką reikėjo atkovoti pasakojant istorijas. O tai kas buvo iki XX a. vidurio menininkai? Tiktai vyrai: juvelyrai, dizaineriai <...> Na, bet tokia istorija yra, dailės <...> ir aš jiems pasakoju, kad ne gėda daryt rankdarbius, dar kažkokius dalykus ir paskui pramušė.*

Kokia buvo pati pradžia? Kaip atsirado meno būrelis?

G. T. *Prieš tris metus <...> vyko pozityvaus užimtumo užsiėmimai. Ir tada atvarė jų daug. Jie galvos nepakėlė, jie su manim nei nekalbėjo. Jie turėjo lankyti kažkokį būrelį* [priverstinai]. *<...> Kas kurių bijojo labiau tuo metu, aš nežinau. Dabar tai kameros, bet tada kai man atvedė dešimt ar kiek tokių, tai aš iš baimės visa kračiausi, nes mane vieną be kamerų paliko patalpoj su nusikaltėliais, kurie va šitaip* [nuleidę galvas prie stalo]. *Va, šitas žmogus* [rodo į nuteistąjį] *galvojau, kad nebylys. Aš bijojau, bet jie dar labiau bijojo. <...> Pati pradžia buvo kaip koks siaubo filmas. Ta įtampa <...> bet viskas per gerą žodį ir nuoširdumą. Kiekvienas jų labai skirtingas, su kiekvienu reikia atskirai mokėti kalbėti. <...> Buvo pora žmonių, kurie kamerose buvo paskatinti piešti ir taip toliau, pradėjo kurti fantastinius dalykus. Ir tą žmogų mėtė per kameras. Pradžioj gal iš jo bandė juoktis, bet jis toks mažas paprastas žmogeliukas, užsiimantis joga ir piešiantis fantastinius darbus kameroj sėdėdamas. Ir jis kažkokiu būdu sugebėjo <...> Viena nebūčiau sugebėjus. Ten galėjo pasijuokti iš jo, jis nenusileido. Jam visiškai vienodai rodė, ar pasijuoks, ar ne. Jis iki tol laisvėj net nepiešė. Taip užsivežė, paskui atrado savo stilistiką. Ir paskui, kur jisai ėjo per tas kameras, ten tik tai tas noras kurti atsirado. Pradėjo nebesijuokti, dar kažką. Paskui iš visų tų kamerų ir atėjo į tą mano surinktą komandą su studentėm piešti. <...> Atėjau, nepiešiu, dievaži. Atėjau su mergom pabūt, mes ir kalbamės kaip draugai. Paskui, po vieną brūkšniuką, sako, palauk, o aš atėjau, taip tyčia prigadinau. Jie šalia deda deda, klausia, kas tau nepatinka mano darbe? Sakau ten, kur aš patepliojau. Man irgi, sako. Tai, sakau, užtepk.*

Informantas 1. *Aš ir laisvėje buvau toks, biški prie meno. Saviems piešdavau. Saviems, savo draugams ar dar kažkam. Tą tik tai. <...> Mes visi esam skirtingi. Kokie papuolėm, tai mes visi buvom skirtingi, visi. Vienas su vienais principais, dar su kažkuo. Prie kiekvieno turi prieiti ir matyti, ką jisai nori, ko jisai nenori, ko jisai bijo dar kažką*

[155] Straipsnis publikuotas kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“, Nr. 37, 2017, p. 10–12.

Galvojau iš pradžių, kai ateisiu, kas čia bus. Gal žiūrės kreivai. <...> Bet taip kažkaip atėjom, visi susikalbėjom.

Informantas 3. *Visa pradžia buvo nuo vaikystės. Daug laiko praleisdavau meno mokykloje. Žiūrėdavau, kaip dailininkai paišo, pats bandžiau ant asfalto žuvytes paišyt. Dailininkai atkreipė dėmesį, siūlė spalvotų kreidelių, visko. Gal nuo to pas mane ir prasidėjo. <...> Beveik visą gyvenimą paišydavau ant laiškų, laiškuose, atvirutes paišydavau.*

Informantas 5. *Laisvėj kai buvau, tai apie piešimą niekad negalvojau. Irgi teptuko nebuvau paėmęs. Čia paskui atsirado veikla ir, kad laiką praleist, atėjau pažiūrėt kaip čia seksis. Dar žinojau, kad tos mergaitės ateis <...> Atėjom, pradėjau piešti, parodė kaip kas. Patiko, ir pradėjau lankyt.*

Kokie buvo pagrindiniai iššūkiai? Kaip vyko komandinis darbas? Kokių sunkumų teko patirti?

G. T. *Visi mes esam dideli, bet iš tikrųjų tai mes esam vaikai širdyse. <...> Aš turiu labai gerą humoro jausmą, na ir visą laiką su juokais. Mes visą laiką juokiamės, ta prasme, kad ir ką bedarytume, ar matuojam ką su gulsčiuku ar kažką, vis tiek kažkuriam kampe mes juokiamės. <...> iškart įtampa nusiima, iškart išsisklaido. Darbus patys pasiskirstom kas ką geriau gali. <...> Pas mus tokia komanda „drymtymas" ir mes su jais labai rimtai 2,5 mėnesio dirbom. <...> Kiekvienas žiauriai skirtingas, individualus. Kiek ten viduj savyje turi sulaikyti, kiek vat, nu, kitoj situacijoj jie niekada net nebendrautų tarpusavyje kaip žmonės, o čia turi kartu ir net bendrą darbą daryti. Komandinis darbas pats sunkiausias yra. <...> Kuo daugiau gauni pamokų, taisyklių, tu save labiau varžai <...> Menui nebūtinas aukštas išsilavinimas. Ta prasme, jeigu tu širdy turi tą savo pradą ir kažką, tai kaip išraiškos forma. <...> Jeigu čia bent truputį būtų prievartos apskritai kažką daryti ar kažkaip ir dar aš kiščiau savo nuomonę kaip tai turi viskas vykti, tai čia jie greitai apsisuktų ir būtų tuščia.*

Informantas 3. *Man patinka išskirtiniai darbai. Nupieši vieną ir viskas. Niekas negali pakartoti, tik vienas toks egzempliorius, jų negali būt šimto. Man atrodo, kad kiekvienas žmogus stengiasi būti unikalus, nes jisai yra individas ir kažkaip tai savo, kad nebūtų šablonas.*

Informantas 6. *Pradžioj pastatė ten tą vazą su rožėm, alyvom ir net nežinai, nuo ko ten pradėt iš tikrųjų. Aš gyvenime negalvojau, kad galiu ką nors išvis nupiešt. Nu, figūras kokias nubraižyti ten galima, žinai, su liniuote ten ar su skriestuvu, bet taip nupiešti – ne. Ir nesvarbu, kaip ten gavosi, aišku gavosi baisiai, bet paveikslas gavosi. <...> Buvo savyje toks momentas, kad tu nieko nemoki ir nieko nenupieši. Iš karto toks nusiteikimas.*

Bet jūs nemetėt, tęsėt toliau?

Informantas 6. *Pradžioj tos merginos patarė, nu daryk taip, daryk taip. Žiūriu po truputį kažkas gaunasi. Nu kelis kartus nesigauna, o paskui gaunasi. Pradėjo dažniau gautis ir va taip va <...> Paskutinį paveikslą, kurį piešiau, tai gryną kopiją dariau.*

Stengiausi, kad atitiktų. Aš džiaugiuosi, kai atitinka tai, kas nuotraukoj matosi. Keturis mėnesius dariau. O dabar nebenoriu to kopijavimo ir galvoju, kaip padaryt, kaip matosi ir savaip kažkaip perteikti.

Tai dabar kaip pasikeitė požiūris į meną, menininkus?

Informantas 6. *Dabar įvertini tą, pradedi truputį skirt, kiek čia darbo įdėta, kiek pastangų. Jau net malonu tą vaizdą, paveikslą žiūrėti, jau įvertint kažkaip. Anksčiau, tiesiai šviesiai pasakyt, juokdavausi, kas čia per nesąmonė nutapyta? Kiekvienas taip gali <...> O dabar tikrai gali galvą nulenkt, kai supranti, kaip padaryta.*

Informantas 2. *Patys sau pasimatymų kambarį pasidarėm. Tai kai nueini, malonu net žiūrėt. Džiaugiesi, kai kiti žmonės džiaugiasi tavo padarytu darbu, nors nežino, kad tu tai padarei. Nesakai, kad čia vat mano. Matosi vaikai vaikščioja, žaidžia, myli tuos piešinius, nes ten vaikiški herojai nupiešti.*

O kodėl nepasakai, kad čia tu piešei?

Informantas 2. *O kam čia girtis, kam čia girtis? Artimiesiems pasakai, kai ateina, ir viskas. <...> Kartais net nesijauti, kad uždarytas.*

Ar svarbus jums įvertinimas?

Informantas 2. *Labai paskatina, norisi piešt ir piešt. Vienas vieną piešinį piešia, ateini, pagiri. Klausi, kaip tu čia taip padarei? Tau pamokina. Vienas kitam padedi paprasčiausiai. <...> Čia tau visos galimybės suteiktos, tiktai piešk.*

Informantas 4. *Čia visą laiką pagiria, kad gražiai gerai. Būna ir pameluoja. Bet pameluoti reikia mokėt, gražiai. <...> Nesijauti toks suvaržytas tuose būreliuose.*

24. Pasivaikščiojimų kiemelis, Kauno tardymo izoliatorius, aut. D. Mikonytė, 2017 m.

Akivaizdu, kad meninė veikla Kauno tardymo izoliatoriuje kalintiems vyrams ilgą laiką buvo sunkiai suvokiama užimtumo forma. Jie verčiau rinkdavosi ribotas fizinio aktyvumo treniruotes, pasivaikščiojimą kiemeliuose, laiką leisdavo bibliotekoje ar rinkdavosi poilsį kamerose. Iš pokalbio aiškėja, kad meno suvokimas ėmė keistis tik po kelerių metų priverstinai skatinant nuteistuosius dalyvauti pozityvaus užimtumo programose. Prie pokyčių prisidėjo ir kelių nuteistųjų savanoriškos meno pamokos kalintiems vyrams. Kalbinti informantai laisvėje nieko nenusimanė apie meną, juolab jo nepraktikavo. Tik pasikeitus gyvenimo sąlygoms – atsidūrus įkalinimo įstaigose, atsirado meno pažinimas, supratimas apie meną ir kūrybinė veikla.

3. Vilniaus mezgėjai

Mes, menininkai,
esame nesunaikinami; kalėjime ar
koncentracijos stovykloje išlikčiau visagalis
savo paties meno pasaulyje, net jeigu tektų piešti
piešinius šlapiu liežuviu ant dulkėtų
vienutės grindų.[156]

25. Kadras iš vaizdinio darbo „Mezgėjas“, 2017 m.

Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jau keleri metai veikia mezgėjų vyrų būrelis. Nors mezgėjų gretos menkos, bet pasiskirsčiusios į socialines grupes: *putiovus* ir *nuskriaustuosius.* Kaip prasitarė Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininkas, socialinį pasiskirstymą pirmiausia lemia nuteistojo finansinis statusas, finansinė artimųjų parama[157]. Kitas aspektas – nusikalstamos veiklos pobūdis. Kriminalinė biografija akimirksniu sklinda iš lūpų į lūpas ir pasiekia visus kalinius. Niekada prie bendro stalo nesusės vaikų tvirkintojas ir nusikalstamos grupuotės lyderis.

[156] Ispanų tapytojas Pablo Picasso.
[157] Iš pokalbio su Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininku, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

Lukiškėse mezgimas susietas su savanoriška misija: mezgama moterų krizių centrui, vaikų namams, artimiesiems. Įprasta manyti, kad mezgimas – itin moteriška veikla, tačiau net patys *šustriausi bachūrai* išdidžiai mezga ir nesibaimina, kad kas suabejos jų vyriškumu. Pasak sociologės Rūtos Vaičiūnienės (Petkevičiūtės), kalėjimo erdvėje normatyvinis vyriškumas konstruojamas pirmiausia kaip priešprieša tam, kas yra moteriška.[158] Tad mezgančių *putiovų bachūrų* atvejis modifikuoja hegemoninio vyriškumo sampratą. Mezgimas tampa toleruojamas ir praktikuojamas. Informantų teigimu, jie užsiima šia veikla norėdami praleisti laiką, pabendrauti.

Savaime suprantama, tokie *bachūrai* nebepriklauso hegemoniniam vyriškumo modeliui. Sociologė R. Connell tokią vyriškumo praktiką vadina bendrininkavimo su hegemoniniu vyriškumu santykiu.[159] Kitaip tariant, tai pritampanti vyriškumo pozicija. O gal šią poziciją būtų galima vadinti protestu ir siekiu išsilaisvinti iš hegemonijos?

Vis dėlto pritapti ar prisitaikyti Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo *putioviems* mezgėjams netinka. Tai nuteistieji, pasižymintys autoritetinga laikysena kriminaliniame pasaulyje, gerai žinomi visuomenėje asmenys. Tačiau ar *putiovi bachūrai* mezgėjai gali tapti pavyzdžiu kitiems nuteistiesiems?

26. Kadras iš vaizdinio darbo „Poetas“, 2017 m.

[158] Petkevičiūtė, R. *Įkalinti vyriškumai Lietuvos nuteistųjų subkultūroje ir Lenkijos nuteistųjų podkultūroje*, Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas, 2010, Nr. I (2), p. 160.
[159] Connell, R. *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press, 2005, p. 79.

Ištrauka iš pokalbio su *putiovais* mezgėjais

Per vizitus Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime 2017 m. buvo apklausti 4 nuteistieji vyrai, dalyvaujantys mezgimo būrelyje. Informantų kalba netaisyta, tapatybės nuasmenintos atskiriant skaičiais. Pokalbio fragmentai panaudoti straipsnyje „Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų“[160].

Kaip nutiko, kad susidomėjote mezgimu?

Informantas 1. *Čia iš neturėjimo ką veikti. Kameroj uždaro vieną du ant trijų, išprotėti galima. Jei bet koks būrelis vyksta, visur einu. Nors nieko nemokėjau, o dabar pradėjau paišyti ir megzti, viską. Aš net nežinojau, kad vyrams galima megzti, galvojau iš pradžių, kad čia moteriška ir vyrui gėda. Bet kai aš nuvažiavau į Sibirą, ten visi seni zekai mezga, nes nėr ką veikt. Ten šalta. Visi mezga, tai ir nusiraminimas. Aš nusistebėjau. <...> čia pas mus Lietuvoj būtų, taip grubiai liaudiškai pasakius, zapadlo, megzti niekinga.*

Informantas 3. *Mūsų šitoj įstaigoj bet koks užsiėmimas jau šventė. <...> Svarbu išeit iš kameros. Man tai buvo ateit, išmokt kažką naujo. O ten moteriška, vyriška <...> Kai matai savo rankų darbą, rezultatą, tai labai malonu. Tuo labiau, kai žinai, kad mezgėm vaikučiams.*

O kaip pradėjote megzti įkalinimo įstaigoje?

Informantas 1. *Yra čia pas mus viena moteris, nuteista iki gyvos galvos, tai ji čia visus moko, pataria kaip ką daryti. Susirenkam būreliuose po tiek žmonių, kiek reikia numegzti kilimėlių, kojinių. Jūs negalvokit, kad čia taip nuo ryto iki vakaro mezgi <...> Čia, pavyzdžiui, va ta moteris tokia, jai patinka megzti, nuraminimas toksai. Kitas 25 metus sėdi, jam nuraminimas, žiūri televizorių ir mezga. Net nežiūri, mezga, jau pripratęs, įsicinkinęs. Man ne, aš veiklos žmogus. <...> Praktiškai mes esam universalūs, visko po biškį: ir piešiam, ir tą, ir tą. Pirmiausia dar mes gavom leidimą, kad virbalus geležinius gaut. Taip negalima, čia būtų pasikėsinimas* [juokiasi].

Informantas 2. *Kas sėdi po dešimt metų, iš kameros niekur neišeina, tai įsivaizduokit, kas iš žmogaus lieka. Jis praranda bet kokius bendravimo įgūdžius, viskas, jisai pasidaro žvėris iš tikrųjų.*

Ar pamenat, koks buvo pats pirmas mezgimo kartas?

Informantas 1. *Aš išprakaitavau. Kai man parodė, kaip megzti tą kilpą, kol taip padarai, visą prakaitas išmušė, nes įtemptai galvoji. Jau geriau man štangą kokią, negu tas kilpas – taip išprakaituoji* [juokiasi]. *Po biškį, po biškį pripranti, kantrybės reikia turėt.*

Informantas 2. *Mes tai čia tokie eiliniai. Kiti būna ir su keturiais, aštuoniais virbalais mezga. Čia jau tokie profesionalai. Tiesiog mes daug kuom užsiimam. Tikrai – kiti žmonės vien tuo mezginiu tik ir užsiima, ir viskas.*

[160] Straipsnis publikuotas kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“, Nr. 37, 2017, p. 10–12.

Ar laisvėje būdamas irgi domėjotės menais, kurdavote?

Informantas 1. *Ne. Laisvėje aš buvau šeimos žmogus. Mano tikslas buvo, kaip išlaikyti žmoną, vaikus, šeimą. Žiūrėjau, kaip ten daryt biznį: „купить/продать“* [rus. pirkti / parduoti].

Tai tarsi balansas: patekote čia – ir prasidėjo knygos, poezija, meno būreliai...

Informantas 1. *Yra tokia patarlė: tas išgyvena, kas prisitaiko prie gamtos. Čia reikia taikytis prie to, kas vyksta. Aš net išeinu išnešt šiukšles iš kameros. Man svarbu išeiti iš kameros. Įmetu ten kokių porą graužtukų ir einu išmest. Kur tik atidaro duris, mes ten ir einam, į bet kokį būrelį. Galiu būti poetas ir menininkas, bet kas* [juokiasi].

Jei kuriate, tai ir esate menininkas. Ar tokiu savęs nelaikote?

Informantas 1. *Stengiesi, bet aš ne toks, jis, pavyzdžiui, daug geriau piešia* [rodo į kolegą]. *Pas jį yra talentas, o aš tai piešiu, kaip man išeina. <...> Ten reikia mokintis, tobulintis, gal kokius mokslus baigti. Ką aš ten, tris klases baigęs...*

Informantas 2. *Kas yra menas? Tas šiuolaikinis menas, iš tikrųjų, jisai toks ir yra. Visi kažką tai daro, visokias saviraiškas. Iš šono gal atrodo nesąmonė, nu, bet žmonėms to reikia dabar. Ir viskas. Svarbu pagaut tą pulsą, pajaust, ko reikia žmonėms šiandien, kas juos patrauks* [šypsosi].

Kiek laisvės kalėjime?

Informantas 3. *Patikėkit, labai nedaug. Kiek kas sau išvarto, galima taip sakyt. Žinot, kaip sako, vieniems pragaras, kitiems kaleimėlis.*

Kaleimėlis?

Informantas 3. *Kaleimėlis geriau nei sanatorija. <...> laisvėj jam valgyt neduoda, jam reikia uždirbt, čia gi duoda, taip? Laisvėj niekas nesaugo, niekur nevedžioja, nieko nesiūlo. Laisvėj jis niekas buvo, o čia jis kažkas. Čia siūlo: ar nori to, ar nori to? Jam kaleimėlis čia. O man pragaras.*

Kaip manote, ar savo dalyvavimu visus kitus nuteistuosius įkvepiate?

Informantas 1. *Visi galvoja, kad toks kalinys žinomas turi sėdėti ir išvis negali niekur eiti. Kaip tik reikia bendrauti su laisvės žmonėm, rodyti, kad mes irgi žmonės, kad turim kažkokių gerų savybių, ne vien tik daryti nusikaltimus.*

Informantas 2. *Mes savo mezginius atiduodam. Pernai buvo akcija – benamiams šalikus mezgėm. Kaliniams nelabai reikia. Kojines turi vienas ir užtenka, neprisimegsi tų rūbų.*

Ar yra kažkoks nusistatymas iš kitų nuteistųjų apie jūsų veiklą?

Informantas 3. *Jei atvirai, tai neįdomu nei kiek. Pirmas dalykas, aš kalbų tokių negirdėjau. Netgi tie mediniai* [beldžia į stalą] *supranta, kodėl rimti žmonės eina į būrelius. Netgi jiems daeina. Jie patys neina, nemoka, gėdijasi, bet blogo žodžio apie tai negirdėjau.*

27. Nuteistojo dovana, 2017 m.

Iš pateiktos pokalbio ištraukos aiškėja, kad nuteistiesiems mezgimas tėra vienas būdų socializuotis – „išeiti iš kameros“, ir šios veiklos specifika nėra išskirtinė ar „moteriška“. Mezgimas, kaip ir kitos kūrybinės veiklos *Lukiškėse,* tėra užimtumo forma, kuri atsirado kelių nuteistųjų iniciatyva. Didelę teigiamą įtaką padarė nuteistosios A. B., kalinčios Lukiškių kalėjime, mezgimo pamokos nuteistiesiems ir savanorių įdirbis. Tiesa, meno programose gali dalyvauti tik drausminių nuobaudų neturintys, pavyzdingo elgesio nuteistieji.

Ilgą atskirties laikotarpį kalėjime išgyvenantys vyrai, praradę kontaktus su išoriniu pasauliu, tampa abejingi, psichologiškai uždari, asocialūs. Kaip teigė pašnekovai, yra tokių kalinių, kurie daugiau nei dešimtmetį neišeina iš kameros („jam jau stogas važiuoja“, „tokie *sroko* nebeskaičiuoja“). Tokie vyrai praranda ir kitų nuteistųjų pagarbą, yra engiami, išnaudojami.

28. Nuteistojo kameroje, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vyrai mezgėjai yra atsiriboję nuo kalėjimo subkultūros įstatymų – mezga, kuria, dalyvauja įvairiose užimtumo programose, nepaiso aplinkinių nuomonės. Tačiau egzistuojant skirtingoms mezgėjų grupėms (pagal statusą) ši prielaida atmetama. Kauno tapytojai sugebėjo susivienyti dėl grupinio darbo pamiršę kalėjimo *zakonus*, o Vilniaus mezgėjai vis dėlto išlieka pavaldūs subkultūrai.

Žinoma, Vilniaus mezgėjams svarbus meninės veiklos tikslas. Visi pašnekovai pritaria, kad siekis savo kūriniais džiuginti beglobių, socialiai atskirtų vaikų širdis ar aprengti benamius stiprina motyvaciją kurti. Tokie darbai įgauna svarų kūrybinį potencialą. Nors mezgimas reikalauja kruopštumo ir atidumo, tai nesustabdo vyrų kurti. Tiesa, kalbinti informantai laisvėje apskritai nesidomėjo menu, jo nepraktikavo, o jį išbandė tik atsidūrę už grotų. Dalyvaudami įvairiose programose, palaikydami ryšius su išoriniu pasauliu (laiškais, meno kūriniais, pokalbiais su žurnalistais ir t. t.) vyrai stengiasi atskleisti teigiamas žmogiškąsias savybes. Ar toks kuriamas vyro mezgėjo įvaizdis tėra tik strategiškai naudingas pavyzdinis fasadas?

Remiantis Goffmano dramaturgine teorija, *įkalintas* vyriškumas gali būti analizuojamas kaip tam tikras reprezentacinis fasadas kalėjimo auditorijai. Neretai siekiant pritapti, saugiai įsilieti į kalėjimo aplinką ar užimti deramą hierarchinę pakopą tenka slėpti vidinę tapatybę ir kurti jai prieštarą. Tokia pasirinkta strategija, pasak R. Vaičiūnienės (Petkevičiūtės), nuteistąjį apsaugo nuo pažeidžiamumo, silpnumo ir kitų

hipervyriško identiteto neatitinkančių savybių atskleidimo.[161] Kurdamas savos tapatybės fikciją nuteistasis ne tik apsaugo savo vyrišką poziciją kalėjimo erdvėje, bet ir išpildo paties „norimo matyti“ asmens fantaziją. Tad vaidinimas kuriamas sąmoningai tiek sau, tiek kitiems. Būna atvejų, kai vaidinimas nepavyksta ar žlunga netinkamai atliekant vaidmenį. Pavyzdžiui, *zonos* naujokas, demonstruodamas fizinį pajėgumą, bet nežinantis ir neišmanantis *paniatkių,* iškart taps demaskuotas kalinių auditorijos. Jo, kaip kieto *bachūro*, pasirodymas žlugs vos tik patyrus pirmąjį išbandymą (pvz., *zelionkų* egzaminą) įkalinimo įstaigoje.

Vis dėlto autoritetingiems nuteistiesiems mažiausiai rūpi kurti fikcinį fasadą. Garsiems nusikalstamo pasaulio atstovams, autoritetams, stambių grupuočių lyderiams nereikia nieko įrodinėti, pataikauti ar kovoti dėl išlikimo kalėjimo bendruomenėje. Jų kriminalinės biografijos faktai užtikrina aukštą neliečiamojo statusą už grotų.

[161] Petkevičiūtė, R. *Vyriškumo konstravimas Lietuvos pataisos namuose: nuo hipervyriškumo iki vyriško fasado valdymo*, Kultūra ir visuomenė, 2014 5 (3), p. 17–18.

4. Menas, emigravęs į nelaisvę

Pasirodo, ne vien nuteistieji kuria ir puošia įkalinimo įstaigų interjerą. Meno kūriniai ir jų autoriai atkeliauja ir iš laisvės. Įkalinti meno darbai pasilieka tūnoti ilgam už grotų, kur jų pagrindinė lankytojų auditorija – nuteistieji vyrai. Paradoksalu, bet tokie kūriniai sulaukia daugiau žiūrovų nei personalinė paroda miesto galerijoje.

Nors svečių kūrybinės idėjos ir tematika dažnai prasilenkia su įkalinimo įstaigų vadovybės ir nuteistųjų skoniu, tačiau bendradarbiaujant abiem pusėms galutinis vaizdas vis tiek apsigyvena už grotų. Jau minėta, kad nuteistiesiems vyrams rūpi juos supančios aplinkos interjeras (pvz., pokalbis su Kauno tardymo izoliatoriaus informantais), kurį ir jie patys padeda meniškai formuoti. Kartais ir čia neapsieinama be kalėjimo subkultūros *paniatkių.* Svarbus tampa vizualus turinys, ne darbo atlikimo lygis. Pasak Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininko, buvo atvejis, kai vienas nuteistasis pasivaikščiojimo kiemelį dekoravo gaidžio portretu:

Pasireiškė subkultūra iš karto. <...> į tą kiemelį jau šitie lyderiai neina, dėl to kad ten yra būtent kažkoks tai gaidžio simbolis, ir neina.[162]

Šiuo atveju meninė raiška (ypač jos vizualusis kontekstas) yra ne tik laisvalaikio užimtumo forma ar siekis gražinti niūrią įkalinimo įstaigų aplinką, bet ir akivaizdus kalėjimo subkultūros, nerašytų jos taisyklių demonstravimas.

Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime jau ne pirmas kartas, kai įkalinimo įstaigos vadovybė įsileidžia jaunus menininkus, norinčius išreikšti savo kūrybines mintis ir pagerinti, pagražinti kalėjimo aplinką. Sėkmingai savo idėjas čia įgyvendino ir Vilniaus dailės akademijos studentės.

[162] Iš pokalbio su Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo Socialinės reabilitacijos skyriaus būrio viršininku, 2017 m.

29. Dovilė Bagdonaitė, *B(I)oom*, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

30. Agnė Vaiciukevičiūtė ir Julija Skudutytė, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.

Epilogas

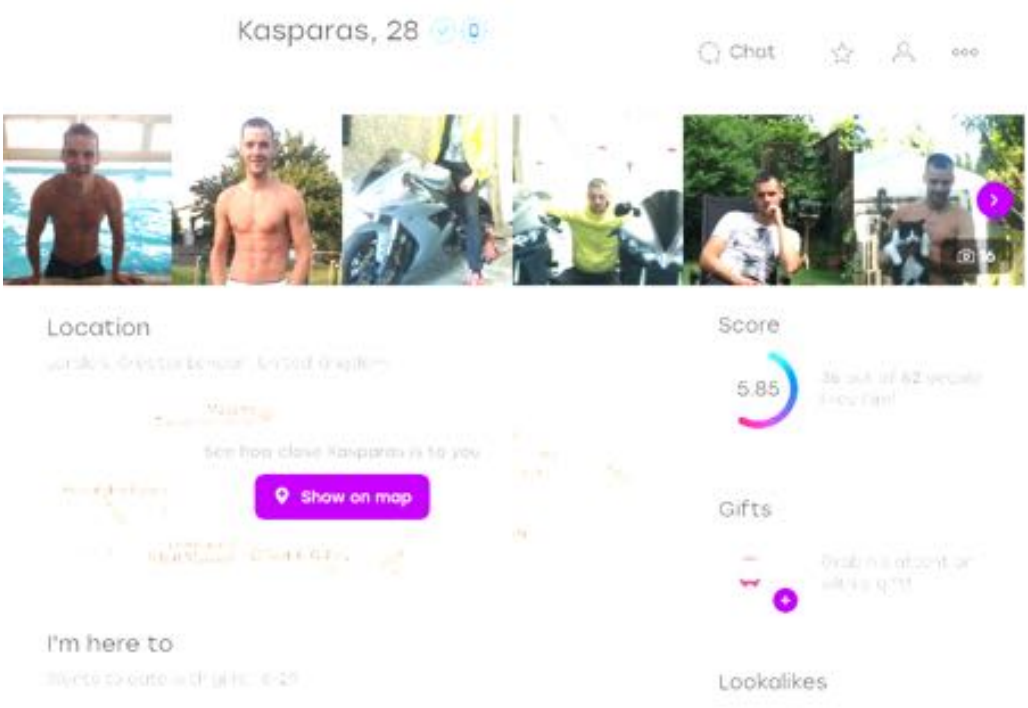
Laisvės ir viešumo kaina buvusiam kaliniui itin didelė, ypač atlikus bausmę ir stengiantis integruotis į visuomenę. Žinai, kad grįši ten, kur tavęs niekas nelaukia. Kur tūkstančių tūkstančiai piktų, smerkiančių žvilgsnių duria į krūtinę, motyvuodami nekaltomis replikomis užtrenkia duris, laikosi atstumo, o už nugaros tauškia nešvankius juokelius. Kai patys artimiausi žmonės atsitveria tylos siena ir nutraukia visus ryšius. Kai vaikai ir mylima žmona tavęs išsižada. Kai tampi gyvu velioniu, palaidotu ašarų ir prisiminimų bibliotekoje. Taip, tokių istorijų daug. Visos jos palydimos atodūsiais ir tylos pauzėmis. Ženklu, kad laikas sustoti, laikas keisti pokalbio temą. Taip, praeities *žygdarbių* nenuslėpsi. Viskas juodu ant balto surišta aplanke ir saugoma asmens bylų registre. Visas nuodėmių arsenalas.

Kriminalinė patirtis niekur nedingsta. Ji lieka, nusėda, kartais graužia, užgraužia, kartais prideda drąsos, kartais gėdos. Galbūt nuo jos stengiamasi pabėgti ar užsimiršti. Galbūt stengiamasi užčiaupti vidinius priekaištus kuriant šventųjų figūrėles ar mezgant kojinaites neišnešiotiems kūdikiams. Kalėjimas funkcionuoja ne tik kaip reabilitacijos stovykla, izoliacinė atskirtis, pataisos namai, skaistykla, bet ir kaip pulsuojantis organizmas, judantis užsibrėžtu keliu, kurio tikslas – grąžinti visuomenei ir patiems nuteistiesiems tikėjimą ir viltį *pasitaisyti.* Kad ir kartais beviltiškai.

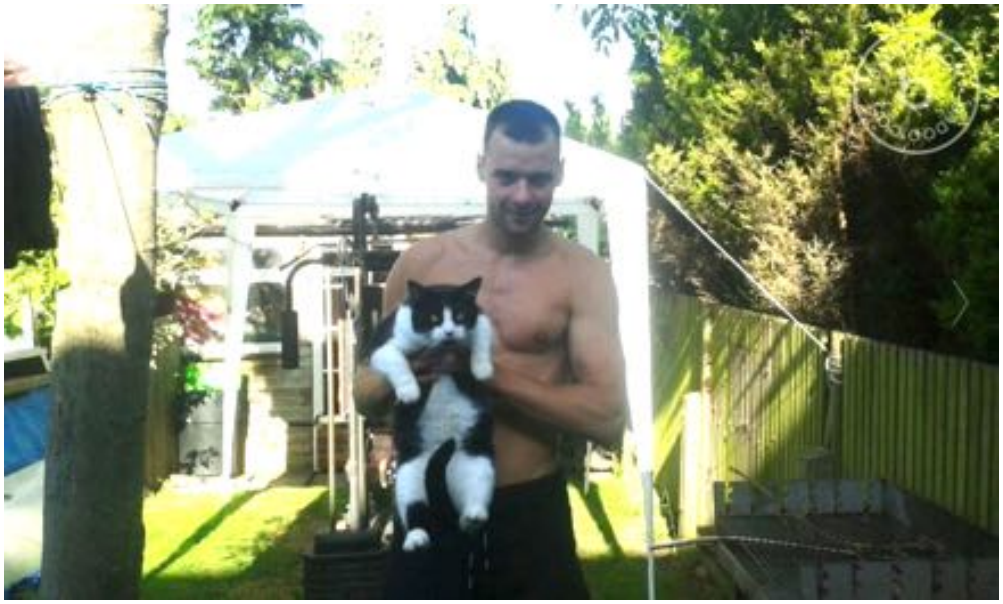
Prabėgus keleriems metams po 2013 m. vizitų Vilniaus 2-uosiuose pataisos namuose norėjau išsiaiškinti, kaip dabar laiką leidžia mano pašnekovai *pagyrūnai*. Ar jie vis dar skaičiuoja *sroką*[163] ir toliau deginasi *ant palangės*?

Pasirodo, *pagyrūnai* laisvėje. Kasparas, kaip ir minėjo interviu, atsidūrė Anglijoje. Jo anketą radau populiarioje pažinčių svetainėje www.badoo.com.

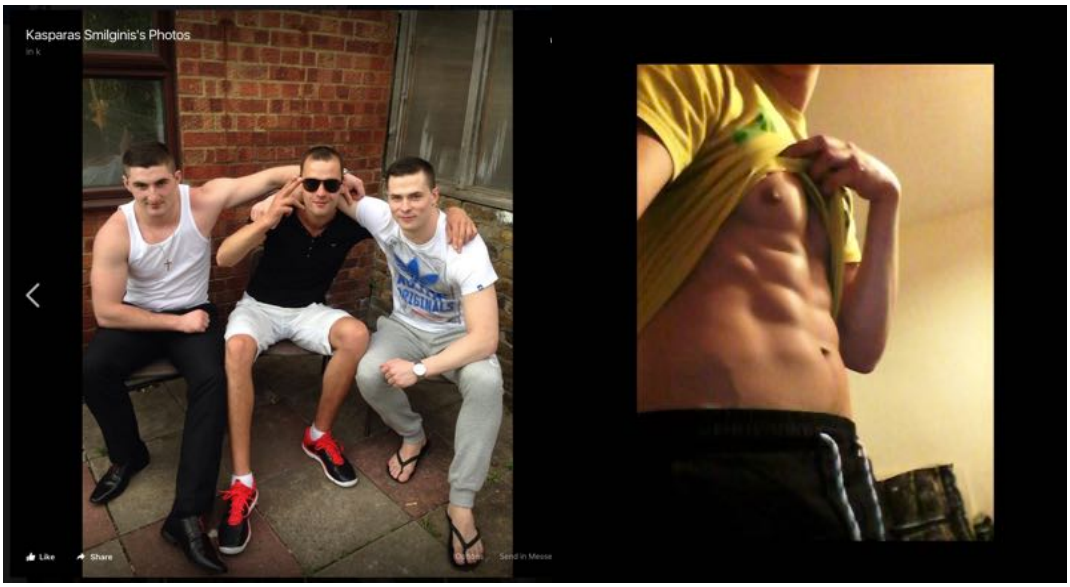
[163] Laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas.

31. Kasparo anketa pažinčių svetainėje „Badoo“

32. Kasparo anketa pažinčių svetainėje „Badoo“

33. Kasparas (viduryje), 2014 m.

O štai Roslano anketą pastebėjau socialiniame tinkle „Facebook“. Informacijos mažai. Pasirodo, jis kilęs iš Joniškio, o ne iš Šiaulių, kaip minėjo pokalbyje. Dabar ten ir gyvena, stato namą. Patinka atlikėja Cyndi Lauper. Susituokęs 2015 m. ir stebėtinai pasportavęs, su ta pačia *nakolke.* „Facebook“ anketoje kolekcionuoja 499 virtualius draugus.

34. Roslano anketa socialiniame tinkle „Facebook“

35. Roslano anketa socialiniame tinkle „Facebook“

Sprendžiant iš vaizdo medžiagos internetinėje erdvėje, tiek Kasparas, tiek Roslanas iki šiol mėgsta *fotkintis.* Tik dekoracijos jau kitos. Prabangios ir be grotų. Brangūs automobiliai-žaisliukai, *britvos*, „brangios“ moterys, *treningai*, slepiantys įdegusius treniruotus kūnus ir, be abejo, vyriška laikysena.

Štai kokie išlaisvinti *pagyrūnai.*

Tik ar ilgam?

Išvados

Visas tiriamasis meno projektas parodo, kad šalia, kitapus spygliuotos tvoros, egzistuoja kitoks vyrų pasaulis: su sava tvarka, nerašytomis taisyklėmis ir hierarchija. Vieni *herojai* iškeliauja, kiti grįžta, treti randa čia namus. Norėdamas pritapti už grotų turi labai gerai išmanyti ir suprasti neoficialius kalėjimo ar pataisos namų įstatymus ir tvarką, turi būti tiek psichologiškai, tiek fiziškai užsigrūdinęs. Akivaizdu ir tai, kad aukštą finansinį statusą ir tinkamą kriminalinę reputaciją turintys nuteistieji visuomet hierarchiškai užims aukštesnę padėtį nei tie, kurie menkai išmano kriminalinę, kalėjimo kultūrą ir neturi jokio ekonominio kapitalo.

Pirmojoje darbo dalyje aptartas hegemoninis vyriškumo modelis dominuoja visose aptartose Lietuvos įkalinimo įstaigose. Pagrindinės savybės, padedančios ne tik išlikti, bet ir užimti aukštą socialinį statusą už grotų – emocinė nejautra, šaltakraujiškumas, autoritetingas kriminalinio pasaulio statusas, neoficialių kalėjimo taisyklių ir normų išmanymas ir kontroliavimas, aukštas finansinis lygis, palaikymas iš laisvės. Itin akcentuojama fiziškai tvirto kūno svarba, demonstruojama jėga.

Nors *kalėjimo vyriškumas* pirmojoje darbo dalyje pasirodė grėsmingas ir itin hegemoniškas, jei laikomasi visų *paniatkių*, tačiau antrojoje darbo dalyje, priešingai, vyriškumas parodomas kitu amplua. Kalbinti vyrai pasirodė jautrūs, kai kurie psichologiškai kenčiantys ir sužaloti. Jie, kad ir kasdien vaidindami beprasmį vyriškumo spektaklį, taip pat svajoja, fantazuoja. Pavyzdingu elgesiu, noriu bendravimu nuteistieji vyrai deda visas pastangas ir viltis dar kada išvysti laisvę, o grėsminga išvaizda funkcionuoja kaip kamufliažinis šarvas norint išlikti stipriam uždaroje kalėjimo erdvėje. Ir nesvarbu, kad toji *laisvė* tebūtų iliustruotas A4 formato lapas.

Meninė kūrybinė veikla yra labai svarbus nuteistųjų subkultūros elementas. Daugiau ar mažiau kalinių siekia vaizduojamojo meno formomis išreikšti savo emocijas, išgyvenimus, tikslus, poziciją ar statusą. Atsižvelgiant į nerašytus kalėjimo subkultūros įstatymus, bet koks verbalinis emocijų reiškimas, atsivėrimas suvokiamas kaip silpnumo, moteriškumo ženklas. Tad nenuostabu, kad nuteistieji vyrai, imdamiesi kūrybinės veiklos, per meną išreiškia save. Kaip ir tatuiruotės ar žargono vartosena, meno kūriniai perteikia individualią informaciją apie autorių. Kaip parodė apklausos lankantis Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigose, nepriklausomai nuo meno rūšies

(tapyba, skulptūra, mezgimas ir t. t.), bet kokia kūryba įkalinimo įstaigose yra laukiama. Ypač kalėjime – išeiti iš kameros itin trokštama, o aktyviai dalyvaujantys ir kuriantys nuteistieji gali sulaukti ir papildomų privilegijų: skambučio artimiesiems ar dušo dukart per savaitę.

Aišku, ši kūrybinė veikla nėra tiesiogiai skirta kurti kultūros vertybes ar tobulinti meno įgūdžius. Pirmiausia, kūrybinė meninė veikla, kad ir kokia stereotipinė lyčių atžvilgiu būtų, įkalinimo įstaigose funkcionuoja kaip pagrindinis laiko užimtumo elementas. Ir visai nesvarbu, kokia kūrybinės veiklos forma, svarbu pats procesas: išeiti iš gyvenamosios patalpos, bendrauti ir socializuotis, o tai, savaime suprantama, įkalinimo įstaigose gana reta – vos kelios valandos per savaitę oficialių kūrybinės veiklos būrelių. Pasmerkti visą gyvenimą praleisti už grotų vyrai nors ir nedrąsiai, bet pamažu imasi meninės veiklos. Įvairūs užimtumo būreliai, amatų dirbtuvės, muzikos studija leidžia kokybiškai išnaudoti priteistą bausmės laiką, išmokti naujų įgūdžių ir kartu įgyti daugiau drąsos ir pasitikėjimo savimi.

Kalbinti informantai kiekvieną būrelį vadina „švente“, o ši traktuojama kaip pozityvus, džiaugsmą atnešantis įvykis. Per tas „šventes“ įkalinti vyrai ne tik tapo, siuvinėja, mezga, deklamuoja eiles, kuria skulptūrėles, kurios neretai džiugina beglobių vaikų širdis, puošia socialinių įstaigų ar galerijų sienas, bet ir įkvepia vieni kitus judėti į priekį. Taip ir atsiranda motyvacija kurti, džiuginti aplinkinius, aktyviai veikti ir nepasiduoti keturių sienų keliamai nuotaikai. Daugybė pripieštų popieriaus lapų, nutapytų drobių, tylos pauzių eilėraščiuose alsuoja spalvotomis vyrų svajonėmis, fantazijomis, pastangomis, kantrybe, skausmu. Žiūrėdamas į juos gali apkeliauti visą pasaulį, tapti princu iš pasakų ar riteriu, besikaunančiu dėl mylimosios rankos. Atrodytų, kad menas ir kriminalinis pasaulis – du atskiri ašigaliai, bet apsilankymai pas nuteistuosius įrodė, kad kūrybos laisvei net ir storos kalėjimo sienos netrukdo. Ir visiškai nesvarbu, kad toji kūrybinė laisvė neretai turi patenkinti ir atitikti įkalinimo įstaigų vadovybės skonį.

Dėl Kauno tardymo izoliatoriaus darbuotojų iniciatyvos ir begalinės kantrybės dalis nuteistųjų atrado kitokį meną tiek praktiškai, tiek teoriškai. Paskatinti suaugę vyrai ne tik pakeitė požiūrį į meninę veiklą, bet ir atrado naujų talentų. Juk dauguma jų nė pieštuko nebuvo laikę, o apie meną apskritai buvo itin skeptiškos nuomonės. Svarbus indėlis buvo ir vieno, jau į laisvę išėjusio, kalinio optimizmas ir kūryba, kuri po truputį keitė nusistovėjusį stereotipišką meno suvokimą („menas gaidys“). Kaip koks virusas

kūrybiškumas sklandė iš kamerų į kameras ir „nuodijo“ vyrus kūrybinėmis bakterijomis. Kol pavyko. Šiandien norinčių dalyvauti meninėse veiklose apstu, ne visiems ir atsiranda tokia galimybė. Dėl menko patalpų dydžio norinčių kurti gretos, deja, nedidelės – vos po kelis asmenis vienu kartu. Apklaustieji informantai neslepia, kad norisi išbandyti ir kitokius meno būrelius: juvelyrikos, vilnos vėlimo, batikos ir pan., kuo, be abejo, laisvėje net nesugalvotų užsiimti.

Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime aplankyti nuteistieji taip pat negaili šiltų padėkos žodžių kalėjimo darbuotojams ir savanoriams, kurių dėka dalyvaudami įvairiose užimtumo programose išmoksta naujų dalykų, įgyja vis kitų techninių ir socialinių įgūdžių. Vis dėlto tiek Kaune, tiek Vilniuje pagrindinis dalyvavimo įvairiose veiklose tikslas – kuo daugiau laiko praleisti ne kameroje. To neslėpė nė vienas informantas. Pasak jų, bet kokia veikla, bet kokia proga išeiti iš kameros yra laukiama („nes kitaip galima nuprotėt“). Tiesa, kalbinti Vilniaus nuteistieji buvo gerokai aktyvesni, drąsesni ir smalsesni nei kauniečiai. Pasak Kauno tardymo izoliatoriaus darbuotojų, vien sutikti ir ateiti atvirai kalbėtis apie meninę veiklą kai kuriems vyrams buvo didžiulis iššūkis ir šuolis į priekį. Aktyviai įvairiuose projektuose ir meno būreliuose dalyvaujantys nuteistieji tampa visuomenėje matomi ne tik iš kriminalinės, bet ir iš meninės pusės: organizuojamos tarptautinės parodos, nuteistųjų kūrinių įsigyja ir užsienio meno agentūros.

Vis dėlto bet kokia meninė veikla ir kūryba koreguoja nerašytas kalėjimo subkultūros taisykles ir normas (*paniatijas*), atveria kitokias vyriškumo supratimo galimybes ir perspektyvas. Meninė kūryba už grotų suniveliuoja ir dekonstruoja visuomenėje gajas stereotipines binarines lyčių normas. Dingsta tradicinės vyriškos ir moteriškos veiklos skirtis, kas laisvėje vargu ar funkcionuotų.

Nors nuteistųjų menas nepretenduoja į profesionalųjį, tačiau daugeliu atveju jam būdingas kopijavimas, atvaizdų kartojimas, o tai lavina kruopštumo, susikaupimo, meninės meditacijos savybes. Įkalinimo įstaigų politika, socialinės (integracijos) programos, izoliacinė aplinka ir pan. skatina meninį nuteistųjų užimtumą ir žingsnis po žingsnio keičia pačią vyriškumo sampratą, nors ir nevisada (Lukiškių atvejis), tačiau po mažu griauna kastų sistemos mene mitus. Nuteistųjų autoritetingų *bachūrų* meninė veikla yra itin svarbus veiksnys permąstyti tradicinio hegemoninio vyriškumo sampratą, kuri vis dar gaji įkalinimo įstaigose. Meninė veikla funkcionuoja kaip veiksminga

socialinė terapija, paplitusi izoliuojančiose įstaigose. Ji leidžia bent trumpam užmiršti skaudų teismo nuosprendį ir atsidurti ten, kur esi laisvas.

Surinkta informacija bendraujant su Vilniaus ir Kauno įkalinimo įstaigų nuteistaisiais, užsiimančiais menine kūryba ir priklausančiais skirtingoms kalėjimo kastoms, parodo, kad pati hegemoninio vyriškumo samprata nebeturi aiškių ribų. Sudėtinga apibūdinti hegemoninio vyriškumo reprezentaciją, nes socialinių privilegijų turintys nuteistieji gali ir neatstovauti šiam vyriškumo tipui. Normatyvaus vyriškumo sąvoka kinta veikiant skirtingiems socialiniams santykiams ir aplinkybėms, o meninė kūryba ištrina bet kokias stereotipines lyčių normas ir suteikia galimybę įvairioms lyties performanso interpretacijoms.

Meninio tyrimo rezultatai:

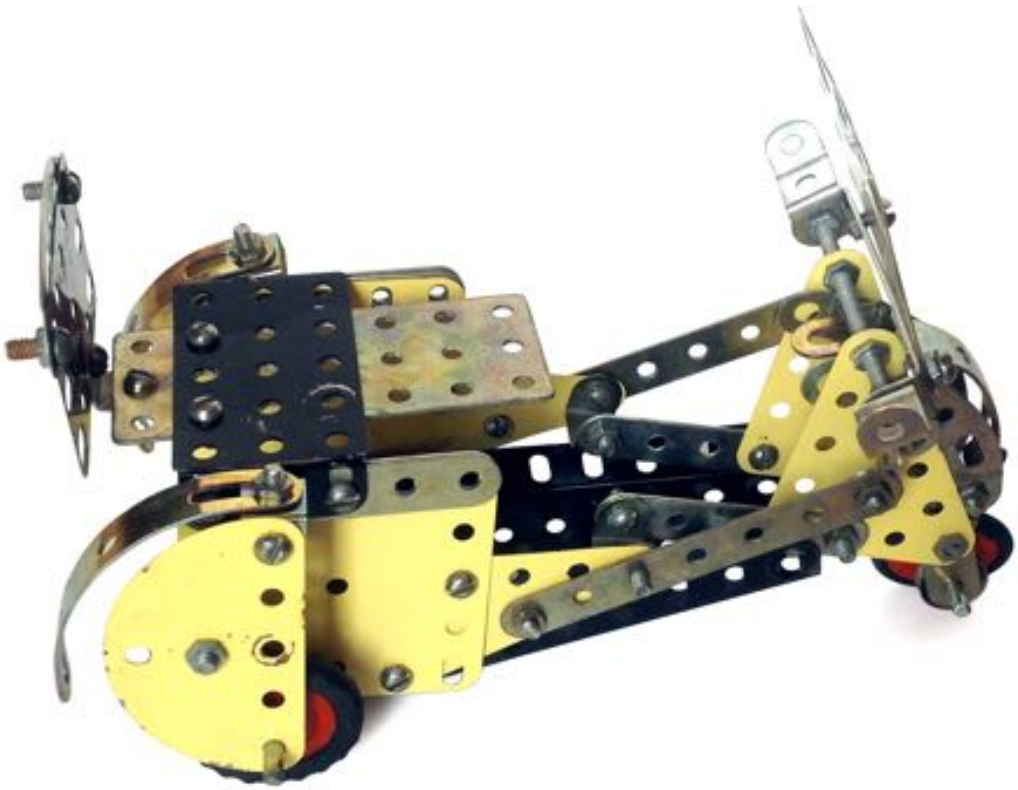
1. Kalėjimo žargono vartoseną, nerašytas subkultūros taisykles perėmę nuteistieji vis labiau atitrūksta nuo visuomeninės aplinkos, gyvenimo normų, natūralios kalbėsenos ir krypsta link kriminalinio pasaulio vertybių.
2. Kalėjimo vyriškumo formos, jų raiška ir ypatumai priimami, pernešami iš kalėjimo aplinkos ir praktikuojami plačiojoje visuomenėje. Taip vyriškumas, susiformavęs laisvėje, patenka ir į įkalinimo įstaigas. Taip propaguojami *įkalinto* vyriškumo elgesio modeliai, pagrįsti nusikalstamumu, agresyvumu, priešiškumu teisėsaugos institucijoms. Tad pats vyriškumo modelis nėra vien tik suformuotas ir atsiradęs įkalinimo vietoje. Tai besikeičiantis ir besiformuojantis darinys, neatsiejamas ir nuo politinės, socialinės santvarkos.
3. Įkalinimo įstaigose dominuoja hegemoninio vyriškumo modelis, pagal kurį piramidės principu formuojama hierarchinė kastų sistema. Pati subkultūra diktuoja ir primeta aiškiai apibrėžtas vyriško elgesio normas. Pagrindiniai lyderiavimo kriterijai: aukštas finansinis lygis, heteroseksualumas, ryšiai ir reputacija kriminaliniame pasaulyje, kalėjimo taisyklių ir normų išmanymas, fizinė galia, emocinis šaltakraujiškumas ir savikontrolė, mokėjimas spręsti problemas.
4. Įvairi kūrybinė veikla pirmiausia funkcionuoja kaip užimtumo ir laiko leidimo būdas, antra – noras įgyti naujų žinių, įgūdžių.

5. Meninė veikla skatina iš esmės permąstyti hegemoninio vyriškumo modelio sampratą, formuoja kitokio – *hibridinio*, alternatyvaus – vyriškumo modelį įkalinimo įstaigose. Dėl to iš dalies blanksta kalėjimo subkultūros svarba, nerašytų kalėjimo subkultūros taisyklių, „įstatymų“ garbinimas.
6. Nuteistųjų meno kūriniai tampa reikšmingu tiltu į visuomenę. Ypač tiems nuteistiesiems, kurie siekia pavyzdingu elgesiu vėl integruotis visuomenėje. Įkalintų vyrų meno kūriniai pasižymi kruopštumu, baigtumu, detalėmis. Nors kalinių menas ir nepretenduoja į profesionalųjį, jų kūriniai pasiekia ne tik Lietuvos, bet ir užsienio meno fondus, privačius pirkėjus, dalyvauja parodose ir konkursuose.
7. Anonimiški nuteistųjų meno kūriniai atsiriboja nuo išankstinio visuomenės vertinimo. Darbai vertinami ne pagal kriminalinę autoriaus biografiją, o pagal paties kūrinio koncepciją, kūrėjo įdirbį.
8. Meninė veikla įkalinimo įstaigose funkcionuoja kaip reabilitacijos įrankis. Kurdami kaliniai išreiškia tiek pozityvias, tiek negatyvias emocijas, kultūrinį identitetą, tikslus, ateities lūkesčius, lytinę orientaciją, priklausomybes, kriminalinį statusą ir pan.

Meno projekto kūrybiniai darbai

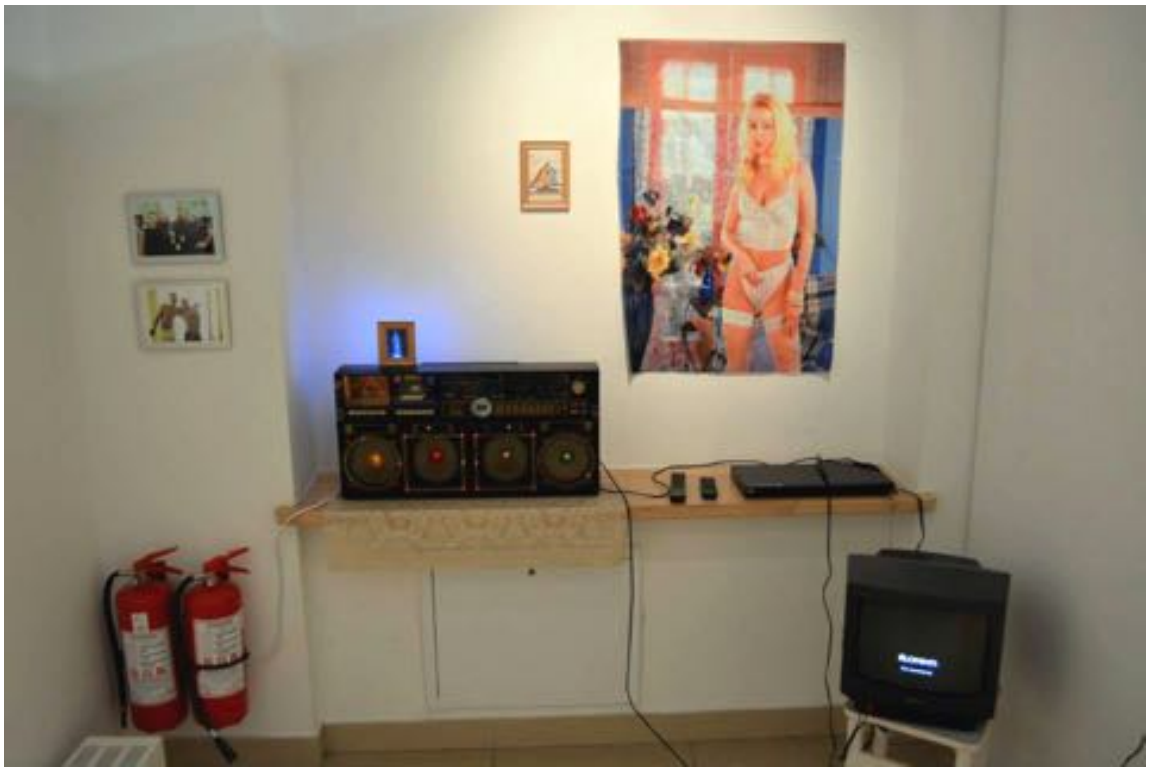
Renata Obcarskė, *Kolekcija Nr. 1* / *Collection No. 1*, 2013–2014, kramtomosios gumos „Turbo“ popierėlių rinkinys, 60 x 80 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo*/ *Untitled*, 2017, metalinis konstruktorius, 22 x 14 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Sportinis kostiumas* / *Tracksuit*, 2018, siūlai, ilgis 39 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

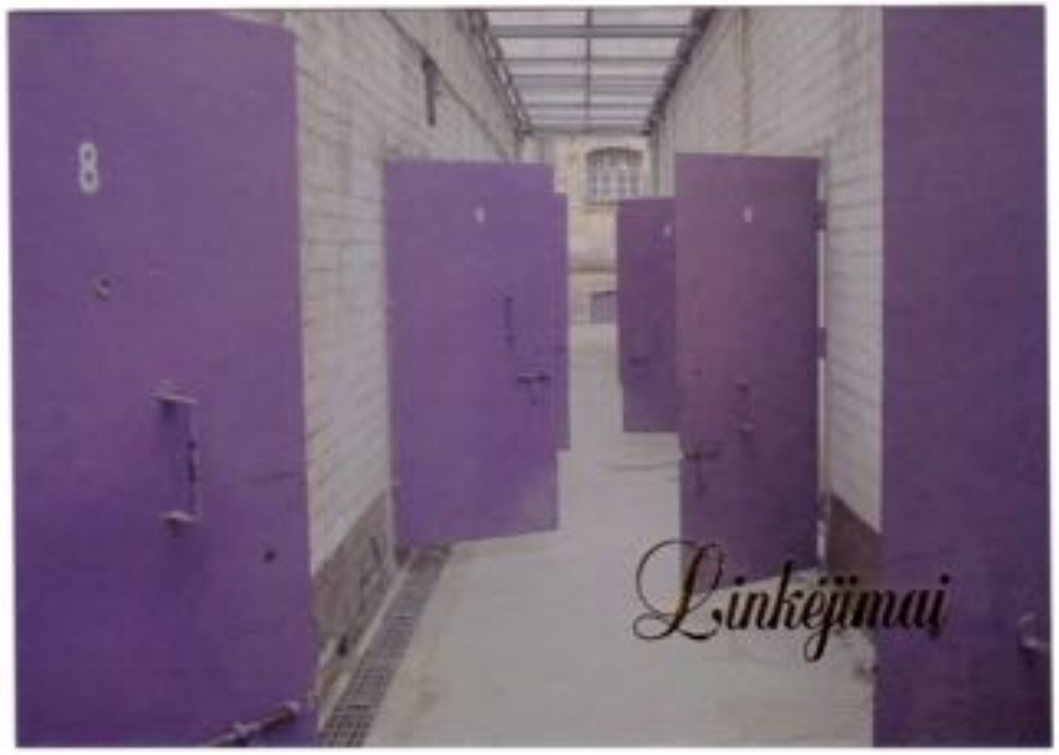
Instaliacija grupinėje parodoje *Išklotinė* / exhibition hall „Titanikas“, 2014, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš serijos *Žaisliukai* / *Toys*, 2016, kailis, kamšalas,
27 x 21 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, atvirukų ciklas *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

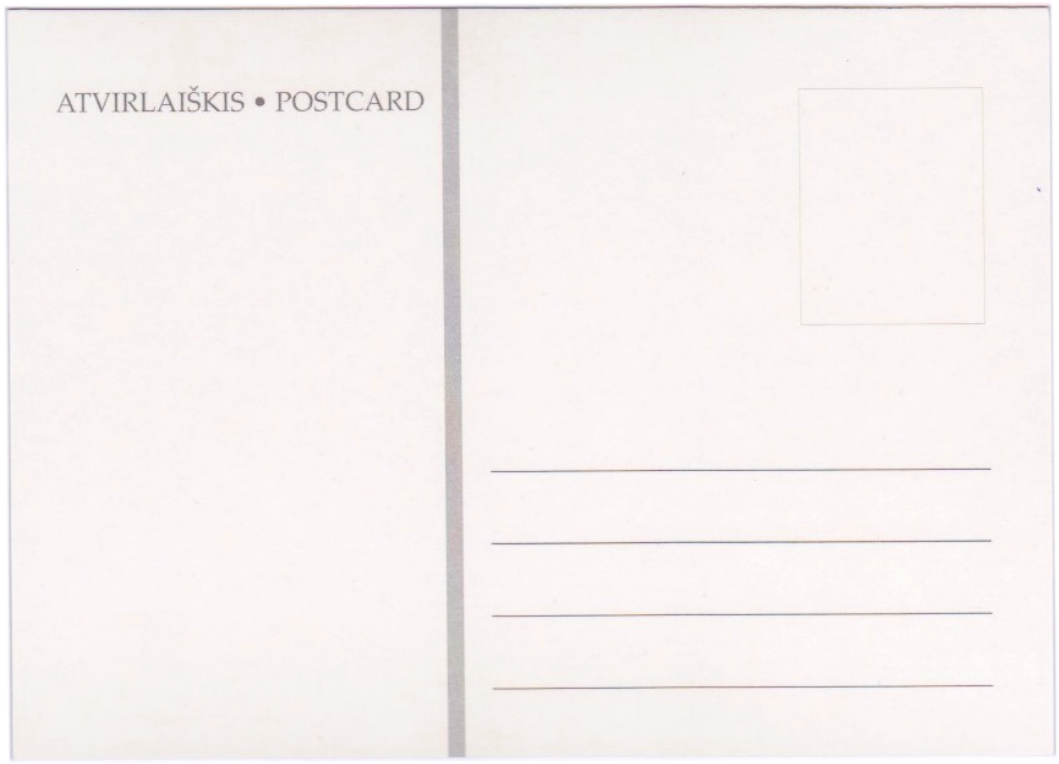

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

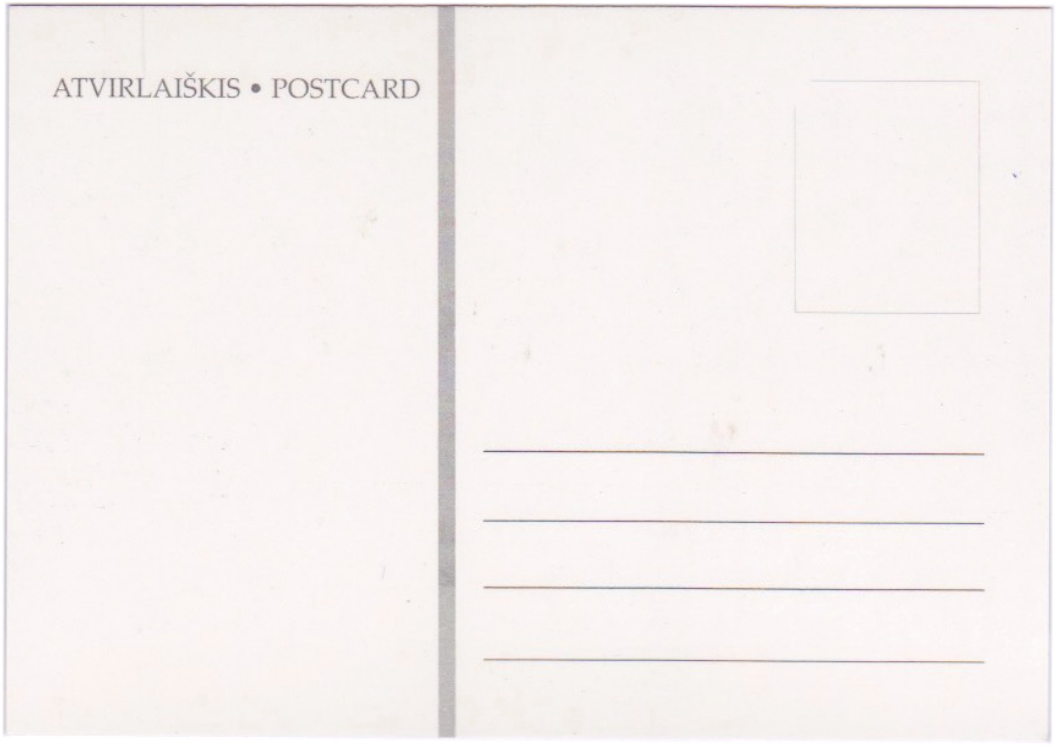
Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

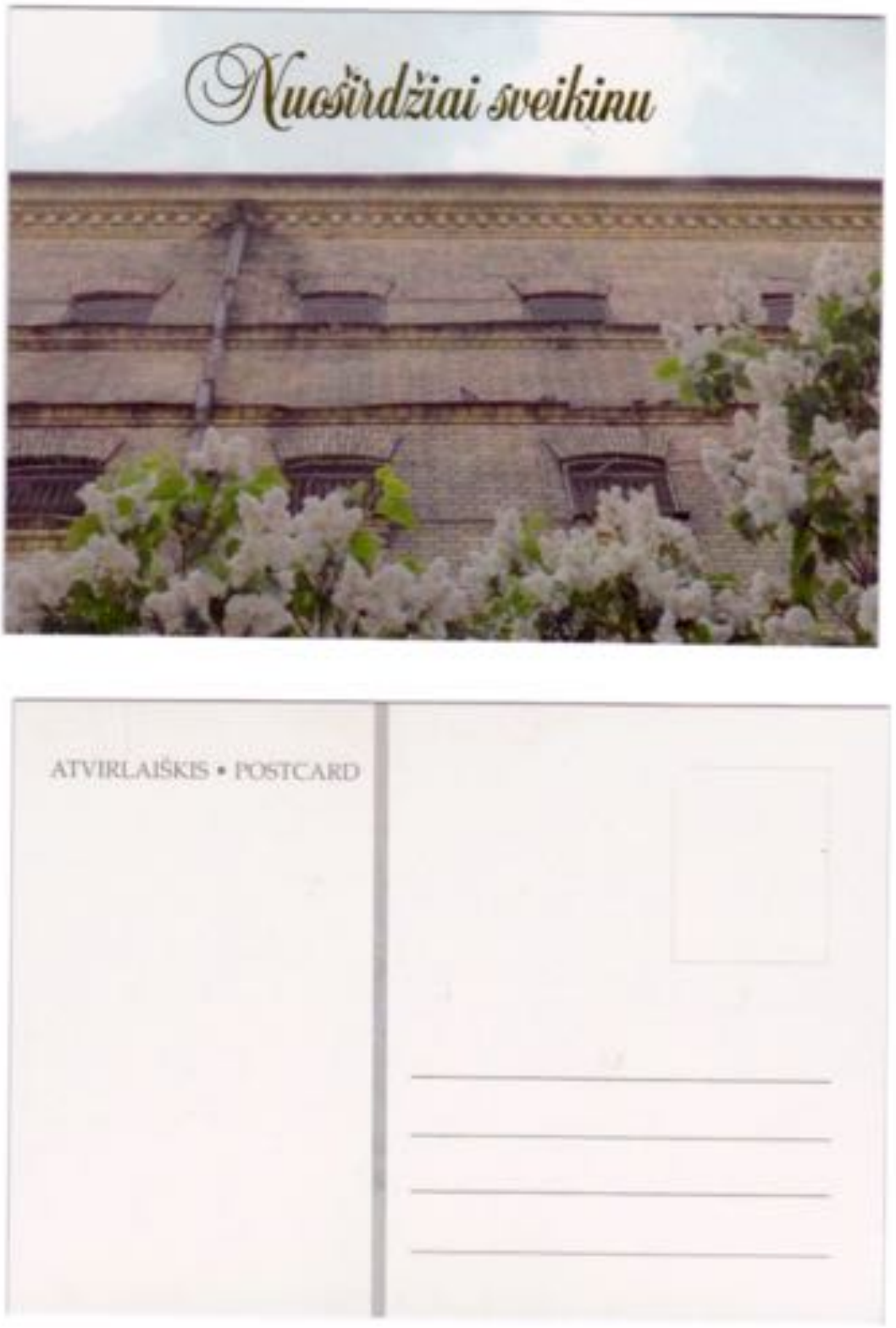

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

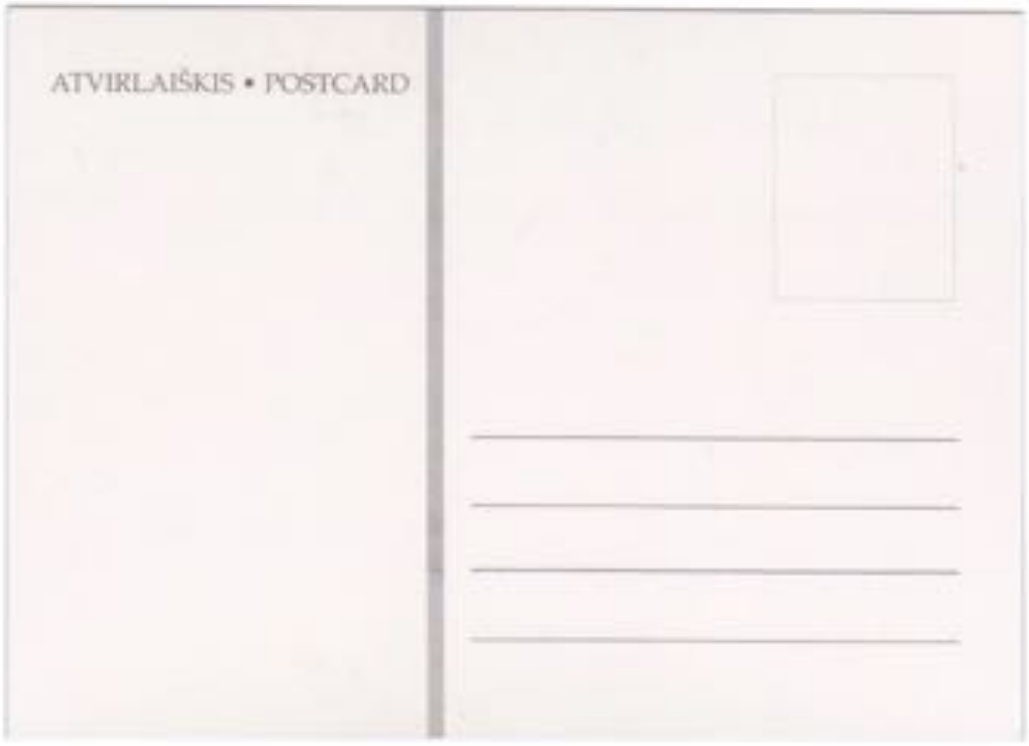

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

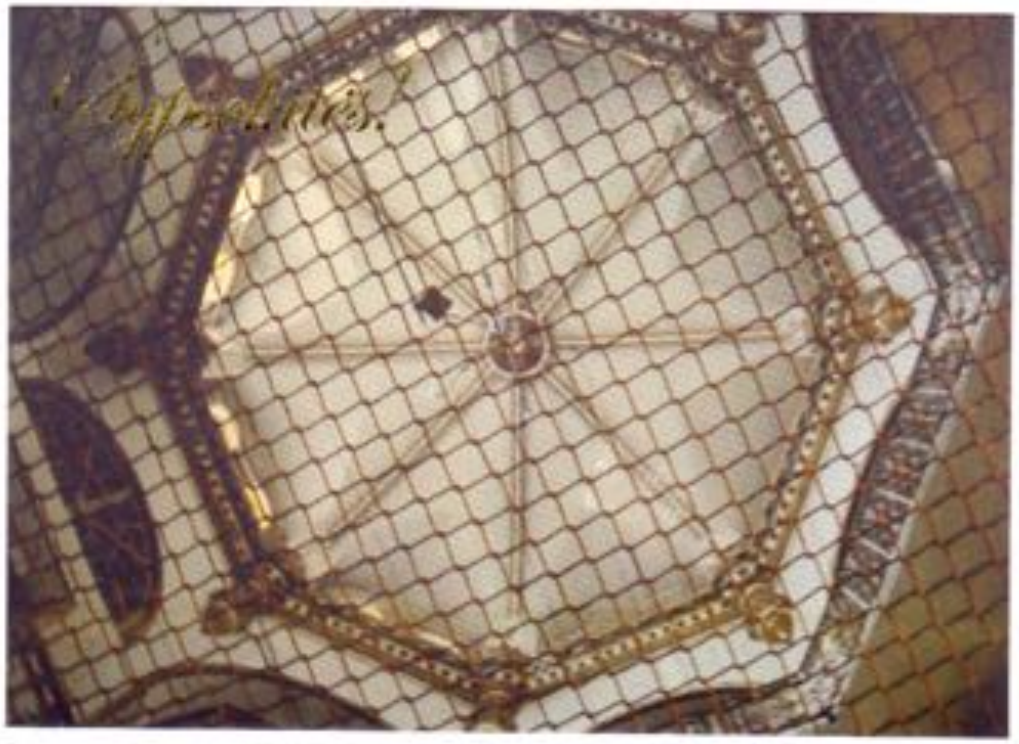

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

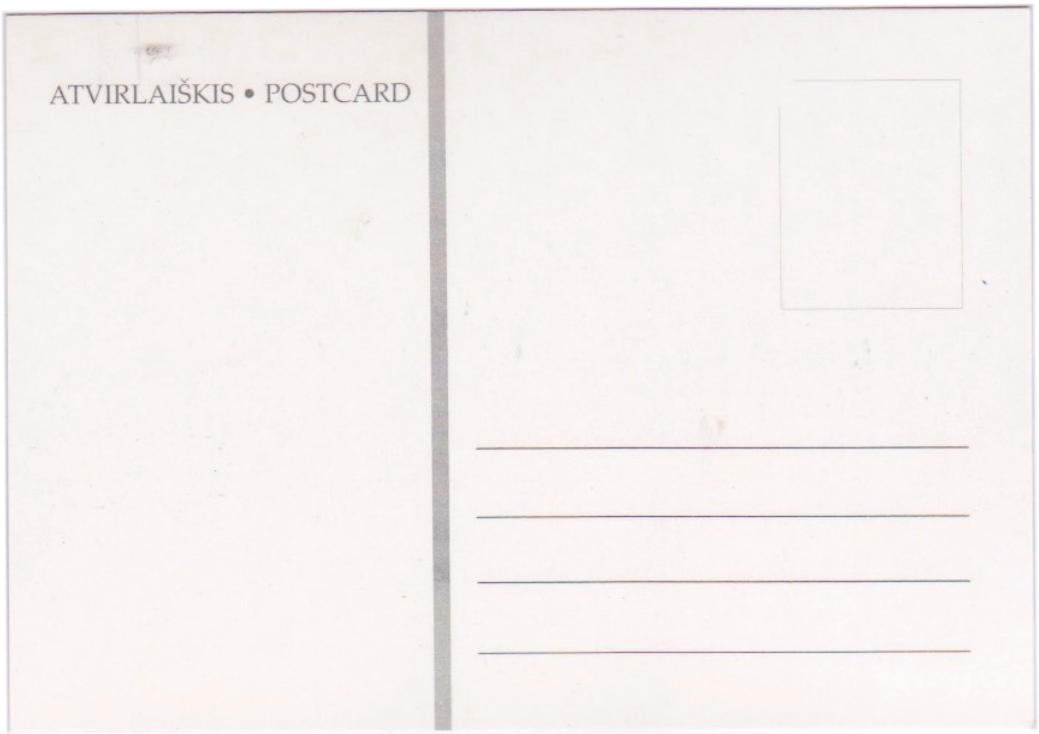

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

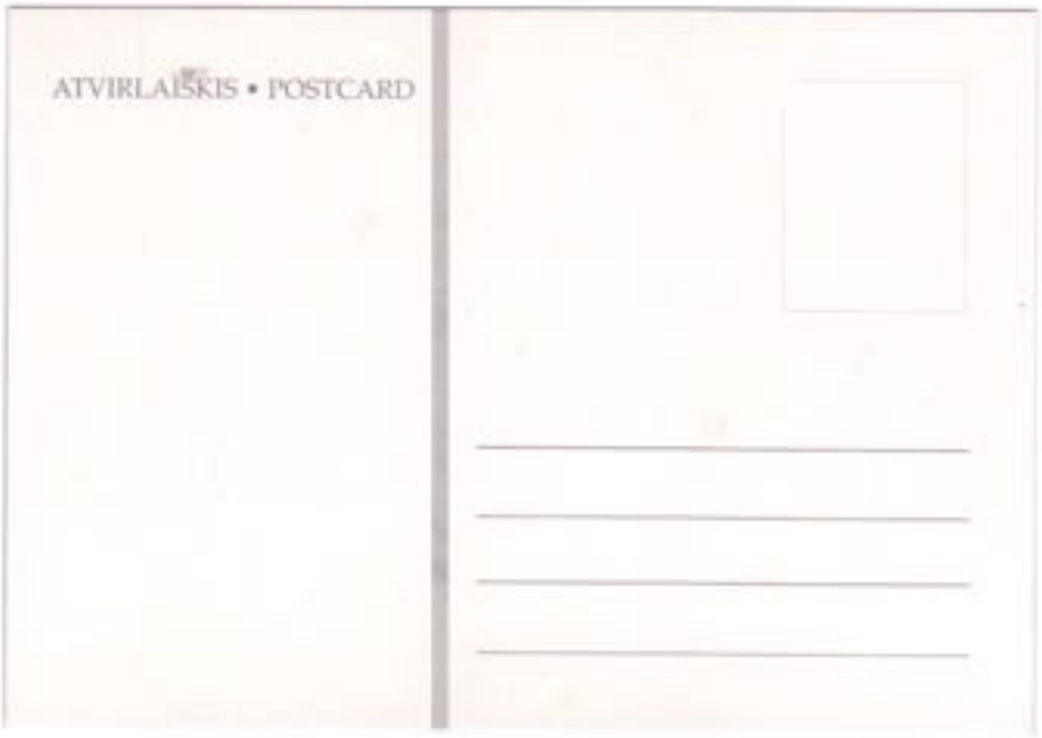
Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

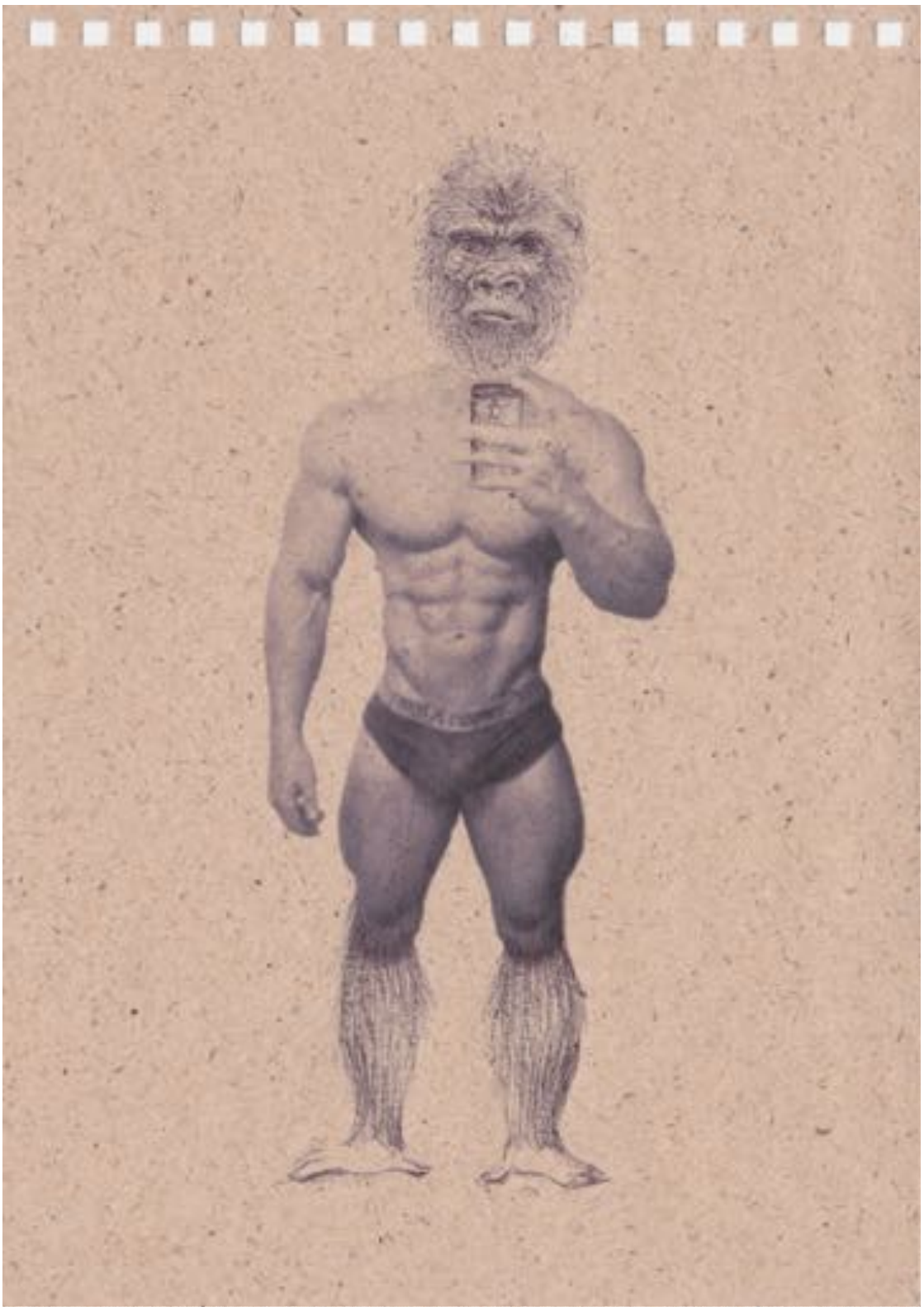
Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, iš atvirukų ciklo *Linkėjimai / Best wishes*, 2017, spauda, 10,5 x 14,5 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

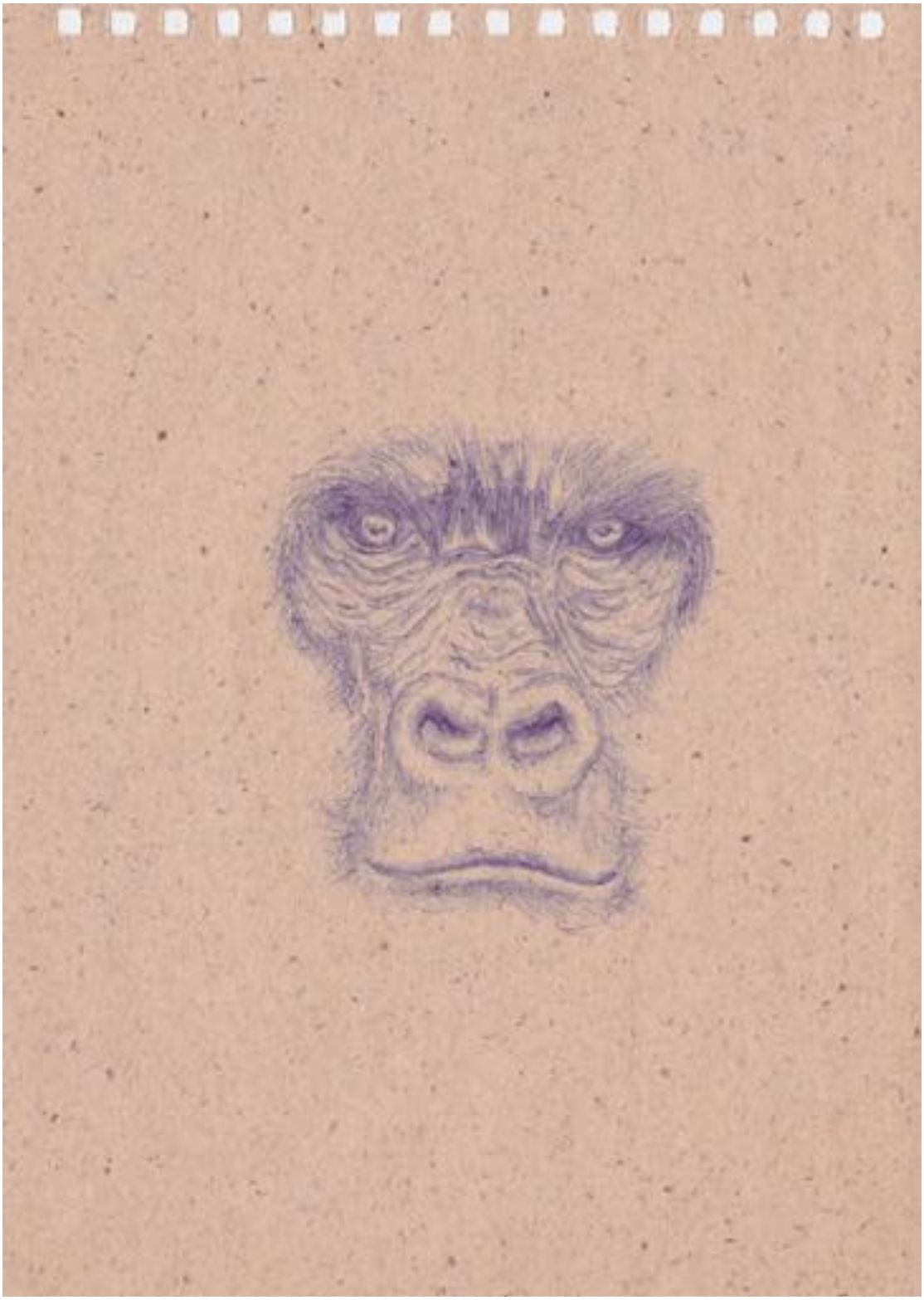
Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, spalvotas pieštukas, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, spalvoti pieštukai, lipdukai, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, lipdukas, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, pieštukas, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

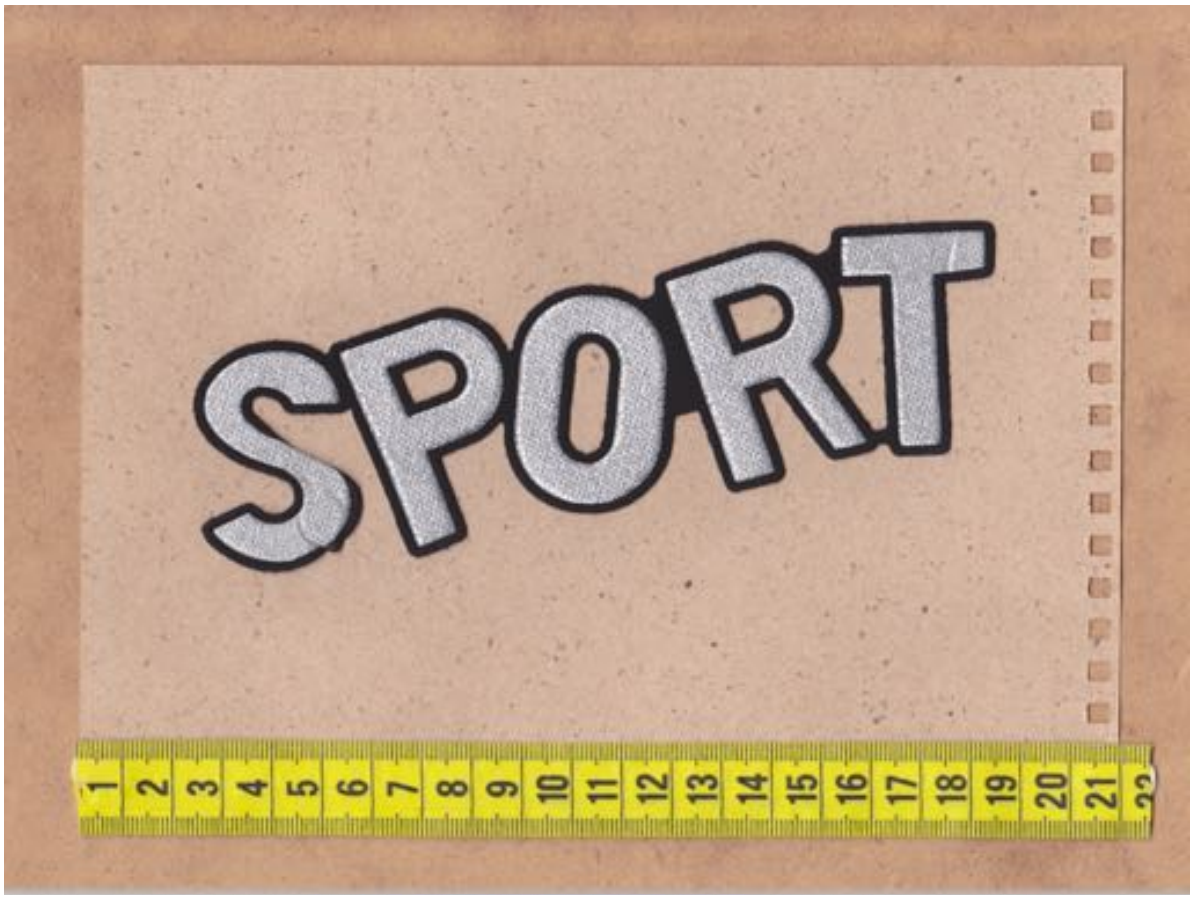
Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, pieštukas, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, aplikacija, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

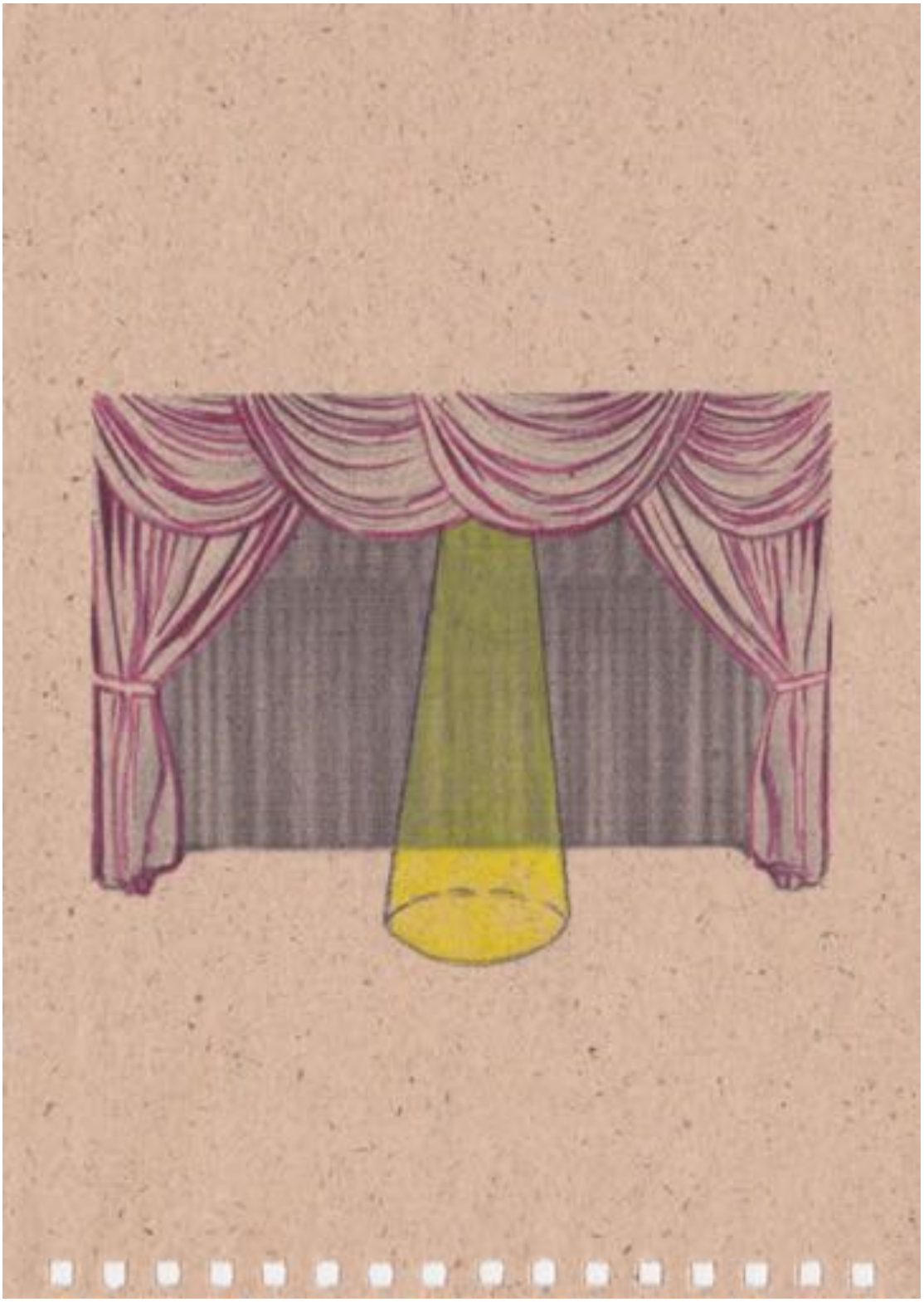
Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, pieštukas, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo / Untitled*, 2013, popierius, aplikacija, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

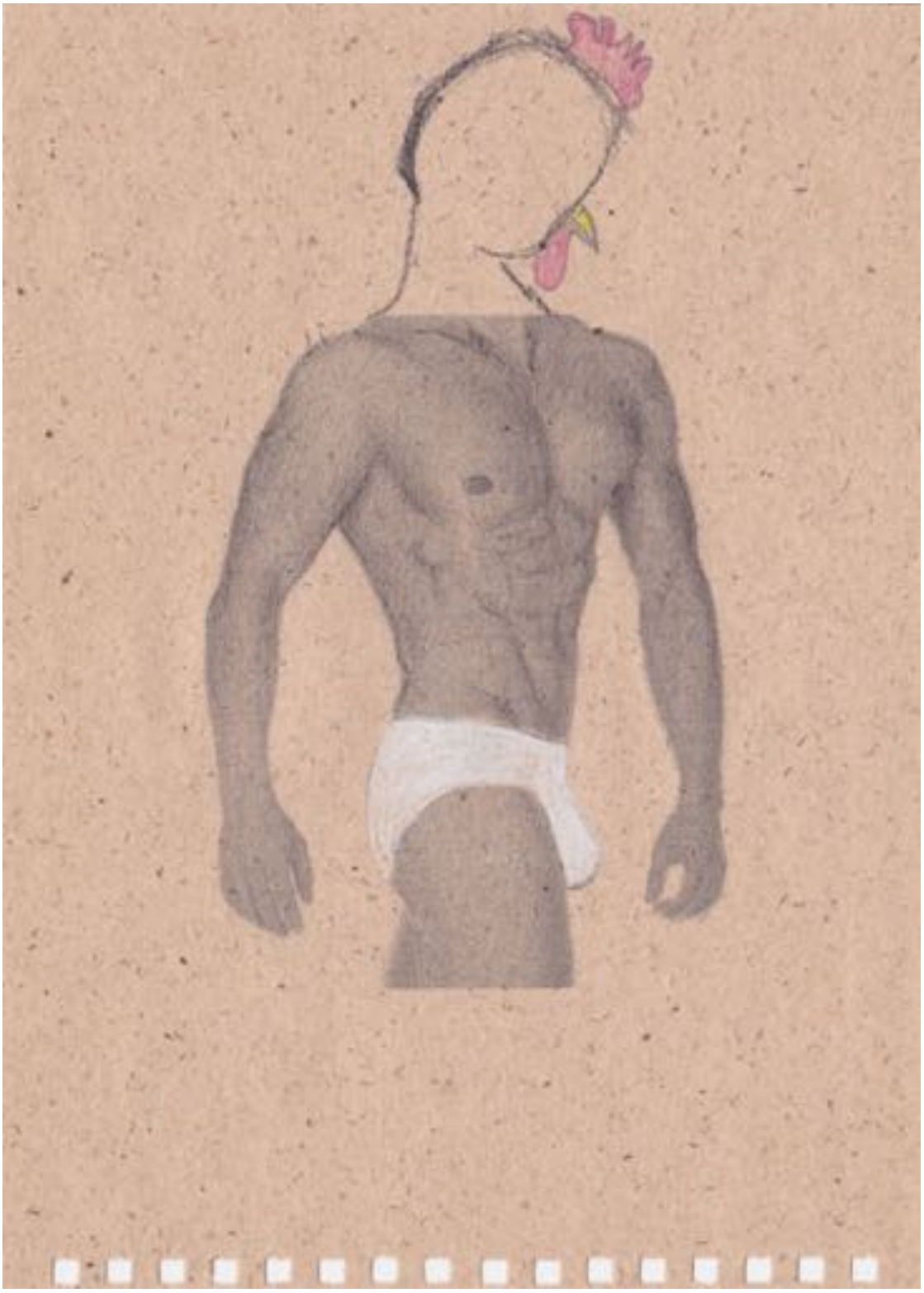
Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, pieštukai, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, vaškas, rašiklis, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Be pavadinimo* / *Untitled*, 2013, popierius, spauda, rašiklis, lipdukai, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

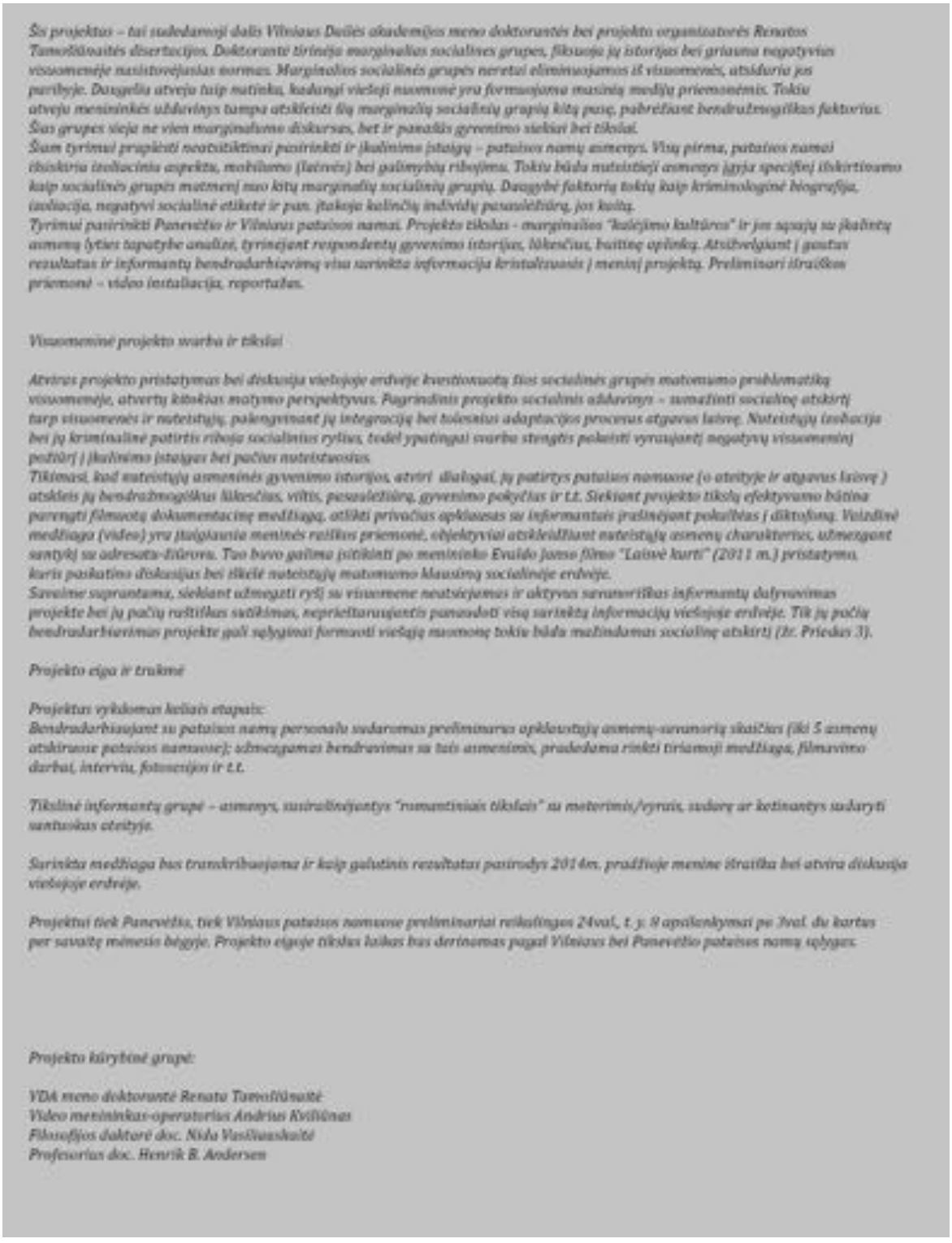

Renata Obcarskė, *Pamirštuolės* / *Forgetful flowers*, 2017, gėlės, laminavimo plėvelė, A5, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Renata Obcarskė, *Eilėraščio fragmentas*/ *Poetry fragment*, 2017, nosinė, siūlai, 25 x 25 cm, asmeninė R. Obcarskės kolekcija.

Priedai ir artefaktai

Šis projektas – tai suplanuotoji dalis Vilniaus Dailės akademijos meno doktorantės bei projekto organizatorės Renatos Tamošiūnaitės disertacijos. Doktorantė tiria(-ja) marginalias socialines grupes, fiksuoja jų istorijas bei griauna negatyvius visuomenėje nusistovėjusius normas. Marginalios socialinės grupės neretai eliminuojamos iš visuomenės, atsiduria jos paribyje. Daugelis atveju taip nutinka, kadangi viešoji nuomonė yra formuojama masinių medijų priemonėmis. Tokiu atveju meninikės uždaviniys tampa atskleisti šių marginalių socialinių grupių kitą pusę, pabrėžiant bendražmogiškus faktorius. Šias grupes sieja ne vien marginalumo diskursas, bet ir panašūs gyvenimo siekiai bei tikslai.
Šiam tyrimui pasirinkti neatsitiktinai pasirinkti ir įkalinimo įstaigų – pataisos namų asmenys. Visų pirma, pataisos namai išskiria izoliacinio aspekto, mobilumo (laisvės) bei galimybių ribojimą. Tokiu būdu nuteistieji asmenys įgyja specifinį išskirtinumo kaip socialinės grupės matmenį nuo kitų marginalių socialinių grupių. Daugybė faktorių tokių kaip kriminologinė biografija, izoliacija, negatyvi socialinė etiketė ir pan. įtakoja kalinčių individų pasaulėžiūrą, jos kaitą.
Tyrimui pasirinkti Panevėžio ir Vilniaus pataisos namai. Projekto tikslas - marginalios "kalėjimo kultūros" ir jos sąsajų su įkalintų asmenų lyties tapatybe analizė, tyrinėjant respondentų gyvenimo istorijas, lūkesčius, baimes ir svajones. Atsižvelgiant į gautus rezultatus ir informantų bendradarbiavimą visa surinkta informacija kristalizuosis į meninį projektą. Preliminari išraiškos priemonė – video instaliacija, reportažas.

Visuomeninė projekto svarba ir tikslai

Atviras projekto pristatymas bei diskusija viešojoje erdvėje kvestionuotų šios socialinės grupės matomumo problematiką visuomenėje, atvertų kitokias matymo perspektyvas. Pagrindinis projekto socialinis uždavinys – sumažinti socialinę atskirtį tarp visuomenės ir nuteistųjų, palengvinant jų integraciją bei tolesnius adaptacijos procesus atgavus laisvę. Nuteistųjų izoliacija bei jų kriminalinė patirtis riboja socialinius ryšius, todėl ypatingai svarbu stengtis pakeisti vyraujantį negatyvų visuomeninį požiūrį į įkalinimo įstaigas bei pačius nuteistuosius.
Tikimasi, kad nuteistųjų asmeninės gyvenimo istorijos, atviri dialogai, jų patirtys pataisos namuose (o ateityje ir atgavus laisvę) atskleis jų bendražmogiškus lūkesčius, viltis, pasaulėžiūrą, gyvenimo pokyčius ir t.t. Siekiant projekto tikslų efektyvumo būtina parengti filmuotą dokumentacinę medžiagą, atlikti privačius apklausas su informantais įrašinėjant pokalbius į diktofoną. Vaizdinė medžiaga (video) yra tinkamiausia meninės raiškos priemonė, objektyviai atskleidžiant nuteistųjų asmenų charakterius, užmezgant santykį su adresata-žiūrovu. Tuo buvo galima įsitikinti po meninės Evaldo Jano filmo "Laisvė kurti" (2011 m.) pristatymo, kuris paskatino diskusijas bei iškėlė nuteistųjų matomumo klausimą socialinėje erdvėje.
Savaime suprantama, siekiant užmegzti ryšį su visuomene neatsiejamas ir aktyvus savanoriškas informantų dalyvavimas projekte bei jų pačių ruošiflkas sutikimas, neprieštaraujantis panaudoti visą surinktą informaciją viešojoje erdvėje. Tik jų pačių bendradarbiavimas projekte gali sąlygiai formuoti viešąją nuomonę tokiu būdu mažindamas socialinę atskirtį (žr. Priedas 3).

Projekto eiga ir trukmė

Projektas vykdomas keliais etapais:
Bendradarbiaujant su pataisos namų personalu sudaromas preliminarus apklausiųjų asmenų-savanorių sąrašėlis (iki 5 asmenų atskiruose pataisos namuose); užmezgamas bendravimas su tais asmenimis, pradedama rinkti tiriamoji medžiaga, filmavimo darbai, interviu, fotosesijos ir t.t.

Tikslinė informantų grupė – asmenys, susirašinėjantys "romantiniais tikslais" su moterimis/vyrais, siekiantys sudaryti santuokas ateityje.

Surinkta medžiaga bus transkribuojama ir kaip galutinis rezultatas pasirodys 2014m. pradžioje meninė išraiška bei atvira diskusija viešojoje erdvėje.

Projektui tiek Panevėžio, tiek Vilniaus pataisos namuose preliminariai reikalingas 24val., t. y. 8 apsilankymai po 3val. du kartus per savaitę mėnesio bėgyje. Projekto eigoje tikslus laikas bus derinamas pagal Vilniaus bei Panevėžio pataisos namų sąlygas.

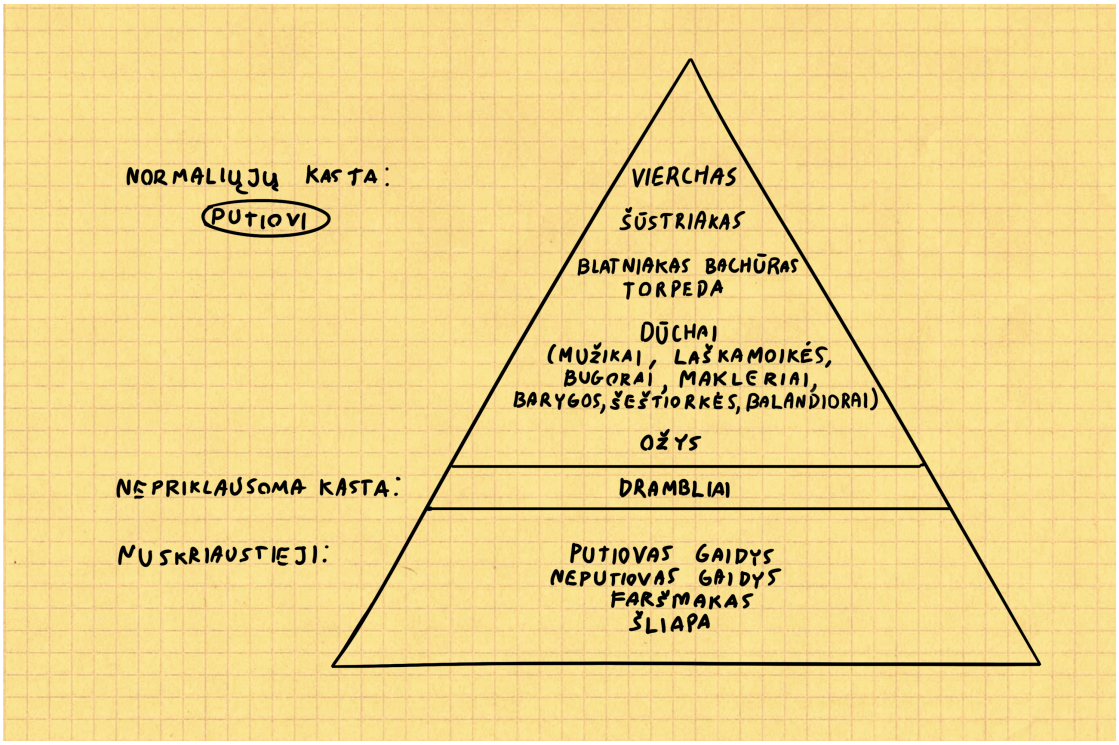
Projekto kūrybinė grupė:

VDA meno doktorantė Renata Tamošiūnaitė
Video menininkas-operatorius Andrius Kvilkinas
Filosofijos daktarė doc. Nida Vasiliauskaitė
Profesorius dr. Henrik B. Andersen

Oficiali pirminė projekto versija, pateikta Kalėjimų departamento prie LR Teisingumo ministerijos vadovybei, 2013 m.

Vienkartinis leidimas, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.

Neoficiali hierarchinė kriminalinės subkultūros kastų schema.

Kalėjimo žargono žodynėlis

Šis žodynėlis sudarytas abėcėline tvarka pagal Roberto Kudirkos „Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodyną“ bei transkribuotais iš diktofono interviu lankantis pas nuteistuosius 2013 ir 2017 metais. Žodynėlis funkcionuoja kaip pagalbinė priemonė norint tinkamai suprasti ar iššifruoti parašytą tekstą.

Žodynėlyje pateikiami atrinkti esminiai kriminalinio pasaulio, kalėjimo žargonai ir frazeologizmai bei vartosenos pavyzdžiai. Žodžiai ir frazės išskirti paryškintu šriftu, paaiškinimai nurodomi kursyvu, pavyzdžiai atskirti nauja pastraipa.

Žodynėlį sudaro **443** antraštinių žodžių ir **119** frazeologizmų:

A raidės – 31 žodis ir 6 frazeologizmai;

B raidės – 41 žodis ir 18 frazeologizmų;

C raidės – 11 žodžių ir 4 frazeologizmai;

Č raidės – 10 žodžių ir 2 frazeologizmai;

D raidės – 22 žodžiai ir 10 frazeologizmų;

E raidės – 3 žodžiai ir 1 frazeologizmas;

F raidės – 12 žodžių ir 1 frazeologizmas;

G raidės – 23 žodžiai ir 10 frazeologizmų;

H raidės – 7 žodžiai;

I raidės – 13 žodžių ir 6 frazeologizmai;

J raidės – 2 žodžiai;

K raidės – 48 žodžiai ir 15 frazeologizmų;

L raidės – 13 žodžių ir 5 frazeologizmai;

M raidės – 27 žodžiai ir 3 frazeologizmai;

N raidės – 15 žodžių ir 4 frazeologizmai;

O raidės – 4 žodžiai ir 1 frazeologizmas;

P raidės – 41 žodis ir 9 frazeologizmai;

R raidės – 11 žodžių ir 2 frazeologizmai;

S raidės – 24 žodžiai ir 8 frazeologizmai;

Š raidės – 16 žodžių ir 5 frazeologizmai;

T raidės – 11 žodžių;

U raidės – 9 žodžiai ir 2 frazeologizmai;

V raidės – 23 žodžiai ir 6 frazeologizmai;
Z raidės – 18 žodžių ir 1 frazeologizmas;
Ž raidės – 8 žodžiai.

Sutrumpinimai:
dgs. – daugiskaita;
džn. – dažnai, dažniausiai;
euf. – eufemizmas;
iron. – ironiškai;
hibr. – hibridas;
juok. – juokaujamai;
kal. – nuteistųjų, pataisos namų ir kalėjimo;
kišen. – kišenvagių;
krim. – kriminalinis, kriminalinio pasaulio;
nark. – narkomanų;
pan. – panašiai;
ppr. – paprastai;
psn. – pasenęs;
pvz. – pavyzdžiui;
ret. – retai, retas;
rus. – rusų kalbos;
žr. – žiūrėti.

// – žodžių vartojimo pavyzdžius skiriantis ženklas.

• – ženklas frazeologizmams, žodžių junginiams atskirti. Frazeologizmai pateikiami pagal frazeologizmo pagrindinį žodį, straipsnio pabaigoje po pavyzdžių.

A

Abchodas kal. *tam tikros teritorijos patikrinimas patruliuojant; apėjimas:*

Abchodas būna tada, kai mentai tikrina atskirą lokalkę, stebi, kas ką daro.

Abezjanikas kal. krim. *laikinojo sulaikymo kamera:*

Vachtose pagauna, jei tu iš kitos lakalkės, aš, pavyzdžiui, iš pirmos lakalkės, jisai iš trečios, aš į trečią lakalkę buvau išėjęs, išeidinėju, mane – capt. Ant manęs ženklo nėra, jis nemato iš kokios aš lakalkės, tada mane į abezjaniką bumbt, ir per korteles žiūri, kur aš. Išsiaiškina iš kur, nuobaudą gauni, pasiaiškinimą parašei ir laisvas.

Abyženka žr. **gaidys***:*

Abyženka tai gaidys, nu čia iš Vilniaus kas, tie taip vadina.

Abjibonas kal. *bylos tyrimo kaltinamoji išvada:*

Būdavo, kai atvarai į zoną, turi pasiėmęs abjiboną, kad visi žinotų ką prisidirbai, už ką sėdi. O dabar pochui jau, nes kol nuvarai etapais, visi viską apie tave žino.

Abščiakas (apščiakas) 1. kal. • **zonos abščiakas** *pataisos namų (kalėjimo) neformalių lyderių, vadeivų (**vierchų**) valdomas nelegalus piniginis fondas (gali būti mokama ir cigaretėmis, arbata ir pan.), surenkamas iš nuteistųjų, priklausančių grupuotei (**mastiuchai**) iš vieno miesto (iš jo remiami patekę į drausmės ar bausmės izoliatorių, paperkami pareigūnai ir pan.):*

Būna zonoj renka, bet kol aš čia, dar nepaimta nė vieno abščiako. Jis išskirstytas po visą zoną, o jį reguliuoja vierchas ir kasininkas.

• **sėdėti abščiake** *mokėti į bendrą kasą (**abščiaką**).* **2.** krim. • **vagiškas abščiakas** *nusikaltėlių grupuotės bendra kasa; nusikaltėlių vadeivų valdomas piniginis fondas, surenkamas iš priklausančiųjų organizuotai nusikaltėlių grupuotei (**šeimai**):*

Padarai dielą va, sužinojo ten, a – trisdešimt štukų žalio, į abščiaką nedavei – pyst, nuskalpavo, visus atėmė trisdešimt štukų, dar baudą įpiso, supranti.

3. kal. *bendrojo režimo pataisos namai (iki 2003 m. bendrojo režimo pataisos darbų kolonija).* **4.** kal. *tam tikra nuostata („bendras pasidalijimas“), pagal kurią į kamerą patenkantis maistas, arbata, rūkalai išdalijami visiems po lygiai (išskyrus žemos kastos nuteistuosius (**gaidžius**).*

Adata nark. **1.** *intraveniniai narkotikai; švirkštas; narkomaniją apibendrinanti metafora:*

Adata atima protą, pyzda, kiek pinigų pravaryta!.. blet... varydavom tą fentą, kaifuodavom, kol ličnų buvo.

2. adatos dgs. *kūno badymo ir niežėjimo pojūčiai, niežulys, dilgėlinė (švirkščiantis namudinius opiatinius narkotikus (**chimiją**, **chankę**).*

Akys dgs. krim. *saugojantysis bendrininkui vagiant.*

Aktyvas kal. **1.** *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose) bendradarbiaujantis su pareigūnais (mentais) nepilnamečių pataisos namuose (vykdantis jų nurodymus ir pataikaujantis, prižiūrėtojo pagalbininkas ir pan.).* **2.** psn. *bendradarbiaujantis su administracija.* **3.** kal. *nuteistasis, seksualinių santykių metu, užimantis dominuojančią poziciją:*

Aktyvas buvo tie, kur administracijai pataikauja, sūkom juos dar vadindavo. Dabar jau nėra to išsireiškimo.

Amfas nark. *amfetaminas ir jo dariniai (metamfetaminas ir pan.):*

Amfas savu laiku buvo ta riba, kurią pasiekus praktiškai tu suvoki, gauni, tiksliau, tą suvokimą, kad niekas tavęs daugiau nebenustebins. Gali būt kažkokie tai momenčiukai – o, taip dar nebuvo.

Antis kal. *skundikas, konspiratyvus kameros agentas* • **įmesti antį** *įkelti į kamerą konspiratyvų kameros agentą, skundiką (**ožį**).*

Antoška nark. ret. *amfetaminas:*

Yra konspiracinė kalba, doleriui paskambina ir sako, man reikia Antonijo Gandi pirmo tomo; reiškia vieno gramo antoškos, ne kiekvienas policininkas įvažiuotų turbūt.

Apdolbinti nark. *sukelti narkotinę euforiją, apsvaiginti:*

Primesk, prasukom kasiako ratuką, o aš taip apsidolbinau, kad pyzdiec.

Apmastyrinti kal. *paslėpti:*

Paimėm, viršuj atlupom tas grotas, į tarpą vieną dūchą įkišom, jisai užlindo už grotų, užmetė arklį, pasidarėm ten tą, žinai, nu kelią. O norim atstumt – tos grotos neatsistumia atgal, tinkas išbyrėjo, viskas. Tiek pridarėm delov mes toj chatoj. Sakau, davai, dabar trupinam ir metam į parašą tuos tinko gabalus. Ten priklijavom sensų ant kampų, kad nesimatytų, žinai, bet tarpas liko tarp lango ir rieškių, žinai, viršuj, ten pakabinom tipo džiūsta drabužiai, nu apmastyrinom ten.

Apsidolbinti nark. *pavartoti narkotikų.*

Apsikaliosinti nark. *pavartoti narkotinių arba psichotropinių tablečių.*

Apsikalti nark. *susišvirkšti narkotikų:*

> Žinai, kai apsikali, paskui fantazuoji. Kiti kalasi dėl to, kad pabėgti nuo realybės. Viskas atrodo čia laikinos neuviazkės, sėdi apsiseilėjęs per dienas. // Apsikala iki tokio lygio, kad paima va tuos vat spuogeliai odos, poros – pasiima adatą, atsisėda blet ir kokias aštuonias valandas jas ten krapšto, spaudo tuos baltus chujovinus, vėžinasi ant to. Prie veidrodžio atsistoja ir viską ten išspaudo, įsivaizduok koks jebalnikas turi būti, kada ten kokį keturiasdešimt, penkiasdešimt tų spuogų.

Apsipychinti nark. *parūkyti marihuanos (**pycho**):*

> Kartais būna, kad žmogui susipisa kralikai, va vienas apsipychinęs nuėjo į gaidyną ir pakritęs ant suolo pamiegojo – nu ir ką, ir viskas – gaidys jis. Dėl to ir neleidžia zonoj zelionkėm kaifuot.

Apsiratuoti nark. *pavartoti narkotinių tablečių (**ratų**), ppr. ekstazio; būti apsvaigus nuo jų.*

Apsitorčinti nark. *susišvirkšti narkotikų.*

Arklys 1. kal. *siūlas, susukta virvelė rašteliams ar daiktams perduoti (tarp kamerų, pro langus ir pan.):*

> Trumpas arklys gavos. Davai, išardykit kokį megztinį.

• **užmesti arklį** *numesti virvelę iki kitos kameros lango ir pan. norint perduoti daiktus, raštelius.* **2.** kal. *nelegaliai atnešantysis siuntinį, raštelį ar pan. iš laisvės į pataisos namus (kalėjimą) arba kas perneša pačiuose pataisos namuose (kalėjime); pernešant bendradarbiaujantis su nuteistaisiais laisvės atėmimo įstaigos darbuotojas:*

> Zonoj sunku dirbti prižiūrėtoju, nes didelė įtampa labai, dauguma dirba arkliais, dalinasi visi, visa smiena ir pamainos viršininkas, ir tu jeigu nori sąžiningai dirbt – tu nepadirbsi, nes zonoj sukasi dideli pinigai. Butelis degtinės – šimtas litų, tu su savo smiena gali įnešti penkis butelius spirito, arba kiekvienas po du ar po daugiau, nu tai skaičiuok – tūkstantis litų. Aišku, tu vėliau ar anksčiau sudegsi, tave jie specialiai sudegins – sakys, per mažai duodi, didink apsukas.

Asuždionkė kal. *poteisminė kamera:*

> Asuždionkė – nu tokia vieta, tipo kamera, kurioj būni prieš išvežant į kalėjimo vietą.

Atbojus kal. *skelbiantis ruošimąsi miegui signalas; signalas miegui:*

Vakare būna abchodas, po pravierkės, atbojaus.

Atchodai dgs. nark. *narkotinės pagirios: organizmo būsena pasibaigus narkotiko veikimui, neigiamos fiziologinės reakcijos, negalavimai (miego sutrikimai, drebulys, silpnumas, prakaitavimas ir kt.), abstinencijos sindromas:*

Atchodai yra heroininiai ir yra amfetamininiai atchodai, tai yra du skirtingi dalykai. Po amfo tai dvi paras kol atstatytum tą fizinį stovį, koks buvo prieš įsišovimą. Nes amfas, ką jis daro: jis spaudimą taip sukelia, taip velka, šoka aštuonias valandas, išnaudoja daug energijos, paskui dvi dienas atchodus gaudo. Tu išnaudoji per tas aštuonias, dvylika valandų dviejų parų energiją ir dėl to vyksta nuvandeninimas organizmo.

Atkliučinti kal. *stipriai smogti, kad prarastų sąmonę; nokautuoti:*

Gali nuo kvaišalų atsikliučint, bet gali ir taip atkliučint, pis per galvą ir viskas.

Atmyčka krim. *visraktis, rakintuvas (įrankis spynoms atrakinti (išlaužti, prasukti) be rakto).*

Atriadnas kal. *būrio viršininkas:*

Ariadnas prisipiso, kam bazarinu su šobla.

Atricalovka kal. **1.** *atsisakantis, nepripažįstantis priteistos kaltės:*

Atricalovka ateina jau iš teismo, jis neigia savo kaltę, nepripažįsta nieko.

2. *atsisakantis vykdyti prižiūrėtojų ir administracijos reikalavimus, laikytis režimo laisvės atėmimo vietose ir pan.* **3.** žr. **bespridielčikas**.

Atsėdėti kal. *atlikti laisvės atėmimo bausmę, atbūti* ***sroką****:*

Jis atsifutbolino vis tiek, jį paleido už metų, dešimt ar vienuolika mėnesių atsėdėjo.

Atsipirkti kišen. *viešoje vietoje pavogti iš kišenės ar rankinuko ir pan.:*

Daugiausiai esu atsipirkęs tūkstantį aštuonis šimtus, buvo dolerių keturi šimtai, dešimt tūkstančių tų rusiškų rublių vienoj vietoj ir dvidešimt litų, ir dar centų.

Atsiūti krim. *išvaikyti; atgrasinti, atpratinti, nustoti bendrauti:*

Durnas, ar čia vaikšto? – čia dar nevaikšto, aš atsiuvau visus.

Ausys • pastatyti (statyti) ant ausų krim. *apvogti, apiplėšti:*

Nieks negalvojo, kad jį bombins tokioj vietoj, o ten pyst – jį pastatė ant ausų ir jinai spėjo išsirauti. Tai jie ką nugriebė, tą – bet jisai nerašė pareiškimo, zajavos, nes bijojo šantažo.

B

Bachūras kal. *neformalios nuteistųjų hierarchijos aukštos kastos nuteistasis,* ***viercho*** *pavaldinys:*

Bachūrai skaitosi visi tie, kurie nedūchauja, ne ožiai, ne gaidžiai, tai tie yra bachūrai. Tiek vierchą gali bachūru vadint, tiek žemesnį už vierchą. // Jei mužikas mužiką apgaus ar gaidys gaidį, tai chuinia, bet jei bachūrą, tai gali būti ir razborkės.

• **medinis bachūras** *kieno abejotinas, netvirtas priklausymas aukštos kastos nuteistiesiems (****bachūrams****):*

Mediniais bachūrais vadina tuos, kas ant ribos, kas mažai pinigų gauna iš laisvės, arba jau negauna, pradeda bristi į skolas.

Bachūrauti kal. *būti bachūru laisvės atėmimo vietose (pataisos namuose, kalėjime):*

Iš kaimo kokie chamai bachūrauja, bet rybina jisai, kaip sakoma – konkretus dūchas, bet bachūrauja. // Yra toks kaip prigavimas su tuo bachūravimu. Pasikelia iš kur nors, ir jo klausia: „Kas tu, dūchas ar bachūras?“ Sako, kad bachūras. O iš kur tu žinai, kad tu bachūras? Pats tai žinai, pats susigalvojai ar ne? Bachūras, kad tu bybį turi? Tai ir gaidys bybį turi?.. Tai būna, kad bachūrauja, o po to jau nebachūrauja, baigiasi bachūravimas.

Barčiokas kal. *puodas:*

Barčioke košės dar buvo.

Badiažinti nark. **1.** *pilstyti ir pan.* **2.** *skiesti; maišyti narkotikus su vaistais ir pan.*

Bahoras kal. *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose) atliekantis laisvės atėmimo bausmę ir po pilnametystės už bendradarbiavimą su administracija (****darbą ant mentų****) neperkeltas į suaugusiųjų zoną:*

Malalietkose bahoras būna jau ten šūstriakas, bet jei paskui į suaugusiųjų zoną perkelia – tai pizda jam būna.

Baklanas kal. krim. psn. *kas teistas už chuliganizmą; chuliganas.*

Balanda kal. *laisvės atėmimo vietų, pataisos namų, kalėjimo maistas; srėbalas:*

Kai į uždarą atvažiuoji, turi du mėnesius atsėdėt griežto režimo, ta prasme pirmam aukšte ten ant balandos, atseit be riebalų turi kalėjime būti. Ten, aišku, nieks nežiūri, ten muchamorai įpila ir iš bendros paikės.

Balandioras kal. *maisto davinių (balandos) dalintojas, išnešiotojas pataisos namuose, kalėjime:*

Jeigu nori gauti daugiau košės, prašyk balandioro.

Balkonas kal. *kameros lango anga, palangė:*

Vienas langas kameroj ir palangė didelė, tai gaunas kaip: palangė čia priekyje, o ten kur grotos, tokia anga, tai balkonas vadinasi.

Balnyčkė kal. *kalėjimo ligoninė, laisvės atėmimo vietų ligoninė:*

Jei į balnyčkę pasakė, tai žinok – išvažiavo į Vilnių, nes tik Vilniuj yra kalėjimo ligoninė.

Banderšyca krim. *laikanti **pritoną**, teista, laisvo elgesio, su kriminaliniu pasauliu susijusi moteris:*

Banderšyca yra ta, kuri suburia apie save irgi tokius, kad išgert už dyką galėtų, banderšyca kurva galėjo būti ir pjanica.

Bardakas krim. *vagių, narkomanų, girtuoklių susitikimo vieta; landynė.*

Baryga 1. kal. *nuteistasis, laisvės atėmimo vietose perparduodantis daiktus, prekes, narkotikus:*

Save gerbiantis pacanas jau baryga nebus, nu neperpardavinės arbatos ten, žinai, neperpardavinės, nepardavinės netgi. Tai tas ir yra perpardavimas, jeigu tu iš laisvės gauni ten už kad ir litą, už litą dvidešimt parduodi, tai čia vis tiek gaunasi baryga, supranti.

2. *prekeiva narkotikais:*

Iš pradžių džefą darydavo iš soliutano, paskui pradėjo pardavinėt efedriną barygos, kristalais arba milteliais parduodavo, ten įvairiausio grynumo būdavo.

3. krim. *verslininkas, prekybininkas.*

Batareika kal. *radiatorius, radiatorių baterija.*

Baūlas kal. *asmeniniai nuteistojo daiktai (rūbai, **šmutkės**), krepšys su tais daiktais*

• iššokdinti iš baūlo *atimti visus nuteistojo daiktus:*

Jeigu tave prigauna ir tu nemoki išsivartyti, tave gali iššokdinti iš baūlo.

Bazaras *šneka, kalbėjimas (savitos šnekos ypatybės, kalbėjimo maniera)* **• atsakyti už bazarą (žodžius)** kal. *prisiimti atsakomybę už pasakytus dalykus, kalbėjimą:*

Jei ką pavadinai gaidžiu, tada turi atsakyt už žodžius, turi įrodyt tada, kad jis gaidys.

• **filtruoti (valdyti) bazarą** *galvoti, ką šnekėti; nesišvaistyti vulgariais, nekorektiškais apibūdinimais ir pan.; nepliurpti bet ko:*

Zonoj reikia išmokti kalbėt, filtruot bazarą, kalėjime dar gali pasakyt, kad išsprūdo, chujūdo, ten, žinai, visaip, a zonoj blet ten, žinai, jau gyveni, reikia kaip laisvėj mokėt kalbėt.

Beliaga kal. *balta duona.*

Beskonvoikė kal. *lokalinis sektorius pataisos namuose, kuriame gyvena nuteistieji, turintys teisę vykti, dirbti už pataisos namų ar kalėjimo ribų be sargybos (be palydovo):*

Tie, kurie maistą nešioja, kiešarus, tai beskonvoikė.

Bespridielas, bespridelas kal. krim. *kalėjimo (pataisos namų), nuteistųjų ar profesionalių vagių nerašytų, neoficialių normų, tradicijų, „įstatymų“ pažeidimas, nesilaikymas:*

Bespridielas bus, jei aš ką nors be priežasties primušiu, turi būti priežastis kokia nors.

• **(pa)daryti (stumti, sustumti, užvaryti, varyti) bespridielą** *(pa)daryti ką nors be tikros priežasties, pažeidžiant kalėjimo (pataisos namų), nuteistųjų ar profesionalių vagių nerašytas, neoficialias normas, „įstatymus“ (**paniatijas**), nuteistųjų nerašytas teises (sumušti, atimti ir pan.):*

Paskui mane perteisė į kalėjimo režimą už visus bespridielus, už atiminėjimus. Skaičiausi šūstriakas, kentavomės trise, visi šūstri, atiminėdavom, bespridielą varydavom, tai perteisė į kalėjimo režimą visus tris. Man metus davė, vienam du, kitam tris, nes man iki laisvės buvo metai ir keturi mėnesiai.

• **pa bespridielu** *be priežasties, pažeidžiant kalėjimo (pataisos namų), nuteistųjų ar profesionalių vagių nerašytas, neoficialias normas, „įstatymus“ (**paniatijas**), nuteistųjų nerašytas teises:*

Buvo taip, kad jį pa bespridielu nuvarė į gaidyną, jis ten vertė gaidį, jį perteisė, ir jis krytoj tarp bachūrų jau sėdėjo. Čia jo garbės reikalas buvo užverst ir taip išeiti.

• **mentovskas bespridielas** ppr. kal. *pareigūnų, policininkų (**mentų**) savivalė (ypač viršijant įgaliojimus, ppr. laisvės atėmimo vietose).*

Biblija kal. *kortos, kortų kaladė:*

Mentai mūsų bibliją nusinešė.

Biednialinti kal. *bėdoti, bėdavoti:*

Dachuja kas biednialinasi blet, kaip man chujovai čia gyvenasi karočia, blet, pinigų neturiu, žinai.

Birkė kal. *asmens ženklas, vardinė kortelė: prie drabužių prisegta kortelė su įrašytu vardu, pavarde, gimimo metais, būriu ir brigada:*

Aš jiems pasakiau, aš birkės niekad nenešiosiu, aš administracijai nedirbsiu, eikit jūs nachui!

Bybis *varpa, pimpalas* • **ant bybio užtraukti (lakstyti, eiti)** kal. *išprievartauti*

• **bybį medumi tepti** *būti pedofilu:*

Bybį medum tepti, tai čia pedofilų prikolas. Skanu, nu ir griaužia, supranti, čia pedofilai taip daro blet.

• **bybį daužyti** kal. *į varpos galvutę įstatyti plastmasinius rutuliukus.*

Byzas kal. *priklausantis šiauliečių neformaliai nuteistųjų grupei (**mastiuchai**).*

Blakstienos dgs. kal. *grotos iš horizontaliai suvirintų storos skardos metalo juostų (panašios į žaliuzes).*

Blatas *pažintys ar ryšiai, per kuriuos gaunama neteisėtų privilegijų, reikalų tvarkymas per pažintis; protekcija* • **per blatą, po (pa) blatu** psn. *neoficialiai, per pažintis, ryšius (neteisėtai) ką nors gauti ir pan.*

Blatnasis kal. krim. *įtakingas, patyręs, profesionalus nusikaltėlis ar nuteistasis (autoritetingas **bachūras**).*

Bledė krim. *išdavikas; parsidavėlis, policijos agentas.*

Bombinti 1. *vogti, apvogti:*

Karočia, turėjo tikrą amerikiečio pasą bombintą, tai ten mentai be muilo į šikną lindo. Tas pasas labai ieškotas buvo, galima su juo kai ką nuveikt, žinai, ten įpisti nuotrauką, nelegaliai išvažiuot ir ką.

2. krim. *plėšti, apiplėšti* • **bombinti karosus** krim. *apiplėšti žmones.*

Bradiaga kal. *gerbiamas, teisingas nuteistasis (kas laikosi teisingų **paniatijų**), turintis žodį kriminaliniam pasaulyje (**blatnasis**), bet nesiekiantis įtakingumo, lyderiavimo:*

Bradiaga yra bachūras, bet jis nesivelia, kažkur labai aukštai nelenda ten, žinai, jis ticharia eina, kažkur kažką nupeliauja, žinai, nukarmasino sau ir viskas.

Brasas kal. *nelegalus daiktų (ppr. narkotikų, svaigalų ir kt.) permetimas per tvorą, permesti daiktai:*

Brasą jei meta, būna sutartas laikas, vieta ir dūchai laukia. Kai tik brasas skrenda, kas vyškėj stovi iškart skambina kitiem, bet kol mentai atbėga, dūchai surenka brasą.

Bratva krim. *organizuota nusikaltėlių grupuotė:*

Sužinotų mano bratva – iškart užverstų.

Briedis kal. **1.** *toks mušimo būdas: prasikaltęs sudeda plaštakas prie kaktos delnais į išorę ir jam smogiama į galvą per plaštakas* • **laikyti briedį** *susidėti plaštakas prie kaktos delnais į išorę, per kurias smogiama į galvą:*

Kada prasikalsta dūchas, laiko briedį, karočia, kad nebūtų žymės, jis rankas taip vat deda ant galvos, o kitas trenkia.

• **šauti briedį** *smogti į galvą per susidėtas prie kaktos delnais į išorę plaštakas* **2***. kas apgautas, apmulkintas,* ***prigautas*** *(su „ragais“); prigavimas, apmulkinimas:*

Tu gali pripist kam nors protą, nu ir prigaut, tai jei paskui tas ateina skųstis, tai jis briedis, gali sakyt: „Briedis, smuk nachui!“

Brigada krim. *organizuota nusikaltėlių grupuotė.*

Bristi • **bristi į istorijas** *kištis į svetimus reikalus, veltis į svetimų problemų aiškinimąsi:*

Brenda į istorijas, paskui pribrenda ir gauna į galvą.

• **bristi į skolas** *prisidaryti skolų, prasiskolinti* • **bristi į gaidyną** *nusižengti nerašytoms, neoficialioms nuteistųjų normoms, taisyklėms (****paniatijoms****) ir dėl to patekti į žemiausios kastos nuteistųjų (****gaidžių****) lokalinį sektorių ir pan.*

Brūžinti kal. *meluoti, trinti.*

Būchinimas kal. *labai stiprios juodosios arbatos (****čefyro****, rečiau stiprios kavos) gėrimas siunčiant puoduką ratu ir nugeriant po vieną ar du gurkšnius.*

Bučius kišen. *kaimietis; kas atvažiavęs iš rajono, provincijos.*

Bugoras kal. **1.** *brigadininkas; darbų prižiūrėtojas:*

Bugoras – tai kas vadovauja darbams, jį iš kalinių tarpo skiria. Dabar, kai darbo zonoj mažai, tai jis nesvarbus, anksčiau buvo svarbus, nes nuo jo priklausydavo, kiek kas uždirba, kokį darbą gauna.

2. *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose)* žr. **aktyvistas**.

Būras kal. *baudos izoliatorius (nuo 1 mėn. iki pusės metų) kamerų tipo patalpose; kalėjimas pataisos namuose:*

Kai įkiša į būrą, tai gauna mėnesį, du mėnesius, iki pusės metų, priklauso nuo nusižengimo. O jeigu lagery daug nuobaudų turi, tada iki trijų metų gali gaut būro, bet tada veža į krytą, į uždarą, kitą režimą gauni, kalėjimo režimas.

Burbuliatorius kal. • **sėsti (sėdėti) ant burbuliatoriaus** *toks patyčių (**izdevalkės**) ir prigavimo būdas: pasodintasis nuogu užpakaliu ant vandens kibiro turi taip pūsti, kad iš kibiro burbuliuotų:*

Sėdėjimas ant burbuliatoriaus čia yra prikolas. Įmeta naują ką nors ir tu klausi: „Sėdėjai ant burbuliatoriaus?“, tas sako: „Ne“, tai sakai: „Koks tu bachūras blet, jei ant burbuliatoriaus nesėdėjai?“, tas sako: „Tai kaip, ką?“ Įpili į kibirą vandens, vamzduką nuo antenos arba taip kokį vamzduką nuo tušinuko, per pusę perlauži, vieną galą į užpakalį, o kitą galą čia, į burną. Turi pūsti, o ten turi eiti burbulai, žinai, bet čia prikolas. Vienas chamas paėmė vamzduką nuo antenos, į šikną įsikišo savo ir pučia į kitą vamzduką, sako: „Neburbuliuoja!“, - nu ten dauną įmetė. Kitas sako: „Giliau įsikišk į užpakalį!“, žinai, tas kišas dar giliau tą vamzduką blet. Paskui sakom: „Eik iš čia nachui!“

C

Chamas 1. kišen. *vyras, jaunuolis:*

Iš durkių mes kiekvieną dieną atsiperkam, iš chamų retai. Kada čia, užvakar, pas chamą atsipirkom, radom červonsą ir popierių prikrauta.

2. krim. kal. *nuteistasis iš rajono, provincijos (ne iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių); kaimietis:*

Kaimietis yra chamas, skaito, kad jis be išprusimo, dirbt nieko nemoka, tik juodą darbą.

Chanka 1. nark. *nesubrendusių aguonų galvučių pieno baltumo sultys (**pienelis**), opijus.* **2.** nark. *iš aguonų galvučių sulčių (**pienelio**) ir acto rūgšties anhidrido pagamintas narkotikas.* **3.** kal. *degtinė.*

Chapninti 1. krim. *suimti.* **2.** nark. žr. **pavaryti**.

Chata 1. *namai; būstas, butas, namas:* • **sėdėti (sėsti) už chatą** kal. krim. *būti nuteistam laisvės atėmimu už vagystę iš gyvenamųjų patalpų (buto, namo)* • **padaryti (apibombinti, bombinti) chatą** kal. krim. *apvogti gyvenamąsias patalpas (butus,*

namus) **2.** kal. *kalėjimo kamera, kamerų tipo patalpa* • **išmėtyti chatą** *iškelti, išskirstyti nuteistuosius po kitas kameras (ppr. po konflikto ir pan.):*

Padarėm mordabojų, tai išmėtė chatą.

Chaziaikė kal. *dirbantis, tvarkantis kamerą, skalbiantis drabužius ir kt. už kitus; tarnas, „šeimininkė“:*

Yra kameroje chaziaikė, kur tvarko kamerą, plauna bliūdus, daro valgyt, laiko specialiai žmogų.

Chaziainas kal. **1.** *kalėjimo ar pataisos namų višininkas* **2.** *nuteistasis, kuriam tarnauja kitas nuteistasis,* ***dūcho*** *šeimininkas:*

Pas dūchą klausia: „Kas tavo chaziainas?“

Chimikas kal. nark. **1.** *kas perpardavinėja narkotikus,* ***suka vargankes*** *ir pan.* **2.** *kas (****zonoje****) gamina narkotikus:*

Chimikas gauna aguonų lukštus ir jis padaro kaifą. Užpila lukštus acetonu, paskui verda, nugarina acetoną, nukošia.

Chimyčinti, chimičinti *falsifikuoti; kombinuoti:*

Chimičina – tai ką nors daro, suka kažkokią varkę.

Chlopuoti kal. *rėkti.*

Chodkė 1. kal. krim. *teistumas su laisvės atėmimo bausmės atlikimu pataisos namuose ar kalėjime; nuteisimas laisvės atėmimu:*

Chodkė gaunasi, kad tu sėdėjęs, kiek kartų sėdėjęs, jei turi keturias chodkes, tai keturis kartus teistas buvai ir keturis kartus atsėdėjai. O lygtinai jei gauni, tai nėra chodkės.

2. kal. krim. *poelgis, veiksmas:*

Chujovą chodkę padarei, kad su mentu bazarinai.

Cinkas 1. krim. *ženklas (tam tikras žodis, gestas), signalas apie pavojų ir pan.* • **duoti cinką** *duoti signalą (žodžiu ar gestu) apie pavojų:*

Man tik cinką davė, aš iš karto – fit, manęs nėra.

2. kal. *įskundimas, įdavimas; informacija apie neleistinus veiksmus ar uždraustus daiktus:*

Gaidys atėjo, gerą cinką atnešė.

Č

Čeburekas kal. *priklausantis panevėžiškių neoficialiai nuteistųjų grupei (**mastiuchai**):*

Iš pradžių atskiros čeburekų mastiuchos net nebuvo, prie kitų buvo prisiplakę.

Čefyras kal. *labai stipri juodoji arbata (dvi degtukų dėžutės arbatžolių pusei litro vandens):*

Anksčiau čefyrą gerdavo dėl blogo maisto, kad skrandyje skylių nebūtų. Dabar, kai maistas geras, tai kavą dažniausiai geria.

Čefyristas kal. *kas nuolat geria labai stiprią juodąją arbatą (**čefyrą**):*

Jeigu tu čefyristas, tai dažnai geri: atsikeli ryte – galvą skauda, jei neužbūchini, pyzdec, galvą skauda. Paskui po pusryčių, po pietų, po vakarienės. Paskui blet jau nepramuša tas čefyras.

Čekis nark. **1.** *popieriaus, folgos lankstinukas ar politieleno maišiukas su narkotikų doze milteliais (džn. heroino).* **2.** *oficialiai gydytojo išrašytas arba padirbtas, pavogtas receptas vaistams (ppr. dimedroliui, relaniumui ir pan.):*

Nusipyzdini tų čekių, Butrimonyse užeini į kabinetą, nieko nėra, penkešim čekių, gydytojai, žinai, užsištampuoja iš karto. Arba nusisuko, išėjo iš kabineto trim minutėm, pakabinai tų dvidešimt čekių tuščių su jo štampu, bet tada rūrins gydytoją, jei tu nemokėsi, jei į vieną vaistinę daug prikiši. Jei jisai neuropatologas, kokią teisę turi išrašyt efedriną, supranti? Efedriną gali išrašyt tiktai vidaus gydytojas, supranti, arba bronchialinę astmą kas gydo.

• **iš(si)mušti čekį** *nu(si)pirkti medikamentų pagal oficialiai išrašytą arba padirbtą receptą.*

Čemodanas • pri(si)krauti (krauti) čemodanus kal. *į(si)steigti tariamą kaltę, abejones pri(si)gaunant ir pan.:*

Mes bazarinam, o jis šalia, mes ne apie jį, bet specom taip kalba, kad jis apie save galvotų, čemodanus sau krautų, čia psichologinis spaudimas. Zonoj psichologinis stiprumas daug svarbesnis, tu gali būti kietas, bet tave pagaus ant žodžių, nemokėsi išsivartyti ir viskas.

Černiaškė 1. kal. *juoda duona.* **2.** nark. *namudinis opijaus ekstraktas; opijiniai narkotikai.* **3.** nark. *hašišas.*

Čerpakas kal. *samtis:*

Pakelsi čerpaką nuo žemės – gaidys būsi.

Čiarlis nark. ret. *kokainas.*

Čiortas kal. žr. **velnias:**

Čiortas yra tas pats, kas džiumbras.

Čistaganas kišen. *grynieji pinigai kišenėje, rankinuke (ne piniginėje).*

D

Dagonkė nark. *papildoma narkotikų ar barbitūratų ir pan. dozė, pratęsianti pirmos dozės teikiamą euforinę būseną* • **vdagonku** *papildomai (apie suvartotą narkotikų ar barbitūratų ir pan. dozę siekiant išlaikyti, pratęsti pirmos dozės poveikį).*

Dalniakas kal. psn. *tolimoji pataisos darbų kolonija (esanti toli nuo gyvenviečių).*

Damūšnikas, damušnikas krim. kal. *vagiantis iš gyvenamųjų patalpų, butų, namų; butvagis:*

Kas damūšnikai, tai tik ant to užsiima, turi visrakčius, moka spynas išlaužt.

Darožkė (daroškė) nark. **1.** *siauras ruoželis („takelis“) narkotikų miltelių ant plokščio paviršiaus, kurie įtraukiami į nosį (ppr. su susuktu iš popieriaus vamzdeliu)* • **daryti darožkę** *įtraukti į nosį narkotikų miltelių dozę* **2.** *mažas maišelis, popieriaus lankstinukas su narkotikų milteliais, doze:*

Tokia mergyčka gimtadienio proga padovanojo keletą darožkių labai kokybiškos amfos.

Deginti rus. krim. *skųsti; kompromituoti, žlugdyti; išduoti bendrininką, įduoti teisėsaugai, velti į nemalonumus:*

Pradėjo vienas kitą skųsti, degint, kiti išlikt nori.

Degti *būti keblioje situacijoje; bankrutuoti, žlugti.*

Diela 1. krim. *baudžiamoji byla, nusikaltimo tyrimas* • **patraukti pa diela (po dielu)** *kaltinti, teisti dėl nusikaltimo, iškelti baudžiamąją bylą* • **eiti pa diela (po dielu)** *būti teisiamam už nusikaltimą* **2.** krim. *nusikaltimas, ko nors neteisėtas darymas:*

Dvi žmogžudystes Kaune padarė, apiplėšimų ten, aštuonioliktas – tai išprievartavimas, keešim aštuntas – nu čia apiplėšimas su smurtu, keešim šeštų, ten septintų, mašinų nuvarymas – nu ten pridarė dielov daug labai.

Dinamo krim. psn. *apgavystė* • **prasukti dinamo** *apgauti slapta pasišalinant.*

Dirbti krim. *vogti, kišenvagiauti:*

Tai blet, kartu gyvena ir panašiai, kartu dirba, ščipina jau ten ne pirmi metai, ir anksčiau, prieš sroką gyveno, jis ten sėdėjo du kartus, jinai už jį, žinai, kartu bedirbdami.

Diskas kal. juok. *dubenėlis, lėkštė* • **sukti diskus** *plauti indus:*

Dūchas, kuris suka diskus, tai plauna ten tuos bliūdus.

Dyleris, dileris, dealeris nark. *prekeiva narkotikais.*

Dolia 1. krim. kal. *dalis (ppr. pavogtų daiktų, pinigų)* **2.** krim. kal. *duoklė.*

Domojeras kal. *(moterų pataisos namuose) vaikų (kūdikių) skyrius pataisos namuose (gyventi motinoms su kūdikiais, gimusiais joms esant tardymo izoliatoriuje – kalėjime ar pataisos namuose).*

Dračilka kal. *skuduras, į kurį* ***nuleidžiama, nukalama****.*

Drakonas 1. • auksinis drakonas nark. *švirkštimasis heroino ir kokaino mišinio; arba heroino švirkštimasis į vienos rankos veną, o kokaino į kitos:*

Auksinis drakonas gaunasi, tas kokteilis. Gali mišinį daryt, gali vieną po kito, čia jau kaip kas mėgsta. Į vieną ranką koksą, į kitą herka, du metro, reik asistentų, kad sušautų ir viskas.

2. • drakono naktis kal. iron. *kameros grupinis masturbavimasis:*

Būna, kad visi pastato palapines – užtraukia antklodes pakabintas ir smaugia žąsį, tai čia vadinasis drakono naktis.

Dūchas kal. *kas dirba už kitus kaip tarnas (plauna indus, skalbia kitų rūbus, tvarko kamerą, gamina maistą):*

Tu eini, pavyzdžiui, sportuot ir sakai dūchui, kad pašildytų vandens. Tu grįši suprakaitavęs ir tau nereiks tada po šaltu vandeniu praustis. Nu dūchas ir pašildo.

Dūchauti kal. *tarnauti, dirbti už kitus nuteistuosius (ruošti maistą, tvarkyti kamerą, skalbti, kloti* ***škonkes****):*

Dūchą dažnai dapisa dūchaut ir tada į ožyną dažniausiai eina, priduoda ką nors. Arba į gaidyną nubrenda, nors kartais pradeda ir tave jisai užpist.

Dūra *pistoletas:*

Neturi fanieros, mato, nepermes tave, tu ten irgi gal dūrą turi, gal jis per daug silpnas, tu per daug kietas ar aplinkybės nesusiklostė – jie paima, mentam priduoda ir per pusę dalinasi su mentais. Mentai pariša, karočia, arba dar fanieros nurauna.

• **statyti po dūra** krim. *apiplėšti grasinant pistoletu.*

Dūrkė, durkė kišen. *moteriškas rankinukas:*

> Man su moike pjaustyt – tai čia kas nemoka vogt, žmogui pinigus pavagi ir dar dūrkę supjaustai, ir rizikuoja, nes matosi, jei supjaustyta, kad lindo kažkas, o kai nepjaustyta, tai tu chui prisipisi.

• **prakalti durkę** *prasegti rankinuką.*

Džefas nark. *efedronas (iš efedrino ar perdirbus efedrino turinčius vaistus (soliutaną) pagamintas narkotikas):*

> Dėl to soliutano poveikio, kas ilgiau naudojo, prasidėdavo psichikos pokyčiai – dingdavo saikas, tai ir pas mane tada dingo saiko pojūtis kaifui, ta prasme, opiatams išliko, bet vat džefui – kiek gausi, tiek ir varysi, supranti. Džefas iš tikrųjų veikia pirmos pora porcijų, vat kol susileidi. Paskui kiek jo besileistum pokytis nekinta, bet noras dar pakartoti išlieka ir taip iki begalybės, varoma, varoma, varoma – va čia yra pats baisiausias dalykas.

Džiumbras kal. *nesiprausiantis, apsileidęs, asmeninės higienos nepaisantis žemiausios kastos nuteistasis, neturintis jokių teisių ir nepageidaujamas*:

> Džiumbras – tai kaip laisvėj bomžas, apžėlęs nachui, nesiskutęs. // Kas džiumbrai yra: vaikšto apiplyšęs, murzinas, kancarus ten renka, neturi arbatos, renka tuos nifelius, vtariakus geria, nu prašo pas kitus kancarų, vtariakų – valkatos kaip ir laisvėj.

Džiumbrėti kal. *nieko neveikti, tinginiauti:*

> Džiumbrėti – reiškia ne tai, kad nešvarus ar ką, bet kas nieko nedaro išvis, nesikelia nuo škonkės.

E

Efedra nark. **1.** *efedronas (iš efedrino pagamintas narkotikas)* **2.** *efedrinas (medžiaga efedronui (**džefui**) pasigaminti):*

> Efedra kai būna tikra, kokybiška, tai tokiom lazdelėm tie kristalai, makaronais.

Ekranas kal. *pakabinamos spintelės, sieninės lentynos (**televizoriaus**) skyriai.*

Etapas kal. *konvojuojamas tardomųjų arba nuteistųjų pervežimas (spec. traukinio vagonu (**stalypinu**) arba konvojavimo mašina, spec. autobusu ir pan.):*

> Susitikom etape po mėnesio, atsigavęs, pyzda!

• **spec. etapas** 1) *neplanuotas vieno ar kelių nuteistųjų ar suimtųjų pervežimas konvojavimo mašina (ppr. varanoku); dažniausiai į ligoninę po smarkaus sumušimo:*

Kai jie tarpusavyje ten razborkes padaro, su parakanais sudaužo ten ką nors už pridavimą ar už skolą, tai veža spec. etapu į Klinikas ar į balnyčkę. Yra tokių, kad jiems nechui teriat, su penkiom chodkėm blet.

2) *žiaurus sumušimas iki sąmonės netekimo, kaulų sulaužymas ir pan., po kurio išvežama į ligoninę:*

Taip sudaužo, kad ten skylės galvoj, ten visur sumaltas, sudaužytas, kaulai kreivi, visas kreivas – va čia skaitosi spec. etapas.

F

Fabyčius kal. psn. *didelis (ppr. ketinis) virdulys:*

Tas fabyčius buvo toks didelis, penkių litrų, ir jis špižinis, kai duotum per galvą – mažai nebūtų.

Faniera *pinigai:*

Jinai, pasirodo, susirinko čia fanierą, prisigrobė tų projektų, pridarė, bet jų nesuderino, o jos reikalas yra sąlygas paimti su vandentekiu ten, su dujom, supranti.

Faršmakas kal. *kas už šiurkščius pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytų, neoficialių normų, taisyklių (**paniatijų**) pažeidimus pažeminant ir išsityčiojant apipiltas šlapimu, išmatomis ir pan.; kas išprievartautas, turėjęs priverstinių homoseksualių santykių ir tokiu būdu tapęs žemos kastos (**gaidžiu**) ir pan.:*

Su bybiu per lūpas perbrauki ir faršmakas.

Fenia krim. *kriminalinis (nusikaltėlių, vagių) žargonas* • **pa feniu** *kriminalinių, nusikaltėlių žargonu:*

Kas po dviejų, trijų chodkių, kas iš griežto jau, tie va tarp savų kalba pa feniu.

Filkos dgs. krim. *pinigai:*

Pyzdec, mentai paėmė mobiliaką, išklotinės, o ten bazarai, žinai, žinutės, pa feniu bazarai, filkos. Klausia mentai – kas ta filka? Paskui, sakė, du žlobai tokie atėjo, išvertė viską.

Flegmonas nark. *pūlingas uždegimas, abscesas, mėlynė (nepataikius į veną, po oda susileidus tirpalo):*

Kai šaunasi dozę ir nepataiko į veną, o pasišauna po oda, tada iškyla flegmonas, gumbas, o kol tas gumbas išnyksta, pamėlynuoja.

Forenskas kal. *geras, puikus; išskirtinis.*

Frajeris *kas nepatyręs, naivus; nevykėlis.*

Fucinas kal. *kvaišelis; prasčiokėlis; bajeristas, pajacas, „veikėjas“:*

Galima fucinu pavadint, jei biški pažemint nori, nors tai nėra žeminantis kažkoks dalykas, tipo nei toks, nei toks. // Fucinas yra tas, kas grybauja, į istorijas brenda.

Fūflinti, fuflinti *falsifikuoti, padirbti, klastoti.*

Fuflyžnikas *kas sukčiauja, negrąžina skolos,* ***stumia fuflo*** *ir pan., apgavikas.*

Furmanas 1. krim. *potenciali apiplėšimo auka* **2.** kišen. žr. **chamas**.

G

Gaidinti kal. *žeminti (apipilti išmatomis, išprievartauti ir pan.) pažeidusį nerašytas, neoficialias pataisos namų (kelėjimo) ir nuteistųjų normas (**paniatijas**), daryti **gaidžiu**:*

Gaidina visaip, parašos maišą, būna, netgi vištos pačios užmauna ten, pavyzdžiui, dūchą varo į gaidyną, parašos maišą užmauna su šūdais arba apipila myžalais. Bachūrai patys taigi neims tų myžalų ar šūdų nachui, gaidžiam pasakė ten, davė pontą nachui, va, pasiimkit karočia pas save. Gaidžiai čiupt už kupros nachui, į vištidę. O jeigu bėgs jisai, nachui jį vaikytis, nes visi matė, kad jį apipylė, pagaidino.

Gaidynas kal. *žemiausios kastos nuteistųjų (**gaidžių**) lokalinis sektorius, gyvenamoji vieta; kamera* • **nuvaryti (išlominti) į gaidyną** *pažeminti (apipilti išmatomis, išprievartauti ir pan.) pažeidusį nerašytas, neoficialias pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų normas (**paniatijas**), tabu ar prigauti ir taip priversti išsikelti į žemiausios kastos nuteistųjų (**gaidžių**) lokalinį sektorių ir pan.:*

Nukrysino kažką, tai ant smūgio išlomino į gaidyną.

• **(nu)eiti (nubristi, rauti) į gaidyną** *pažeidus nerašytas, neoficialias pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų normas (**paniatijas**), tabu ar prigautam patekti į žemiausios kastos nuteistųjų (**gaidžių**) lokalinį sektorių ir pan.*

Gaidys 1. kal. *nuteistasis, priklausantis neformalios nuteistųjų hierarchijos žemiausiai kastai* • **putiovas gaidys** *žemiausios kastos nuteistasis, neturėjęs homoseksualių*

santykių, seksualiai neišnaudojamas, tapęs ***gaidžiu*** *už vogimą iš savų (****krysinimą****), niekšišką (****žertvišką****) poelgį (įskundimą,* ***bespridielą****, prasilošimą, skolą ir pan.):*

> Putiovas gaidys nuo neputiovo skiriasi tuo, kad neputiovas gaidys yra užfaršmačintas, tai yra ant jo apipilta šūdais arba myžalais, arba su bybiu perbraukta per veidą ar tas, kuris vargalina, o putiovas gaidys, tai kuris pats savo noru nuėjo pas gaidžius, pavyzdžiui, prasiskolino ir nebuvo jam kur dingt, negrąžins skolų – luš visi kaulai, ir nueina savo noru pas gaidžius. Tai toks gaidys yra putiovas.

• **neputiovas gaidys** *žemiausios kastos nuteistasis, kas* ***užfaršmačintas****, turėjęs (priverstinių) homoseksualių santykių už šiurkščius pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytų, neoficialių taisyklių (****paniatijų****) pažeidimus; pasyvus homoseksualistas, „prostitutė“ (kas už pinigus teikia sekso paslaugas); kas nuteistas laisvės atėmimu už mažamečių ir nepilnamečių iššaginimą, tvirkinimą; tėvažudystę ir pan.:*

> Neputiovas gaidys yra, kuris ten parašas nachui valo, kuris kancarus, ten būna, renkasi, putiovas gaidys negali to daryt.

• **(nu)eiti (nubristi) pas gaidžius** *pažeidus nerašytas, neoficialias pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų normas (****paniatijas****), tabu ar prigautam patekti į žemiausios kastos nuteistųjų (****gaidžių****) lokalinį sektorių ir pan.* • **gaidys iš laisvės** *nuteistasis laisvės atėmimu homoseksualas.*

Galadovkė kal. *bado streikas, badavimas.*

Galiakas 1. kal. *maisto, arbatos, rūkalų trūkumas* **2.** nark. *narkotikų stygius.*

Ganialinti kal. **1.** *būti apimtam depresijos, krimstis:*

> Gavo didelį sroką, dabar ganialina.

2. *intensyviai mąstyti, sukti galvą, mintyti.*

Garažas nark. *plastikinis švirkšto adatos antgalis.*

Gastroliorai dgs. kišen. krim. *ne savo mieste vagiantys, keliaujantys kišenvagiai.*

Gavnajiedas, gavnajedas kal. **1.** *toks pravardžiuojamasis žodis* **2.** *žemiausiai kastai priklausančiojo (****neputiovo gaidžio****) pravardė.*

Gydyti kal. krim. *meluoti, trinti, įtikinėti; gražbyliauti, nuraminti pameluojant:*

> Jis gydo, pribūria – ir jam viską duoda.

Glatas kal. *gurkšnis.*

Gliučinti nark. *haliucinuoti, patirti haliucinacijas (****gliukus****).*

Gliukai dgs. **1.** nark. *haliucinacijos* • **gaudyti gliukus** *patirti haliucinacijas* **2.** *haliucinogenų (psilocibino, psilocino) turintys grybai:*

Gliukai yra visi grybukai, kurie turi haliucinogeninių medžiagų.

Glucharius krim. *neatskleistas, neišaiškintas nusikaltimas:*

Kai būna gluchariu**s**, tai diela neišaiškinta, tas, kas padarė, būna užsitycharinęs.

Glušinimasis *svaiginimasis, narkotikų vartojimas ir pan.:*

Čia anksčiau buvo paplitęs glušinimasis dėmių išėmėju, aš pats esu bandęs, haliucinogenas jis – žiaurus, šakės ten, jo nedaug pavarai ant kokio audeklo, ant šaliko, patrauki ir pyzdec.

Gonkės dgs. **1.** kal. *graužimasis, nervinimasis, krimtimasis* • **sėsti (šokti) ant gonkių** *pradėti graužtis, pulti į depresiją* **2***.* nark. *paranojiškos baimės, persekiojimo kliedesiai, psichozė, panikos priepuoliai:*

Gaidžiu vadina amfą todėl, kad tipo šūdas, šlamštas, nes kriminaliniam pasauliui jis netinka, jis stimuliatorius, sąmonę plečiantis, o jiem tik vaidenasi mentai, kas čia juos priduos, baimės visos, prasideda gonkės nuo balto.

• **ant gonkių** *būti apimtam paranojiškos baimės, persekiojimo kliedesių.*

Gonščikas 1. kal. *linkęs į graužimąsi, depresyvus nuteistasis, kuris vis (nuolat) kremtasi (**ganialina**), sielojasi dėl gautos bausmės ir pan.* **2.** nark. *ką kamuoja paranojinės baimės, tariami pavojai, persekiojimai.*

Gopnikas *chuliganas, smurtininkas, plėšikas:*

Paskui dar pakeliui į koncertą pirmą dieną užsirovėm ant gopnikų, tai električkoj įvyko didelė draka, net stop kraną kažkas nulenkė ir tie svoločiai per langus lipo.

Grievas kal. *rėmimas materialiai, maisto ar pinigų perdavimas į laisvės atėmimo vietą (džn. nelegaliai)* • **padaryti grievą** *atsiųsti rūkalų, maisto, pinigų.*

Griežtas kal. **1.** *griežtojo režimo pataisos namai (iki 2003 m. griežtojo režimo pataisos darbų kolonija)* **2.** *atliekantis ar atlikęs laisvės atėmimo bausmę griežtojo režimo pataisos namuose:*

Kaip griežtas – taip niuchas, jau retai būna iš griežto ir nekaifuotų.

Grybai nark. [**magiškieji**] **grybai** dgs. *haliucinogenų (psilocibino, psilocino) turintys grybai; iš tokių grybų pagaminti haliucinogenai.*

Grupavūcha krim. *grupinis nusikaltimas.*

Guma nark. *hašišas.*

H

Hajus nark. *būsena parūkius stimuliuojamosios marihuanos (pasitenkinimo, geros savijautos jutimas, euforija).*

Haliūnikai dgs. **1.** *haliucinacijos nuo narkotinių ar prichotropinių medžiagų* **2.** nark. *psichotropiniai (turintys psilocibino, psilocino) grybai.*

Hašas nark. *hašišas:*

> Ir lietuviai nemoka pasirinkti, kada tą vartoti, kada tą narkotiką. Olandijoje yra kitokia padėtis. Pvz. tūsas vyksta, tai visi grybus valgo, laidotuvės – rūko hašą, kad sėdėtų apsnūdę, susimąstę ir liūdėtų.

Hera, heras nark. *heroinas:*

> Dažniausiai visi maišo, prisikoksina ant tiek, kad visas kristalinis pasidaro toksai, tai po to reikia kažkaip gesint save, tai stabdo su heru.

Herojus *(hero, hierojus)* kal. *asmuo, išgarsėjęs nusikalstama veikla; nuteistasis*:

> Nu, kai prasuki varkę tai ir tampi hierojum.

Hidra nark. *acto rūgšties anhidridas.*

Hopstop krim. *plėšimas, apiplėšimas (ppr. viešoje vietoje), atviroji vagystė.*

I

Įmesti kal. *įkelti į kamerą:*

> Jei tu naujokas, tau nieks neaiškino nieko, tave mentai įmeta į gaidžių kamerą – nu iš kur tu žinosi? Jei tu iš ten nesilominsi, pagyvensi – tu jau nešvarus irgi pasidarai.

Įnerti kišen. *vagiant įkišti ranką į kišenę ar rankinuką.*

Įpūsti nark. *parūkyti marihuanos.*

Įsišauti nark. *įsišvirkšti (narkotikų):*

> Aš jiems sakau, kur jūsų protas, gerai, paėmė šlapimą, žiūri, pavartojo kažką, pasirodo tu relaniumo paėmei. Jam pyst nachui – iš programos išmetė, tai blet, jis kitaip gyvent nemoka: įsišaus juodo, apipyzdins ką nors, ir vėl viskas iš naujo.

Išlakstyti kišen. *prakišenvagiauti, pravažinėti viešuoju maršrutiniu transportu, pravaikščioti žmonių susibūrimo vietose bevagiant (**pralakstyti trasoje**):*

Mes su vienu broliu daugiausiai išlakstėm, ir draugai buvom, ir broliai.

Išlominti kal. *sumušant, engiant, sudarant nepakenčiamas sąlygas ar tik grasinant priversti išeiti, išvaryti iš kameros*:

Tą gaidį dubasinom, kol iš kameros išlominom.

• **išsilominti** *veržtis iš kameros, daužyti į kameros duris ir prašytis, kad perkeltų į kitą kamerą:*

Kai aš sėdėjau, įmeta vieną į kamerą. Tas rėkia mentam: „Aš nuskriaustasis, nemeskit manęs į normalią chatą!“ Aš taip stovėjau, treningą skalbiau. Sakom, kas tu, už ką, mes šešiese sėdėjom. Tas sako, aš nekaltai sėdau, tipo jo žmona mentė padarė šitą bylą. Vienas buvo specovskas, ten penkios krytos, sako sėsk, paėmė traktorių, vieną laidą įjungė, padarė elektros – tai viską papasakojo iš tikro kaip buvo. Parodė abjiboną, už mažamečių išprievartavimą, savo dukrą dvylikos metų – o tu kurva! Griežtam negalima gaidžiui su ranka duot, pochui, su rankom, kojom visi sušokom, išsilomino paskui jis.

Išmušinėti 1. *išgavinėti, išreikalauti* **2.** kišen. *nuošalioje vietoje ištraukti pinigus iš pavogtos piniginės, apieškoti ją* • **išmušinėti lopetą (šmielių)** kišen. *nuošalioje vietoje ištraukti pinigus iš pavogtos piniginės, apieškoti ją.*

Išmušti 1. *išreikalauti, išgauti:*

Paskolint tai paskolinau, dabar skolos negaliu išmušti, o sakė – po mėnesio grąžinsiu.

• **išmušti babkes (šaibas)** *išreikalauti pinigus* **2.** kišen. *išimti iš piniginės pinigus, apieškoti piniginę* • **išmušti lopetą (šmielių)** *ištraukti pinigus iš pavogtos piniginės (nuošalioje vietoje), apieškoti ją.*

Išpirkti krim. kal. *išsiaiškinti, demaskuoti, susekti, iššnipinėti; suprasti, pastebėti:*

Kas svarbiausia, kad didelė dalis jų spekuliuoja tuo, pastebėjai? Kad galėtų tipo išgėrę daužyti snukius, bet ką šnekėt, o kitą dieną sakyt: „Nieko neprisimenu.“ Nors iš tikro viską prisimena, aš gaudžiau juos, padariau specialias psichologines pinkles, supranti, kad išpirkt – ir pagavau! Yra žmonių, kurie tikrai neprisimena, bet septyniasdešimt procentų iš tų, kurie sako, kad neprisimena, iš tikrųjų prisimena, bet jiems gėda arba skaito, kad čia jūsų bėda.

Iššmonuoti kal. krim. *apkraustyti; apieškoti.*

Įvažiuoti *suprasti:*

Jie neįvažiavo, kad čia aš nupisau.

Izmiena nark. *paranojiškas baimės, pavojaus, kaltės jausmas be priežasties, disforija; liguisti įtarimai, persekiojimo pojūtis, panika (ppr. pavartojus narkotikų (psichostimuliatorių, marihuanos ir pan.) ar abstinencinio sindromo metu):*

> Tu turi pasitikėt tuo žmogumi, su kuriuo kaifuoji, nes taip tai prasideda izmienos, baimės visokios. // Nuo žmogaus priklauso, kas iš kriminalinio pasaulio, tai markės jiems sukelia jausmus blogus, baimę, pas juos viskas baigiasi kažkokiais tokiais nerealiais filmais ar dar kažkuom, jie ten karą žaidžia ar dar kažką. Nu matosi, kuo žmogus kvėpuoja: jisai sėdi ant izmienų visąlaik, kad jį seka kažkas, kad jį nušaut gali ar dar kažką, nu tai tą ir išgyvena tų tripų metu.

Įžoga *rėmuo* • **prasisukti ant ižogos** kal. *apsieiti ir be to, negauti norimo dalyko* • **sėdėti (būti) ant įžogos** kal. *neturėti ką valgyti, rūkyti*:

> Ant ižogos sėdi, nieko valgyt neduoda.

J

Jarusas kal. *gultų aukštas (pirmas, antras arba trečias).*

Juodas nark. *opijus (sukrekėjusios nesubrendusių aguonų galvučių sultys); opijaus ekstraktas, opiatiniai narkotikai (žr.* ***chimija***, ***chankė***, ***černūcha****).*

K

Kabiolas kal. *(moterų kal.) vyriškų bruožų nuteistoji, palaikanti santykius su nuolatine partnere kaip aktyvioji lesbietė (lytiškai patenkinanti kitą moterį* ***kavirialką****).*

Kabyla *(moterų kal.) aktyvioji lesbietė.*

Kaifas nark. **1.** *narkotikai, psichotropinės medžiagos:*

> Jeigu ne jie – man visą gyvenimą sugadino su kaifu: nei aš būčiau sėdėjęs, nei aš būčiau vogęs, nei aš iš vis su nusikalstamu pasauliu būčiau nieko neturėjęs bendro. Aš per juos visą gyvenimą praradau: pradėjau kaifuot – pradėjau vogt, skaityk, dvylikos metų man pasiūlė kaifo. Jiem po trisdešimt su virš buvo, netoli ten keturiasdešimt, tai pasiūlyk vaikui narkotikų... Aš pabandžiau, man patiko, paskui pradėjau eit per butus, susiradau padielniką, apvogiau kažkur tai apie dešimt butų ar kiek, ir viską nešdavo jiems tokiais čemodanais.

• **kaifą laikyti** *pardavinėti narkotikus, būti jų platintoju* • **užsėsti (sėsti, užlipti) ant kaifo** *pradėti nuolat vartoti narkotikus:*

> Beje, tikrieji narkomanai, „sėdę ant kaifo“, anksčiau nusikirpdavo plaukus trumpai. Tai vertė daryti kelios priežastys. Ilgaplaukius gaudydavo milicija. Ilgaplaukiams „prikirpdavo“ įvairiausių būtų ir nebūtų nuodėmių.

• **sėdėti ant kaifo** *būti priklausomam nuo narkotikų* **2.** *narkotikų sukelta euforinė būsena* • **sulaužyti kaifą** *sutrukdyti (priekaištais, įkyrumu) pajausti euforiją, malonumą pavartojusiam narkotikų (ppr. intraveninių).*

Kaifuoti nark. **1.** *vartoti narkotikus* **2***. patirti narkotikų sukeliamą euforinę būseną:*

> Aš jau seniai kaifą gaudau, man reikia kas dieną dozės, kad aš iš vis paeičiau, kad kažką galėčiau daryt. Anksčiau kaifuodavau ir nuo tokio doziako, dabar nebeužtenka.

Kalbasinti nark. *teikti euforiją, apsvaigimą (ppr. nuo stimuliatorių, haliucinogenų).*

Kalenkoras kal. *nuteistųjų pagaminta knygutė išsiuvinėtu viršeliu (ppr. su iliustracija, iškarpa, nuotrauka); siuvinėtas knygutės viršelis:*

> Su peiliukais tuos vadinamus kalenkorus pjaustydavo, knygutes. Matei tu knygutes zekiškas, siuvinėtas, nesi matęs? Neturi ką veikt, paima atvirutę, supranti, du metus, tris sėdi kameroj, supranti, nu ką veikt? Paima tada siūlų spalvotų iš neiloninių kojinių, supranti, ten mėlynų, žalių, violetinių, visokių, žinai. Nu ir karočia: celofaną, kalenkoras tas vadinamas viršuj, kad jau ten atvirutę kažkokią uždeda, virš atvirutės celofaninį, reiškia, irgi iškerpi, žinai, tą chujoviną, lapus supjaustai, šimtą dvidešimt lapų iš sąsvinio, pavyzdžiui, ne, ir suklijuoji tuos lapus, ir apsiūni paskui iš neiloninės kojinės siūlais tais stipriais. Dygsnys turi būti kas trys milimetrai, viskas gražiai apsisiūna, tas celofanas visas, žinai, priglunda gražiai prie atvirutės ir iš vienos pusės ir iš kitos. Nu va tokio dydžio knygutė pitakas kainuoja, trajakas, penkiolika jau labai gera, žinai, dešimt. Nu ir mentam duoda už keturis arbatos pakelius, nu per dieną pasiūna, per dvi dienas.

Kaliosai dgs. nark. *tabletės (narkotinės (džn. ekstazis) ar psichotropinės medžiagos, barbitūratai, trankviliantai, migdomieji, raminamieji).*

Kamora kal. **1.** *poilsio kambarėlis:*

> Būna ateina į kamorą pašnekėt, ten mažai vietos, bet ten ne virtuvė, ten telikas stovi, magas. Ta kamora zonos bendrike būna.

2. kal. *nusikalstamas susivienijimas.*

Kamštis • kalėjimo kamštis iron. *kas daug kartų teistas laisvės atėmimu.*

Kanopos dgs. **1.** kal. *atnešantysis siuntinį, raštelį ar pan. (iš laisvės per vachtą ar pačiuose pataisos namuose ir pan.)* **2.** kal. ret. žr. **portugalas**.

Kaptiorkė kal. *asmeninių daikų ir maisto sandėliukas.*

Karabokas 1. kal. *degtukų dėžutė arbatos (kaip kiekio matas verdant **čefyrą**)* **2.** nark. psn. *degtukų dėžutė marihuanos (kaip kiekio matas parduodant).*

Karmūškė, karmuškė kal. *užsklendžiamas langelis kameros duryse maistui ir daiktams perduoti:*

Per karmūškę paduoda maistą bei visa kita kas pratelpa.

Karosas krim. *nukentėjusysis; apiplėšimo, apvogimo, sukčiavimo auka* • **padaryti (bombinti, pagauti) karosą** *užpulti ir apiplėšti asmenį* • **gaudyti karosus** *užpuldinėti ir apiplėšinėti asmenis.*

Kasylinti kal. *apsimesti, simuliuoti (ppr. ligonį).*

Kavianskas kal. *priklausantysis kauniečių neoficialiai nuteistųjų grupei (**mastiuchai**):*

Stogas yra tavo mostis, tu moki absčiaką, tu kavianskas ir vsio – tu kavianskų mastiuchoj, su portugalu susimuši, tai žinok, kad už tave visą laiką kavianski stovės.

Kaziolas kal. žr. **ožys**:

Būna tipo bachūrauja, o iš tikro tai užsimastyrinęs ožys, paprasčiausiai niekas nežino, jisai kaziolas, bet bachūrauja.

Kazliakas kal. *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose) prižiūrėtojo iškvietimo skambutis kameroje.*

Kentas kal. *artimas, patikimas nuteistasis, su kuriuo kartu valgoma, viskuo dalijamasi; bičiulis*:

Tave šildo, mane šildo biški, mes susimetam, žinai, ir kartu valgom, mes skaitomės kentai.

Kentovkė kal. *artimai bendraujantys, kartu valgantys, viskuo besidalijantys (2–5) nuteistieji:*

Kentovkė yra tie, kurie kartu gyvena, vienas už kitą atsako, viskuo dalinasi.

Kentuotis kal. *artimai bendrauti, draugauti, viskuo dalintis laisvės atėmimo vietose:*

Jei vienas iš kentų kuo nors nusikals ir viechatūra jam skirs piniginę baudą (uždės nalogą), o jis pinigų neturės, mokėti turės kentas.

Kiešaras, kešaras kal. *siuntinys; perduodamas paketas (su maisto produktais, rūkalais, daiktais) iš laisvės (nuo 2006 m. tik ne maisto produktų):*

Kiešaras kas tris mėnesius ir į ilgalaikį pasimatymą gali ateiti su kiešaru.

Kipišas kal. *grupiniai neteisėti nuteistųjų veiksmai, sukilimas, masinės riaušės, muštynės.*

Kislotnikas nark. *vartojantis sintetinius narkotikus:*

Kas chemiją visokią ėda, tie kislotnikai, amfa, gaidys eina į trasą, visi ratai, markės. Bet čia nenormalūs žmonės – kurva, kokios neuvezkės nuo tų markių, nachui.

Kiškablūdas kal. *mėgstantis daug prisivalgyti, apsirijėlis.*

Klaipėdskas kal. *priklausantis klaipėdiškių neoficialiai nuteistųjų grupei (**mastiuchai**).*

Klietkė, klėtkė kal. krim. *laikinojo sulaikymo kamera:*

Man buvo lomkės, aš pradėjau viską daužyti, karočia, prisišikau, tai mane uždarė į klietkę, bet aš nieko neatsimenu.

Kojos dgs. kal. *atnešantis, pernešantis siuntinį, raštelį, uždraustą daiktą ar pan. prižiūrėtojas ar nuteistasis (iš laisvės į pataisos namus arba pataisos namuose ir pan.)* žr. **arklys**, **kanopos**:

Gali kojos būti laisvės darbuotojai, beskonvoiščikai, bet dažniausiai būna mentai.

• **padaryti kojas** *surasti pernešėją (iš laisvės į pataisos namus arba pataisos namuose ir pan.)* • **atsiųsti kojas** *atsiųsti pernešėją.*

Kompaktas kal. iron. *indai* • **sukti kompaktus** *plauti indus (būti **dūchu**).*

Koncas kal. *laisvės atėmimo bausmės atlikimo pabaiga* • **išeiti pagal koncą (pa kancu)** *išeiti tik visam laisvės atėmimo bausmės laikui pasibaigus* • **sėdėti pa kancu** *atlikti (**atsėdėti**) visą laisvės atėmimo bausmės laiką.*

Kontrolė nark. *įtrauktas į švirkštą kraujas, parodantis, kad adata įdurta į veną:*

Be kontrolės sėkmingai nesusikalsi.

• **imti (paimti) kontrolę** *prieš švirkščiantis narkotikus patikrinti, ar adata įdurta į veną įtraukiant į švirkštą truputį kraujo:*

Imi kontrolę todėl, kad žinotum, ar adata yra venoj, ar nepradurta. Jeigu pradurta kiaurai, tau duos čiut čiut kraujo ir toliau netrauks, nes jinai pradurta, jinai ne venoj.

Kopūstai dgs. nark. *aguonų lapai su pumpuro užuomazga (stadija prieš **batonus**):*

Kopūstai yra prieš batonus, kai yra tiktai trys lapai ir užuomazga dar to batonėlio, tai čia skaitosi kopūstai, pjauni juos palei šaknį. Bet ne, save gerbiantis tarčiokas jisai neis iš kopūstų rinkt – tu gaidini paprasčiausiai, vėliau savaitę palaukt ir iš tų kopūstų išaugs augalas gražus, kurį tu nupjausi gražiai, ramiai ir viskas. Jau geriau taip, nes taip tai gadinimas, jeigu tu turi dozę užtektinai aukštą, tai tas kopūstų rinkimas yra tik tiek, kad tu pratempsi laiko tarpą kažkokį rinkdamas, pataisysi sveikatą, bet tiktai tiek – ir viskas, ir vėl turėsi eit toliau rinkt, nes už poros valandų vėl bus tas pats. Po paros ar dviejų tokio va juodo darbo – atsižegnoji, ne, ne, ne, – akyse paskui tie kopūstai ir stovi, kai užsimerki miegodamas.

Kravniakas kal. *nuteistajam oficialiai priklausanti valdiško maisto porcija.*

Krekas, crackas nark. *rūkymui skirtas kristalinio pavidalo kokainas.*

Krysa kal. krim. *pavogęs iš nuteistųjų laisvės atėmimo vietose; apsivogęs iš savų:*

Jeigu tu pavagi ką nors – esi krysa, tai tu tampi žertva, tu būsi sulaužytas, ten mentų nieks nekvies, bet tu vis tiek žertva, eisi pas vištas.

Kryta kal. *kalėjimas, tardymo izoliatorius–kalėjimas; laisvės atėmimo bausmės atlikimas uždaruoju (kalėjimo) režimu kamerų tipo patalpose* • **prasisukti ant krytos** *būti nuteistam atlikti laisvės atėmimo bausmę uždaruoju (kalėjimo) režimu.*

Krytnikas kal. **1.** *nuteistasis, atliekantis laisvės atėmimo bausmę kalėjime (**krytoje**) uždaruoju režimu kamerų tipo patalpoje* **2.** *nuteistasis iki gyvos galvos kalėti kalėjimo (uždaruoju) režimu:*

Paprastai kameroj sėdi šeši, penki žmonės. Du metai tos pačios charės. Sakau, jau žinai, kada jisai skrutkę susisuks, nusipers ir kada papasakos, kad pusseserę išpiso. Kas dvi savaitės pasakoja, kas atsitiko penkiolikos, keturiolikos metų, jau žinai kiekvieno dieduko ten, žinai, panašiai kaip sunumeruoti anekdotai – blet krytnikai, tai būna, kad ten pasmaugia vienas kitą, nors dviese sėdi, taip viskas dapisa, žinai.

Krugliakas kal. *dirbantis sargu ir gyvenantis darbo vietoje nuteistasis.*

Krūžkė (krūškė), kružkė (kruškė) kal. *puodukas, indas arbatai gerti.*

Ksyva 1. kal. *raštelis; laiškas (ppr. neteisėtas, slaptas)* **2. ksyvos** *(ppr. dgs.)* krim. *dokumentai, pažymėjimas, pasas:*

Ksyva gali būti bet koks dokumentas, pažymėjimas, pasas gali būti.

Kūlis kal. **1.** *labai stipri juodoji arbata (dvi degtukų dėžutės arbatžolių pusei litro vandens; geriamas po du gurkšnelius siunčiant puodelį ratu):*

Kūlis yra du karabokai ant puslitrinio sloiko, jeigu gera arbata, pili du kūlius, jeigu silpna arbata – tai kūlį. Du kūliai – tai keturi karabokai, ant nol septynių bankės supili šešis karabokus arbatos.

2. *tam tikras kiekis arbatžolių (dvi degtukų dėžutės) vienam užplikymui.*

Kumarai dgs. nark. *organizmo neigiamos fiziologinės reakcijos, negalavimai, pasibaigus narkotikų veikimui; abstinencijos simptomai, abstinencijos sindromo pradžia (būsena prieš **lomkes**): dirglumas, pykinimas, ašarojimas, prakaitavimas, žiovulys, odos pašiurpimas:*

Iš pradžių kumarai, o paskui, maždaug po paros, prasideda lomkės.

Kūmas kal. psn. *operatyvinis darbuotojas; Operatyvinio skyriaus viršininkas; laisvės atėmimo vietos, kalinimo įstaigos prižiūrėtojas:*

Tie duoda grievus, ten karočia: cigarečių, arbatos, lašinių, kad stukintų, arba ten duoda pasimatymą kokį, nu kūmai. Jie turi tam tikrą fondą, supranti, verbuoti tuos stukačius, apie pabegus pasakys, apie razborkes kokias.

Kuražai dgs. kal. *saldumynai, gardėsiai.*

Kurva kal. krim. *parsidavėlis, išverstaskūris, prisiplakėlis:*

Jei tu lageryje jam pasakysi – tu kurva, tai turėsi atsakyt už savo žodžius.

Kūšas 1. krim. *grobis, laimikis; (pavogta) didelė suma pinigų* • **pakelti (nunešti, nurauti, pakabinti) kūšą** *pavogti (pinigų, grobį ir pan.).*

Kutūzka krim. kal. psn. *areštinė.*

Kuzmyčius, kuzmičius nark. *pyragas su marihuana (ppr. iš **šaluchos**, kanapinio **pieno**, cukraus ir kt.).*

L

Lageris kal. *pataisos namai (iki 2003 m. – pataisos darbų kolonija)* žr. **zona**:

Per tas paniatijas jie daro spaudimą, jei kalėjime atsivažinėjai pusę sroko ir tu gali per pusę sroko išeit, bet tu atvažiuoji į lagerį, tau pasiūlo darbą, tu nesutinki, tau iš karto pusę metų stop.

Lakstyti kišen. *kišenvagiauti, vogti masinio žmonių susibūrimo vietose, prisigrūdusiame viešajame transporte (**trasoje**).*

Lamavykas kal. *priverstasis išeiti (**išsilominti**) iš kameros; išsiprašęs iš kameros, nepageidaujamas kameroje nuteistasis.*

Landžioti kišen. *kišenvagiauti, vogti iš kišenių ir rankinukų.*

Laras kal. *parduotuvė nuteistiesiems pataisos namuose (**zonoje**)* • **būti ant laro** kal. *būti pinigams nuteistojo sąskaitoje, iš kurios jis gali atsiskaityti pataisos namų parduotuvėje:*

> Tu gali išsigryninti pinigus, bet tik per kvitą. Pavyzdžiui, kažkas tai per kojas ar įsinešė, ar kaip ten, žinai, ar per kiešarą įėjo šaibos. Žmogus turi grynų, bet pas jį nėra ant laro, o pas tave yra ant laro, bet pas tave nėra grynų, o tau grynų reikia. Tai tu paprasčiausiai susitari su žmogum, kiek tau paimt, už kiek šaibų paimt ten iš laro ir ko, tas pasako, kad to, to ir to. Cinkt ir sumakliuoji visą tą dalyką, prasukai reikaliuką ir viskas, šaibų yra.

• **padėti ant laro** kal. *pervesti pinigus į nuteistojo sąskaitą, iš kurios jis gali atsiskaityti pataisos namų parduotuvėje.*

Lastai dgs. juok. *rankos* • **užsukti lastus** *suimti, areštuoti; rankas už nugaros surakinti antrankiais.*

Laužtis nark. *patiriant abstinencijos sindromą (**lomkes**) gydytis priklausomybę nuo narkotikų, nutraukti jų vartojimą ir detoksikuotis:*

> Bandžiau laužtis, bet vėl sėdau.

Laškamoikė kal. **1.** *dirbantis indų plovykloje, valgykloje nuteistasis* **2.** *valgykla* **3.** *indų plovykla.*

Ledas nark. ret. *rūkymui skirtas kristalų pavidalo amfetaminas, metamfetaminas:*

> Ledą rūko su stikliniu vamzdeliu, bet to ledo čia neatveža. Jis tik išsiskiria tuo, kad kvapo nėra, kai tu rūkai.

Lokalkė kal. *lokalinis sektorius pataisos namuose:*

> Šūdais apipylė ir pas gaidžius į lokalkę nulomino.

Lomkės dgs. nark. *abstinencijos sindromo metu patiriami negalavimai, skausmai (sąnarių sukimas, raumenų spazmai, prakaitavimas, viduriavimas, pakilęs kraujospūdis, vėmimas, nemiga):*

> Lomkės prasideda po dviejų parų. Parą laiko nepanaudojai, antrą parą prasideda lomkės, trečią jau pradedi vemti, triesti ir panašiai, ketvirtą ten vapšče paliava, penktą. Išeini maždaug iš tos situacijos jau šeštą, septintą, jau viskas gerai. Po heroino, po opiatų yra savaitė lomkės, jeigu tu be dimedrolio

ten naudoji, be tų visų padporkių. Su tom visom padporkėm tai daug sunkiau išeit.

• **sausos lomkės** *nutraukus priklausomybę nuo narkotikų (**persilaužus**) ir ilgesnį laiką nevartojus narkotikų atsiradęs tam tikras pseudoabstinencijos sindromas ir kilęs noras vėl apsisvaiginti (**apsikaifuoti**); vėlyvoji abstinencijos fazė:*

Sausos lomkės kuo skiriasi nuo paprastų? – tu nevemi, bet tu turi atsilaikyti tuo metu, jeigu tu nenori vėl užlipti, supranti. Daugelis iš nežinojimo kas darosi, žinai, pasimeta, supanikuoja, supranti: „Čia chujovai blet, čia tas anas...“ – nu žino patį lengviausią kelią: nueiti – doziaką, ir viskas tvarkoj, vėl užmigsi, ten gerai išsimiegosi, kaip sako tarp narkotų: terpelyvost maka, aguona moka laukti. O antrą dieną jau paliava, jau tu sėdi, supranti, nerandi jau savęs ten kažkur. Nu gerai, dar prasitusavosi, vieną dieną nepavartosi, – nu trečią vėl ateisi į tą patį tašką ir vėl prasidės viskas iš naujo.

Lopeta 1. kišen. *piniginė* • **atsipirkti (kabinti, pakabinti) lopetą** *(pa)vogti piniginę iš kišenės, rankinuko.*

Ložkė, loškė kal. *šaukštas.*

M

Maidanai dgs. kal. *asmeniniai nuteistojo daiktai.*

Maklė *machinacija, afera, nedora gudrybė; mainai, biznelis.*

Makleris kal. *mainais užsiimantis nuteistasis, kombinatorius, mainikautojas.*

Makrūcha kal. krim. *nužudymas, žmogžudystė (nusikaltimas su nužudimu):*

Tie, kurie vagiai buvo, tai po amnestijos už makrūchą vėl grįžo į malalietkas. Nieko nepasitaisė, pirmą sroką už vagystes, išėjo – pyst, jau už makrūchą tie patys, ta amnestija nieko nereiškia.

Makrūšnikas, makrušnikas kal. krim. *žmogžudys; nuteistasis laisvės atėmimo bausme už nužudymą.*

Malalietka, malaletka 1. kal. **malalietkos** dgs. *nepilnamečių tardymo izoliatorius – pataisos namai (iki 2003 m. nepilnamečių tardymo izoliatorius – auklėjimo darbų kolonija).*

Maliava kal. **1.** *raštelis (neteisėtas, slaptas)* **2.** *laiškas; skundas, pareiškimas.*

Malyna, malina 1. kišen. *pinigų pasisavinimas iš pavogtos piniginės bendrininkui nematant* • **dėti malyną** *pasisavinti pinigų iš pavogtos piniginės (**propolio**) bendrininkui nematant, **malinuoti** **2.*** krim. psn. *vagių, nusikaltėlių susirinkimo, susitikimo vieta (butas, namas), vagių **pritonas**.*

Margarinščikas kal. *(griežtojo režimo pataisos namuose) dirbantysis instrumentiniame ceche nuteistasis:*

> Margarinščikais vadindavo tuos, kurie dirba instrumentiniame ceche, kirvius, peilius ten gamindavo, įrankius visokius, jie geriausiai zonoj gyveno, jie viską supirkinėdavo. Tu gauni larioką ir nori arbatos, tai eini pas margariščiką, duodi jam margariną, konservą ar sausainių kokių, o jis tau arbatos, sumakliuoji.

Markės dgs. nark. *lizergo rūgšties dietilamidas (LSD), haliucinogenas; įmirkytas LSD tirpale keturkampis popieriaus lapelis.*

Mastiovas krim. kal. *kam sekasi, ką lydi sėkmė:*

> Mano draugelis nemastiovas: vis pribrenda ir pribrenda, prigauna jį kažkas nachui ir viskas, tipo geras bachūras, bet – nu nemastiovas, jam susipisa kralikai kažkokiu tai momentu ir viskas, prigavo, apgavo, pribrūžino, po parakanais kelis kartus palindo.

Mastiūcha, mastiucha kal. *neformali nuteistųjų grupė pagal gyventąjį regioną,* žr. **mostis**.

Mastyrkė 1. kal. *tyčinis kūno susižalojimas; susirgimo, ligos simuliavimas (siekiant ko nors išvengti, išeit iš baudos izoliatoriaus, patekti į medicininę dalį arba būti išvežtam į **balnyčkę**):*

> <…> su kalio permanganatu padaro skylę, kaverną, kada jau kaverną padarai – tada pyzdec! Įsivaizduoji, ten plautis taip pūliuoja jau vien nuo to kleisterio, o dar paimi su kalio permanganatu išdegini vat pleurą, ane, ir gaunasi skylė kai trys kapeikos, kaip dvi.

2. kal. *slėptuvė kameroje*:

> Tos mastyrkės ir per šmoną nerado.

3. krim. *slėptuvė.*

Mašina 1. kal. nark. *švirkštas* **2***.* kal. *savadarbis elektrinis prietaisas vandeniui užvirinti (2 skutimosi peiliukai (ar skardos plokštelės) tarp jų įdėjus degtukus susukamos siūlu ir prie peiliukų prijungiami laidai).*

Medvežatnikas krim. psn. *įsilaužėlis į seifus ir sunkiai prieinamas patalpas (bankų saugyklas ir pan.):*

> Medvežatnikas – tai vzlomščikas seifų, čia yra grynai specialistai, kurie turi savo instrumentą ir gali atidaryt seifą. Buvo Kaišiadoryse bajeris: ten užsidarė, žinai, pametė raktus ten kažkaip tai, žinai, tai atvežė iš Pravienų ten fruktą, jis paprašė to ano, žinai, atmyčkų kelių, ir per pusvalandį atkocino tą seifą. Kasininkė kreipėsi į Vykdomojo komiteto pirmininką, kadangi zona Kaišiadorių rajone, žinai, sustiprinta, tai ten buvo vienas masterokas toks.

Mentas 1. *policininkas* **2.** krim. kal. *priežiūros, auklėjamojo darbo ir vidaus tyrimų tarnybų, laisvės atėmimo vietų darbuotojas (pareigūnas, kontrolierius, prižiūrėtojas, operatyvinis darbuotojas ir pan.)* • **dirbti ant mentų** krim. *bendradarbiauti su policija, teisėsauga, teikti jiems informaciją, būti informatoriumi, slaptuoju policijos agentu (kameros agentu ir kt.).*

Mentūra, mientūra *policija; policijos nuovada.*

Meškerė kal. *iš laikraščių susuktas ir suklijuotas ilgas vamzdis, naudojamas perduoti daiktams (cigaretėms ir pan.) prakišant su juo per tvoras.*

Metras nark. **1.** *gilioji vena pažastyje (narkotikų švirkštimosi vieta)* **2.** *metras binto, į kurį pririnkta aguonų galvučių sulčių (**chankės**, **pienelio**).*

Miegmaišiai dgs. nark. *migdomieji vaistai:*

> Atsiranda pripratimas prie tų miegmaišių, jo, kad jie tave prikelia iš tikrųjų, prižadina, kai jų suvalgai atitinkamą kiekį, normaliam žmogui, nevartojančiam, tai jis eitų va taip vat, padrymintų arba pagulėtų, o čia tu atsigauni – priešingai. Kraujas lakstyt pradeda, spaudimas užkyla iki normalaus, į normalaus žmogaus būseną pakliūni nuo miegmaišių.

Myskė kal. *skardinis dubenėlis, lėkštė.*

Moikė kal. krim. *skutimosi peiliukas:*

> Dabar moikės išeina jau iš mados, ščipakai su skalpelio pačiu tuo galu jau pjausto. Nulaužia patį tą galą kur pjauna, jį patogiau rankoj laikyt.

Mostis 1. kal. *nuteistųjų neformalios hierarchijos kasta (pagrindinės kastos: **bachūrai, mužikai, ožiai, gaidžiai**); nuteistojo statusas pagal neformalią hierarchiją:*

> Mentai, žinai, irgi nenori neuviazkių, muštynių, kad kiltų, tai jie prieš perkeldami žiūri, kokia tavo mostis.

Muchamoras 1. kal. *ūkio darbus dirbantis nuteistasis (tvarkantis aplinką, dirbantis valgykloje, pirtyje ir pan.):*

Muchamoras, kas ūkio dalyj dirba, maistą vežioja, šluoja ten, tvarko.

2. kal. *nuteistasis, kuriam liko 15 parų iki laisvės atėmimo bausmės atlikimo pabaigos:*

Kai jau lieka penkiolika parų iki laisvės, jam padaro iš medžio muchamorą, grybą, ir pastato prie jo lovos. Kas ateina, pamato ir visi žino, kad jis muchamoras ir tuoj išeis. Jis tada turi valgyti tik volną maistą, ateis va prie tavo spintelės, atsidarys ir pasiims, ir tu nieko jam negali atsakyt.

3. krim. *bendradarbiaujantis su nusikaltėliais pareigūnas.*

Multikai dgs. *haliucinacijos* • **multikus žiūrėti (gaudyti)** nark. *matyti haliucinacijas.*

Mutyla kal. *kas linkęs prisidaryti problemų, bėdų (**prisimūtinti**, **pribristi**).*

Mužikas kal. *vidurinės kastos nuteistasis, besilaikantis teisingų laisvės atėmimo vietų nerašytų, neoficialių taisyklių (**paniatijų**), bet dirbantis laisvės atėmimo vietoje ir todėl nepriklausantis kriminaliniam pasauliui (**blatniesiems**):*

Mužikai yra tie, kur dirba zonoj, niekur aukščiau nesikiša, tie, paprasti kas.

N

Nachui • eiti nachui kal. *priversti ką nors turėti homoseksualių santykių, tokiu būdu pažeminant:*

Prasiloši ir neišsimokėsi – eisi nachui, tai reiškia į gaidyną, arba jei kameroj, tai irgi bet ką gali padaryti, atimt, išpist. // Zonoj tu turi išmokt vėl kalbėt, jei tu kalbiesi su kuo nors ir pasakai – blet arba nachui – tai ir reiškia, kad jis yra bledė, nu kurva, arba kad eik nachui, reiškia ant bybio, kad jis eis ant tavo bybio.

Načnykas kal. *naktinis kameros šviestuvas; šviestuvas prie lovos.*

Nakolas krim. *nurodymas, informacija, pranešimas* • **duoti nakolą** *pranešti, informuoti:*

Nakolą davė, kad, žinai, yra pinigų bute, nuvažiavo, išlaužė butą, bet ten daug nerado, sakė, apie keturis tūkstančius.

Namordnikas kal. *kalėjimo kameros langinės, horizontalios metalinės langų grotos iš juostelių:*

Namordnikas yra grotos iš lauko, tokios kaip žaliuzės tik suvirintos, tos juostelės į viršų pakreiptos.

Narai kal. *gultai.*

Naras kal. iron. *landus, visur prieinantis nuteistasis:*

Jeigu ko nors reikia gauti, kreipkis pas narus, jie visur išnardys, bet gaus.

Nariezas • duoti nariezą krim. *pabėgti:*

<...> Kaip davė nariezą jisai ten, pabėgo, karočia. Pripiso, pripiso man protą, bet jis bent jau man išaiškino, kur renkasi ta chebra.

Nastyrnas kal. *atgrasus, įkyrus.*

Neputiovas kal. *kas nešvarus, nesiprausia (**džiumbras**), renka nuorūkas ir pan.*

Niūchas, niuchas 1. nark. *toksikomanas (kas uosto tirpiklius, klijus, laką ir pan.)* **2**. kal. *narkomanas.*

Nuleisti kal. *pažeminti, padaryti priklausomą žemai neoficialiai kastai (**nuskriaustuoju**).*

Niekas kal. *užpakalis* • **žaisti (lošti) iš nieko** kal. *žaisti (kortomis, šachmatais ir pan.) iš užpakalio:*

Zelionkės klausia: „Žaisi iš nieko?“, pyst zelionkė sutinka, jei pralošia – turi išsivartyti arba pastatyti šikną.

Nukrysinti kal. *pavogti iš savų (iš nuteistųjų):*

Nukrysinsi ką nors – iškart gaidys.

Numalininti kišen. *slapta pasisavinti pinigų perduodant pavogtą piniginę bendrininkui arba prieš susitikimą apieškoti piniginę (**išmušti lopetą**):*

Viens kitą jie dūrina, paima lopetą tą, žinai, jis pakabina, spėja ištraukti pusę fanieros, numalinina, palieka ten tik dvyšim, tryšim litų ir tau atiduoda, atseit tau viską atidavė. Aišku, jis rizikuoja, bet kaip rizikuoja: jis turi tik pinigą, o visa piniginė ir ten daiktinis įrodymas tai jau pas tave lieka, supranti.

Nuskriaustasis kal. euf. *gaidys*, *neputiovas gaidys* (**abyženka**):

Gaidžiu gali tapti nebūtinai išprievartautas, jei tu nežinai, nueisi, pasėdėsi toj vietoj, kur nuskriaustieji sėdi – ir viskas. // Iš mentų pusės čia vadina – nuskriaustasis, o šiaip tai gaidys, višta.

O

Olimpas kal. *sporto salė, aikštelė* • **gaidžių olimpas** iron. *žemiausios kastos nuteistųjų (**gaidžių**) sporto aikštelė (su menku inventoriumi).*

Operas krim. kal. *vidaus tyrimų tarnybos darbuotojas; (kriminalinės paieškos) operatyvinis darbuotojas:*

> Už grotų pasirodė opero snukis. // Būna, pavyzdžiui, vat sekcijoj, visi bachūrauja, visi bachūrauja, karočia, o ateina mentai, – tiesiai į mastyrkę ir pasiima ar telefoną, ar dar kažką tai, reiškia, kažkas dirba ant mentų, kaziolina.

Ožys 1. kal. *žemos kastos nuteistasis, bendradarbiaujantis su teisėsauga ir administracija laisvės atėmimo vietose, skundikas, operatyvininkų šnipas (konspiratyvus kameros agentas); kas per tardymą savanaudiškai išdavė nusikaltimo bendrininkus ir aplinkybes ar pan.:*

> Laisvė yra laisvė, o zonoj jis atitinkamai jau turi savo vietą ir panašiai, žinai. Jis ten neįlįs tarp putiovų, ten tarp šūstriakų. Kaip Alytuj yra viskas lokalizuota, tie ožiai eina į savo lokalkę ir viskas.

2. krim. *informatorius, policijos slaptasis agentas, bendradarbiaujantis su teisėsauga išdavikas, kolaborantas.*

Ožka *(moterų kal.) skundikė; informatorė.*

P

Pabegas, pabiegas kal. *pabėgimas iš laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietos, kalinimo įstaigos:*

> Mane etapu išvežė, paskui po mėnesio aš grįžau, bet į kitą chatą, tai sužinojau, kad kas toj chatoj buvo, tai gavo po raudoną poloskę, tipo mentas užėjo, pamatė, kad rieškės išluptos, žinai, visiem po raudoną įpiso, tipo pabegą norėjo daryt.

Pabūchinti kal. *pagerti labai stiprios arbatos (**būchalo**), **čefyro**:*

> Prisėsk, pabūchinsim, nėr ką veikt.

Padagrievas, padagrevas kal. **1.** *materialinis rėmimas iš laisvės giminaičių, bendrininkų atsiųstais, perduotais maisto produktais, rūkalais, arbata ir pan.:*

> Užtenka parašyti ksyvą ir pradės plaukti padagrievas.

2. *nuteistųjų pagelbėjimas vienų kitiems perduodant iš kameros į kamerą maistą, rūkalus ar pan.*

Padaryti krim. *pavogti, apiplėšti.*

Padėti krim. *nužudyti, užmušti.*

Padielnikas, padelnikas kal. krim. *nusikaltimo bendrininkas; nuteistasis (teisiamasis) toje pačioje baudžiamojoje byloje:*

Aš sakiau, kad taip sakyk, bet padielnikas kai sugrybavo teisme, tai dar porą metelių dalipdė.

Padjomas kal. *signalas kėlimuisi; kėlimasis ryte.*

Padla • v padlu kal. krim. *tabu pagal pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytas, neoficialias normas (**paniatijas**), kaip negalima, negarbinga elgtis (suteršiantis aukštos kastos nuteistojo (**bachūro**) vardą poelgis ir pan.); laikyti pažeminimu daryti ką nors, kas prieštarautų profesionalių nusikaltėlių, kriminalinio pasaulio garbės supratimams.*

Padstavskė (patstafkė) krim. *pašalinio žmogaus įtraukimas į nusikaltimą, jam to nežinant ir pan.*

Padvalas kal. *rūsiuose įrengtos kameros; kamerų tipo patalpa*:

Nekvailiok, nes uždarys tave į padvalą.

• gauti padvalą psn. *būti nuteistam laisvės atėmimu iki gyvos galvos (vadinama dėl rūsiuose įrengtų kamerų nuteistiesiems iki gyvos galvos).*

Paikė 1. kal. *oficialiai priklausantis valdiškas maisto davinys, porcija.* **2.** kal. *oficialiai priklausanti duonos norma.* **3.** nark. *narkotikų dozė; narkotikų maišelis, paketėlis, folgos lankstinukas.*

Palavynkė kal. *pusė laisvės atėmimo bausmės laiko* **• išeiti per palavynkę** *išeiti į laisvę atlikus pusę laisvės atėmimo bausmės laiko:*

Jei nuobaudų neturi, gali išeit per palavynkę.

Palmė kal. *dviaukščių ar triaukščių gultų antrasis arba trečiasis aukštas.*

Paloskė kal. *tam tikros spalvos juostelė nuteistojo asmens ženkle (ruda spalva žymi polinkį susižaloti, žudytis; mėlyna – vartoti narkotikus, psichoaktyvias medžiagas; raudona – polinkį pabėgti):*

Yra trys paloskės: niūchai su mėlyna, sklonikai su raudona, mastyrčikai su ruda.

Pamoikė kal. *lėkštė, iš kurios valgė žemos kastos nuteistasis (**gaidys**).*

Pamoinas kal. *„suteršiantis“ pagal tam tikrą nerašytą tabu (numestas ant išvietės, paliestas žemiausios kastos nuteistojo (**gaidžio**) ir kt.), netinkamas, pažeidžiantis*

nerašytas, neoficialias pataisos namų (kalėjimo) normas ir taip suteršiantis nuteistojo vardą ir pan.; poelgis ***v padlu****:*

> Už pyzdą buvo sėsti pamoina, žiūrint už kokią dalį, pas gaidžius eidavo už nepilnametes. Dabar aš paimiau, pagavau mergą šešiolikos metų, jai aštuoniolikos nėra, ne, šešiolikos, septyniolikos, tai jinai skaitosi irgi blet nepilnametė ir irgi šimtas aštuonioliktas, ar antra, ar trečia dalis, – bet pažiūrėk į tas šešiolikametes: papai tokie blet, fygūrytės ten pyzdiec. Tu parūrinai, pareiškimą parašo, gaunasi, kad tu nepilnametę išprievartavai, žinai, bet dabar bachūrai pradėjo žiūrėti, kad neskriausti, žinai, nes mato, kas laisvėje darosi, supranti. Bet jeigu iki keturiolikos, vaiką – tai iš karto daiktus atima ir pas skiauteres.

Paniatkės (paniatijos) dgs. **pataisos namų (zonos), kalėjimo (krytos) paniatijos** kal. *pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašyti, neoficialūs „įstatymai“, normos ir tradicijos, kurių laikymasis visiems nuteistiesiems yra būtinas (nevogti iš nuteistųjų (****nekrysinti****), nebendradarbiauti su administracija ir ją ignoruoti, neskųsti, vengti kontaktų su žemiausios kastos nuteistaisiais, ginti savo garbę (siekti nubausti šmeižto apie tave skleidėjus), remti savus iš* ***abščiako****, neatimti ar nesumušti be rimtos priežasties, apgalvoti ir suvaldyti savo kalbą (****filtruoti bazarą****), laikytis tam tikrų elgesio taisyklių kameroje ir pan.*

Paniatlyvas kal. *besilaikantis pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytų, neoficialių normų (****paniatijų****) ir jas išmanantis nuteistasis.*

Paraša 1. kal. *tualetas, klozetas, išvietės kubilas.* **2.** kal. *maisto atliekos.*

Paravozas krim. *kaltinamasis, kuris tvirtina, kad nusikaltimą padarė vienas; prisiimantis kito (kitų) nusikaltimą (pagal išankstinį susitarimą):*

> Paravozu dažnai būna tas, kas nėra išvis dar teistas, nes jis mažai gaus, ir gali išvis – tik lygtinai gauti, jei ten kokia vagystė.

• **apsiimti paravozu, paimti (imti) paravozą** *prisiimti vienam visą kaltę už nusikaltimą:*

> Paravozu apsiima todėl, kad kam tempti penkiem nachui po aštuonis metus, jei jis gali vienas penkis atitempt. Jei nusikaltimą padarė ne vienas, o grupė – visada traktuojasi kaip iš anksto susitarę, bendrai veikdami, čia organizuotas nusikaltimas, sunkesni straipsniai iškart, o jei padielnikai jau teisti, tai irgi gali

sroką užvirint didesnį. Kad viso šito nebūtų, prieš dielą susitariama, kas bus paravozas, jisai pasiima viską ant savęs.

Paražniakas 1. krim. *melas, apgavystė; plepalai, skiedimas* • **paražniakus stumti** *meluoti, tuščiai kalbėti, tauzyti* **2.** nark. *blogos kokybės (silpnas, nešvarus, „kratantis“, atskiestas) narkotikas.*

Parkės dgs. nark. *paranojinė baimė, kliedesiai.*

Pasažyras 1. *keistas, neaiškus tipas; žmogėnas.* **2.** kal. *nepritapėlis, kas neaiškaus statuso, nesusipratėlis.*

Pasinti *stebėti, sekti:*

Nuvažiavo į Alytaus turgų, nusipirko kucho. Nu gerai, nusipirko, bet kaip grįžti? Tas turgus mentų pasinamas, visi taksiorai jiems dirba.

Pašildymas kal. *nuteistojo laivės atėmimu rėmimas materialiai (maisto, rūkalų ir kt. daiktų siuntimas ir pan.)* žr. **padagrievas**.

Patalokas kal. *griežčiausia kokia gali būti pagal straipsnį (laisvės atėmimo) bausmė:*

Man ten kaip piso pataloką, bet nieko, laiko kažkaip nejaučiau. Galėjo nuo metų iki penkių – tai penkis.

Pečius kal. *mobilusis telefonas:*

Reik mokėt mastyrint. Tapkėj yra neblogai: mentai meta šmoną, į tapkę įsikiši, apsiauni ir išeini su pečiumi tapkėje.

Peilis • pastatyti po peiliu krim. *apiplėšti, priversti ką nors daryti grasinant peiliu.*

Pianinas kal. *grotos iš metalinių juostų, privirintų horizontaliai (panašios į žaliuzes).*

Pionierius nark. *pradedantysis narkomanas.*

Pisti • pistis į (per) šikną, eisi pistis [į šikną] kal. *grasinimas už pataisos namų (kalėjimo) ar profesionalių nusikaltėlių tam tikrų tradicijų, normų (**paniatijų**) nesilaikymą (išdavimą ir kt.) būti pažemintam (**užfaršmačintam**) išprievartaujant.*

Pyzda • už pyzdą sėdėti kal. *atlikti laisvės atėmimo bausmę už moters, merginos iššaginimą.*

Portugalas kal. *priklausantis vilniečių neoficialiai nuteistųjų grupei (**mastiuchai**).*

Pramotas, pramotai ppr. dgs. kal. *skolos.*

Prasisukti • pra(si)sukti ant straipsnio kal. *nepabaigus atlikti (laisvės atėmimo) bausmės vėl nusikalsti.*

Pravierkė kal. *nuteistųjų suskaičiavimas ir patikrinimas:*

Nueini į pravierkę tą nachui, atsistoji, ten suskaičiuoja kaip žvirbliukus, kaip viščiukus nachui ir vsio.

Pribristi kal. *įsivelti į bėdą, prisidaryti problemų; įsipainioti į santykių aiškinimąsi (būti sumanipuliuotam ir pan.) ir dėl to nukentėti:*

Aš per jį vos nepribridau.

Prisimūtinti kal. krim. *nusižengti nerašytoms, neoficialioms pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų normoms, taisyklėms (**paniatijoms**):*

Ar tu prisimūtinai ką nors, ar iš kitos mastiuchos, ar tu nepatinki, nepritampi prie nieko – tai stato ant slidžių.

Pritonas *vagių, narkomanų, nusikaltėlių susitikimo, susirinkimo vieta; landynė.*

Putiovas kal. *aukštos kastos nuteistasis (**bachūras**), kuris laikosi tam tikrų pataisos namų (kalėjimo) nerašytų elgesio taisyklių (teisingų **paniatijų**):*

Putiovi negeria iš nešvaraus puoduko, nepakelia ant žemės nukritusios duonos, cigaretės.

Putiukas kal. *kas teatliko trumpesnę nei šeši mėnesiai laisvės atėmimo bausmę:*

Atvažiuoja į zoną, mėnesį pasėdėjai ir tau palavinkė chujinkė – ir važiuoji namo, kaip putiukas tada išeini, praslydai, reiškia, tu net nepabuvai zonoj, tu nežinai, kas yra zona, kaip putiukas ir išėjai.

R

Rabočkiniai (rabočkė) kal. *dirbantysis gamybinėje (darbo) zonoje*:

Pirma lokalkė vierchatūra, antra – bachūrai, o va į trečią pradėjo ožius kelt, o buvo anksčiau trečioji tik bachūrai ir rabočkiniai.

Rabotiaga kal. *sąžiningai dirbantysis gamybinėje (darbo) zonoje nuteistasis:*

Vopšim rabotiagos vadinami bachūrais, bet tikras bachūras tai, nu nedirbs. Vieni dirba, nes galimybės neleidžia ten jiems kitaip gyvent, niekas nešildo. Nu tada jis ir dirba, užsikala sau ant pavalgymo.

Raskladkė krim. *prisipažinimas padarius nusikaltimą; įdavimas* • **duoti raskladkę** *prisipažinti; išduoti, išpasakoti apie nusikaltimą.*

Raskolas krim. *prisipažinimas padarius nusikaltimą, nusikaltimo aplinkybių atskleidimas:*

Kai prirems tave, tada kaip mat dėsi raskolą.

• **duoti raskolą iki šiknos** iron. *greitai prisipažinti padarius nusikaltimą, viską išpasakoti apie nusikaltimą (išduoti bendrininkus ir pan.).*

Raskrūtkė kal. *atliekant laisvės atėmimo bausmę (pataisos namuose, kalėjime) padarytas nusikaltimas, už kurį perteisiama skiriant maksimalią papildomą bausmę (pridedant antrą laisvės atėmimo bausmę):*

> Raskrūtkė – tai kas prasisuka dar ant vienos dielos. Tu užmuši žmogų zonoj ir tave vėl teisia pagal naują bylą zonoj jau. Zonoj pavogsi, nieks ant tavęs pareiškimo nerašys, žinai, o jei užmuši, suspardysi, ten sužalosi smarkiai, ir gaunasi nauja byla, raskrūtkė vadinas. Duoda didžiausią sroką, kiek tau neša srokas, daleiskim nuo penkių iki dešimt – pisą červonsą. Ir tu sėdėsi pa koncu.

Ratuotas juok. *prisirijęs narkotinių tablečių, apsvaigęs nuo jų.*

Rieškės dgs. kal. *grotos (grotos ant langų, grotuotos durys).*

Rybinti (hibr.) kal. **1.** *prasmukti nepastebėtam.* **2.** *slėpti.*

Roba kal. psn. *privalomoji nuteistųjų apranga (uniforma):*

> Anksčiau robą išduodavo ir piderką, o dabar vaikštai kaip nori.

Rūchas kišen. *pajautimas, pastebėjimas, kad apvagia, apkrausto; pastebėjimas, kad dingo piniginė.*

Rūchnintis kišen. *pajausti, kad apkrausto kišenes, rankinuką.*

S

Sabas kal. *sunkiai auklėjamų nuteistųjų būrys (SAB), sunkiai auklėjamojo būrio lokalinis sektorius.*

Sakamiernikas, sakamernikas kal. *kas atliekant laisvės atėmimo bausmę kartu kalintis ar kalėjęs vienoje kameroje:*

> Sakamernikas tampa kaip brolis, žinai, trys ar penki žmonės sėdi apie tris metus.

Saldiakas kal. *saldi arbata.*

Sančiastis kal. *medicinos punktas, med. dalis:*

> Balnyčkė yra kalėjimo tipo ligoninė, o sančiastis – tai jau lageryj yra sančiastis.

Sapravadyla, sapravadila kal. psn. *raštelis (perduodamas, įduodamas perduoti):*

> Arklį suėmė su sapravadyla. // Čia anksčiau, prie rusų eidavo su tavim visąlaik kažkoks tai popierius, kažkokių autoritetų maliava eidavo, dar būdavo

sapravadila, kad žinotų, kas tu toks. Gaudavosi didesni kelionių mastai ir žmonių kiekis biešanai didelis.

Saulė • prasukti saulę, saules sukti krim. *apgauti, apsukti:*

Einam, prasuksim saulę. // Sukti saulę – tai yra apgauti, apipisti.

Schadniakas 1. kal. *planuotas įtakingų nuteistųjų (mastiuchos bachūrų), jų lyderių susirinkimas:*

Savaitgaliais vyksta schadniakas. // Neužmiršk, rytoj schadniakas, nes tavo žodis bus kažko vertas.

2. krim. *nusikaltėlių grupuotės (**šeimos**) susirinkimas.*

Seansas, sensas kal. *erotinės, pornografinės nuotraukos:*

Siena seansais apklijuota. // Sensus klijuot šiaip draudžia, bet čia nuo smienos priklauso, ateina jie ir nulupa.

Sėsti 1. *būti nuteistam laisvės atėmimu (patekti į kalėjimą, pataisos namus, pradėti atlikti laisvės atėmimo bausmę:*

Vis tiek žinojau, kad sėsiu, nes anksčiau buvau paleistas lygtinai už vagystę. // Narkomanai kai užlekia, jie laisvėj kaifuodami nevalgo, paskui sėda, atsigauna organizmas, žinai, ir pradeda putočinti, visi atsišeria.

Silkės dgs. kal. juok. *klaipėdiškiai.*

Skvazniakas kal. *slapta skylė sienoje tarp kamerų (pasikalbėti, siuntinukams perduoti):*

Skvazniakai būna užmastyrinti, duona užtepta, arba būna kamštis padarytas iš to paties gabalo kaip ir siena. Paskui ant to dar kokį nedidelį plakatą pakabina.

Slidės dgs. kal. *neoficialus išvarymas, negalėjimas būti dienos metu savo (kur paskirta) gyvenamojoje (miego) vietoje (sekcijoje) taip atlaisvinant daugiau vietos įtakingesniems nuteistiesiems; neoficialus išvarymas, priverstinis išėjimas iš kameros:*

Dvoikėj jei pakelia į tokią sekciją, kad visi vilniečiai, o aš iš Kauno, tai ką aš su jais kalbėsiu? Tai gaunas tokios kaip slidės, aš ten ateinu tik miegoti, aš atsikeliu ir einu į savo mastiuchą.

• stovėti (būti) ant slidžių *negalėti būti dienos metu savo (kur paskirta) gyvenamojoje (miego) vietoje, sekcijoje:*

Abščiake taip būdavo, kad ant slidžių turi būti kažkiek tai mėnesių, kai tik į zoną ateini, po to jau gali sekcijoj būt. O taip turi ant slidžių būt, būk kur nori: lauke, nesvarbu kur.

• **statyti (pastatyti) ant slidžių** *drausti būti dienos metu savo (kur paskirta) gyvenamojoje (miego) vietoje, sekcijoje; išvaryti, priversti išeiti engiant (**išlominti**) iš kameros:*

Tai pastatyt ant slidžių ir yra: duoda su taburete per galvą ir lominies iš chatos, arba koks ožys blet patenka į chatą.

• **plotnos slidės** *griežtas draudimas būti dienos metu neoficialios nuteistųjų grupės pagal miestą sekcijoje (**mastiuchoje**):*

Pagal senesnius supratimus slidininkas yra tas, kas išvis neturi kur gyvent. Jisai ateina permiegot kur pakeltas jisai, kur jį pakėlė, jisai vat permiega ir dieną – vsio, vėl eina, padjomas – išeina, atbojus – vėl į lovą, padjomas – ir vėl. Va ten va slidininkas. Bet jisai gali eit po sekcijas vaikščiot, ten po mostį, pas pažįstamus, pas kitus, o plotnos slidės – tai kada tu jau niekur negali eit, į kitą sekciją negali, tu tiktai permiegot gali kur esi pakeltas.

Smiena kal. *pamaina:*

Jei gera smiena, tai po atbojaus išjungia anteną, nu ir žinai, kad reikia eit miegot. O kai bloga smiena, tai visi ir žiūri teliką, o paskui jie eina tikrint ir nuobaudas gali gaut.

Sniegas nark. *kokainas:*

Sniegas, tai čia aukščiausios probos koka, sniežokas, devyniasdešimt procentų.

Splavas • paleisti pa splavu krim. *priduoti, įduoti policijai; išduoti:*

Nesinori jo pa splavu paleist, nes jis mums padeda visokeriopai ir priklauso ten tam Statybos departamentui. // Tą kartą paleido pa splavu, paskui dar. Nu nemąsto, iš tokių žmonių.

Srokas kal. *laisvės atėmimo bausmės atlikimo laikas; bausmė laisvės atėmimu:*

Tai tas turėjo dvylika metų, blet, sroko ir antras teistumas. // Pas ją šeši srokai, su kuo tu, kurva, susidedi?

• **eiti ant sroko** *daryti nusikaltimą, painiotis į kriminalinę veiklą:*

Tai ko tu nori, sakau? Dešimtoj klasėj jau turi skolų, mokytis tingi, į armiją nenori, – tai, sakau, eik ant sroko!

Styčkė kal. krim. **1.** *konfliktas, susirėmimas; kivirčas.* **2.** *susirinkimas:*

Jei mes tarp mastiuchų prisidarom ką nors, tai vierchų būna styčkė, jie sprendžia klausimus, pasitaria, ką su mumis daryt.

Stogas 1. kal. *mokestis už apsaugojimą nuo reketo, išnaudojimo ir pan.:*

Tu moki stogą mastiuchai bloką „Red White'o“ į mėnesį, ir paskui tave būre šildo, ar kai neuviazkės būna kokios, tai pastovi už tave.

2. krim. *neoficialūs ryšiai (bendradarbiavimas) vyriausybės struktūrose ir teisėsaugoje; užnugaris, protekcija; duoklė reketuotojams už „apsaugą“ ir pan.; gynėjas:*

Mano buvę policijos viršininkai užtat ir gaudavo aukštus postus, pagyrimus, aukštus apdovanojimus, vien dėl to, kad nelindo prie tokių dalykų, buvo „stogai“ ir mums, pavaldiniams, drausdavo lįsti prie jų.

Strielkė krim. *susitikimas, susitikimo vieta.* • **sumesti strielkę (strielkes), sumušti strielkę** krim. *susitikti:*

Chebra sumušė strielkę. // Sumetė strielkes visų didžiausių grupuočių lyderiai.

Striomas kal. krim. *saugantys bendrininkai, sargyba* • **stovėti (eiti, pastovėti) ant striomo** krim. kal. *saugoti nuo pavojaus, įspėti apie ateinančius* ***mentus****:*

Eidavo į trasą kartu, dviese, tryse mentai, o jis du klapčiukus paima. Jie kaip ant striomo, irgi kartu dalyvauja, jei čiut kas – ten atmazkė, mes čia farai, paima už rankų juos, tipo rišykla, o patys paleidžia ir paskui dalinasi.

Striominti krim. kal. *saugoti bendrininkus nuo pavojaus.*

Sūka 1. kal. *bendradarbiaujantis su administracija laisvės atėmimo vietose (pataisos namuose, kalėjime) skundikas, išdavikas:*

Preschata buvo iš kalinių tarpo, bet jiem darydavo nuolaidas tam tikras, duodavo išgert jiem, pavalgyt, žlobai su tokiais machavykais. Jie prisimūtinę visi, sūkos, jie labiausiai bijodavo, kad juos išveš į zoną, nes zonoj nuteistų juos, jau eitų po parakanais, spec. etapais važiuotų. // Užkaziolino mane sūka.

2. krim. *informatorius, bendradarbiaujantis su teisėsauga, policija; parsidavėlis, niekšas (išdavęs savus buvęs* ***blatnasis****), pažeidęs kriminalinio pasaulio, profesionalių nusikaltėlių nerašytas, neoficialias normas, taisykles (****paniatijas****):*

Mentai stengias užverbuot ką nors iš grupuotės, tipo dirbi mums arba sodinam. Jis sutinka stukačint, jam net pinigus gali mokėt, bet dažniausiai vėliau vie tiek sužino, išlenda galai, kad jis sūka.

Susikurvinti kal. krim. *nusižengti nerašytoms kriminalinio pasaulio garbės nuostatoms, normoms (****paniatijoms****) ir pan.:*

Susikurvina bachūrai dėl to, ar už kaifą, ar prasiskolina.

Svidankė 1. kal. *trumpalaikis (2–4 val.) arba ilgalaikis (1–2 parų) pasimatymas.* **2.** *pasimatymų kambarys.*

Š

Šalmanas krim. *vagių, narkomanų, nusikaltėlių susitikimo, susirinkimo vieta; vagių* ***pritonas****:*

Šalmanas yra visų narkotų, valkatų vieta.

Šanchajus kal. *vieta, kurioje gyvena* ***džiumbrai****:*

Šanchajus nu tai gaunas panašiai kaip vokzalas, didelė kamera, džiumbrynas, kur seniai kokie nors gyvena, žinai, nei prausiasi, nei ką, visi baisuokliai sukritę vienoj krūvoj.

Šarai dgs. kal. *į varpos galvutę įstatyti plastmasiniai rutuliukai.* • **į(si)kalti (įpisti, statyti, kaltis, į(si)varyti) šarus** *prakirtus varpos galvutę į(si)statyti plastmasinius rutuliukus:*

Sako, kaip su šarais, ar bobos kaifuoja? Sakau, atsinešk atviortkę, įpisiu šarus, tai žinosi ar kaifuoja, ar ne. // Trijų šarų jau negalima statyt, nes iššoka šarai paskui, labai reikia techniškai padaryt.

Šaratai dgs. kal. *į varpos galvutę įstatyti plastmasiniai rutuliukai (padaryti iš gabaliuko, nupjauto nuo dantų šepetuko; nulieti iš ištirpinto polietileno maišiuko ir sulašinto į duobutę muile ir pan.):*

Jeigu neturi bybio, tai tau nepadės ir ten tie šaratai. Moterim tai dar chujoviau gaunasi, vėžio labai didelė, supranti, rizika dėl svetimkūnio šito. Žiūrint, kaip ten, žinai, bet jeigu kokios komplikacijos su gimda, tai ten labai dažnai, kad būna veiksnys vienas, lemiančių šitą chuinią.

Ščipakas kišen. *kišenvagis (viešoje vietoje vagiantis svetimą turtą iš asmens drabužių, rankinės ar pan.):*

Ji dabar inteligentę vaidina, bet ščipakė achujitelna, kai pasitaiko proga – tai pasiima, čia jau genuose yra tas.

Šeima krim. *organizuota nusikaltėlių grupuotė:*

Anksčiau visi tie mafijozai jobani, kurie rėkdavo: o, kas kaifuoja – nachui iš šeimos arba susitvarkyk, o patys ticharia. O pats blet ten ant to balto sėdėjo achujitelnai, supranti, varydavo čiut ne po gramą ant karto. // Tu moki šeimai į abščiaką, paskui jie tave šildo.

Šestiorkė kal. krim. *„patarnautojas“, užguitasis:*

Toks bachūras tipo: bachūrauja, bet kaip ir pusiau dūchas – ni tuda, ni siuda, tai tokį šestiorke vadina, pasakė jam – jisai ir lekia. Gaunas toks kaip pusė dūcho, pusė bachūro.

Šildyti 1. kal. *siųsti, perduoti nuteistajam laisvės atėmimu maisto produktų (kiešarą), cigarečių, arbatos, pinigų ir pan., materialiai remti:*

Gali sakyt, kad mane irgi šildo, aš tau duosiu irgi ko tau reikės, ateik pas mane į prachodą, aišku, jis man neprivalo duot, mes ne kentai.

2. krim. *duoti kyšį.*

Šyrikas, širikas nark. *vartojantysis intraveninius narkotikus.*

Šliapa 1. kal. *varpa, penis:*

Su fūra dirbt tai nebent kam penkešim metų kokiem: vaikai dideli, žmona jau nerūpi, nestovi blet, kokia kurva šliapą pačiulpia, baravyką nukarusį paglosto blet, ir vsio.

2. kal. *už mokestį (**pontą**) teikiantis sekso paslaugas žemiausios kastos nuteistasis:*

Šliapa – tai kur už pinigus ant danties ima, pisasi į šikną, va tokį šliapą pravardžiuoja, neputiovas gaidys čia. Kitus gaidžius nevadina šliapa, nu šūstriakas gali pavadint, bet tarpusavyje gaidžiai tai nevadins, nes gaus į nosį, jeigu pavadins putiovą gaidį šliapa.

Šmielius kišen. *piniginė:*

Sėdau už šmielių. // Vienam taip buvau išpjovęs kišenę, išpjoviau su britva, išėmiau tą šmielių, jis išlipo ir išsivertė kišenė, matosi, kad baltas pamušalas taip išvirtęs, o jisai eina. Į turgų nuėjo, prie „Planetos“, toks jau pagyvenęs senis, šimtas dešimt litų buvo, į turgų važiavo. Jisai taip saugojo, saugojo, pilnas toks, žinai, troleibusas, vis pačiupina, paticharina, žinai. Aš palaukiau jau situacijos, kada jau nusileidom čia nuo kalno, žinai, prie „Planetos“ jau tuoj darys duris, aš greit su dviem rankom, prilaikiau su viena, greitai – všit, ir vsio, šmielius jau pas mane rankose ir duris atidarė, ir jisai išlipo – ir išvirto kišenė. Eina, žmonės žiūri, bet nė vienas nepasakė, žiūri, žinai, kaip į trenktą kokį.

• **išmušinėti šmielių** *apžiūrėti, apieškoti pavogtą piniginę.*

Šmonas kal. krim. *krata, apieškojimas:*

Prasidėjo šmonas, viską atėmė.

• **pisti (kalti) šmoną** *atlikti kratą, apieškoti, iškrėsti.*

Šnyrius kal. **1.** *tvarkantis kameros, brigados patalpas nuteistasis (ppr. vietoje kitų nuteistųjų):*

Kamera turi plauti, tvarkyti paeiliui visi, tai ką nors uždūchina arba gali ir pats sutikti tvarkyti už kitus, ypač jei tavęs iš laisvės nešildo; jam duoda už tai cigarečių arbatos.

2. *oficialiai parankiniu valgykloje dirbantis nuteistasis (dengiantis stalus, dalijantis maistą); dirbantis valgykloje* ***dūchas****:*

Šnyrius yra tas, kuris maistą ant stalo paduoda. Jis yra dūchas ir už tą darbą gauna šaibas.

Šucheris krim. *budintis ir įspėjantis bendrininkus apie pavojų (kontrabandininkų žvalgas ir pan.)* • **stovėti ant šucherio** *budėti, saugoti bendrininkus įspėjant apie pavojų.*

Šūstriakas kal. *aukštos kastos nuteistasis:*

Vargančikas pardaviinėja daiktus, tu jam duodi ką nors parduot, pavyzdžiui, va kurtkę arba kedus, batus, kelnes, nu ką nori, jisai vargankes suka. Tu nenori pats ten, skaitai save prie šūstriakų ar putiovų, nenori pats nešiot tų daiktų, tai va – pasišauki vargančiką. Nori užsidirbti ir vsio, nunešk – parduok, nu jis ir bėgioja.

Švabra kal. **1.** • **eiti (sėsti) ant švabros** *pradėti būti patarnautoju, tarnu kitiems nuteistiesiems (****dūchu****); pradėti* ***dūchauti****:*

Prasilošė kortom ir sėdo ant švabros.

2. *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose) skuduras grindims plauti:*

Švabra būna valdiškas rankšluostis, o sau veidui ir rankom šluostytis jau savo naudoja. Gali ir kokią maikę kaip rankšluostį turėti.

T

Tarčiokas kišen. *narkomanas (džn. vartojantis intraveninius narkotikus):*

Tarčiokas jisai, nu, jisai Klaipėdoj vėžinasi ten. Jisai kuom užsiima – platina vienkartinius švirkštus tarčiokų tarpe, ten dar kažką, užsiima tokia veikla.

Televizorius kal. *sieninė lentyna, pakabinama ant sienos spintelė be durų su daug skyrių maistui ir daiktams laikyti:*

Į televizorių nieko nesukiši, ten prausimosi visokie, žinai, dalykai sustatyti visur, tai deda į balkoną. Šiaip stengiamasi duoną, maistą į televizorių.

Terpyla krim. *nukentėjusysis (apvogtasis, apiplėštasis, apgautasis ir pan.):*

Jei terpyla pastebi, kad pas ją dingo piniginė, gaunasi rūchas, turi išmest tada. Išmest ar ten, jeigu daug žmonių važiuoja, tai perdavei vienas kitam, jeigu spėji.

Tiuremščikas *nuteistasis, kalinys.*

Tiuriaga *kalėjimas:*

Kai grįši iš tiuriagos – būsi jau kitoks.

Tiurma 1. *kalėjimas, tardymo izoliatorius–kalėjimas.* **2.** *bet kuri laisvės atėmimo įstaiga (pataisos namai, kalėjimas ir kt.).*

Torpeda 1. kal. *pataisos namų neoficialių lyderių (**vierchų**) nurodymus vykdantis nuteistasis (džn. pagal nurodymą sumušantis, atimantis ir pan.):*

Torpeda, tai tokie, kam pasakė – fas! – ir jisai daro, principe smegenų nulis. Torpedinė galva, mažai, kaip sakoma, galvoja, pasakė – reikia sudaužyt ir viskas, jam pochui, kad, žinai, ten, šiandien duosi tu jam į ausį, o paskui suksies dar ant sroko, kad tiktai neišeit, nes žinai, kad išeisi ir tau tenai laisvėj bus šaka.

2. krim. *smogikas, nusikaltimo vykdytojas:*

Torpedos nieko negalvoja, tik daro – puškos, kumščiai.

Traktorius kal. *savadarbis elektrinis prietaisas vandeniui užvirinti (tarp dviejų skardelių (skutimosi peiliukų) įdėjus degtukus, jos apvyniojamos siūlais, prie skardelių prijungiami laidai):*

Paimi samadielną traktorių, vieną laidą į fazę įkiši, pats traktorius vandenyje, o kitą laidą prie radiatoriaus pabrauki – ir daug kibirkščių gaunas, vatą pridedi ir ji užsidega, nuo jos cizą prisidegi. Tai čia taip vadina – šokti ant fazės.

Triasūnas nark. psn. *drebulys, tirtėjimas (prasidėjus negalavimams (**kumarams**) abstinencinio sindromo metu):*

Kai kumarai prasideda – iškart triasūnas, išbąli, pila prakaitas, silpnumas visuose sąnariuose – vos pasivelki.

Tripas nark. *narkotinės euforijos būsena; transas, narkotikų sukeliami haliucinaciniai, psichodeliniai potyriai, psichodelinė „kelionė“:*

Kartais atsigamina tai, ką tu tripo metu išgyvenai, bet tu neradai su kuo palygint, ane, ir vieną gyvenimo akimirką sutampa tai, kas buvo tripo metu ir realioj realybėj.

Triumas kal. *drausmės izoliatorius (iki 15 parų); kalėjimo karceris (iki 15 parų):*

Kai įkiša į triumą, tai ten į pasivaikščiojimus veda vieną valandą, negauni laiškų, nieko – ir taip penkiolika parų.

U

Ugalovnikas *kriminalinis nusikaltėlis.*

Umniakas nark. *polinkis postringauti, filosofuoti būnant apsvaigus (ppr. nuo marihuanos, psichodelikų); įmantriai ir su apsimestiniu išmintingumu kalbėti* • **vaikščioti ant umniako** *vaizduoti protingą, gudreiviškai postringauti, būti linkusiam į filosofavimus (ppr. apsvaigus).*

Uodega 1. kal. *lygtinis atleidimas nuo bausmės prieš terminą ir paleidimasi iš laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietos:*

Jis buvo iš zonos išėjęs, turėjo uodegą, vėl parišo, tai dabar gavo du metus.

2. • **turėti uodegą** kal. krim. *būti prasižengus kriminalinio pasaulio ar pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų neoficialioms, nerašytoms normoms, taisyklėms (**paniatijoms**); būti netinkamai pasielgus ir tai slėpti:*

Kas jau prie autoritetų, tai negali turėti uodegos, tu jam negali pareikšti pretenzijų. Jei turi uodegą, praeityje galėjo su mentais bazarinti, bespridielą kokį būt užstumęs.

3. krim. *įtartino asmens sekimas; sekantieji paskui potencialią auką ir pan.*

Urka 1. kal. krim. psn. *patyręs, profesionalus kriminalinis nusikaltėlis:*

Urka yra iš blatniakų kas, autoritetas.

2. *banditas, plėšikas.*

Užfaršmačintas kal. **1.** *už šiurkščius pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytus, neoficialius normų, taisyklių (**paniatijų**) pažeidimus pažeminant apipiltas šlapimu, išmatom ir pan.; išprievartautas, turėjęs priverstinių homoseksualių santykių ir kt.* **2.** *„suterštas“ daiktas: nukritęs ant išvietės, kas paliestas žemiausios kastos nuteistojo ir pan.*

Užfaršmačinti kal. *už šiurkščius pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytus, neoficialius normų, taisyklių (**paniatijų**) pažeidimus pažeminti apipilant šlapimu, apmėtant panaudotomis arbatžolėmis, išmatom, apspjaudant ir pan.; priversti turėti*

*homoseksualių santykių, išprievartauti, taip ką nors padarant nuskriaustuoju (**gaidžiu**) ir pan.:*

Griežtam ten išvis paniatijos: tu gaidžiui iš rankos negali duot, nes ranka užfaršmačinama, su tavim nieks nesisveikins.

Užsidarėlis kal. *kas specialiai daro nusižengimą, kad jį uždarytų į baudos izoliatorių, norėdamas išvengti susidorojimo, sumušimo iš nuteistųjų pusės:*

Kas užsidarė specom, tą vadina užsidarėliu. Buvo kokia styčkė, jam pradėjo degti šikna, piso mentui į snukį ir techniškai užsidarė.

Užsikuražinti kal. *pavalgyti saldumynų (kuražų), ppr. užgeriant stipria arbata, kava:*

Kuražai yra sausainiai, saldainiai ar kas ten. Sako, einam, pabūchinsim ir užsikuražinsim, tai žinok, kažko tai bus prie arbatos, saldumynai.

Užtarmozinti kišen. *padedant bendrininkams dirbtinai sukelti grūstį, suspausti, užspausti apvagiamąjį:*

Užšokai į priekį, pavyzdžiui, va aš lendu pas tą bobą į rankinuką ir aš jai liepiu užtarmozyt, ar dar kažkam tai. Ji užtarmozina ir gaunasi spūstis.

V

Vachta kal. *kontrolės ir paleidimo punktas (KPP):*

Pro vachtą geriau nieko draudžiamo nesinešk, nes nušmonuos.

Vagis krim. kal. **1.** *užsiimantis tik vagystėmis kvalifikuotas nusikaltėlis, vagis profesionalas, recidyvistas, griežtai besilaikantis nerašytų, neoficialių kriminalinio pasaulio „įstatymų“ (**paniatijų**) ir tradicijų (nebendradarbiauja su policija ir teisėsauga, neišduoda bendrininkų, pragyvena tik iš nusikalstamos veiklos (vagysčių) ir kt.):*

Kas tikras vagis, tai dirba tik savo darbą – vagia, kas ant mentų nedirba, laikosi vorovskųjų paniatijų. Va Pilvas blet – tuoj turi atsimest iš Alytaus, devinta chodkė, jis išeina ir daugiausiai kokius metus laisvėj pabūna, chui – nė metų blet neprabūna, šešis mėnesius, paskui vėl į griežtą, į Marijampolę, Alytų. Bet dabar už kišenę mažai duoda, tarybiniais metais pitaką iškart gaudavai.

2. vagis [vor] v zakone krim. kal. *didžiausias kriminalinio pasaulio autoritetas, kitų autoritetingų nusikaltėlių susirinkimo (schodkės) sprendimu pripažintas „įstatyminis“ vagis, kuris laikosi tam tikrų vagiškų įstatymų „vagių garbės kodekso“ (pagal senąją tradiciją turi būti ne kartą teistas, nedirbęs valstybinio darbo, nevedęs, netarnavęs*

*armijoje, išsižadėjęs tėvų, neteistas už žmogžudystę ir iššaginimą, neprasižengęs **paniatijoms**, nebendradarbiavęs su policija ir pan.):*

Vor v zakone turėjo nebūt dirbęs jokio valstybinio darbo, neteistas už išprievartavimą, už žmogžudystę, nevedęs, karočia ten yra visas garbės kodeksas.

Vakzalas kal. *pereinamo tipo sekcijos; didelė sekcija (gyvenamoji patalpa pataisos namuose):*

Zonoj yra vakzalas, jinai pereinama, išplanavimas kitoks: dvi eilės ir per visą sekciją. Durys gale atsidarė, o ten dar kita maža sekcijukė, norint į mažą sekciją nueit, reikia pereit per vakzalą visą. O taip būna sekcijos atskirai: va vienas įėjimas – vsio, ir tenai ta sekcija, yra kitas įėjimas – vėl kita sekcija. O vakzalas taip: per ją pereini, atsidarai duris, vėl kita sekcija.

Valakūša nark. *ilgiausia antroji (po prichodo) narkotinės euforijos fazė:*

Šita žolė ne ant miego velka, – o ant bazaro, ant valakūšos.

Valčiokas kal. *stebėjimo akutė kameros duryse:*

Valčiokas yra duryse akis, kad mentai galėtų stebėti kamerą.

Vamzdis 1. nark. *vena **[trūba]*** • **pravaryti (pavaryti, praleisti)** pro (per) vamzdį *prapirkti narkotikams:*

Tai čia klasikinis variantas, kas uždirbo namus, mašinas pardavinėdami kaifą, po to patys užsėsdavo ant kaifo ir pravarydavo viską pro vamzdį.

2. • nešvarus vamzdis krim. *nelegalus ginklas, kuriuo atliktas kriminalinis nusikaltimas:*

Kai perka nelegalius ginklus, tu negali būti garantuotas, ar jis švarus, gali būti nešvarus vamzdis, gal po kiek laiko padarys balistinę ekspertizę ir tave apkaltins, kad tu su juo padarei nusikaltimą, ir tu gal net neįrodysi, kad nepadarei.

Varanokas *policijos mašina su uždaru kėbulu suimtiesiems vežti; konvojaus automobilis nuteistiesiems pervežti:*

Prašmonavo, susodino į varanoką.

Vargančikas kal. **1.** *kombinatorius, machinatorius, kas ką nors parduoda ar gamina ir parduoda (**varganina**):*

Vargančikas – tai kur suka makles, suka vargankes, kupy – pradai. Va duodu kožą – parduok, sakai, už penkiasdešimt, o tu kiek gausi. Nu jisai ir laksto su ta koža po visą zoną – kam parduot.

2. *už užmokestį teikiantis sekso paslaugas žemiausios kastos nuteistasis (**neputiovas**):*

Vargančikas, tai tas, kuris už kažkokį tai atlygį tau nugrauš arba pasipis į šikną.

Varganinti kal. **1.** *sukti kokius biznelius, mainikauti, dirbti ką nors; stengtis ką nors gauti, kombinuoti:*

Dvylika štukų varganino su juodu kaifu, tai čia jam, tam vargančikui pasisekė prasisukt.

2. *už mokestį teikti sekso paslaugas.*

Varkė krim. *machinacija (**maklė**):*

Sako, kad nėra mažesnės varkės kaip už dešimt štukų, – aš ir sakau, – jo, jo, tipo. Bet kaip, karočia, paprastus daiktus vagia, kaip čiešina, taip čiešina.

• **sukti varkes** *daryti machinacijas, biznelius* • **susukti (prasukti) varkę** *sėkmingai padaryti machinaciją, uždirbti pinigų.*

Velnias kal. *apsileidęs, nevalyvas, nesiprausiantis, moraliai žlugęs nuteistasis, neturintis jokių teisių; utėlius (**džiumbras**):*

Įmeta kokį velnią, utėlėtas, tai ką darysi, sakai, – smuk nachui!

Versti kal. krim. *žudyti:*

Jį pa bespridielu nuvarė į gaidyną ir jis turėjo verst gaidį. Jisai užvertė, jį iš karto išvežė į krytą ir jis ten su normaliais bachūrais sėdėjo. Čia yra to žmogaus garbės reikalas.

Vežimas *svaigimas, narkotinė euforija:*

Kas jau įklimpęs senai, kieno didelė dozė, tie jau to vežimo nejaučia, ją susileidi, kad tik galėtum kažką daryt, ieškoti pinigų kitai dozei.

Vierchas kal. **1.** *neoficialiai vadovaujantysis nuteistiesiems pataisos namuose (zonoje); vadovaujantys lyderiai, autoritetai; atstovaujanti nuteistiesiems neoficiali pataisos namų valdžia:*

Iš abščiako vierchai perka šnapsą, paperka zonos darbuotojus, kartais į laisvę išplauna tuos pinigus. // Vierchas turi bachūrų, dalis tų bachūrų yra torpedos, kurie viską vykdo. // Jei tavęs nieks iš laisvės nešildo, tu gali prašyti vierchų, kad leistų eiti į rabočkę. Nu ir jie paderina, jei tu su jais sutari.

2. *neformalus nuteistųjų grupės lyderis:*

Kiekvienas lygmuo turi savo vierchus, dūchus: ir ožiai turi, ir gaidžiai. Ateina pas jų tą šnyrių ar pas, žinai, gaidžių vierchą, tai jis tau ir išrašo, kokią tu nori, ten tokia, tokia, tokia „mergina“. Pasako ir pyzdec.

Viertūškė, vertūškė, vertuškė *machinacija, kombinavimas:*

Padariau vieną vertuškę ir man dujinė įranga nieko nekainavo.

Vieta • padėti į vietą kal. krim. *nužudyti:*

Padėjo į vietą savo bobą su sūnum.

Viršus kal. *neoficialiai vadovaujantysis nuteistiesiems pataisos namuose (**zonoje**); vadovaujantys lyderiai, autoritetai; atstovaujanti nuteistiesiems neoficiali pataisos namų (**zonos**) valdžia:*

Aš pasidariau perevodą į antrą lokalkę ir turiu eiti pas viršų, kad duotų dabro, ir tu galėtum eit į rabočkę. // Viršus yra vierchatūros kentovkė.

• laikyti viršų *būti vadovaujantiems, lyderiauti.*

Vištidė kal. iron. *žemiausios kastos nuteistųjų lokalinis sektorius:*

Kas į zoną atvažiuoja ir slepia apie save ką nors, tai jis principe ant virvutės kabo. Jeigu galai išlenda, kad jis ten grybą užpjovęs, tai, galima sakyti, vištidė jau jo.

Vitaminas nark. *amfetaminas.*

Vyškė 1. kal. *apsaugos ir stebėjimo bokštelis, sargybos bokštelis:*

Stovėdavau devintoj vyškėj, buvo zonoj karantinas, visi, kurie norėjo susitikt, ateidavo prie mano vyškės pakalbėt. Negeras karys buvau. Aš turėdavau vobšče pasiūlyt trauktis nachui arba nušausiu.

2. kal. psn. **vyšakas** *mirties bausmė (sušaudant):*

Gavo vyškę, po to sustabdė vyškę, perteisė, gavo pažyzneną, ir paskui iš pažyznenos nurašė jam, gavo penkiolika krytos.

Vložinti kal. krim. *paskųsti, įskųsti:*

Operui vložins ir pats sėdėsi.

Volnas kal. *iš laisvės (ppr. apie maistą):*

Yra zonoj paprotys, kad zekas, kuriam jau lieka penkiolika parų iki išėjimo į laisvę, tai jis gali valgyti tik volną maistą, nu iš laisvės siuntiniais atneštą.

Vtariakai (ftariakai) ppr. dgs. **1.** nark. *antrinė žaliava, vieną kartą apdirbta augalinė žaliava (aguonų galvučių lukštų išspaudos ekstrahavus opijų ir pan.):*

Pas mane garaže rado tris su puse kilo vtariakų, – nuo šešių iki penkiolikos metų srokas, neįrodysi, kad čia antrininkai, supranti? Jie antrininkai, ekspertizė tai pasakys, bet jie kažkada tai buvo pirmokai tipo, jie taip ryškina. Ir kiek iš tų trijų su puse kilo galėjai padaryt dozių, supranti. Tris su puse kilogramo, reiškia, sausų, tai čia gaunasi: nu, skaityk, šimtas peešim gramų stiklinė, nu čia nėra tiek daug, turėtų būt beveik maišas, trisdešimt stakanų kažkur tai, kad tau sroką tokį įpistų, ketvirtą dalį.

2. kal. *vieną kartą jau užplikytos arbatžolės (likusios nuo arbatos):*

Kuris šūstresnis, gudresnis gaidys, tai kancarus pirmas surenka, kitas, kas gudresnis, prabėga vtariakus paima, paprašo jau, kad neišpiltų, paskui tarpusavy jau čiut ne muštynės, kad tu paėmei mano vtariakus.

Z

Zakonas kal. krim. *neoficialios, nerašytos kriminalinio pasaulio ir pataisos namų (kalėjimo), nuteistųjų tam tikros elgesio normos, taisyklės, tradicijos, „įstatymai“ (kaip gali ar negali elgtis priklausantis tam tikrai kastai nuteistasis, supratimai apie tabu ir kt.):*

Laisvėj yra kitaip, o čia kitas gyvenimas, kiti zakonai. Čia negali būti savim, negali elgtis kaip norėtum, nes susidarys ne tokią nuomonę kaip reikia. // Zona ir kalėjimas – čia kaip du pasauliai atskiri, zakonai atskiri: kalėjime gali jisai šūstriaku būti, žinai, nuvarys į zoną, gali ten jisai bybį čiulpti nachui. Žinai, kaip būna visokių durnelių – aš čia blet nachui, čia tą, čia tą dariau blet, tą dariau, aš čia šūstriakas, – atvažiuoja, gauna per bumbulą ir viskas.

Zaliotnas krim. *nevietinis, atvykėlis (apie vagį):*

Tai matos trasoj, kad nepažįstami dirba, zaliotni.

Zamaročka nark. *neadekvatus, idiotiškas elgesys; manija, įkyri idėja.*

Zamienkė(s) kal. **1.** *seni, sudėvėti drabužiai:*

Etape vienam lopui vietoj gerų šmutkių įkišom zamienkes.

2. *sportiniai rūbai, treningas:*

Turi kokias zamienkes, kedus fūlę palošt?

Zapadlo kal. krim. *laikyti pažeminimu daryti ką nors, kas prieštarauja pataisos namų (kalėjimo), nuteistųjų ar kriminalinio pasaulio, profesionalių nusikaltėlių elgesio normoms ir taisyklėms (**paniatijoms**); tabu pagal **paniatijas**, kaip negalima elgtis:*

Bachūrui toks dalykas yra zapadlo.

Zaprietas, zapretas kal. **1.** *daiktai, medžiagos ir reikmenys, kuriuos draudžiama įsigyti ir turėti nuteistiesiems:*

Zaprietas yra dachuja kas: pinigai, alkoholis, adekolonai, peiliai – visi va tokie yra zaprietas.

2. *ko negalima daryti pagal pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytas, neoficialias normas (**paniatijas**), kas **v padlu**, tabu:*

Kai meta brasoką, kad nesplavint dūcho, tai siunti gaidį paimt brasoką. Bet paskui buvo schodkė ir nutarė, kad jeigu gaidys ima brasoką su maistu ar cigaretėm, tai čia jau faršmakas išeina. Tai dabar zaprietas gaidžiui imt brasoką, nebent tik gali, jeigu brasoke pontas.

3. *draudimas naujokams pusę metų nuo bausmės atlikimo pradžios vartoti narkotikus (rūkyti **žolę** ir pan.), gerti svaigalus, būti sekcijoje:*

Kaip sėdo Daškė, panaikino zaprietą. Sako, jei aš normalus bachūras, kodėl man negalima rūkyt, būt sekcijoj? Jis šoko prieš visą zoną, surinko chebrą ten zonoj iš tų, kas priešinosi, kokį dvidešimt. Jau buvo paruoštas lakas, dažai, būtų juos sudeginę. Bet paskui atvarė pirmas pulkas, ir gavosi taip, kad jie atstovėjo.

Zaprietkė(s), zapretkė(s) kal. *tvora su spygliuota viela; draudžiama zona tarp tvorų.*

Zaprietnas kal. *draudžiamas.*

Zatyčkė kal. *kamštis (skudurų gniutulas) klozetui užkimšti:*

Zatyčkė – tai yra užkimšti parašą.

Zavchozas kal. *brigados, sekcijos vyresnysis:*

Zavchozas yra atsakingas už sekcijos tvarką, jis oficialiai skiriamas, jisai už tai gauna šaibas, jam moka, ant laro deda pinigus. Bet šiaip tai tokia vieta, nu skaitos v padlu.

Zazončikas kal. *(nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose) dirbantysis ūkio darbus besargybinis:*

Zazončikas yra kas ūkio darbus dirba, jis gali be sargybos ir už zonos išeiti. Kas lengvą straipsnį turi, tai gali zazončiku eiti, bet šūstriakai tai, aišku, niekada neis.

Zekas kal. *nuteistasis laisvės atėmimu, kalinys; suimtasis, tardomasis:*

Senas zekas niekada neguls ant pliko betono, nemiegos šiltai neapsiklojęs kojų ir nugaros.

• **zek(as) pa natūre** kal. *kas daug kartų teistas ir garbingai (kaip **bachūras**) atlikęs laisvės atėmimo bausmę:*

Kas pasėdėjęs, laikosi visų tų paniatijų, visų tų įstatymų, mentam nekeliaklupščiauja, žinai, kaip kiti, tai ant tokio pasako – zek pa natūre.

Zekiškas kal. *susijęs su laisvės atėmimu, nuteistaisiais, su pataisos namais (**zona**).*

Zelionka kal. *naujokas, kas pirmą kartą atsidūrė pataisos namuose (**zonoje**), kalėjime (**krytoje**) atlikti laisvės atėmimo bausmės:*

Zelionką iškart išlomino.

Zioma kal. *kraštietis, tėviškėnas.*

Zona 1. *bet kuri laisvės atėmimo įstaiga (kalėjimas, pataisos namai ir kt.):*

Iš jo tokį gaidį padarys zonoj, kad ai ai.

2. kal. *bendrojo, sustiprinto ar griežtojo režimo pataisos namai (iki 2003 m. pavadinimas buvo pataisos darbų kolonija); nepilnamečių tardymo izoliatorius – pataisos namai (**malalietkos**):*

Kas atsėdėjęs ne vieną kartą jau, atvažiuoja į zoną, jau pusė pažįsta ten tave, jau visi pasitinka, iškart čyfero užverda tau, jau rūkyt atneša iš abščiako, arbatos pradžiai. O paskui sukis pats kaip moki, ne pirmąkart sėdi, galvą turi ant pečių ir vsio.

Zonskas *susijęs su bet kuria laisvės atėmimo įstaiga (pataisos namais, kalėjimu).*

Zviozdačka nark. *prinokusios aguonos galvutės karūnėlė.*

Ž

Žaisliukas kal. *mobilusis telefonas:*

Čia kad suklaidint ožius, zonoj vadina mobiliaką žaisliuku.

Žertva kal. krim. *kas elgesiu nusižengia pataisos namų (kalėjimo) ir nuteistųjų nerašytoms, neoficialioms normoms, taisyklėms (**paniatijoms**) ir dėl to jo statusas (priklausymas neoficialiai kastai) tampa nestabilus; kas prisidaręs prasižengimų, skolų (**primūtinęs**); niekšas:*

Nuteistasis tampa žertva, kai jis turi eiti į gaidžius arba dūchauti, kuris prisidirbęs ir dar neaišku, kur jis nueis, tai tokį vadina žertva.

Žiurkauti kal. *vogti iš savų (ppr. iš nuteistųjų):*

Nu išeina visi, pavyzdžiui, į valgyklą, jisai pasilieka ir žiurkauja, eina per tumbačkas, randa cigarečių pokelį pas kokį, pas ką dar ką nors. // Žiurkinėsi – išlomins į gaidyną!

Žmūrikas, žmurikas *lavonas, numirėlis:*

Nu blia, kas per daunas, turbūt jo tėvai lavoninėj žmurikų mazgotojais dirba?

Žolė *marihuana (džiovintos ir susmulkintos kanapių augalų viršūninės dalys: žiedynai, apyžiedžiai, lapai):*

Nerūkiau jokios žolės, atidaviau specialiai, net nepasilikau – smegenis džiovina ta žolė.

Žopnikas kišen. *užpakalinė kelnių kišenė:*

Lipdamas į sadkę ant prichodo pas chamą iš žopniko atsipirkau čistaganą.

Žulikas 1. *sukčius, apgavikas; vagišius.* **2.** kal. krim. *užkietėjęs, kvalifikuotas nusikaltėlis; recidyvistas, profesionalus vagis; kas daug kartų teistas:*

Tu pabandyk su jais susitart, jie žulikai, po penkis kartus ten teisti, psichopatai jau jie, žinai, neprognozuojami, o tau reikia su jais bendrauti. // Kad tie studentai taip keikiasi, kad taip žulikai nesikeikia su penkiais teistumais, visi nakolkuoti, o sako – akademinė bendruomenė. Atsistoja čia prie manęs ir varo.

Žulikavoti *apgaudinėti, sukčiauti; vagiliauti.*

Literatūros sąrašas

1. Bly, R. *Geležinis Džonas. Knyga apie vyrus,* Mijalba, garsinė knyga, 2014. http://pdfknygos.com/gelezinis-dzonas/
2. Butler, J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge, 1999.
3. Butler, J. *Excitable Speech: A Politics of Performative*. New York: Routledge, 1997.
4. Brod, H., Kaufman, M. *Theorising Masculinities*, Sage Publications, 1994.
5. Carlsson, C. *Masculinities, Persistence and Desistance,* Criminology 51 (3), 2013. http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1745-9125.12016/abstract
6. Connell, R. *Masculinities,* 2nd edition, Berkeley: University of California Press, 2005.
7. Connell, R., Messerschmidt, J. W. *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept,* Gender & Society 19 (6), 2005.
8. Daktaras, H. *Išlikti žmogumi,* Vilnius: Vaga, 2011.
9. Donaldson, M. *What is Hegemonic Masculinity?* Theory & Society, 22(5), 1993.
10. Dostojevskis, F. *Užrašai iš mirusiųjų namų*, Vilnius: Margi raštai, 2006.
11. Dutton, K. R. *The Perfectible Body: The Western Ideal of Physical Development*, London: Cassell, 1995.
12. Foucault, M. *Seksualumo istorija*, Vilnius: Vaga, 1999.
13. Foucault, M. *The History of Sexuality*, Harmondsworth: Penguin, 1990.
14. Goffman, E. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*, Vilnius: Vaga, 2000.
15. Gregor, T. *No Girls allowed*, Science (82), December, 1982.
16. Isenberg, Sh. *Women who love men who kill,* New York: Simon & Schuster, 2011.
17. Kimmel, M. S. *The Gendered Society,* 3rd edition, New York: Oxford University Press, 2008.
18. Kudirka, R. *Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas*, 2-asis leidimas, Vilnius: Kitos knygos, 2014.
19. Messerchmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualisation of Theory*, Lanham, MD: Rowan and Littlefield, 1993.

20. Petkevičiūtė, R. *Įkalinti vyriškumai Lietuvos nuteistųjų subkultūroje ir Lenkijos nuteistųjų podkultūroje*, Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas, Nr. I (2), 2010.
21. Sedgwick, E. K. *Queer Performativity: Henry James's The Art of the Novel*, GLQ 1 (1), 1993.
22. *Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje,* Vyrų vertybių ir elgsenos modelių tyrimas, Vilnius: SIC Rinkos tyrimai, 2002.
23. Tereškinas, A. *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje*, Vilnius: Baltos Lankos, 2011.
24. Tereškinas, A., Petkevičiūtė, R., Bučaitė-Vilkė, J., Indriliūnaitė, R. *Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties,* Vilnius: Versus Aureus, 2016.

Iliustracijų sąrašas

1. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Ten, kur neskraido angelai*, 2017 m.
2. Obcarskė, R. *Bachūrų* atmintinė.
3. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Žodynėlis*, 2014 m.
4. Obcarskė, R. Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
5. Obcarskė, R. sporto salė, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
6. Valiauga, A. iš fotografijų ciklo *Zonos Jėzus, Marija ir Mama*, 1999 m.
7. Levulis, R. knygos *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje* iliustracija, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2011 m.
8. Obcarskė, R. *Recidyvistas*, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
9. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Garbės reikalas*, 2018 m.
10. Obcarskė, R. atvirukas iš ciklo *Linkėjimai*, 2017 m.
11. Obcarskė, R. Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
12. Obcarskė, R. *Pagyrūnai*, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
13. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Pagyrūnai*, 2017 m.
14. Obcarskė, R. *Pagyrūnai*, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
15. Obcarskė, R. virtualus grafitis, 2017 m.
16. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Ten, kur neskraido angelai*, 2017 m.
17. Dailidė, A. *Prakartėlė*, 2016 m.
18. Obcarskė, R. nuteistojo dovana, Vilniaus 2-ieji pataisos namai, 2013 m.
19. Jansas, E. kadras iš filmo *Laisvė kurti*, 2011 m. [42:00].
20. Jansas, E. kadras iš filmo *Laisvė kurti*, 2011 m. [28:00].
21. Obcarskė, R. Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
22. Mikonytė, D. Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
23. Obcarskė, R. nuteistųjų tapyba, Kauno tardymo izoliatorius, 2017 m.
24. Mikonytė, D. Kauno tardymo izoliatorius, pasivaikščiojimų kiemelis, 2017 m.
25. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Mezgėjas*, 2017 m.
26. Obcarskė, R. kadras iš vaizdinio darbo *Poetas*, 2017 m.

27. Obcarskė, R. nuteistojo dovana, Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
28. Obcarskė, R. nuteistojo kameroje, Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
29. Bagdonaitė, D. *B(I)oom*, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
30. Vaiciukevičiūtė, A., Skudutytė, J. pasivaikščiojimų kiemelis, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, 2017 m.
31. Kasparas, pažinčių svetainė „Badoo“ https://badoo.com/profile/0392312312 [žiūrėta 2018 01 09].
32. Kasparas, pažinčių svetainė „Badoo“ https://badoo.com/profile/0392312312 [žiūrėta 2018 01 09].
33. Kasparas, socialinis tinklas „Facebook“ https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1429730647307356&set=a.140800 2879480133.1073741828.100008113022705&type=3&theater [žiūrėta 2018 01 09].
34. Roslanas, socialinis tinklas „Facebook“ https://www.facebook.com/profile.php?id=100009397816621 [žiūrėta 2018 01 09].
35. Roslanas, socialinis tinklas „Facebook“ https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1557134497943129&set=ecnf.100 009397816621&type=3&theater [žiūrėta 2018 01 09].

Internetiniai šaltiniai, nuorodos

- Dailidė, A. *Prakartėlė* [17 iliustracija] https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/paskelbti-pranciskonisko-prakarteliu-konkurso-nugaletojai-56-737646#galerija/109948/2703890 [žiūrėta 2017 11 23].
- Kasparo anketa pažinčių svetainėje [31 iliustracija] https://badoo.com/profile/0392312312 [žiūrėta 2018 01 09].
- Kasparo anketa pažinčių svetainėje [32 iliustracija] https://badoo.com/profile/0392312312 [žiūrėta 2018 01 09].
- Kasparo anketa socialiniame tinkle „Facebook“ [33 iliustracija] https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1429730647307356&set=a.140800 2879480133.1073741828.100008113022705&type=3&theater [žiūrėta 2018 01 09].
- Roslano anketa socialiniame tinkle „Facebook“ [34 iliustracija] https://www.facebook.com/profile.php?id=100009397816621 [žiūrėta 2018 01 09].
- Roslano anketa socialiniame tinkle „Facebook“ [35 iliustracija] https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1557134497943129&set=ecnf.100 009397816621&type=3&theater [žiūrėta 2018 01 09].
- Internetinis šaltinis http://kinopavasaris.lt/lt/filmai/1935-laisve-kurti [žiūrėta 2018 01 09].
- Obcarskė, R. Pagyrūnai, 2017 m. https://www.youtube.com/watch?time_continue=228&v=nlvyfOAY8aY
- LNK laida *Kalinių žmonos*, 2017 m. http://www.lnkgo.lt/visi-video/premjera-kaliniu-zmonos/ziurek-kaliniu-zmonos-3 [žiūrėta 2018 01 09].
- Jansas, E. filmas *Laisvė kurti*, 2011 m. https://www.youtube.com/watch?v=KOzne5EXNRA [žiūrėta 2018 01 09].
- Obcarskė, R. *Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų*, Literatūra ir menas, Nr. 37 (3633), 2017 m.

http://literaturairmenas.lt/2017-10-13-nr-3633/4239-publicistika/6463-renata-obcarske-apie-vyriskuma-ir-kuryba-uz-grotu

- Sinkevičius, D. *Pravieniškių mafija. Kruvina Kauno bachūrų egzekucija ir gaidžių paslaptys*, internetinis straipsnis: https://www.delfi.lt/multimedija/mafija/pravieniskiu-mafija-kruvina-kauno-bachuru-egzekucija-ir-gaidziu-paslaptys.d?id=78658005 [žiūrėta 2018 07 29].
- Interviu su Clive'u Parkinsonu: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-10-10-clive-as-parkinsonas-menas-daro-poveiki-musu-sveikatai-ir-savijautai/108504 [žiūrėta 2017 11 23].
- Meno programa *The Torch*, internetinis šaltinis: https://www.sbs.com.au/topics/life/culture/article/2016/10/19/art-lights-new-path-indigenous-prisoners [žiūrėta 2017 11 23].

Autorės publikacijų ir pranešimų meno projekto tema sąrašas

Publikacijos:

Obcarskė, R. *Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų*, straipsnis kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“, 2017, Nr. 37 (3633).

Pranešimai:

Obcarskė, R. *Įkalintas vyriškumas*, Meno doktorantų skaitymai, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2017.

Apie autorę

Renata Obcarskė (g. 1986)

Išsilavinimas:

2011–2017 Meno doktorantūros studijos, Vilniaus dailės akademija;

2011 Dailės ir technologijų pedagogo kvalifikacija;

2009–2011 Tapybos magistrantūros studijos, Vilniaus dailės akademija;

2005–2009 Tapybos bakalauro studijos, Vilniaus dailės akademija.

Meninė veikla, parodos, projektai ir pan.:

2017 Tarptautinis meno festivalis *Euro Kosova Art*, Kosovas;

2017 *Darbalaukis*, VDA parodų salė „Titanikas“, Vilnius;

2014 *Išklotinė*, VDA parodų salė „Titanikas“, Vilnius;

2011/2012 *Butas*, personalinė paroda, galerija „Artifex“, Vilnius;

2011 *Jaunieji Europos kūrėjai'11/13*, KKKC parodinė erdvė, Klaipėda;

2011 *Meno celės,* VDA parodų salė „Titanikas“, Vilnius;

2010 *Focus*, VDA parodų salė „Titanikas“, Vilnius;

2010 *XIII-asis Vilniaus aukcionas*, Vilnius;

2010 Baltijos šalių jaunųjų tapytojų konkursas *Global Art Room*, Ryga;

2009 Performansas *Vartojimo progresija*, VDA Naujieji rūmai, Vilnius;

2008 Trumpametražio filmo *Man in the beach* pristatymas, Grenoblio meno mokyklos parodų salė (L'école supérieure des beaux-arts de Grenoble), Prancūzija;

2008 Erasmus studijos, Grenoblio meno mokykla, Prancūzija (L'école supérieure des beaux-arts de Grenoble);

2007 Trumpametražių filmų festivalis: *Aš + miestas = kinas*, Panevėžys;

2006 Foto konkursas *Autoportretas*, Vilnius;

2005 Grupinė tapybos paroda, Užupio meno inkubatorius/„Galera“, Vilnius.

SUMMARY

Theoretical Research

The creative exploratory art project examines the representational forms and images of Lithuania's male prisoners' subculture as well as how artistic activity influences the concept and expression of masculinity. The research is based on empirical authentic material and scientific theoretical base – studies of sociology, criminology, masculinism and gender. Essayistic and academic styles are combined in the work. This work is supplemented by personal diary-type texts, monologues and notes transcribed from audio recordings taken from visits to institutions of confinement.

The **issue** of the work researched is formed by such questions: What forms of masculinity dominate within prison subculture? How does art activity influence confined masculinity and prison subculture itself? What changes can be seen in the lives of convicts after the emergence of artistic self-expression?

Keywords: masculinity, gender, art, hegemony, sexuality, body, isolation, identity, performance, role.

The art research **basis** is the idea of art as a research process. The acquired theoretical knowledge as well as the authentic stories told by convicts in the text are used as references for creating art practice. All theoretical philosophy is transferred and revealed by forms of artistic expression. Such practice could be described as the synthesis of analysis as well as the interpretation of theoretical texts and works of visual art projects, which is determined by the particularities of prison subculture.

The visual expression presented in this research – photography and film scenes – function as social art arguments and auto-ethnographic elements. Photographs remain the primary means of the "image-based research"; they convey social meanings at the same time being artistically influential and stimulating. Photographic pictures work as forms of social analysis, "evidence" documenting the attributes of prison subculture and different practices of masculinity. This art research is a personal look into the social world of convicts, the intersections of masculinity and art using personal cultural experience.

The target **group** of this art project is Lithuanian prison (male) subculture in a heteronormative context and the analytical texts as well as works of art associated with the subculture that exists in the outskirts of society works as an independent (autonomous) rapporteur. Prison subculture is characterized by similar tendencies, behavior models, a hierarchical system and worldview. Direct separation, marginalization, negative societal opinion all encourage a change or loss of individual masculine identity.

Research methods: observation, participation, interview, video documentation, data interpretation and analysis, collecting, systemizing and interpreting of various artifacts.

Primary goals of the research:

- To define the traditional model of masculinity and its main elements with reference to masculinity and gender studies.
- To analyze masculinity's representational forms and shapes in the institutions of confinement in Vilnius and Kaunas and in modern culture.
- To research the effect of art activity that constructs the masculinity of imprisoned men.

Tasks of the investigative part of the work:

- To investigate the hegemonic model of masculinity matching the importance of body and sexuality in male prison subculture, the connection between masculinity and criminality.
- To investigate particularities of prison subculture and the prison system.
- To analyze interview with convicts from the video work "Pagyrūnai" ("Boasters").
- To document the convicts' artistic creative activities, their work process in the Vilnius Lukiškės Prison and in the Kaunas Prison as well as to analyze the results of the art activity based on the conversations with incarcerated men and workers of the institutions of confinement using video and audio means.
- To investigate various popular culture artifacts and articles related to prison subculture and specific questioned convicts and to include the Evaldas Jansas' film "Laisvė kurti" ("Freedom to Create") in the analysis.

The whole research was conducted with direct reference to the convicts' stories from Vilnius and Kaunas institutions of confinement, my own observations, participation and interpretation, analysis of the culture artifacts and theoretical scientific literature. During my visits in 2013 and 2017, twenty-six unstructured interviews with convicts and three interviews with prison workers were held. Many interviews were recorded by video and audio means. Part of the informants did not want their identities to be disclosed, so for the purpose of commonality the interviews are anonymous and the informants' names are fictional. The convicts' criminal biography data is purposely discarded in this research in order to avoid misleading preconceptions and direct crime, guilt moralization with its connections to the masculine representation. While communicating with convicts, the opinion I formed was one not based on the facts of their criminal biography, but of the impression given by each interviewee during our meetings. My conscious decision not to get acquainted with the cases of convicts eliminated any chance to make pre-assessments, which, obviously, would impact our communication. All meetings with convicts were voluntary with signed agreements for confidential cooperation made beforehand. The project goal was not to make quantitative research but to visually present the already existing prison subculture and its properties, masculinity change in the presence of artistic creativity at work.

In 2013, the convicts questioned were from the second correctional home in Vilnius who either had been married or had gotten married within the institution of confinement. Unfortunately, due to poor communication and disinterests, it was impossible to come to an agreement with the management of the correctional home for women in Panevėžys and therefore a selected topic had to be partially discarded. Therefore, in 2017 the interviewees were Social rehabilitation section workers and prisoners of Lukiškės Prison and Kaunas Prison who were actively participating in art classes or doing artistic work. The collaboration with the institutions of confinement was determined by inter-institutional relations. Unfortunately, during the interviews privacy was not always guaranteed due to safety regulations, which could have negatively influenced the informants' conversational content. Due to the strict time span of each visit, the reluctance of inmates, their mistrust and unwillingness to give interviews, the research results are not as comprehensive as desired. The prison conditions and management strongly limit the visits' fluidity.

Throughout the whole art project, the expression "imprisoned masculinity" is not only a term describing the current status of convicted men and their exclusion from society within institutions of confinement. "Imprisoned" in this sense is regarded as limited, attached to static citation of gender norms, confined to the traditional concept and representational frame of masculinity.

The institutions of confinement for this research were selected not by chance:

- locally, taking into account my own place of residence;
- with the willingness of the institution itself to collaborate with representatives of the art world.

The flow of the research was influenced by my own biological sex and representation. It was noticed that convicted men prefer to communicate and "open up" with women rather than with men. It is not surprising because any sort of "openness", confession or emotional expression is still regarded as a feminine trait and therefore poses doubts to one's masculinity.

In Lithuania, the topic of masculinity is more popular in sociologists' research rather than in the work of artists. These facts were partially determined by our country's political situation, society's self-consciousness and vigilance, while the studies of masculinity in western countries appeared in the 1970s. In Lithuania the studies of masculinity by scientific sociologists such as Artūras Tereškinas, Rūta Vaičiūnienė (Petkevičiūtė), Jurga Bučaitė-Vilkė are known. Only in 2003, did the "introduction to studies of masculinism" appear at the Gender Studies Center at Vilnius University. Within the Lithuanian artistic circles, probably the most notable artist of my generation who researches the topic of masculinity is painter Adomas Danusevičius, film director Romas Zabarauskas, art critic and photographer Remigijus Venckus; references to masculinity are also transparent in Virgilijus Šonta's photographs. The above-mentioned sociologists have studied the concept of masculinity in Lithuanian prison society; criminal subculture has been thoroughly written about by the current associate professor of the Mykolas Romeris University Artūras Petkus in his dissertation. In popular culture, there are plenty of books on the criminal world and its characters by writer Dailius Dargis; in the gutter press a cycle of articles on criminal groups in the Pravieniškės correctional home was publicized by journalist Dainius Sinkevičius. Photographer Artūras Valiauga in the

photograph series “Kalėjimo Jėzus, Marija ir Motina” (“Prison Jesus, Mary and Mother”, 1999) has perpetuated prisoners’ body tattoos and surroundings. Photographer Algimantas Aleksandravičius created portraits of Henrikas Daktaras, who is considered the authority of the criminal world and his accomplices. In 2018 director Audrius Mickevičius created a documentary film entitled “Pavyzdingas elgesys” (“Exemplary Behavior”) which is about the efforts of persons of Lukiškės Prison in Vilnius with life sentences to integrate into society.

However, the artistic self-expression, creativity is not sufficiently studied in Lithuania by art critics or by sociologists. It is worth mentioning Evaldas Jansas’ film “Laisvė kurti” (“Freedom to Create”, 2011) and Jurga Naraškevičiūtė’s film “Nebalta drobė” (“Non-White Canvas”, 2011); the association’s Novi Homines promoting public spirit organized the exhibition “Menas daro mane nauju žmogumi” (“Art Makes me a New Person”, 2014), of art works by convicts and reviews of art events at confinement institutions sometimes emerging in the press.

All of my own childhood was spent in the city of Panevėžys, notorious at the time for its criminal reputation, which was called Lithuania’s Chicago. I grew up surrounded by groups of the criminal world, classmates with hooligan postures, changing multiple schools was necessary. Even today some of my childhood schoolmates serve time in institutions of confinement or are wanted by law enforcement authorities.

My goal is to record the convicted persons’ representational forms of masculinity, and their change with direct isolation and creative activity at play. The chosen position is that of an artist-observer.

Based on theories of masculinism the prison masculinity is perceived from the hegemonic masculinity’s perspective. Hegemonic masculinity is understood as a dominant, empowered static model of masculinity, which is constructed as an opposition to homosexuality and femininity. According to masculinity researcher Messerschmidt, “hegemonic masculinity is a conceptual tool which can be used to analyze masculinity and criminal behavior.”[164] Masculinity is constructed according to certain social situations, circumstances and positions within the social structures. Men apply certain scenarios of masculinity, which are presented as obvious references to masculinity. Therefore, it can be said that criminality becomes one of the ways to meet

[164] Messerschmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualisation of Theory*, Lanham, MD: Rowan and Littlefield, 1993, p. 85.

gender requirements: "a crime is stock which can be made use of when a man lacks other resources for gender realization"[165], especially when masculinity is being questioned or when other resources of power are not available to a man.

According to the young Swedish criminology researcher Christoffer Carlsson, "criminal activity functions as a means for giving meaning to masculinity, which manifests in an early age when questions of autonomy, control and economic independency are relevant and problematic."[166] In keeping with him, "through criminal behavior such questions are sort of resolved, a role of an independent, unyielding to control, economically stable man is carried out."[167] He even recognized that "hopes associated with age and gender affect masculinity, encourage the will for change, and with age comes self-control and stability."[168] Therefore, the maturity of men makes one rethink the practices of masculinity. Huge influence is made by family planning, permanent relationships, their coherence.

Institutions of confinement create great conditions for the spread of hegemonic masculinity based on relations of power and dominance. In this environment both a constant battle and a negotiation for different masculinity affirmation take place. Power status in the rank system is determined by financial status, authoritative posture among prisoners, heterosexuality, knowledge and compliance with the criminal world laws and rules, family support ("warming" from the outside), physical strength, self-control, non-expression of emotions, psychological strength. Therefore, without meeting certain criteria masculinity becomes a "survival" performance, play or spectacle (according to Goffman's role theory). Often a threatening posture is not just armor, a camouflaged disguise in pursuance of fitting in and remaining strong in a closed prison society. In accordance with the unwritten prison rules, which were confirmed by the convicts interviewed, the image of a real man is reflected by courage, strength, physical power, dominance, emotional cold-bloodedness, financial independence, sexual activity, the ability to defend oneself when needed, self-control.

Throughout the research there is the presence of the criminal prison world slang; to understand it is recommended to read in the appendix section the given dictionary

---

[165] Messerschmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualisation of Theory*, Lanham, MD: Rowan and Littlefield, 1993, p. 85.
[166] Carlsson, C. *Masculinities, Persistence and Desistance,* Criminology 51 (3), 2013, p. 661–693.
[167] *Ibid,* p. 674.
[168] *Ibid.*

which is composed in accordance with the "Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas" ("Prison, Criminal and Drug Addicts' Slang Dictionary", 2014) by Lithuanian scientist Robertas Kudirka and the descriptions of convicts themselves. The slang dictionary is used as an auxiliary tool in order to informatively and picturesquely convey the particularities of prison subculture.

The focus of the first part of the research "Ten, kur neskraido angelai" ("Where Angels do not Fly") is the analysis and interpretation of hegemonic masculinity. The cult of the healthy athletic body, importance of sexuality in men's lives, formation of masculinity behind bars are discussed based on the theories of R. Connell, J. W. Messerschmidt, E. Goffman, J. Butler and others and on the authentic material collected from prisoners. The hierarchical system of prison ranks, romantic acquaintances and relationships with women are also described. In this part of the work, the dramaturgical theory of sociologist Erwing Goffman is used to distinguish the concepts of façade, mask, spectacle, role, character and scene. These elements have been chosen as assisting tools for the analysis of the hegemonic masculinity's particularities in prison subculture. The façade and the mask function as a protective layer from the nonconformity of the traditional norm of masculinity. Therefore, this sort of façade masculinity becomes a living, constantly changing performance, which is conditioned by certain altering relations in prison space. This masculinity practice allows to safely fitting inside the convicts' circle while masking the individual's true traits. Usually certain qualities of men such as sensitivity, feeling of fear, homosexuality, poor hygiene, psychological weakness, emotional vulnerability, openness, mental disability, excessive talkativeness, desire to complain, etc. are not accepted behind bars. Individuals characterized by such traits are humiliated, laughed at, ignored and often belong to the lowest undermined individuals' rank. It is worth to note that there are lots of opposites when researching the prison subculture concept: masculine/feminine, heterosexuality/homosexuality, cleanness/dirtiness, highest/lowest rank.

The analysis of the first part of the project touches on the book by American writer Sheila Isenberg "Women Who Love Men Who Kill", in which she analyses and describes many instances when women of various social statuses leave their families and attach their lives to men with life sentences. In the author's opinion, the higher the status of a prisoner in the criminal world, the more important it makes women feel about themselves. Discussions about women and prisoners' relationships were held in

the Lithuanian LNK television project "Kalinių žmonos" ("Prisoners' Wives"), whose host is the wife of a recidivist. The women interviewees of the television show share their painful life stories, experiences related to the friendships of convicts.

As a rule, all of the inmates' space is unofficially run by the *vierchatūra*[169] (all of the leaders) who are trusted with the *abščiakas*[170] (a fund) that is collected from the convicts. *Vierchai* (leaders) are convicts of the highest rank. A leader is an authoritative representative of the criminal world who has a strong backing, support from the outside and from the criminal "family", a high financial status, connections, a physically strong body and characteristics of endurance, a masculine posture and heterosexuality. Leaders possess all of the unofficial authority of the correctional home and they usually have the final say in decision-making. On rare occasions, some *šūstriakai* (assistants) might argue and influence the decision of the leader. The formers are firsthand assistants belonging to the rank of *bachūrai* (guys). They are heterosexual convicts of a high status who comply with rules, "clean"[171] criminal reputation. Torpedoes are hooligans who carry out orders from the leaders. They are most often characterized by a low intellectual level, but also a robust trained body, physical strength and its demonstration solving conflicts. Torpedoes are used as a tool for intimidation. Meanwhile *blatniakai* (sly guys) organize various machinations of large scales, oversee and maintain order among prisoners, solve conflicts by the rules, gather money for the common fund, but do not use physical force without a reason. They are professional authoritative men, experienced criminals who do not aim for leadership, but whose words matter in the criminal world and participate in gatherings. Superiors are chosen out of guys and are responsible for the clans and groups and maintaining their order in the correctional home. Guys of a lower hierarchical status are called *mužikai* (workers). They are not real guys and do not participate in gatherings. Workers make up the middle part and the largest part in the correctional home. These are guys working in the place of imprisonment and honorably complying with rules with the purpose of attaining parole or encouragement, but they do not have a say in meetings. Workers are officially distributed and overseen by superior worker. There are different groups of workers

[169] Unofficially commanding leaders, authorities in institutions on confinement.
[170] Illegal money fund that is controlled by informal leaders and made up by collecting money from convicts in institutions of confinement.
[171] *Clean* reputation – according to the unofficial unwritten prison rules, it is an authoritative criminal biography.

determined by the nature of their work: kitchen workers, maintenance workers, food distributor etc. Usually workers do not resist carrying out the administration's demands; they have not had an active criminal lifestyle on the outside.

There are more and more convicts who tend to dissociate themselves from prison rules; they are called *drambliai* (elephants) and are guys who have rejected the informal convicts' traditions.

Dūchai (June bugs) or *šestiorkės* (lackeys) in institutions of confinement are those convicts who serve leaders and sly guys for protection and support. They tidy the holding cell, clean the dishes, make the beds, launder, cook, scrub the toilets and do all of other chores that belittle masculinity. For their work, they are rewarded with cigarettes and food. Such servitude becomes a way not to get into the disadvantaged rank. Usually they are convicts who have not lived or have had connections with the criminal world, who have low financial status and have no family support, but they do not belong to the disadvantaged rank.

Those who complain, betray, cooperate with law enforcement are called *ožiai* (snitches). These are convicts of a low rank, often working with law enforcement as secret informants. Having received an offer from the operators[172] to remove part of their charges and to reduce their sentence, sometimes even regular guys become informants. However, prison is a closed space where soon all informants are exposed. When an informer is caught, he is to undergo a terrible fate: most often, he will get a punishment and be consigned to the *gaidynas*[173] (cock house).

Gaidžiai (cocks) belong to the disadvantaged rank. These are convicts of the lowest rank who do not have any rights. Cocks are usually divided into *putiovi* (going) and *neputiovi* (non-going). All those who have made an offense one way or another, did not comply with rules etc. and who have ended up in the cock house, but have not had homosexual relations, are the normal cocks. Any sort of contact with a cock or his possessions is forbidden. Non-compliance can cause cock-like contamination or fate. Contaminated cocks usually tend to interact between one another, they never sit at the common table with guys in the correctional home. Sometimes separate dishes are picked out and marked to avoid even a minor danger for the "normal" inmates to be contaminated. Convicts, incarcerated for rape and molestation of underage kids, child

[172] Worker of the internal investigation sector, operative worker.
[173] Eviction.

pornography, parricide, sexual molestation or murder of their mother, are automatically assigned to the cocks.

Non-going cocks are convicts who have been assigned to the cocks and have received a forashmaking because of a grave violation of rules. It is a convict who was forced to participate in sexual activities with other inmates, was covered in urine or feces, or was somehow else marked with a male organ. The lowest category of cocks is the *šliapos* (bitches). Often bitches provide sexual services during which they are passive in exchange for a cigarette pack etc. It is worth mentioning that the participation of heterosexual guys in sexual relations with other inmates does not make them homosexual because they occupy the position of an active exploiter. Homosexuality itself within institutions of imprisonment is regarded as a status, not as a sexual orientation.

Also in the correctional home, there are *džiumbrai* (hobos). They also belong to the disadvantaged rank because, most commonly, these are individuals who are completely asocial, morally ruined, neglected and do not comply with the norms of hygiene and who are avoided by everyone. They collect cigarette butts and all sorts of other waste. Often such inmates are housed in a separate locale to avoid conflicts with other inmates.

The ending of the first part of the research contains the presented and analyzed conversational content from the video work "Pagyrūnai" ("Boasters"). The video work records the "performance" of two young recidivists. It is an unstructured improvised half-hour conversation about the everyday life of convicts, the meaning of the prisoner's label, criminal life experiences on the outside, relationships with women, attitude to the human body etc. The conversation questions the concept of masculinity itself, its traits, the connection between masculine honor and criminality. My own role was that of a provocateur that sometimes uses light flirting, comments, does not hide admiration, and sometimes argues, makes the men compete with one another as well as make them pose in front of the camera. Therefore, whether the stories of these convicts were true, fabricated or fantasized, becomes totally irrelevant.

Summing up the conversation with two convicts, it can be said that both informants consider close constant relationships with women to be very important. There can be more than one of them. It is a sort of an affirmation of masculinity that means you are attractive, brave, physically strong, able to defend others or yourself,

psychologically robust, without financial problems, heterosexual and the body functions as a material expression, aiding to reveal and reinforce masculinity. Such a normative form of masculinity becomes one of the most acceptable and dominating ways to construct masculinity in institutions of imprisonment where the body turns into a tool to control other bodies.

Taking into account the openly described nature and situation of the criminal activity by these informants, an assumption can be made that the masculinity type could have influenced or been the reason for criminal activities. According to Messerschmidt, "crime becomes a gender confirming recourse and compensation."[174] When the gender identification becomes foggy and is in danger, criminal activities become an important instrument and restoration of masculine honor.

In the second part of the work "Alternatyvus vyriškumas ir kūryba už grotų" ("Alternative Masculinity and Artistic Creativity behind Bars"), forms and expressions of imprisoned masculinity under the influence of artistic creativity are discussed. Firstly, common information regarding the convicts' creativity, art programs, and the situation in Vilnius and Kaunas institutions of imprisonment is presented. The research analysis includes the film "Laisvė kurti" ("Freedom to Create") by Evaldas Jansas, in which the stories and painful experiences of imprisoned men intertwine and the concept of creative freedom is questioned. It turns out that the concept of creative freedom is ambivalent. On one hand, the creativity of convicts is encouraged by various art programs, but on the other hand, creative works must accord with the request of the confinement institutions' management. Different *vulgar* art works, such as sexualized objects of primitive forms, sinful saints' scenes or straightforward demonstration of sexual orientation are unacceptable and unwanted. Contrary to the contemporary art world, such works of convicts are remade, destroyed and not displayed publicly. On the other hand, works like these become a strong open statement that affirms the authors' physiological state, sexual orientation, dependencies, hierarchical status within prison society, etc.

The other chapters of the second part of the work describe and analyze the documented interviews with convicts and the Social rehabilitation sector workers, who participate in artistic activity and cultural projects from the selected institutions of confinement of Lithuania.

---

[174] Messerschmidt, J. W. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory,* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1993, p. 85.

Artistic activities for male prisoners have always been a controversially understood form of occupation. They would have rather chosen limited physical activity training sessions, walks in the outdoor space, spending time in the library or just resting in holding cells. From a conversation with Kaunas Prison art programs' initiator Gabija Trutnevytė, it becomes clear that the concept of art within this institution of confinement started to change only a few years after forcibly encouraging convicts to participate in positive occupational programs. In the beginning, art was categorized based on gender ("art is cock", "womanly occupation")[175] etc. Voluntary art activities by a few prisoners made a great influence.

The Kaunas Prison convicts, who belong to different ranks of the prison system, are able to come together for a common art project, whereas, in the Vilnius Prison, convicts of different ranks still avoid commonality and perform artistic activities individually in cells or only with convicts of a certain hierarchical status. Vilnius prisoners-knitters of an authoritative posture become a very important example for other convicts. Even though they are of a high rank, the male knitters are not shy of taking up a traditionally feminine occupation and are not ashamed of talking about it openly. From the documented data gathered, it is clear that artistic activity primarily is just a way for spending time and then pleasure. Through various forms of artistic expression, men express their pain, grief, longing, and joy – emotions that are concealed in a closed prison space. It is a particular visual message, form of communication with the outside world.

Various convicts' experiences that were observed during interviews and the shared stories by institution workers reveal that imprisoned masculinity does not have a specific or clear "face", it is ever-changing, adaptive and individual. Such qualities as sensitivity, openness, ability to express one's thoughts and feelings, recognition of art activities and creativity, non-distribution of activities based on gender, and smooth problem solving emerge. However, these qualities cannot be openly propagated where they are not acceptable. This alternative form of masculinity is acknowledged only in a safe, trustworthy space. Therefore, imprisoned masculinity becomes its own hostage that is under the constant influence of ever-changing internal and external social relations. It becomes difficult to define the concept of hegemonic masculinity itself, its borders that

[175] From a conversation with convicts.

intertwine with other forms of masculinity. Convicts can only partially embody this normative masculinity's model while also having completely contradictory traits.

Even though prison masculinity in the first part of the work seemed threatening and quite hegemonic with its accordance to all the rules, in the second part of the work, in contrast, masculinity is shown in a different role. Some of the men I spoke to seemed sensitive, psychologically suffering and wounded. Despite of the everyday meaningless masculine role that prisoners perform, they also dream, fantasize. With their exemplary behavior, willing communication, convicted men make great efforts to be free again, and the threatening appearance functions as a camouflage armor for the purpose of remaining strong in a closed prison space.

My entire art research project shows that unavoidably there exists a different world of men with its own order, unwritten rules and hierarchy. It was, is and will be. Some "heroes" leave, others return, others find a home here. In addition, to fit in behind bars, you have to know and understand the laws and order of the correctional home very well; you have to be physiologically and physically hardened. Unavoidable is the fact that convicts with a high financial status and suitable criminal reputation will always take a higher position than those, who do not know the criminal world well and have no financial means.

Artistic creative activities remain a very important element of the convicts' subculture. More or less of all the prisoners strive to express their emotions, experiences, goals, position or status through visual art forms. Taking into account the unwritten unofficial rules of prison subculture, any verbal emotional expression and openness is regarded as a sign of weakness and femininity. Therefore, it is not surprising that convicted men, taking up creative activities and art express themselves. Like the body training sessions or the usage of slang, art works contain within themselves individual information about the author.

It is obvious that artistic activity is not aimed directly at creating cultural values or the improvement of artistic skills. Firstly, creative art activities, as stereotypical from the gender point of view, as it were, function as a primary element for time spending in institutions of imprisonment. It does not matter what creative activities are; what matters, is the process itself: departing the living quarters, communication, socialization that, obviously, happens quite rarely in institutions of confinement – just a few hours a

week of official creative activity classes. The participants can even receive special additional privileges: a phone call to family members or showers twice a week.

Men with life sentences behind bars, nervously, but gradually begin to take up art activities. Various occupational classes, workshops, music studios allow to spend the term of imprisonment, learn new skills and at the same time gain more courage and self-confidence. It would seem that art and the criminal world are two poles apart, but the visits to convicts proved that even thick prison walls do not stand in the way of creative freedom.

The conclusion can be drawn that artistic expression in Lithuanian institutions of imprisonment functions is an important element that destroys the traditional model of masculinity and the unwritten unofficial rules of convicts, and prison subculture laws. The inmates' attitude to art, creativity itself, activities based on gender, convicts' stratification, at the same time the concept of imprisoned masculinity also change. The influence and effect of artistic creativity is evident when rethinking the concept of hegemonic masculinity, when a successful group art project gathers men of different ranks for a common goal.

Art research results:

1. Prison subculture exists with its own rules, norms and laws, slang vocabulary etc. The convicts who learn prison slang get more and more cut off from the social space, natural speech and sink into the values of the criminal world.

2. Prison masculinity forms, their expression and traits are seen outside the prison space and practice within wider society. Just like masculinity itself that has been formed on the outside gets into the institutions of confinement. In this way the models of imprisoned masculinity's behavior, validated by the emergence of criminality, aggression, hostility towards institutions of law enforcement are propagated. The same masculinity model was not formed and emerged only in places of imprisonment. It is an ever-changing and ever-forming derivative that is not dissociated from the political and social framework.

3. In the institutions of confinement, the hegemonic masculinity model dominates, and based on it, like a pyramid, a hierarchical rank system is formed. The subculture dictates and imposes clearly framed norms of masculine behavior. The primary leadership criteria are: high financial level, heterosexuality, connections and reputation in the criminal world, the knowledge of prison rules and norms, physical power, emotional cold-bloodedness and self-control, ability to solve problems.

4. Various creative activities firstly function as an occupational, time spending way; secondly, it is a willingness to gain new knowledge and skills.

5. Artistic activities encourage to basically rethink the concept of hegemonic masculinity, form a different *hybrid* alternative models of masculinity in institutions of imprisonment. Thanks to it, the importance of prison subculture and the worshiping of the unwritten unofficial prison rules in part are fading away.

6. The art works of convicts become an important bridge to society. Especially to those convicts who strive for integration back into society through exemplary behavior. The art works of convicts are characterized by thoroughness, completeness and determination. Even though prisoners' art does not pretend to the professional league, their works reach not only Lithuanian, but also foreign art foundations, private buyers, participate in exhibitions, competitions.

7. Anonymous convicts' art works are dissociated from the preconceptions of society. Works are valued based not on the criminal biography of the author, but on their own concepts and the artist's work.

8. Art activities in institutions of confinement function as a rehabilitative tool. By creating, prisoners express some positive or negative emotions, cultural identity, goals, future hopes, sexual orientation, dependencies, criminal status etc.

Artistic research

The creative part of the art project "Imprisoned Masculinity" consists of several video works, a series of drawings, a collection of artifacts from the prisoners; various objects, prisoners' music and poems, a knitted child bodysuit etc.

All of the art project's creative parts are put together from separate segments into a continuous installation – a story that is straightforwardly connected with the research part. The gathered documented material from institutions of confinement is an inseparable addition to the research part of the work. The video material and the photographs have recorded the convicts' experiences, everyday routine, living and common quarters, sport training sessions, processes and results of artistic activities, future hopes and so on.

The main core of the art project installation is the video work "Pagyrūnai" ("Boasters", 2017). It is the problematic starting point of the art project – a half-hour documented data about two sentenced recidivists from the Vilnius 2nd correctional home. The conversation clearly reflects the concept of prison masculinity, unwritten code of men's honor, relations with the opposite sex, responsibilities of women and men, etc. During the same year, there also appeared a series of drawings, questioning the concept of hegemonic masculinity. The content of the drawings is an ironic view into the long-standing traditions and norms, division of people based on biological sex, loss of identity and its rapid digitalization. After choosing recognizable cultural objects, I dethrone them – swapping places of certain symbols changes their definition as well. In this way, I aim to re-conceptualize the worshiping of long-lasted, fundamental norms and rules.

The postcard series "Linkėjimai" ("Greetings", 2017) captures images from the visited institutions of imprisonment with written greeting notes. In popular culture, postcards are meant for commemorating certain joyful occasions: anniversaries, holidays, congratulating of close family members etc. Although this work conveys a double-meaning message. On the one hand, the visual content of post cards is romanticized as if the surroundings are to be proud of (how cool it is to be here); on the other hand, it brings about feelings of hopelessness, loneliness and sadness.

The video work "Ten, kur neskraido angelai" ("Where Angels do not Fly", 2017) presents the personal life story and experience behind bars of one of the inmates. The open confession of the convict introduces the correctional home's everyday life, unhappy

fate, stories of romantic relationships. However, we do not see the speaker, only hear him and the visual content conveys images from the institutions of imprisonment.

Another eleven-minute video work is "Žodynėlis" ("Dictionary", 2014). It is a slang dictionary of the prison and criminal world based on scientist Robertas Kudirka's book "Kalėjimo, kriminalinio ir narkomanų žargono žodynas" ("Prison, Criminal and Drug Addicts' Slang Dictionary", 2014). The selected words have explanations in alphabetical order. The work is voiced over with a slang vocabulary in order to visually convey the traits of criminal subculture and its atmosphere.

Not all works of the art research "Imprisoned Masculinity" were publically presented. Some of them were exhibited at the Titanikas Gallery of the Vilnius Art Academy in 2014 and 2017. Moreover, part of the project works and video data can be found on my personal internet site www.mootabor.com. The 2017 cultural weekly magazine "Literatūra ir Menas" ("Literature and Art", No 37) featured my article "Apie vyriškumą ir kūrybą už grotų" ("On Masculinity and Creativity behind Bars") in which conversations with art programs' participants and organizers from the institutions of confinement in Vilnius and Kaunas were presented and analyzed. This art project, because of its specifics, demanded consistency and continuity, therefore I consciously refuse to publicize the creative works until the completion of the whole research.

© Renata Obcarskė 2018